

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ve AB HUKUKU ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI TİCARET ve AB HUKUKU DOKTORA
PROGRAMI

MADEN HUKUKUNDA
ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI
(KAZAKİSTAN ve TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI)

Doktora Tezi

Dinara TUYAKOVA

1250D92102

İstanbul, 2016

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ve AB HUKUKU ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET ve AB HUKUKU DOKTORA
PROGRAMI

MADEN HUKUKUNDA
ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI
(KAZAKİSTAN ve TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI)

Doktora Tezi

Dinara TUYAKOVA

1250D92102

Danışman: Prof. Dr. Ömer ÖZKAN

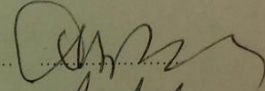
İstanbul, 2016

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

..... Uluslararası Ticaret ve AB Hukuku
Anabilim Dalı ..... Uluslararası Ticaret ve AB Hukuku
doktora programı ..... numaralı öğrencisi ..... DİNARA TUYSAL
"..... Maden Hukukunda Alternatif Uyumculuk Çözüm
Malları ve Türkiye Kazakistan Karşılaştırması....."
başlıklı tez çalışması jürimiz tarafından oybirliği ile başarılı bulunmuştur.

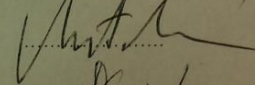
TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ömer Özkan

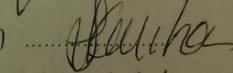
JÜRİ ÜYESİ

Prof. Dr. Mehmet Meltem

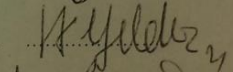
JÜRİ ÜYESİ

Prof. Dr. Saban Kayhan

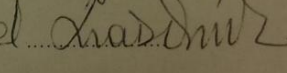
JÜRİ ÜYESİ

Prof. Dr. Ali Kemal Yıldız

JÜRİ ÜYESİ

Yrd. Doç. Dr. Muhiiddin Adigüzel

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 16/05/2016 Tarih, 2016/57-1 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	6
KISALTMALAR.....	8
GİRİŞ.....	11
1. MADEN HUKUKUNA AİT TEMEL KAVRAMLAR VE UNSURLAR: GENEL AÇIKLAMA	13
1.1. Madenlerin Önemi	13
1.1.1. Ulusal Önemi	14
1.1.2. Uluslararası Önemi	19
1.2. Maden Hukuku Kavramı.....	22
1.2.1. Maden Kavramı	22
1.2.2. Madencilik Sektörünün Tanımı	26
1.2.3. Maden Hukukunun Tanımı ve Özellikleri	32
1.2.4. Maden Hukukunun Tarihi Gelişimi.....	36
2. KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE’NİN MADENCİLİK SEKTÖRLERİNE GENEL BAKIŞ.....	48
2.1. Türkiye’de Madencilik Sektörü	48
2.1.1. Türkiye’deki Başlıca Madenler	49
2.1.2. Türkiye’de Madencilik Sektörünün Ekonomisindeki Yeri.....	54
2.1.3. Türkiye’de Ulusal Madencilik Politikası.....	58
2.1.4. Türk Madenciliğinin Yasal ve Kurumsal Yapısı	63
2.2. Kazakistan’da Madencilik Sektörü	75
2.2.1. Kazakistan Ekonomisine Genel Bakış.....	75
2.2.2. Kazakistan’ın Dünyadaki Madencilik Sektöründeki Yeri	78
2.2.3. Kazakistan’da Başlıca Madenler	80
2.2.4. Kazakistan’da Madencilik Sektörünün Ekonomisindeki Yeri.....	86
2.2.5. Kazakistan’da Ulusal Madencilik Politikası.....	89
2.2.6. Kazakistan Madenciliğinin Yasal ve Kurumsal Yapısı	91
3. KARŞILAŞTIRMALI MADEN HUKUKU	103
3.1. Uluslararası Hukuk Açısından Madenler	103

3.1.1.	Uluslararası Maden Hukukunda Gelişmeler	104
3.1.2.	Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik ve Sınırlamalar	106
3.1.3.	Maden Kaynakları için Uluslararası Yönetim Rejimleri	108
3.1.4.	Uluslararası Hukuk Üzerine Sürdürülebilir Kalkınma ve Madencilik ...	109
3.1.5.	Madencilik Üzerine Çok Taraflı Anlaşmalar.....	111
3.2.	Bazı Ülkelerin Maden Kanunlarının Karşılaştırması	118
3.2.1.	Genel Olarak	118
3.2.2.	Mineral Kaynaklarının Sınıflandırılması ve Maden Kanunlarının Uygulama Kapsamı	122
3.2.3.	Madenlerin mülkiyeti.....	126
3.2.4.	Maden haklarının verilmesi	130
3.2.5.	Arama ve İşletme Süreçlerinde Maden Hakları.....	136
3.2.6.	Maden Ruhsatları Sahiplerinin Hak ve Yükümlülükleri	141
3.2.7.	Yabancı Yatırım ve Uyuşmazlık Çözümü	146
3.3.	Kazakistan ve Türkiye Maden Kanunlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi	154
3.3.1.	Mineral Kaynaklarının Sınıflandırılması ve Maden Kanununun Uygulama Kapsamı	154
3.3.2.	Madenlerin Mülkiyeti	155
3.3.3.	Maden Haklarının Verilmesi	155
3.3.4.	Arama ve İşletme Dönemlerinde Verilen Maden Hakları	157
3.3.5.	Maden Ruhsat Sahiplerinin Hak ve Yükümlülükleri.....	159
4.	MADEN HUKUKUNDA ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI	163
4.1.	Uluslararası Madencilik Sözleşmelerinde Uyuşmazlık Çözümü.....	163
4.2.	Madenler ve Madencilğe İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanan Yöntemler.....	165
4.2.1.	Alternatif Uyuşmazlık Çözümünün Tanımı	165
4.2.2.	Alternatif Uyuşmazlık Çözümünün Tercih Nedenleri, Avantajları ve Dezavantajları.....	166
4.2.3.	Uyuşmazlıklarında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarının Çeşitleri ve Nitelikleri.....	169
4.2.4.	Yatırımcılar için Sözleşme Dışı Koruma Yolları ve Devlet Gücü Üzerinde Kısıtlamalar: Yatırım Anlaşmalarının Rolü	181

4.3. Türk Mevzuatında Madenler ve Madencilige İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanan Yöntemler	183
4.3.1. Türk Yargı Sisteminde Maden Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümüne Kavuşturulması	184
4.3.2. Yargı Kararlarında Maden Hukuku Sorunları	188
4.3.3. Türk Hukuku'nda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları	194
4.3.4. Türkiye'nin Taraf Olduğu Yatırım Uyuşmazlıkları.....	205
4.4. Kazak Mevzuatında Madenler ve Madencilige ilişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanan Yöntemler	216
4.4.1. Kazak Yargı Sisteminde Maden Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümüne Kavuşturulması	216
4.4.2. Yargı Kararlarında Maden Hukuku Sorunları	220
4.4.3. Kazak Hukuku'nda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları	224
4.4.4. Kazakistan'ın Taraf Olduğu Yatırım Uyuşmazlıkları	229
4.5. Karşılaştırma ve Değerlendirme	238
SONUÇ	242
KAYNAKÇA.....	246

ÖZET

Doğal kaynakların, insan yaşamındaki önemi herkes tarafından bilinmektedir. Çağdaş yaşam gereğince madencilik faaliyetleri vazgeçilmezdir. Ekonomik bir faaliyet olan madenciliğin sağlıklı şekilde gelişebilmesi, her şeyden önce yapıcı, uygun bir yasal altyapıyı gerektirmektedir.

Doğa ve toplum ile sürekli etkileşim içerisinde olan madencilik sektörünü etkileyen unsurların başında mevzuat gelmektedir. Bu çalışmada madencilik sektörü mevzuat yönünden değerlendirilmiştir.

İşbu çalışma kapsamında dünyada çeşitli ülkelerin maden mevzuatları incelenerek karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar ile maden mevzuatlarının ana konularını oluşturan maden haklarının verilmesi, maden haklarına ilişkin ruhsat sahiplerinin hak ve yükümlülükleri ve çevre hususları değerlendirilmiştir.

Çalışmamız Kazakistan ve Türkiye madencilik sektöründe uyuşmazlık çözüm ile ilgili yasal prosedür ve sistemlerin karşılanması ile amaçlanmaktadır.

Bu nedenle, çalışma kapsamında maden hukukunda uygulanan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları irdelenmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Maden kanunu, maden hakları, alternatif uyuşmazlık çözüm, karşılaştırmalı analiz

ABSTRACT

It is known that natural resources are important for human life. Mining activities are essential as required modern life. Firstly a proper and constructive legal infrastructure is necessary for the mining activities to develop wholesomely.

Legislation is the main factor that effects the mining sector interacting with nature and public. In this work, mining sector had been evaluated in terms of legislation.

Therefore, the mining legislations of various countries in the world are compared by analysing in this work. By these comparisons, obtaining mining right, obligations and rights of mining license holder and environmental issues are assessed within mining law.

The study, comparative in its nature, aims at highlighting the similarities and differences between the legal procedures and systems concerning dispute resolution in mining sector of Kazakhstan and Turkey.

Therefore, alternative dispute resolution methods applied in the mining law were examined in the study.

KEY WORDS: Mining law, mining rights, alternative disputes resolution, comparative analysis

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AT	Avrupa Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AYM	Anayasa Mahkemesi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
AUÇ	Alternatif Uyuşmazlık Çözümü
BM	Birleşmiş Milletler
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BKD	Brüt Katma Değeri
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru hattı
BOREN	Bor Araştırma Enstitüsü
CIETAC	Çin Uluslararası Ekonomik ve Ticari Tahkim Komisyonu
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
EÜAŞ	Elektrik Üretim Anonim Şirketi
GATT	Gümrükler ve Tarifeler Genel Anlaşmasına
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSMH	Gayrı Safi Milli Hasıla
IGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
ICADR	Alternatif Uyuşmazlık Çözümü için Uluslararası Merkezi
IMF	Uluslararası Para Fonu
IUCN	Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
m.	Metre
Mt	Metretul
Mt/a	1.000 kilograma eşit kütle birimi
MPRDA	Mineral and Petroleum Resources Development Act
MİGEM	Maden İşleri Genel Müdürlüğü
MMSD	Mining, Minerals, and Sustainable Development Project
MTA	Maden Tetkik ve Arama
NRDC	Natural Resources Defense Council
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PİGM	Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
Ppm.	Parts per million (milyonda bir birime veril isim)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SDG	Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar

S.	Sayı
SDG	Sıvı Doğal Gaz
t/a	tons per annum (yıllık tonaj)
TKİ	Türkiye Kömür İşletmeleri
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TTK	Türkiye Taşkömürü Kurumu
YKTK	Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması
UEA	Uluslararası Enerji Ajansı
UTT	Kazakistan Cumhuriyeti Uluslararası Ticari Tahkim Kanunu

GİRİŞ

Madencilik, ekonomik kalkınmayı sağlayan bir sektördür. Verimli politikalarla yönetildiğinde, ekonomik ve toplumsal gelişmenin en önemli kaynaklarından biri olan madencilik sektörü, kendine özgü teknik ve ekonomik özellikleri nedeniyle, özel yasal düzenlemeleri gerektirmektedir.

Madencilik sektöründe yapıldığı yatırım gerçek ve tüzel kişilerin çıkarı ile toplumun çıkarlarını uzlaştırma amacına yönelmelidir.

Bu nedenle madencilik sektörünün aktörleri (Örneğin: arazi sahipleri, maden hakkı sahipleri, devlet vs.) arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünde adil bir yöntem ortaya konulmalıdır.

Tezin Amacı

Kazakistan ve Türkiye'deki maden sektörünün değişen ihtiyaçları doğrultusunda ileriki dönemlerde yapılması muhtemel maden kanunu çalışmalarında bu tez çalışmasının bir kaynak olarak kullanılması amaçlanmıştır.

Çalışmamız ile yeraltı kaynakları açısından zengin ve ekonomilerinde madenciliğin önemli payı olduğu belirlenen ülkelerin maden kanunlarının incelenmesi, maden kanunlarının yapılarının ortaya konulması; Kazakistan ve Türkiye Maden Kanunlarının karşılaştırılması; Kazakistan ve Türkiye maden mevzuatlarında öngürdüğü alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca araştırmamız Kazakistan ve Türkiye yargı sistemlerinde Maden Hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü ve ilgili sorunların incelenmesi; Kazakistan ve Türkiye'nin taraf olduğu Madencilikle ilgili Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkların örneklerinin ortaya konulması ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Tez Çalışmasında İzlenen Yöntem

Yeraltı zenginliklerinin ekonomileri üzerinde önemli payı olduğu belirlenen ülkelerin maden mevzuatları bu çalışma kapsamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Tezin Birinci Bölümünde kavramsal, tarihi ve mevzuata ilişkin temellendirme yapılmaktadır.

İkinci Bölümü Kazakistan ve Türkiye'nin madencilik sektörlerine genel bakışı içermektedir.

Üçüncü Bölümünde Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Güney Afrika Cumhuriyeti, Çin ve Hindistan; Kazakistan ve Türkiye ülkelerinin maden mevzuatları incelenerek karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar ile maden mevzuatlarının ana konularını oluşturan maden haklarının verilmesi, maden haklarına ilişkin ruhsat sahiplerinin hak ve yükümlülükleri ve çevre hususları değerlendirilmiştir.

Dördüncü Bölümünde ise Maden Hukukunun yargı ve uluslararası tahkim kararları ile şekillenmiş Kazakistan ve Türkiye'nin hukuki durumunu ortaya koymaya çalıştık. İşbu bölümünde Maden Hukuku uyuşmazlıkların çözümü için gösterdiği yaklaşım ve Kazakistan ve Türkiye'de mevcut sorunlar ve eğilimleri ortaya koyulmaktadır.

1. MADEN HUKUKUNA AİT TEMEL KAVRAMLAR VE UNSURLAR: GENEL AÇIKLAMA

1.1.Madenlerin Önemi

Madencilik, tarih boyunca uygarlıkları şekillendiren temel sektörlerden biri olmuştur. Özellikle, sanayi devriminden bu yana insanlığın gelişim sürecinin son iki yüz yılındaki baş döndürücü ilerlemede kömür ve demirin önemini yadsımak mümkün değildir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda da, madencilik faaliyetleri olmaksızın insan yaşamının sürdürülebilmesi olası değildir. Bugün, kullandığımız arabalardan, içinde yaşadığımız evlere, bilgisayarlardan telefonlara kadar yaşamımız için vazgeçilmez olan hemen her şey, madencilik etkinlikleri sonucu elde edilen ürünler sayesinde varlık kazanabilmektedir¹.

Çağımızda bir ülkenin ekonomik yapısı, teknolojik düzeyi ve dünya siyasetindeki yeri maden kaynaklarının varlığı ve bu kaynaklarının değerlendirilişi ile ilgilidir. Madenlerin günümüzde iki önemli kullanım yolu vardır. Madenler bir yandan enerji kaynağı, diğer yandan ham maddedir. Belli bir maden türünden yararlanma oranı sınırlıdır. Yaratılan ekonomik değer için harcanan maden miktarı ve işgücü birimi bir ekonomik alandan diğerine değişmektedir. Kullanılan madden türlerine ve bunların tutarlarına bakılarak belli bir ülkenin ekonomik kalkınma yöntemi belirtilebilir².

---

¹TMMOB, Maden Mühendisleri Odası, **Madencilik Sektörü ve Politikaları Raporu**, İstanbul, 2011, s.3.

² Erdoğan Göger, **Maden Hukuku**, Ankara: AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, s.5.

1.1.1. Ulusal Önemi

Madenler, milyonlarca yılda oluşan ve tüketildiğinde yenilenemeyen kaynaklardır. Bu nedenle mutlaka etkin bir planlamayla ülkenin ihtiyaçları göz önüne alınarak çevreye duyarlı bir şekilde ve kamu yararı öncelikli olarak üretilmelidir. Madenlerin aranmasında, bulunmasında ve işletilmesinde mühendislik bilim ve teknolojisini, uluslararası kabul görmüş normları kullanmak önemlidir. Ama daha da önemlisi bu kaynaklarımızın sömürülmesine ve talan edilmesine karşı durmaktır.

Maden tüketiminin arttığı zaman öülkedeki milli geliri çoğalma eğilimi göstermekte ve sanayinin gelişmesini sağlamaktadır. Belirtelim ki, maden tüketimin ve milli gelirinin artışı ve sanayı gelişme arasındaki oranı için teknolojik beceri düzeyi büyük önem arz etmektedir. Zira, teknolojinin gelişme seviyesi maden tüketimi ve milli geliri üzerinde etki etmektedir: tüketimi tutarı azaltmakta; milli geliri ise artmaktadır. Üretim sürecinde ve teknolojide pahalı olan minerallerin yerine ucuzunun kullanılması da milli geliri ve maden tüketimini etkileyen bir faktördür. Madencilik sektörünün ekonomisine katkı sağlayan son bir etken ise maden artıklarının tasarruflu kullanılmasıdır.

Madencilik sektörü, üretim, ulaştırılma ve metalurji sanayini içermektedir. Bu bileşenlerin gerçekleşmesi büyük yatırımı icab etmektedir. Madencilğin uzun vadeli olma özelliği bir geliştirme projesini zorunlu kıldığından sabırlı olunmalıdır.

Nitekim, madencilik sektörü, kendi özellikleri dikkate almalıdır. Maden sanayini düzenleyen hukuki ilkelere uymak şarttır. Söz konusu ilkeleri uluslararası nitelikteki ilkelerini de içermektedir³.

Madenlerin ülkelerin ekonomik ve politik yaşamlarında oynadığı özel rol nedeniyle, maden rezervlerin aranması, gelişmekte olan ülkelerde yeni bir önem kazanmasıyla beraber, arama faaliyetlerinde de belirli bir artış izlenmektedir⁴.

Ulusal ekonomisinin lokomotif sektörü olan madencilik, diğer sektörler için temel girdileri sağlamaktadır. Endüstri, enerji, tarım, ulaşım ve inşaat gibi sektörlerin

³ Erdoğan Göğçer, **Maden Hukuku**, Ankara: AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, ss.5-7.

⁴ United Nations, **Energy in the 80's**, New York, 1983, s.139.

faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi madencilik sektörü tarafından sağlanan hammaddeye bağlıdır. Nitekim, madencilğin verimli ve istikrarlı üretiminde bir aksaklık diğer tüm sektörleri doğrudan veya dolayısıyla etkileyebilmektedir⁵.

Gelişmiş ülkelerde, Gayrı Safi Milli Hasıla (GSMH) 'da madencilğin payı; ABD'de % 5, Almanya'da % 4.0, Kanada'da % 3.7, Avustralya'da % 6.5, Rusya'da % 22, Şili'de % 8.5, G.Afrika'da % 6.5, Brezilya'da % 3 ve Türkiye'de ise % 1.2 düzeyindedir⁶.

Madencilik sektörünün gelişmesine yönelik yapıldığı bir dizi araştırmalarına göre, şimdiye kadar açılan maden rezervlerinin tükenme süresi; alüminyum için 1027 yıl; krom için 143 yıl; bakır için 75 yıl; uranium için 59 yıl; kömür için ise 400 yıl olarak hesaplanmaktadır⁷.

Türkiye, maden kaynaklar açısından önemli bir potansiyelesahiptir. Bununla birlikte, ülke ekonomisinde madencilik sektörünün önemli bir yeri olduğu tespit edilemez. Türkiye, üretilen madensel kaynak çeşitliliği açısından, 152 ülke arasında, 29 maden türünde yapılan üretim baz alındığında, 10. sırada yer almaktadır⁸. Ancak üretici devletlerin dünya pazarındaki payları sıralamasında 52. sıradadır.

Kazakistan'da ise büyük petrol, uranyum, demir, altın ve kurşun rezervleri bulunmuştur. Kazakistan doğal kaynakları ve coğrafyası itibariyle önemli bir ülkedir. Hacim ve çeşit bakımından mineral ve ham madde yatakları ile dünyanın sayılı ülkelerinden biridir. Kazakistan'da 1200 üzerinde çeşit madenler içeren 500 maden yatağı bulunmaktadır. Krom, çinko, uranium ve kurşun rezervlerinin zenginliği bakımından dünya üçüncüsü, bakır bakımından ise beşincisidir. Altın, demir ve kömür yatakları itibariyle Kazakistan dünyadaki ilk on ülke arasına girmekte; petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından sırasıyla ilk on üç, ilk on iki ülke arasındadır.

---

⁵ Serap Telli, **İdare Hukuku ve Uluslararası Hukuku Açısından Madenler**, Ankara, 1989, s.10'dan Anayasa Mahkemesi'nin 15.3.1987 tarih ve E. 1985/20, K. 1986/30sayılı kararı (AYM Kararı), Resmi Gazete, S.19401, s.26.

⁶TMMOB, Maden Mühendisleri Odası, **Madencilik Sektörü ve Politikaları Raporu**, İstanbul, 2011, s.3.

⁷TMMOB, Maden Mühendisleri Odası, **a.g.e.**, s.4.

⁸TMMOB, Maden Mühendisleri Odası, **a.g.e.**, s.6.

Kazakistan'da 1996 yılında dünyanın en büyük üçüncü altın madeni bulunmuştur. Dünyadaki kromun % 26'sı, altının % 22'si, uranyumun % 17'si Kazakistan'dadır⁹.

Günümüzde dünya sanayi enerji hammaddeleri dışında kalan 350-400 milyar dolarlık maden ve mineral işlenerek 3,8 trilyon dolarlık ara malı haline getirilmektedir. Bu ara malları sanayi sektöründe uç ürünler haline getirilerek 33 trilyon dolarlık dünyanın GSMH'lerinin temelini oluşturmaktadır. Şöyle ki ülkelerin kalkınma ve ekonomik gelişiminde önemli yeri olan madencilik ve entegre üretim sanayi, en büyük katma değeri de yaratmaktadır¹⁰.

Gelişmiş veya gelişmekte olsun, her ülkede madencilik sektörünün gelişmesi toptan kalkınmanın önemli elamanlarından birini oluşturur. Bu nedenle, sektör genel ekonomik kalkınma planı içerisinde yerini alarak, onunla bütünleşmelidir¹¹. Devletlerin madencilik politikalarında sektörün gelişme amaçları şöyle sıralanabilir:

- Ulaşılabilir maden kaynaklarının optimum kullanımı sağlamak,
- Kırsal bölgelerde istihdam imkanı yaratmak,
- Endüstriye hammadde girdisi sağlamak,
- Ulaştırma gibi temel alt yapı yatırımları için öncülük etmek,
- Çağdaş teknoloji, pazarlama ve finansman yöntemlerini bu yörelere yaygınlaştırmak.

Ham veya işlenmiş maden ihracı, ülkenin önemli döviz kaynaklarından olduğundan, bu girdinin gelişmiş ülkelerinin milli gelirindeki payı yüksek oranlara ulaşmış, bu ekonomilerde madencilik öncü sektör görevini üstlenmiştir.

Bu sektörü diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri, madenlerin doğada sınırlı halde bulunması ve tükendikten sonra insan eliyle yeniden üretilmemesidir. Taşıdığı özellikler nedeniyle, madenlerin hukuki statüsü, özellikle idari rejimi ve bunlar üzerindeki mülkiyet hakkının hukuki mahiyeti ve kurumsal yapısı

---

⁹ Melih Turhan, **Madencilikte Önemli Bazı Ülkelerde Maden Hukuku ile ilgili Mevzuat**, Türkiye Madenciler Derneği'nin Armağanı, İstanbul, 2014, s.41.

¹⁰TMMOB, Maden Mühendisleri Odası, **Madencilik Sektörü ve Politikaları Raporu**, İstanbul, 2011, s.4.

¹¹ Rex Bosson, **The mining industry and the developing countries**, Oxford: Oxford University Press, 1978, s.152.

diğer sektörlerden farklıdır. Madenlerin yenilenemeyen kaynaklardan olması¹², maden işleticisine bir doğal tekel durumu sağlamakta, bu da mülkiyete ilişkin hukuki rejim konusunu daha da hassaslaştırmaktadır.

Gelişme ölçüsü ne olursa olsun, tüm üretici ülkelerin paylaştıkları, bağımsızlık, ekonomik gelişme ve hayat standardının yükseltilmesine ilişkin hedefler, bir maden politikasının varlığını gerektirir. Yine de gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğu böyle bir plandan yoksundur. Açıkça saptanmış bir politikanın yokluğu nedeniyle ad hoc¹³ verilen kararlar, madencilik sektörünü yanlış yönde etkiler, sonuçlar düzensiz, hatta zararlı olur¹⁴.

Sermaye-yoğun bir teknoloji kullanılan sektörde, kullanılan teknikler hızla eskimektedir¹⁵. Ayrıca, maden rezervlerin miktarı ve kalitesi bakımından da daima bir yanılma payı sözkonusudur. Ürünün uluslararası pazarlanması bu yönden risklidir. Dünya pazarlarında tekel haline gelen çok-uluslu dev şirketler, stratejik madenlerin arama ve işletme ruhsatlarını ele geçirmekte, üretim ve fiyat politikalarının saptanmasında ağırlıklarını koymaktadır. Çok-uluslu şirketler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin maden sektörleri üzerinde doğrudan/dolaylı, açık/gizli baskı ve kontrol sağladıklarından, bu ülkelerin kamuoyları maden sektörü ile ilgili hukuki ve kurumsal düzenlemeler karşısında son derece duyarlıdır¹⁶.

Ulusal maden politikasının genel amacı, ülke maden kaynaklarını, ulusal hedeflere ulaşılmasındaki net katkıları en üst düzeye çıkacak şekilde işletmektedir. Maden politikası, madenciliği (işletme, madenin bulunması, geliştirilmesi ve üretim işlevi), genel ulusal hedeflere varmayı kolaylaştıracak şekilde düzenlemeli, teşvik etmelidir. Maden politikası, sadece ulusal hedeflerin ışığında oluşturulup, uygulanabilir. Maden ekonomisi bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yarayan önemli bir araçtır. Şöyle ki, madencilik faaliyetleri, sadece bu faaliyetlerin yürütülmesi için değil, ulusal hedeflerine varmak yönünde kullanılmalıdır. Ekonomik olmayan hedefler de gözönüne alınarak, maksimum yerine optimum oranı saptanmalıdır. Maden kaynaklarının

---

¹²Fadhil J. Al-Chalabi, **OPEC and the international oil industry: A changing structure**, Oxford: Oxford University Press, 1980, ss. 2-3.

¹³Ad hoc - "amaca özel, niyete mahsus" anlamına gelen Latince ibaredir; Ad hoc kararı – muvakkat tahkim bünyesinde alınan karar.

¹⁴Bosson, **a.g.e.**, s.153.

¹⁵Fadhil J. Al-Chalabi, **a.g.e.**, ss.5-6.

¹⁶Telli, **a.g.e.**'den AYM Kararı, s.27.

işletilmesini desteklemeye yönelik devlet faaliyetleri, ekonominin diğer sektörleri için ayrılan fonlarla uyum içinde olmalıdır¹⁷.

Madencilik alanında saptanan hedeflere varabilmek için; ulusal politika ve hedeflerin, ülkenin politik, ekonomik ve sosyal özelliklerinin, bilinen ve potansiyel maden kaynaklarının ve maden sanayiinin özelliklerinin incelenmesi, değerlendirilmesi ve birbiriyle ilişkisinin saptanması gerekir.

Maden kaynaklarının özellikleri dikkate alınarak ulusal bir maden politikası belirlenecektir. Bu bağlamda madencilik sektörünün kendine özelliklerinden doğan öğelerin, oluşturulacak maden politikasının kapsamına girmesi icab edilmektedir:

İlk olarak faaliyette bulunacak çeşitli madencilik şirketleri, mali ve hukuki, uygulama ve istihdam, eğitim ve ekoloji yükümlülükler konusunda tabi olacağı kayıt ve koşullar açıkça belirlenerek, tanımlanmalıdır.

Söz konusu maden rezervlerinden devlete maksimum faydanın sağlanması açısından madenlerin ihraç edilmesi ve ülke içerisinde işlenmesi husuları değerlendirilmelidir. Ekonominin sağlıklı dengeyi sağlamak amacıyla ham veya işlenmiş maden ürünlerinin ithalatı azaltılması ile beraber, madenlerin ülke içerisinde işlenmesi, hammadde olarak kullanımını teşvik edilmelidir.

Politika oluşturulurken, maden rezervlerine ilişkin verilerin elde edilmesi, ve ilan edilmesine ilişkin yasal düzenlemeler mevcut olmalıdır. Bu tür verilerin elde edilmesi masraflı olduğundan dolayı dikkatle toplanmalı ve arama faaliyetlerinde tekrarlar yer verilmemelidir¹⁸.

Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak oluşturulan maden politikasının uygulanması sırasında, madencilik sektörleri gelişmiş ülkelerde bu politika özel kanunların çıkarılmasıyla sonuçlanacaktır. Ülkenin vergilendirme ile ilgili olarak çıkardığı mevzuat, ulusal maden politikasının gerçekleştirilmesinde en önemli etken haline gelebilmektedir¹⁹.

---

¹⁷United Nations, **Natural Resources of Developing Countries: Investigation, Development and Rational Utilization**, New York, 1970, s.9.

¹⁸Bosson, **a.g.e.**, ss.153-159.

¹⁹Telli, **a.g.e.**, s.12.

1.1.2. Uluslararası Önemi

Maden endüstri, ticaretinin, istihsal, tüketim ve sermaye bakımında taşıdığı uluslararası nitelik, uluslararası siyaseti nedayanı sınırlamaktadır²⁰. Maden kaynaklarının sahip devletler, çokuluslu şirketlerin tekelinde olan rezervlerinin işletilmesi için çalışmalarını kendi yararlarına yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Çokuluslu şirketler bağlı oldukları ülkelerin politik gücünden yararlanırken, bu ülkelerde dış politikalarında ulusal çıkarın korunmasıyla amaçlanan girişimlerinde bulunmaktadır. Tüketici devletlerin diğer bir endişe ise ulaşım ve pazarlamada meydana çıkabilecek sorunları önlemektir²¹.

II. Dünya Savaşı sonrasında, yabancı ülkelerin madenler ve özellikle petrol üretiminin yasal düzenlenmesi ve fiyatlandırılmasına ilişkin müdahaleleri, anılan savaş öncesinde gerçekleştirilen “*bırakınız yapsınlar*” politikasına zıttır. Savaştan sonradan maden kaynaklarının üretici ve tüketici devletler bakımından giderek artan önemine bağlı olarak uluslararası kuruluşları ortaya çıkmaktadır²².

Söz konusu kuruluşlardan biri olan Birleşmiş Milletler, dünya enerji ve petrol sorunlarıyla yakından ilgilenmektedir. Birleşmiş Milletler üyeler arasında sanayileşmiş ülkelere nazaran sayıca çoğunluğu elinde bulunduran gelişmekte olan ülkelerdir. Birleşmiş Milletler bu az gelişmiş ülkeler tarafından kendimaden kaynakları üzerindeki egemenlik hakkı veya yabancı devlet ve çok uluslu şirketler arasında yatırıma ilişkin uyuşmazlıklarda ulusal hukukunun uygulanması konularında fikirlerini paylaştıkları bir çeşit forum olarak kullanılmaktadır. Gelişmekte olan devletlerin görüşleri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1973 tarihli 3171 sayılı kararda “*Devletler kendi doğal kaynakları korumak amacıyla, bu kaynaklar üzerinde varolan egemenlik haklarını bir ifadesi olarak millileştirme kararı alabilir ve tazminat miktarıyla, ödeme şekline karar verebilirler. Millileştirme neyleye doğacak uyuşmazlıklar, her devletin, konuya ilişkin hükümler içeren ulusal mevzuatı uyarınca çözümlenecektir*” ifadesini kullanmış, millileştirme halinde devletin, uluslararası hukuk kendi ulusal hukuku ile ikam edilerek uygun tazminat saptaması esas kabul

²⁰Telli, a.g.e., s.35.

²¹ Şükrü Gürel, *Orta-Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*, Ankara, 1979, ss.28-29.

²² Neil H. Jacoby, *Multinational Oil*, New York: MacMillan Publishing, 1974, s.116.

edilmiştir²³. Aynı zamanda, B.M. Sosyal ve Ekonomik Konseyi, 1998’de kurulan Doğal Kaynaklar Savunma Konseyi (NRDC) aracılığı ile, maden kaynakların korunmasına yönelik faaliyetler yürütmektedir.

Madencilik sektöründe faaliyet gösteren en büyük iki organizasyon OPEC (Petrol Üreten ve İhraç Eden Ülkeler) ve UEA (Uluslararası Enerji Ajansı)'dır.

OPEC, 1960 yılında Bağdat Konferansında İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela tarafından kurulmuş olan hükümetler arası bir organizasyondur. OPEC’in amacı üye devletler arasında petrol politikalarını birleştirmek ve koordine etmektir. Ayrıca, organizasyon, petrol üreticisi devletler arasında petrol fiyatında istikrarı sağlanması, tüketici devletlere ekonomik, etkin ve istikrarlı bir petrol arzı temin edilmesi ve ayrıca petrol sektöründeki yatırımcılara iyi bir gelir sağlanması ile amaçlanmaktadır.

Petrol üreticisi ülkeler, OPEC'den yaptığı ithalat 1950’li ve 1960’lı yıllarda her 5 yılda bir-iki kat artmıştır. Ardındaki on yıl boyunca petrol tüketimin hızla artırılması ile birlikte üretimin azaltılması 1974’deki dünya petrol krizine yol açmıştır. Kendi ifadesiyle bu “*irrasyonel*” gidişi durdurmayı amaçlamış OPEC, petrol fiyatlarını dört kat arttırmış ve “*üreticilerce yönetilen fiyat*” mekanizmasını yerleştirmiştir. Ham petrol ihraç eden devletler kriz öncesi yeraltından çıkarılan petrole karşılık, çok uluslu şirketlerle yaptıkları imtiyaz anlaşmalarına göre afişe fiyatlar üzerinden (posted price) belirli bir pay alıyorlarmış. Bu afişe fiyat uluslararası şirketler tarafından belirlenmiş, bu nedenle üretici devletlerin gelirleri de dolayısıyla söz konusu şirketlerce belirlenmiş oluyormuş. Fiyat afişmanının amacı, devlet paylarının belirlenmesiydi. İmtiyaz sisteminde varil başına devlet hissesi nispeten küçük olmuştur (afişe fiyatın yarısı civarında).

1972 tarihli Tahran Anlaşması bu durumu biraz düzeltmeye çalışmıştır. Ancak mevcut sistem içinde bir çözüm yaratılamamıştır. OPEC devletlerinin giderek düşen gelirlerinin yanısıra, dünyayı 1974’ün eşiğine getiren diğer ve en önemli etken de, söz konusu devletlerin ekonomik gelişmelerinin bağlı olduğu tek kaynak konumundaki petrolün hızla tükeniyor olmasıydı. Nitekim, 1974 krizi petrolün tükenirliği ilk kez

---

²³Telli, a.g.e., s.39’dan Kamal Hossain, Subrata R. Chowdhury, **Permanent sovereignty over natural resources in international law**, New York: St. Martin’s Press, 1984, s.4.

gündeme getirmiştir. 1974'deki kriz sonrasında, petrolün mülkiyeti petrol şirketlerinden büyük ölçüde üretici devletlerin (OPEC) eline geçmiştir.

UEA, Dr. Henry Kissinger'in tavsiyelerine uygun olarak 1974 yılında OECD konseyi tarafından enerji sorunları konusunda işbirliğini geliştirmek için kurulmuştur. UEA'nın enerji politikasının bugünkü ana amaçları genişlenmiş bir yapı içinde aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

- *Uzun ve kısa vadede enerji arz güvenliğinin sağlanması,*
- *Enerji maliyetlerinin düşürülmesi,*
- *Enerji politikasının ekonomik politikalara azami katkıyı sağlayacak şekilde ticaret, döviz, istihdam, büyüme gibi diğer önemli politikalarla uyum içinde olacak bir biçimde düzenlenmesi.*

Bu amaçlara ulaşmak amacıyla izlenen politikalar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilmektedir:

- *Enerjinin verimli kullanımı,*
- *Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi,*
- *Enerji alanında serbest ticaretin sağlanması,*
- *Acil durum tedbirleri (Talep kısma tedbirleri ve stoklar),*
- *Araştırma - Geliştirme faaliyetlerinin teşviki.*

Uluslararası Enerji Ajansı, 1973 yılında petrol fiyatlarında ortaya çıkan artışları takiben kurulmuştur. Bazı OPEC üyeleri, Uluslararası Enerji Ajansı'nı OPEC'i ikame etmek amacıyla kurulmuş olan bir örgütü olarak görmüştür. Uluslararası Enerji Ajansının bünyesinde 1974'de kabul edilmiş "Uluslararası Enerji Programı" anlaşması 1976'da yürürlüğe girmiştir. Bu program uyarınca üye devletler aşağıdaki ilkelere uymak zorundadırlar:

- *Fevkalade tehlike durumunda petrol paylaşılacaktır;*
- *Petrol ithalatına bağımlılığı azaltmak için uzun vadeli işbirliği kuvvetlendirilecektir;*
- *Petrol piyasası ile ilgili bilgilerin akımı hızlandırılacaktır;*
- *Petrol üreticisi ve petrol tüketicisi ülkelerle ilişkiler geliştirilecektir.*

1.2.Maden Hukuku Kavramı

1.2.1. Maden Kavramı

Maden kavramı genel bir kavram olarak farklı bilim dallarına göre tanımlanabilmektedir. Örneğin, jeokimya bakımından maden “az miktarda bulunan elementlerin derişimlerinden ibaret” olduğu halde, jeolojik bakımından maden “bir kayaç kütlesi” anlamı taşımaktadır²⁴. Mineroloji ve Petrografi bakımından “mineralojik ve petrografik yöntemlerle incelenen, özel bir yakaçtır”²⁵. Ekonomik bakımından ise maden “işletilebilen her mineral kütlesine verilen addır”²⁶. Diğer bir değişle “doğal etkenler sonucu oluşan, yeryüzünde veya toprak altındaki tabaklarda şekillenen ya da depolanan ekonomik açıdan değerli kütleleri, cansız maddelerine” maden demektir²⁷. Özellikle inceleyeceğimiz konu hukuki bakımından maden kavramı olacaktır. Ancak Maden Hukuku alanında çalışanların teknik bilgilere sahip olması zorunlu olduğundan²⁸ madenler hakkında bir hukukçuya yarayacak özel bilgi verilmesinde bazı açıklamalar için faydalı olduğu görüşündeyiz. Bu nedenle, maden kavramının özünü oluşturan “jeolojik” ve “ekonomik yönünden maden” konusu üzerinde duracağız.

Jeolojik Bakımdan Maden

Bilindiği gibi yeraltından binlerce çeşitli mineral maddeler vardır. “Milyonlarca yıldan beri süregelen birleşme ve çözülme, karışma ve ayrılma, birikme ve dağılma gibi pek çok tekrarlanan doğal olayların etkisi altında kalarak çok çeşitli kimyasal ve fiziksel karışımlar olmuştur. Canlıların dışında kalan bu karışımlara mineral madde denir ve bu mineral maddelerin aldığı son şekilde yer kabuğudur”²⁹.

---

²⁴ Altan Gümüş, **Metalik Maden Yatakları**, İstanbul, 1974, s.14.

²⁵ Gümüş, **a.g.e.**, s.18.

²⁶ Gümüş, **a.g.e.**, s.8.

²⁷ Henry Campbell Black, **Black’s law dictionary**, 5. edition, St. Paul, Minn: West Publishing Co., 1983, s.14.

²⁸ Göğer, **a.g.e.**, ss.7-9.

²⁹ Özcan Uçkan, Türk Hukukunda Madencilige ilişkin Haklar ve Bunların Ticaret Şirketlerine Sermaye Olarak Getirilmesi, (Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir, 1983, s.33.

Yer kabuğunu oluşturan mineral maddeler jeolojik anlamda birer madendir. Ancak tez kapsamında jeolojik anlamdaki maden değil, söz konusu mineral maddeler arasından kendinden yararlanılabilen maddelerin bir araya toplanması ile şekillenmiş olan “*maden yatağı*”³⁰ kavramı incelenecektir. Fındıkgil’a göre, herhangi bir mineral maddenin maden olarak istihracı, istihraca elverişli şebçimde toplu olarak bir arada bulunması şartına bağlı bulunmaktadır. Böylece, maden; bir arazide bulunan ve cevher istihracına müsait olan maden damarları anlamına gelmektedir³¹. Teknik veya ekonomik etkenler nedeniyle çıkarılamayan mineral topluluğuna “cevher deposu” denir. Çıkarılamayan mineraller ise tabii servet sayılmamışlardır³². “Cevher deposu kavramı, tamamen ekonomik olmaktan uzak, jeolojik bir anlam taşımaktadır”³³.

Ekonomik Bakımdan Maden

Genel olarak maden kaynağı, “*işletilmeye elverişli olan her türlü mineral kütlesi veya bir ya da daha çok sayıda mineral içeren ve işletilmeye elverişli olan cevher kütlesi*” olarak tanımlanmaktadır³⁴. Böylece maden kaynağı veya yatağı kavramı için “işletilebilirlik” önemli bir unsurdur. İşletmeye konu teşkil etmeyen diğer bir deyişle herhangi bir nedenle işletilmeyen mineraller jeolojik açıdan maden sayılmakla beraber hukuki ve iktisadi açıdan bir kıymet ifade etmemektedirler.

Şöyle ki, maden, doğal faktörler sonucu teşkil eden, yeryüzünde veya yeraltında şekillenen, depolanan ekonomik bakımdan değerli kütleri, cansız maddeleri ifade etmektedir³⁵.

Maden kavramı, bir bilimsel tanımla, inorganik aşamalar sonucunda doğal olarak oluşan kimyasal element veya bileşimler anlamına gelmekle beraber, konuşma dilinde, petrol, doğal gaz ve kömür sanayiinde organik işlemlerden sonra meydana çıkan ürünü de kapsayacak şekilde kullanmaya başlamıştır. Birçok üretici ülkede, genel anlamda maden kavramı, tarafların maden hakkını doğuran işlemde sınırlı bir tanımını

---

³⁰Gümüş, **a.g.e.**, s.8.

³¹Yavuz Fındıkgil, **Maden Hukuku**, İstanbul, 1966, s.1.

³² Kadri Yersel, **Madenlerden Yararlanma Düzenimiz. Madencilüğimizin Yapısı ve Sorunları**. Ankara: Maden Mühendisleri Odası Yayınları, 1973, ss.7-44.

³³Gümüş, **a.g.e.**, s.7.

³⁴Caner Güneş, **Madencilik Yatırımları ve Ekonomik Değerlendirme Teknikleri**, Ankara, 1976, s.1.

³⁵Henry Campbell Black, **a.g.e.**, s.14.

kabul ettiklerini açıkça belirttikleri halleri hariç, petrol ve doğal gazı da kapsayacak şekilde kullanılmaktadır³⁶.

Araştırmamızda, farklı ülkelerde doğal kaynaklarının tasnif edilmesinin detaylarına girmeyerek ve Kazakistan ve Türkiye'nin maden mevzuatlarına dayanarak, petrol ve doğal gaz içeren "maden" kavramının geniş yorumlanmasını tercih etmekteyiz.

Maden cevherini ve kaynağını da kapsayacak şekilde kullanılabilen "maden" kelimesi ikamet manasına olan "adn" sözcüğünden gelmektedir. Adn bir şeyin müstakar olarak duracağı mahal demektir; bir şeyin üzerinde sürekli duracağı yer anlamına gelmektedir³⁷.

Hukuki bakımdan maden kavramı

Hukuki bakımdan madenin tanımlanması büyük önem arz etmektedir. Genel olarak madenler doğada basit bir biçimde bulunmayıp bileşik veya katışık biçimde bulunmaktadır. Bu da maden hukukunu yakından ilgilendirmektedir. İlk olarak, madenin doğada bulunuşu maden kanunlarınınkapsamına ilişkin bir sorunu getirmektedir. Madenlerin bileşik veya katışık biçimi ortaya çıkardığı diğer sorunu ruhsat, lisans ve imtiyazların kapsamıdır. Örneğin, aluminium boksit, kil veya kromit ile birlikte bulunmaktadır. Bir aluminium ruhsat veya imtiyazının kapsamına kil veya kromitin girip girmediği tartışılabilir. Üçüncü olarak madenlerden alınacak vergilerin de madenin doğada bulunuşu ile ilgilendirilmektedir. Madenlerin gruplandırılması, maden gruplarına göre farklı uygulama, teşvik ya da ceza hükümlerinin getirilebilmesini sağlamak ve maden kanununun uygulandığı devletin özelliklerine göre değişmektedir³⁸.

Şüphesiz maden kelimesinin hukuki yönünden kapsamını belirtmek gerekmektedir. Bu konuda başlıca iki sistem mevcuttur:

- Madeni tanımlamakla yetinen sisteminde kanunlarda madenin tarifi verilmektedir. Buna göre, tanımın kapsamına giren mineral maddeler maden

³⁶Howard Williams, Charles Meyers, **Oil and Gaz Terms**, 6.ed., Annotated manual of legal engineering tax words and phrases, New York: Matthew Bender, 1984, s.501.

³⁷Türk Hukuk Lügatı, Ankara, 1944, s.123.

³⁸Göğer, **a.g.e.**, ss.7-9.

sayılmakta, kapsam dışı olan maddeler ise yasanın uygulama alanı dışında bırakılmaktadır.

- Sınırlayıcı sistem, maden sayılan maddelerin kanunda birer birer göstermesi esasına dayanmaktadır. Kanunda ismi açıkça yazılmayan bir madde maden olarak kabul edilmemektedir.

Bazen bu sistemler eleştirilmektedir. Örneğin, “madenlerin tarifinin yapılmasıyla yetinen sistem maden kelimesinin hudutlarının kesin olarak tesbit edilmemesi bakımından sakıncalıdır³⁹.

Kazakistan’daki yasakoyucu, madenlerin tanımı vererek, ilk sistemin kapsamında kalmakta; Türkiye’deki mevzuatında ise bu konuda çelişkiler söz konusudur.

Yürürlükten kaldırılan 6309 sayılı Maden Kanunu’na göre sınırlayıcı sistemi geçerli olup uygulamada pratik faydaları gösterdiği için 3213 sayılı Maden Kanunu da bu sistemi Kabul etmiştir. 3213 sayılı Maden Kanununun 5177 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki ikinci maddesinde “aşağıda yazılı maddeler bu Kanuna göre maden sayılır” ifadesiyle sınırlayıcı sistemi benimsemiştir.

5177 sayılı Kanunu, maden mevzuatında köklü değişiklikler yapılmıştır. Böylece, petrol, doğalgaz, jeotermal ve su kaynakları dışındaki tüm maddeler maden sayılarak Kanun kapsamına alınmıştır. 5177 sayılı Kanun’u ile getirilen bu değişiklikten sonra Türk Hukukunda da sınırlayıcı sisteminin terk edildiği söylenebilmektedir. Kanunun diğer hükümlerinde maden isimleri listelenmiş, ancak bu listelemenin hedefi madenlerin ait olduğu grubu belirlemektir. Aynı zamanda madde gerekçesinde yasa koyucunun sınırlayıcı sistemini benimsediğine ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Ancak maddenin tanımlanması başka bir yoruma müsait olmayacak şekilde açıktır. Yeraltında ve sularda bulunan her türlü mineral madde Kanundaki listede yer almasa bile maden sayılmaktadır. Ancak madenlerin ruhsatlandırılabilmesi için maddede belirtilen beş gruptan birine sokulabilmesi gerekmektedir.

---

³⁹ Fındıkgil, **a.g.e.**, s.3.

Belirtmek gerekir ki, sınırlayıcı sistemin kanun tasarlanırken bazı maddelerin unutulması ve yeni maddelerin keşfedilmesi hususunda bu maddelerin kanun uygulama alanı dışında kalması gibi sorunlar” ortaya çıkabilmektedir⁴⁰.

Kanunda veya Maden Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde belirtilmeyen madenler dışında yeni bir madenin tespit edilmesi halinde bu madenin grubu; minerolojik, fiziksel ve kimyasal özellikleri ve kullanım alanları göz önünde bulundurularak Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM) tarafından belirlenerek ilan edilmektedir (Yönetmelik m.6)⁴¹.

1.2.2. Madencilik Sektörünün Tanımı

Maden hukuku konusuna geçmeden önce “madencilik sektörü”nün tanımı vermekte fayda vardır.

Madenler, hammaddeler, enerji kaynakları olarak değerlendirilen ve uzun yıllar devamlı jeolojik olaylara bağlı olan, işe yarayan bu madenler insanın antic çağlardan beri ilgisini çekmiştir⁴². Bugün ülkelerin gelişmişlik seviyesinin belirtilmesinde önemli rol oynayan madencilik, günlük hayatın temelini oluşturan sanayi, ticarete ve ayrıca ekonomi dünyasında önemli bir yere sahiptir. Devletlerin gelişip kalkınmaları, ekonomik yapısı, teknolojik seviyesi ve dünya siyasetindeki yeri, maden kaynaklarının varlığı ve onların değerlendirilişi ile ilgili görülmektedir⁴³. Dolayısıyla madenlere ilişkin olarak, gittikçe gelişme gösteren bir ekonomi alanı ortaya çıkmış ve devletlerin ekonomik hayatında önemli bir yer tutan yeni bir endüstri sektörü oluşmuştur.

Tabii kaynaklardan farklı özelliklere sahip olan madenlerin kullanım alanına sokulması için bir dizi işlemlerden geçirilmesi şarttır. İlk önce tespit edildiği madenler

---

⁴⁰ Fındıkgil, **a.g.e.**, s.3.

⁴¹ Mustafa Topaloğlu, **Maden Hukuku**, Adana: Karahan Yayınları, 2011, ss. 12-13.

⁴² Göger, **a.g.e.**, ss.5-6.

⁴³ Mutlu M. Öktem, **Madencilüğümüzde Sorunlar ve Çözüm Önerileri Paneli, Sunuş**, 22–23 Mart 1997, Çeşme-İzmir, s. 19

yeraltından çıkarılmaları gerekmektedir. Bazı madenler basit işlemlerle kullanıma sokulabilmektedir. Ancak, krom, kömür, demir, alüminyum ve bakır gibi madenlerin kullanıma sunulmaları için oldukça yoğun enerji ve emeğe ihtiyaç duyulmaktadır⁴⁴. Yeraltındaki madenlerin insanlar tarafından istifade edilir hale getirilmesi için, kaynakların tespit edilmesi, çıkarılması, işletilmesi ve değerlendirilmesi faaliyetleri içeren yeni bir iş alanı ortaya çıkmıştır. Bu iş koluna “Madencilik” adı verilmiştir⁴⁵.

Bir maden kaynağının aranıp ortaya çıkarılması, jeoloji gibi birçok mühendislik dallarından yararlanılarak rezervinin tespiti, yatırımcılar için yüksek risk taşıyan ve üretim için büyük sermaye gerektiren faaliyetlerin yürütülmesi madencilik sektörün işi olmuştur⁴⁶.

Madencilik tarihi ve gelişmesi insanlığın gelişmesi ile paralel olmuş. Hayatta kalabilmek ve kendini korumak için hareket eden insan icat ettiği alet-edevat ve silahların yapımında madenlerden istifade etmiş bir çeşit madencilik alanına girmiştir⁴⁷. Maden kaynaklarının aranması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin faaliyetleri içeren madencilik sektörünün, ülke madencilik gelişmesi için iktisadi ve idari düzenlemeler yapması, sektörle ilgili kurumları tesis etmesi ve devlet maden kaynaklarının yönetimine ilişkin örgüt kurması görevleri de mevcuttur⁴⁸. Aynı zamanda bu sektörde gerekli eğitim programlarının gerçekleştirilmesi, maden arama ve geliştirme faaliyetleri için gerekli hukuki ve idari düzenlemelerin denetiminde ilerleme sağlayacak önlemlerin alınması, devletin madencilik politikasının oluşturulması gibi çeşitli çalışmaları yürütmek görevleri de madencilik alanının diğer ilgi alanlarını oluşturmaktadır⁴⁹.

Bu sektörde aşağıdaki etkenler önemli olarak görülmektedir:

---

⁴⁴ Ercüment Balcı, **Osmanlı Maden Rejiminde Nizamnameler Dönemi ve İmtiyazlar**. (İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1994, s.1.

⁴⁵ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayını, s.1481.

⁴⁶ Ahmet Altıntığ, **Üretim Aşamasında Madencilik Sorunları, Madencilikimizde Sorunlar ve Çözüm Önerileri Paneli**, 22–23 Mart 1997, Çeşme-İzmir, ss.31-32,

⁴⁷ Cemal Birön ve Suna Atak, **Maden Mühendisliğine Giriş**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1986, s.15.

⁴⁸ Kadri Yersel, **Türk Madencilik Sorunları**, Ankara: Maden Mühendisleri Odası Yayınları, 1970, s.12.

⁴⁹ Yılpar Kaynak, **Madencilik Araştırması**, İstanbul: Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası, 1983, s.4.

- personel kalitesi,
- üretime yönelik makine ve ekipmanlar,
- arama faaliyetlerinin boyutu,
- bölge ve çevre şartları,
- maden yatağının durumu ve rezervi,
- madenin kalitesi,
- teşvik uygulamaları,
- maden mevzuatı,
- pazarlama şartları⁵⁰.

Dolayısıyla madencilik sektörü diğer sektörlerle nazaran daha hususi bilgi ve tekniği gerektirdiğinden geniş ölçekli karmaşık bir yapı icab etmektedir⁵¹. Ülkelerin maden kaynaklarının ve zenginliklerinin değerlendirilmesinde aktif bir alanı olması, bu sektörü doğrudan doğruya önemli kılmakta, devletlerin ekonomisine istihdam ve katma değer yaratması yönünden ekonomik hayatın vazgeçilmezi yapmaktadır⁵². Sonuç olarak madencilik, ekonomik hayatı doğrudan ilgilendiren; uzun bir süreci ve çaba gerektiren; titiz bir program ve teknolojinin kullanılması ile yürütülen; riskli ve yatırım gerektiren olan bir sektördür ve her devlet için önem arz etmektedir.

---

⁵⁰ Altıntığ, **a.g.e.**, s.32.

⁵¹ Turgut İleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin Madencilik Politikaları (1923-1960), (Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 2009, s.5'ten Şaban Şükrü Erdinç, Küçük Çapta Madencilik, Arama, Etüd, İşletme Hazırlığı, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi, Nisan, S.56, 1961, ss. 132-137.

⁵² Göğer, **a.g.e.**, s.6.

1.2.2.1.Madencilik özelliği;

(a) Madencilik; enerji üretiminden, tüketim mallarına, elektronik alanından makine, kimya ve uzay endüstrisine kadar geniş bir alanda kullanılmaktadır. Bu nedenle insanlar için vazgeçilmez bir gereksinim alanıdır. Dolayısıyla madencilik yapılan yatırım ve sarf edilen çaba ülkelerin gelişimi için sarf edilen bir çabadır.

(b) Bazı madenler, dünyanın belirli yerlerinde bulunup, sadece oralardan temin edilebilmektedirler. Madenler oluştuğu yerde çıkartılıp, maliyet açısından üretim yerine en yakın alanlarda zenginleştirilmesi şarttır. Genel olarak bu alanlar kırsal bölgelerdedir. Bu bakımdan madencilik istihdam ağırlıklı bir endüstri olduğundan şehirlere akımı önleyici yeni yerleşim yerleri kurulmasını sağlamakta, kırsal bölgelerin gelişimini ve yerli toplumun sosyocoğrafik yapısını düzeltmektedir. Ayrıca madenin üretim yeri, alım satımının yapıldığı piyasalardan veya kullanıldığı yerlerden uzakta olması sanayileri için madenlere ihtiyacı olan devletlerin, madenlere sahip olan devletlerle ticaret yapmasına yol açmaktadır. Madencilik üretimlerinin genel olarak yerleşim yerlerinden uzakta yapılması, altyapı inşaat maliyetlerinin diğer sektörlerle nazaran daha yüksek olmasına neden olmaktadır.

(c) Madenlerin miktarının sınırlı olması üretim ve işlenmesi alanlarında uzmanlık gerekmektedir. Bir madenin üretimi ve işlenmesi, bir sürü etkinliğin gerçekleştirilmesiyle sağlanmaktadır. Bu etkinlikler birbirine bağlıdır. Tükenebilir bir maden rezervi olması nedeniyle kayıplar mümkün olduğu kadar az olmalıdır. Bu nedenle çok aşamalı bir madencilik projesinin planlanması ve uygulanması için çeşitli disiplinleri içeren teknik personele ve uzmanlara gereksinim vardır. Bu nedenle madencilik birçok insana meslek ve iş imkanı vermektedir.

(d) Madencilik sektörü en ileri teknolojinin uygulandığı ve uygulanması gerektiği bir üretim sektörüdür.

(e) Madencilikte amaç az maliyet ve az kayıpla fazla malzeme üretip madeni en iyi şekilde zenginleştirmektir. Bu alanına yönelen insanların amaçları net olarak ortadadır. Amacın belli olması gelişimi ve yenilenmeyi beraberinde

getirmektedir. Bu nedenlereyle ve madencilik kendini sürekli yenilemekte ve geliştirmektedir.

(f) Madencilik diğer sektörlerin gelişimine yardım etmektedir. Yatırımlarının %80 kadarı inşaat, elektrik ve makine alanlarından oluşmakta ve madencilik bu sektörler için lokomotif konumundadır. Madencilik gelişimi ile bu lokomotiflik durumundan dolayı teknolojinin gelişimin tetiklemektedir.

(g) Madencilik sektöründe ilk yatırımı maliyeti yüksektir; Madencilik yatırımlarında arama maliyetleri son derece yüksek olup, büyük risk teşkil etmektedir. Bazı durumlarda, katlanılan yüksek arama maliyetlerine karşın, ekonomik olarak işletilebilecek bir maden varlığının belirlenememe olasılığı söz konusu olmaktadır. Ayrıca yatırım süresi 2-3 yıl olup nispeten uzundur; Üretim öncesindeki faaliyetler, diğer sektörlerle göre, çok daha uzun vadeli, kapsamlı ve maliyetlidir. Diğer sektörlerle nazaran uzun sayılabilecek bir süre sadece yatırım gider söz konusudur. Buna karşın ilerleyen süreçte geçildiğinde diğer sektörlerle göre daha yüksek gelir elde edilmektedir.

(h) Maden kaynakları tükenbilir özelliindedir .Madencilik, tek yönlü ve geri dönüşü olmayan bir işlem türüdür. Başka ifadeyle, işletilen hammaddeler bir kez ve geriye dönülemeyecek bir şekilde işlenmektedir. Diğer taraftan insan nüfusunun artması ve orantılı olarak hammadde ihtiyacının da artması, hammadde üretiminin bir defaya özgü olması, buna karşın kaynakların sabit olması madencilik ve bu sektörde çalışanlara önemli bir görev yüklemektedir. Bu görevleri arasında; Yeni hammadde kaynaklarını ortaya çıkararak kullanımına sunmak, Aranıp bulunan bu kaynakları en uygun şartlarda işleterek insanlığa bir defaya mahsus olan bu imkanı en iyi biçimde sunmak, Plansız madencilikine izin vermemek, Çevreye sorun yaratan işlemlerden kaçınmak ve bu tür hasarlara karşı çıkmak.

(i) Bir maden kaynağının değerlendirilmesi “değer” haline getirilmesi için, önce bir maden kaynağının geçirdiği bütüneşamaları bilmek ve bunları uygulama örnekleriyle tanımak gerekmektedir. Projenin Planlanması: Arama yapılacak alanın seçimi, arazi çalışmalarının hazırlığı, arama lisansların alınması; Arama Aşaması: Hammadde zuhurlarının belirlenmesi, jeofiziksel ve jeokimyasal aramalar ve maden kaynakları ile ilgili araştırmalardır. Zuhurun cevher içeriği ve büyüklüğü, işletilebilme olasılıkları taşıma durumları, iklim,

su ve enerji durumuna ilişkin bilgilerin elde edilmesi. Araştırma Aşaması: Zuhurda yapılacak araştırmalarla cevher kütlesinin meydana çıkarılması, örneklerde analiz ve teknolojik testler, rezerv hesaplaması, ön planlama, pazar araştırması ve işletme lisansının alınması. Değerlendirme Aşaması: Ön fizibilite, ara fizibilite ve detay fizibilite raporlarının hazırlanarak yatırımın iktisadi, teknik ve sosyo ekonomik yönünün meydana çıkarılması. Projenin Finansmanı: Proje için gerekli sermayenin kredi veya öz sermayenin bulunması, satış garantilerinin bulunması. Teknik Planlama: Kaynağın öngörülen kapasitede üretim yapabilmesi için gerekli ekipman ve makinelerin bilinmesi, alt yapı hizmetlerinin saptanarak gerçekleştirme aşamasına getirilmesi. Kuruluş Aşaması: Açık ve kapalı işletmelerde dekapaj ve kuyu yapımı ve düzenleme işlemlerinin yapılması, cevher kütlesinin üretime hazırlanması. Üretim Aşaması: üretime geçiş, maddelerin satılabilir ürünlere dönüştürülmesi, maddenin bir ön işleme tabi tutulması, tesisin teslim alınması, tam kapasiteye ulaşmasıdır.

Madencilik faaliyetleri, aramalardan maden kaynağının kapanmasına kadar olan her aşamada, çevre ve yapıldığı yerdeki yerleşim yerleri ve yerel halk üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler oluşturmaktadır.

Madencilik süreçlerinin her aşamasında risk unsuru mevcuttur. Arama riski ile beraber, birçikmaden için fiyat dalgalanmaları başka sektörler nazar n çok daha büyüktür. Bulunabilecek ya da fiyat avantajı elde edebilecek aynı veya ikame bir maden kaynağının rekabeti olasıdır.

Yukarıda sayılan tüm özelliklerin bilinci ile hareket edildiğinde insanlık ve teknolojinin kalkınması kaçınılmazdır. Ancak madenciliğın zaman ve yoğun emek istediğı açıktır, yapılan yatırım sermayesi yüksek, sermayenin geri kazanımı genel olarak uzun zaman aldığından dolayı oldukça riskli bir sektördür. Madencilik bilinçli yapıldığı zamandoğrudan ve bütünleşmiş gelirlerle sağladığı katma değerin devletlerin ekonomilerinin gelişimine büyük etki sağlamaktadır. Sistemati k ve planlanmış çalışmalar sonucu söz konusu riskler minimize edilebilmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz özellikler, sektörün ayrı bir hukuki çerçeve ile düzenlenmesini gerekli kılmakta, öte yandan, madenciliğine özgü geliştirilecek kanuni

düzenlemelerin üzerinde yoğunlaşacağı temel hususları ve özel sorun alanlarını da işaret etmektedir.

Madencilik sektörünün, ayrı bir kanun ile düzenlenmesini gerektiren sebeplerin başında, maden kaynağın üzerinde bulunan arazinin madencilik alanı dışında da ekonomik olarak değerlendirilme imkanlarının bulunması ve üstteki arazi ile alttaki maden kaynağının mülkiyetlerinin farklı ellerde bulunabilme olasılığının mevcudiyeti gelmektedir⁵³.

Arazi ve maden mülkiyetinin farklı taraflarda (devlet, ruhsat sahibi ya da yatırımcı ve arazi sahibi) olması durumu, madencilik faaliyetinin kim tarafından, hangi hak ve kurallar çerçevesinde gerçekleştirebileceği hususunun ayrı bir kanun ile düzenlenmesi gerekli kılmatadır. Bugün bu tarafların dışında madencilik faaliyetlerinden etkilenecek yerel halkının da bu hak ve kurallar çerçevesinde değerlendirilmesi ve dikkate alınması gerekmektedir.

Madencilik faaliyetleri, günümüzde birçok ülkede ayrı maden kanunlarıyla düzenlenmiştir. Maden Kanunları dışında, genel olarak madencilik sektörünü ilgilendiren pek çok farklı hukuki düzenleme de bulunmaktadır. Bunlar arasında; iş güvenliği kanunu, çevre kanunu, orman kanunu, vergi kanunları, iç ve dış ticaret kanunları ve benzerleri bulunmaktadır. Ayrıca, ikili ya da çok taraflı uluslararası anlaşmaların da, madencilik faaliyetlerinin düzenlenmesine ilişkin belirleyicilikleri artmaktadır.

1.2.3. Maden Hukukunun Tanımı ve Özellikleri

1.2.3.1.Maden Hukukunun Tanımı

---

⁵³ Elizabeth Bastida, **Mineral Law and Policy, Unit 1: Fundamentals of Mineral Law and Policy**, University of Dundee, Centre for Energy, Petroleum & Mineral Law & Policy in collaboration with the Centre for Medical Education, Dundee, 2002, p.1.6.

Maden Hukuku terimini açıklamadan önce maden mevzuatının oynadığı rol anlatılmaktadır. Maden mevzuatı, “bir devletin madenlerle ilgili kanun, nizamname ve talimatname gibi kaidelerle tanzimettiği objektif hukuk prensipleri anlamına gelir”⁵⁴.

“Maden hukuku, madenlerin ve taşocakların zilyetliğine, mülkiyetine, bunların bulunma ve açılmasıyla işletilmesine ilişkin kanun ve diğer mevzuat hükümlerini ve bunların dayandığı esasları içeren hukuk dalıdır”⁵⁵.

Daha ayrıntılı bir tanımına göre “maden hukuku, madenlerle ilgili mevzuatın analiz ve eleştiri yapan, madenlerle ilişkileri oluşanyürürlükte olan hukuki düzenlemelerin ideal şeklini arayan ve madenlere ait hukukitemelini madenleri devlet ekonomisinde ve faydalı duruma getirmek için gereken şekle sokmaya çalışan bir hukuk dalı anlamına gelmektedir”⁵⁶.

Maden hukuku diğer hukuk dalları gibi, bu alana ait temel ilkeleri ve yaptırım unsurları içermektedir.

1.2.3.2. Maden Hukukunun Özellikleri

Maden hukukunun özellikleri⁵⁷:

- (a) İlk olarak, maden hukuku, maden endüstrisinin ihtiyaçlarına göre biçimlenmektedir. Madencilik verilerine dayanan bu hukuk branşı, varlık nedeni olan maden endüstrisi ve teknolojisine uygun düzenlemeler getirmek durumundadır⁵⁸. Buna bağlı olarak, bu endüstri dalında ortaya çıkabilecek uyumsuzluklarda alınacak kararların başarısı, maden hukukçularının hukuk bilgisi yanında, maden sektörüne ilişkin teknik bilgiye sahip olmalarını gerektirmektedir.

---

⁵⁴ Fındıkgil, **a.g.e.**, s.7.

⁵⁵ Türk Hukuk Lügati, Ankara, 1944, s.128.

⁵⁶ Fındıkgil, **a.g.e.**, s.7.

⁵⁷ Telli, **a.g.e.**, ss.72-75.

⁵⁸ Göger, **a.g.e.**, s.49.

- (b) Madencilik alanına ait birçok özellik, maden hukukunun uluslararası niteliğini de belirlemektedir. Madenlerin aranması, bulunup işletilmesi ve değerlendirmesine ilişkin metodlar, işbu alanda ulaşılan teknolojik gelişmelerle bağlantılı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, madencilik sektöründe giderek yaygınlaşan şekilde iş görmeye başlayan, çok uluslu madencilik şirketleri de uluslararası unsurunu belirlemektedir.
- (c) Maden üreticisi devletlerin, madencilik ürünlerin ihracatına önem vermesi ve ürünün pazarlanmasının uluslararası piyasalarda yer alması, maden hukukunun uluslararası niteliğini kuvvetlendirmektedir. Madencilik ile ilgili hukuki, ekonomik ve teknolojik yönler ve kavramlar, bu alanda söz sahibi ülkelerin yol göstericiliği ile şekillenmekte, madencilik terminolojisi, bu yolla diğer devletler tarafından benimsenerek kullanılmaktadır⁵⁹.
- (d) Maden hukuku spekülasyon bir konuyu düzenlemektedir. Her şeyden önce maden kaynaklarının yerini ve bu kaynaklarından çıkarılacak maden miktarını tam olarak saptamadaki güçlüğü, aynı devlet içinde dahi madenlerin farklı bölgelerde düzensiz dağılımıyla daha da artırmaktadır. Maden rezervlerinin miktarı ve kalitesi açısından daima bir yanılma payı mevcuttur⁶⁰. Maden rezervlerinin sınırlı olması ile beraber⁶¹, maden üreticisi şirketler yarattıkları yapay kıtlıklar ile, maden fiyatını istedikleri gibi saptama imkanına sahiptirler. Özellikle petrol sektöründe görüldüğü gibi, uluslararası maden şirketleri kendi imtiyaz sürelerinde fiilen çıkarabilecekleri miktarı aşan miktardaki madeni arayıp, çıkarmakta istememektedirler. Maden rezervlerinin büyük kısmını elinde tutan özel şirketler yarattıkları kıtlık havasıyla fiyatları olabildiği kadar yüksek tutmaya çalışmaktadırlar⁶². Maden arama ve çıkarma aşamalarında yüksek riskle bağlantılı olarak, maden üreticisi bazı spekülasyon çabalarında bulunabilmesi kabul edilmekte ve bunun sınırını, teknik ve ekonomik verilerle saptanan asgari düzeyin altında üretim yapılmasını engelleyen maden hukuku çizecektir⁶³.

---

⁵⁹ Göğer, **a.g.e.**, ss.50-51.

⁶⁰ Gürel, **a.g.e.**, ss.23-24.

⁶¹ Al-Chalabi, **a.g.e.**, s.2.

⁶² Michael Tanzer, **The race for resources: Continuing Struggles Over Minerals and Fuels**, London: Heinmann Pub., 1980, ss.32-33.

⁶³ Göğer, **a.g.e.**, s.51.

- (e) Yukarıda belirlediğimiz nedenle, maden kaynağını ve toprağı bir daha kullanılmayacak biçimde işe yaramaz hale getiren üretim de engellenmiş olacaktır⁶⁴.
- (f) Madenlere ilişkin mevzuat, belirtilen aksaklıkları gidermek amacıyla, maden arama ve işletilme aşamaları, süre ve diğer şartlarınaçısından sıkı kurallara bağlamıştır. Mevzuat hükümlerinin uygulanabilirliği ise, idarenin yürüttüğü kontrolün etkinliği ile artacaktır.
- (g) II. Dünya Savaşında sonra, birçok ülke özellikle arama ve işletme ruhsat ve imtiyazlarının düzenlenmesinde önemli değişiklikler yapmışlardır. Uygulanan yeni düzenlemeler uyarınca, ruhsat ve imtiyazların yürürlük süreleri kısaltmış, imtiyazlı ve ruhsat alanlar daraltmıştır. Ayrıca, ruhsat ve imtiyaz sahibi ilk önce ülkedeki iç talebi karşılamadan ruhsat sahalarından çıkardığı madenleri ihraş edememektedir. İmtiyaz sahiplerinin bu yeni yükümlülükler yanında, belli miktarda madenin ülke içinde artırılması, faaliyetlere öngörülen süreler içinde başlanması ve yerli personel çalıştırma zorunluluğı ayrı talepler olarak imtiyaz anlaşmasına eklenebilmektedir⁶⁵. Madencilik haklarının birbirini izleyen aşamaların herbiri için ayrı ayrı verilmesi ve bir sonraki faaliyet aşamasına geçebilmek için öncekinin tamamlanması şartı, ruhsat veya imtiyaz sahibinin keyfi uygulamalarını önleyip, madencilik çalışmalarına süreklilik kazandırmaktadır⁶⁶.
- (h) Maden hukukunda istikrarlık, yatırımlara sağlanan güvence ve elde edilen hakların korunmasıyla şekillenmektedir. Madencilik faaliyetinde bulunan kişiye sağlanan haklar, ruhsat ve imtiyaz süresinin bitimine kadar aynı kalmalı, değişikliğe uğramamalıdır.
- (i) Ülke madenciliğine ilişkin olarak ilgili devletin idare hukuku çerçevesinde kabul edildiğı hukuki rejim, madencilik faaliyetlerinde özel sektöre de yer verdiğı rakdirde, devlet ile yatırımcı ilişkileri, yatırımın ön-koşulları, yatırımcının hak ve yükümlülükleri açıkça belirlenmektedir. Hukuki düzenlemelirbozuk-sakat olduğı veya yokluğı takdirde, yatırımcının hiç bir kalıcı hak elde edemeyeceğine ilişkin endişeleri olabilmektedir. Böyle durumlarda yatırımcı, sermayesini bu sektörlere yönlendirilmesini önlemek isteyecektir. Devlet

⁶⁴United Nations, **Natural Resources Forum** , New York, 1971, s.19.

⁶⁵ Jacoby, **a.g.e.**, s. 100.

⁶⁶ Jacoby, **a.g.e.**, s. 101.

yatırımcının hak ve yükümlülüklerin açık ve kesin bir şekilde belirlediği halde bir madencilik mevzuatı istikrarlı sayılabilmektedir⁶⁷.

- (j) Maden hukukundaki istikrarlılık, devletin tazminat karşılığı kamulaştırma girişimlerine engel olmamaktadır⁶⁸.

1.2.4. Maden Hukukunun Tarihi Gelişimi

1.2.4.1. Dünyada Maden Hukuku'nun Gelişimi

Maden hukuku, antik çağlarda ortaya çıkmış ve sürekli bir gelişme göstermiş bir hukuk dalıdır. Milattan Önce 256 yılında Roma İmparatorluğu İberiya Yarımadasında devletin tasarrufu altında bulunana arazileri en yüksek bedeli veren kişilere madencilik için kiralamıştır. Daha sonra Roma'da düşen madencilik üretimini artırmak amacıyla teşvik politikası uygulanmış, madenlerde kölelerin ücretsiz olarak çalışmasına izin verilmiş ve madencilere vergi muafiyeti tanınmıştır. Milattan sonra II. Yüzyılda, sahipsiz arazilerin sahiplerine yerel mercilere yapacakları ödeme karşılığı maden hakları verilmiştir.

Çok daha sonra orta Avrupa'daki göçmen Keltler tarafından, madenciliğin ayrı bir bilim dalı olarak gelişmesini sağlayan Trent anlaşmalarını XII. Yüzyılın sonlarına doğru kabul edilmişlerdir. Bu anlaşmalarına göre, maden zilyetliği toprak mülkiyetinden ayrılmakta ve madenleri bulan ve işleten bağımsız bir malı hakka sahiptir. Maden haklarının bu şekilde arazi zilyetiğinden ayrılması ile ilgili hukuki düzenlemeler ilk önce Almanya'da ortaya çıkmış ve tüm kıta Avrupasına yayılmıştır.

İngiltere'de kalay madeninin bulunduğu Cornwall ve Devon alanlarındaki madencilığe ilişkin sürekli tekrarlanan uygulamalar geleneksel hukuk halini almıştır. Bu ülkede bağımsız olan maden hakları klasik arazi mülkiyetinden ayrı bir yargılama usulüne tabi olmuştur. 19. Yüzyılın ikinci yarısında altına hücum uluslararası bir

---

⁶⁷ Bosson, a.g.e., s. 165-166.

⁶⁸ Göger, a.g.e., s.54.

fenomen olarak meydana çıkmış ve madencilerin Kaliforniya'ya akın etmelerine neden olmuştur. “Amerika Birleşik Devletlerinde maden hakları 1872 tarihli Maden Kanunu'na kadar madencilerin kendi aralarında geliştirdikleri son derece ilkel ve anlaşılması güç kurallarla yürütülmüştür”⁶⁹.

II. Dünya savaşından sonra Doğu Bloğu ülkeleri ile Batı Avrupa arasındaki sosyalizm ve kapitalizm rekabeti, daha fazla üretimde bulunma biçimde madencilik sektöründe yaşanmaya başlamıştır. Bloklama sürecinde bazı maden üreticisi devletler üretim miktarını ve fiyatları kontrol altında tutmak amacıyla OPEC benzeri bir kurumu içine girmeye çalışmışlardır. Soğuk savaş zanamında yabancı şirketler uzun vadeli maden haklarına sahip olmuşlar ve devletlere madencilikten dolayı çok az pay ödemişlerdir. Madencilikten kaynaklanan olumsuz çevre etkileridikkate alınmamıştır. Bu dönem sonunda hükümetlerin madenlere daha fazla müdahale etme eğilimi izlenmiş ve vergi ve devlet haklarını artırmaya yönelik hukuki ve idari düzenlemelere gittikleri görülmüştür.

Sovyetler Birliğinin 1990 yılından sonra dağılmasıyla tüm dünyada maden fiyatları düşmüş ve karlılık azalmıştır. Bu dönemde Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kredileri vererek özel sektör madenciliğini teşvik etmeye amaçlanmıştır. Bu arada devlet desteği olan kurumlar madenciliği başarılı bir biçimde sürdürmüşlerdir. Artık madencilik sektörünün yerel yönetimler ve ülke için gelir yaratan olumlu etkisinin yanında çevreye zarara verdiği kamuoyunun dikkatini çekmeye başlamıştır.

Anti Amerikanizm ve 11 Eylül saldırılarından kaynaklanan seyahat engelleri ve Latin Amerika ülkelerinde sosyalist dalganmanın artması maden hukukunda önemli değişikliklerine yol açmıştır. Ekonomik patlama gerçekleştiren Çin'in yarattığı maden talebi, 2005 ve sonraki yıllarda dünyada özellikle metal maden fiyatlarının artışına ve buna bağlı birçok hukuki ve ekonomik sorunun doğmasının neden olmuştur⁷⁰.

---

⁶⁹Topaloğlu, a.g.e., s.27'den B. BARTON, *The History of Mining Law and the Right of Free Entry, İnternational and Comparative Mineral Law and Policy – Trends and Prospects*, The Huge, 2005, ss.644-645.

⁷⁰Topaloğlu, a.g.e., ss.1-2.

1.2.4.2. Türkiye’de Maden Hukuku’nun Gelişimi

“Osmanlı imparatorluğunun resmi dini islam dini olması itibariyle diğer müesseselerinde olduğu gibi maden işletme işinde de, tabii cemiyet bünyesine uygun olarak islami esasların cari olması icabedeceğinden, bu husustaki islam nazarı mevzuatını, ameli tatbikatını bilmek ve tetkik etmek yerinde bir iş olursa da, ameli tatbikat hakkında: bazı kayıtlar mevcut olmakla beraber fazla birşey öğrenebilmek pek mümkün görünmüyor. Nazarı mevzuat hakkında oldukça toplu malümat, Maverdi'nin Ahkam-al Sultaniya adlı eserinde imam Yusuf un Kitab-al Harac'ında ve bunlardan naklen Corci Zeydanın Medeniyeti Islamiyesinde mevcuttur”⁷¹.

Turan’a göre, Osmanlı Devletinin kuruluşundan XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar, madenler hakkında özeldüzenlemeler uygulanmıştır. Yaklaşık olarak yedi yüzyıl “Şer-i Hüküm’ün” şekillendirdiği Osmanlı madenciliği değişime uğramıştır⁷².

Böylece, Osmanlı İmparatorluğunda 1858 tarihli Arazi Kanununun kabul edilmesine kadar, madenlere ilişkin özel hukuki düzenleme mevcut değildi. 1858 tarihli Arazi Kanun’daki düzenlemeler ise sadece madenlerin mülkiyeti ile ilgilidir. Zonguldak Kömür Havzası’ndan edinilen tecrübeler ve dünyadaki endüstriyel gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğunu madenciliği düzenleyen bir mevzuat çıkarmaya yöneltmiştir. Bu nedenle , 1278’de Fransız Maden Kanunu’ndan alınan Maadin Nizamnamesi kabul edilmiştir.

1 Ocak 1917 tarihli Kanunla değişik 13 Mayıs 1915 tarihli Kanun yürürlüğe konmuştur. Buna göre, Fransız Maden Kanunu’nda olduğu gibi madenler dört gruba ayrılmıştır. Madenler maden bakanlığının padişahın onayından geçerek verdiği lisans ve imtiyazlara aranıp işletilmektedir.

I. Dünya Savaşı sonunda yatırdıkları sermayeyi korumak bahanesiyle Zonguldak Kömür Havzası’nı Ereğli’ye kadar işgal eden Fransızlar, ciddi bir milli mücadeleyle

⁷¹Neşet Çağatay, (Çevrimiçi) **Osmanlı İmparatorluğunda Maden İşletme hukuku**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1040/12555.pdf>, (Erişim Tarihi 27.05.2015)

⁷²Murat Turan, (Çevrimiçi) **Madenciliğimizin Tarihsel Gelişimi**, http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/b4e2b9376139fa0_ek.pdf, (Erişim Tarihi 27.05.2015)

karşılaşarak kısa bir süre sonra bölgeden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Havzada çalışan işçilerinin durumlarının düzeltilmesi için 10 Eylül 1921 tarihli ve 151 sayılı “Havza-i Fahmiye Amele Kanunu” kabul edilmiş ve o zamana dek yabancı sermaye tarafından büyük ölçüde sömürülen işçiler lehine önemli değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra, 1922 tarihli Madenlerin Aranması ve İşletilmesi Hakkında Kanun yürürlüğe konmuştur.

Cumhuriyetin meşruyet temellerinin atıldığı 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresinde, madenlere ilişkin Zonguldak Kömür Havzası’ndaki olumsuz tecrübesi tartışılmıştır. Kongre delegelerinin oybirliği ile kabul ettiği ilk on iki maddelik Misak-ı İktisadi Esaslarında “*Türkiye halkı, maddenlerini kendi milli üretimini için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır*” ifadesi ile madenciliğin milli karakteri vurgulanmıştır⁷³.

Cumhuriyet döneminde 6309 sayılı Maden Kanunun’un yürürlüğe girdiği tarih olan 11 Mart 1954 tarihine kadar, 1322 tarihli Maadin Nizamnamesi ve 23 Mart 1922 tarihli Madenlerin Arınması ve İşletmesi Hakkında Kanun, madenleri düzenleyen hükümler olarak kalmışlardır.

6309 sayılı Maden Kanunu, Devlet işletmeleri ve özel kişilerin sahip olduğu işletmeler arasında eşitlik sağlamaya çalışmıştır. Böylece riskli ve uzun vadeli bir yatırım olan madencilik sektörü, hem özel girişim hem de yabancı yatırımcılar için cazip hale getirilmek istenmiştir.

1970’li yıllarda dünyada yaşanan petrol krizi ve linyite dayalı termik santrallerden elektrik üretiminin planlanması sebebiyle özel sektörün elindeki bir kısım maden işletmelerinin Devlet eliyle yürütülmesine karar verilmiş ve bu amaçla 4 Ekim 1978 tarih ve 2172 sayılı “Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. 2172 Kanuna dayanılarak 1979 yılında 9 adet bor, 6 adet asfaltit, 79 adet linyit ve 84 adet demir sahasının işletilmesi, özel sektörden alınarak Devlete verilmiştir.

1980 yılından sonra ekonomide dışa açık gelişme stratejisi uygulanarak, özelleştirme ve enerji politikaları Dünya Bankası tarafından yapılan sözleşmeler

---

⁷³ Nejat Tamzok, **Madencilik Politikası ve Hukuku**, Maden Mühendisliği Açık Ocak İşletmeciliği El Kitabı, b.2, Ankara, 2008, s.20.

doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. Bu nedenle öncelikle 2172 sayılı “Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun”a ilişkin işlemler durdurulmuştur. Daha sonra 2172 sayılı Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve daha önce kamu kurumlarına devredilen demir ve linyit kaynaklarının sahiplerine iade edilmesi öngörülmüştür. Diğer yandan Bor tuzları, Uranyum ve Toryum gibi stratejik madenlerinin işletmesi ancak Devlet eliyle yapılabilmektedir.

6309 sayılı Maden Kanunu, madencilik sektörünün ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamıştır. Bu Kanunda madenlerin işletebilme aşamasına gelinceye kadar aşırı bürokratik işlemlerin bulunması, maden sahalarının yıllarca hiçbir işlem yapmadan bir madenci adına kapalı kalmasına neden oluyordu. Yine, 6309 sayılı Kanun ile Devlete aşırı bir şekilde, madenciye ihbarda bulunma ve yerinde inceleme yapma gibi görevler yüklenmişti. Devlet, yeteri kadar teknik personelin olmaması ve bildirimdeki sıkıntılar yüzünden kendisine tanınmış olan bu görevleri ve madencilik hizmetini gecikmeli olarak yerine getirilebiliyordu.

6309 sayılı Maden Kanunu belirtilen bu sebeplerle madenciliğin ihtiyaçlarına cevap veremediği için, 1985 yılında yürürlükten kaldırarak, 3213 sayılı Maden Kanunu kabul edilmiştir. 3213 sayılı Maden Kanununun bazı maddeleri 25.06.1985 tarihli 3382 sayılı Kanunla değiştirilmiştir.

3213 sayılı Maden Kanunu’nda 2004 tarih ve 5177 sayılı Kanun ile maden hukuku rejiminde kökenli değişiklikler yapılmıştır. Taşocağı Nizamnamesi yürürlükten kaldırılmış ve tüm taş ocağı malzemeleri Maden Kanunu’nun kapsamına alınmıştır. 5177 sayılı Kanun getirdiği değişikliklerinden biri de madencilik faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli olan ruhsatların tek elde toplanarak ve ruhsatları düzeleyen tek bir yönetmelik çıkarılacağını öngörmesidir.

Madencilik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için alınması gereken ruhsatları düzenleyen yönetmeliğe yetki veren kanun maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi nedeniyle meydana çıkan yasal boşluğu doldurmak amacıyla iptal gerekçesi de göz önünde bulundurularak 24 Haziran 2010 tarih ve 5995 sayılı Kanun yürürlüğe konmuştur. 5995 sayılı Kanun ile Maden Kanununa getirilen değişiklikler Anayasa Mahkemesinin iptal kararı ile yaratılmış boşluğu doldurmakla sınırlı

kalmamıştır. Ayrıca, uygulamada çözüm bekleyen bazı konularla ilgili olarak Maden Kanunu'nun dir dizi maddelerine değişiklikler yapılmıştır.

Madenler, doğal servet ve kaynaklar arasında yer almaktadır. 1982 Anayasasının 168. Maddesine göre, “*doğal servet kaynaklarının aranması, işletilmesi Devletin bu konuda yapacağı denetim ve gözetim esas ve usullerin kanunda gösterilmesi*” gerekmektedir. Yine Medeni Kanun'un 715. maddesinde de, madenler gibi yararı kamuya ait malların özel kanunlarla düzenlenmesi gereğine vurguyapılmıştır. 3213 sayılı Maden Kanunu da belirtilen hükümlerden yetki alınarak çıkarılmıştır⁷⁴.

1.2.4.3.Kazakistan'da Maden Hukuku'nun Gelişimi

Bilindiği gibi, madencilik çağdaş Kazakistan'ın topraklarında birkaç bin yıl önce meydana gelmiştir. Daha XVIII-XVI asırlarda çağdaş Kazakistan'ın sınırlarında ilkel biçimlerde bakır (Cezkazgan, Zıryanovsk, Karçiga, Caltır, Aşılı, Uro-Töbe, Kuşikbay), kalay (Atasu ve Narın dağları) ve altının (Stepnyak, Kazanşukur, Balacal, Akcal, Daybay, Maykopşegay, Akabek) işletilmesi başlamıştır. Maalesef, o zamanlarda mevcut olduğu ilişkilerinin düzenlenme şekli ne idi belli değil, ancak bu bölgelerin madencilik çalışmaların alanlarında yaşayan Andronovo döneminde antik kabilelerin koruma altında olduğu şüphesizdir⁷⁵.

Daha sonra, Rus çarı Petro'nun ilk kararnamelerin meydana çıkmadan önce arazinin mülkiyeti ile ilgili ilişkileri kazakların örf ve adet hukuku ile düzenlenmiştir.

Böylece, kazakların örf ve adet hukukunu araştıran A.Myakutin (1910 y.) ve A. Golmsten (1902 y.) arazilerinin özel mülkiyeti temelinde önce kabileler sonra da hanlar tarafından sahiplenildiğini iddia etmektedirler⁷⁶.

Arazi kullanımı da dahil olmak üzere başka bir kişinin mülkiyetinin uygunsuz kullanımı sonucunda meydana gelen sorumluluk Tauke Han zamanlarında yürürlüğe girmiş “Zheti Zhargı” hukuki kurallarına dayanmıştır⁷⁷.

⁷⁴Topaloğlu, a.g.e., S. 3- 6.

⁷⁵ Kazakistan Tarihi (Çevrimiçi) <http://www.history1997.forum24.ru>. (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

⁷⁶Kazaktın Ata Kanunları – Kazak Hukukunun Eski Dünyası. C. VI. Almaty: Zheti Zhargy, 2005. s.456-457, 552-554.

Rus İmparatorluğundaki I.Petro'nun hükümdarlığından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar yeraltı kaynakları ve arazinin mülkiyeti ve kullanım hakkı ile ilgili ilişkilerinin düzenlenmesi arazi, madencilik ve kanunlarının kapsamına girmiştir.

Araştırmamızda Kazak maden hukukunun gelişiminde 3 temel aşamaları (Rus İmparatorluğu dönemi; Sovyet dönemi; SSCB'nin dağılmasından sonra - modern tarihin dönemi) incelemekteyiz.

Maden hukukunun gelişiminin **ilk aşaması 25 Ekim 1917 tarihli Ekim Devrimi'ne kadar** Rus İmparatorluğu'nda devletin gelişim döneminde olmuştur.

Belirtmek gerekir ki, Küçük Cuzun Rus İmparatorluğuna girmeden önce 24 Ağustos 1700 tarihinde, I Petro madencilikle ilgili “Cevher İşletilme Bürosunun Kurulmasına ilişkin” (“Обучреждении Приказарудокопных дел”) adlı özel bir kararname çıkardı. Bu gün Rusya'nın Madencilik ve Jeoloji Hizmetinin kuruluş tarihi olarak değerlendirilmektedir.

Rus İmparatorluğu döneminde (yaklaşık 200 yıl) madencilik ilişkileri düzenleyen çok sayıda çıkarılmış yönetmelik ve kararnameler madenciliğin hukuki temelini oluşturmuştur. Bu hukuki düzenlemelerin etkisi Kazak topraklarına kadar genişletilmiş, çünkü I.Petro'nun hükümdarlığının zamanlarda Altay'ın tabii zenginlikleri hakkında bilgiler varmış. Böylece, 1715'te İ. Buhgolts ve 1720'de A. Lihaçyov'un ekspedisyonları Doğu Kazakistan'daki yeraltı madenlerinin aktif gelişmesinin başlangıcı olmuştur.

Rusya'daki İmparatorluk dönemini özetleyecek olursak; I.Petro ile kabul edilmiş kanunları ile Rusya ve onun tüm bölgelerinde (Kazakistan dahil) madencilik yönetimin yapısı kurulmuş; maden sahalarındaki çalışmalarının gözetim kuralları çıkarılmış; madenlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmış; kıymetli madenlere ilişkin özel gümrük ve vergi rejimi uygulanmıştır⁷⁸.

Maden Hukuku gelişiminin ikinci aşaması – Sovyet Birliği dönemi (Ekim 1917 – Aralık 1991). Bu dönem Kazakistan hukukunu etkilenmiş; bu zamanlarda

⁷⁷ Özbekuli Saken, **Tauke Khan ve hukuki anıtı «Zheti Zhargy»**. Almaty, 1998, s.32.

⁷⁸ V.D. Strugkov, **Maden Hukuku Kursu**. St.Petersburg, 1907, s.68.

ülkede tabii kaynaklarının işletme ve madenciliklerinin geliştirmesine yönelik sistematik bir yasal çerçevesi oluşturulmuş.

Ekim Devrim'in sonrasında yeni devlet kurumları doğrudan arazi kullanımı ve tabii kaynakların alanında ilişkileri düzenleyen bir dizi kararname ve yönetmelik çıkarmışlardır:

- 26 Ekim 1917 tarihli "Arazi üzerinde" Kararnamesi arazilerinin özel mülkiyetini kaldırmış ve madenlerin üzerinde "devletin özel kullanım" hakkını tanımuřtur⁷⁹;

- 27 Ocak 1918 tarihli "Arazilerin Toplumsallaşma Temel Kanunu" "Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin sınırlarında arazi, madenler, yeraltı suları ve ormanlarının özel mülkiyetini" kaldırmış ve arazinin "işçi halkının" kullanımına devredilmesini düzenlemiştir.

- 20 Haziran 1928 tarihli "Petrol Sanayinin Millileştirilmesi üzerine Kararnamesi" petrol endüstrisi ve petrol ürünleri pazarlamada (petrol tankerleri ve boru hatları) taşıma, arama, çıkarma, rafinaj ve küresel süreçlerinde kullanılan araçlar ve faaliyet gösteren tüm şirketlerini kamulařtırmıřtır⁸⁰.

- 30 Nisan 1920 tarihli "Madenler üzerinde Kararnamesi" yeraltı madenler, tabii kaynaklar ve mineral hammaddelerinin devlet mülkiyetini belirlemiřtir⁸¹.

Sovyetler Birliği'nin önemli bir yasal enstrümanı olarak değerlendirilebilen 9 Kasım 1927 tarihli Madencilik yönetmeliği, ileride madenlerin işletilmesi ve maden hukukunun geliştirilmesini sağlamıştır. Yaklaşık 50 yıldır yürürlükte olan işbu Yönetmelik maden yataklarının geliştirilmesi ve madenlerin yönetimi düzenlemiştir.

Yönetmelikte öngörölmüş "madencilik serbestisi" ilkesi gerçek ve tüzel kişilerine madenlerin aranması, bulunması ve işletilebilmesi için maden hakkını

---

⁷⁹ 26 Ekim 1917 tarihli «**Arazi**» **Kararnamesi**, II. İşçi ve Asker Vekillerinin Rusya Konseyi, (Çevrimiçi) www.hist.msu.ru. (Erişim Tarihi: 19.02.2016).

⁸⁰ **20 Haziran 1918 tarihli Petrol Sanayinin Millileştirilmesi Üzerine Kararname**, (Çevrimiçi) www.hist.msu.ru (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

⁸¹ **30 Nisan 1920 Tarihli Madenler Üzerinde Kararnamesi** , (Çevrimiçi) www.hist.msu.ru.(Erişim Tarihi: 19.02.2016)

tanımıştır. Yönetmelik 1930'larının ortasına kadar maden sahalarının imtiyaz sözleşmesi esasında üçüncü taraflara, yabancı yatırımcıları da dahil olmak üzere, devrilmesini uygulanmıştır. Böylece, N.Muhitdinov ve C.Moroz, belirli kaynaklara referans yaparak, 1921 – 1927 yıllar arasında madencilik sanayiide 25 imtiyaz işletmelerinin kurulmasını belirlemektedirler.

Bundan sonra SSCB'de madenler sadece soviyet devlet kuruluşları tarafından işletilmesi büyük ölçüde ekonominin gelişimini etkilemiş ve teşri durgunluğunun bir nedeni olmuştur.

Bu sebeple 1927 yılında SSCB'de “Maden Mevzuatının Esasları” (Mevzuat Esasları) adlı kanun çıkarılmıştır. Kanun bölümlerinin isimleri ile kanıtlandığı gibi, Mevzuat Esasları, madencilik alanında çok sayıda hukuki ilişkilerini düzenleyen ciddi bir kurallar topluluğu olmuştur. Kanun bölümleri:“Genel açıklamalar” – madenlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında olmasını belirlenmiş;

- “Maden sahalarının jeolojik incelenmesi” – jeolojik çalışmaları için temel koşulları belirlenmiş;
- “Maden kaynaklarının geliştirmesi için maden kullanımı” - maden kaynaklarının geliştirmesi için temel koşulları belirlenmiş;
- “Maden korunması”;
- “Maden kaynaklar ve maden rezervlerinin sicili”;
- “Maden kullanımı ile ilgili anlaşmazlıkların çözümü” – kanun adli ve tahkim yöntemleri içermemiştir;
- “Maden mevzuatının ihlali için sorumluluk” – bölümünde ihlallerin listesi verilmiş;
- “Uluslararası sözleşmeler” - uluslararası sözleşmelerin doğrudan uygulanması belirlenmiştir.

İşbu kanun tüm Soviyet Cumhuriyetlerinin maden hukukunun geliştirilmesinin ivme kazandırmıştır. 1975-1978 yıllar arasında Birliğin bütün cumhuriyetlerinde Maden Kodları çıkarılmıştır. Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Maden Kodu 1 Ocak 1977 tarihinde kabul edilmiştir. Madencilik sektörünün düzenlenmesi ile ilgili Cumhuriyetin yetkileri sadece genel bir şekilde belirlenmiş ve Birliğin yetkilerle sınırlanmıştır.

Kazakistan'ın Maden Hukuku gelişiminin üçüncü aşaması **ülkenin modern tarihi dönemi ile 25 Ekim 1990 yılında** başlamıştır.

Bu dönemde Kazakistan'ın devlet egemenliğinin; siyasi, hukuki ve ekonomik sisteminin oluşumu başlamıştır⁸². 16 Aralık 1991 tarihinde “Kazakistan Cumhuriyetinin devlet bağımsızlığı üzerinde” Kanununun 11.maddesi “Toprak ve yer altı kaynakları, sular, bitki ve hayvanlar alemi, diğer doğal kaynaklar devlet mülkiyetinde” olduğunu belirlemiştir⁸³.

Kazakistan Cumhuriyetinin egemenlik ve bağımsızlığının edinmesi ve piyasa ilişkilerin meydana gelmesi ile tamamen yeni bir mineral hammaddeleri kompleksinin potansiyelini kullanma politikasının geliştirme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Politik ve hukuki reformlar ve yeni finansal ve ekonomik kurumların oluşturulması sonucunda yüksek teknolojilere dayandığı mineral hammaddeler üssünün daha gelişmiş bir sistemi kurulmuştur.

İşbu dönem aktif teşri çalışmalar ile ayırt edilmektedir.

Madencilik ilişkilerin düzenlenmesine yönelik bir dizi önemli kanun, yönetmelik ve kararname çıkarılmıştır. Böylece, 30 Mayıs 1992 tarihinde 1367a-XII sayılı “Madenler ve mineral hammaddelerinin işletilmesi üzerinde” Kodu (Madenler Kodu) yürürlüğe geçmiştir. Yeni Madenler Kodu sadece Kazakistan'daki işletmelere değil, aynı zamanda sözleşme veya imtiyaz şartları altında yabancı iştiraki olan şirketlere, yabancı gerçek ve tüzel kişilere maden haklarının tanınmasını sağlamıştır (m.10.). Bu hususlarda sözleşme imzalanması zorunlu bir şartmış.

Daha sonra, birkaç yıl içinde, Kazakistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu bir dizi yönetmelik onaylamıştır:

- 29 Temmuz 1992 tarihli 811 sayılı – “Kazakistan Cumhuriyeti maden kaynaklarının korunması ve kullanımının devlet denetimi üzerinde” Yönetmelik;

---

⁸² V.İ. Goyman, **Devlet ve Hukuk Teorisi**, ed. Habibullina A.G. ve Lazareva V.V., Moskova, 2009. s.362.

⁸³ «Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Bağımsızlığı» Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Kanunu, Kazak SSC Yüksek Konseyi'nin Bülteni, 1991, № 51, s.622.

- 8 Aralık 1992 tarihli 1034 sayılı – “Kazakistan Cumhuriyeti maden kaynaklarına (madenlerin devir, takas, satışı) ilişkin bilgilerinin alım satımı üzerinde” Yönetmelik;
- 14 Mart 1994 tarihli 269 sayılı – “Madencilik işletmelerinin yönetilmesi üzerinde” Yönetmelik;
- 13 Nisan 1994 tarihli 377 sayılı – “Jeolojik inceleme ve maden işletme haklarının tanınması üzerinde” Yönetmelik vs.

1990’larda yürürlüğe giren bu dokümanlar maden hukukunun gelişimi için itici bir güç olmuş, ve ayrıca Kazakistan’ın yeraltı kaynaklarının işletilmesine sermayelerini yatırım yaptığı yabancı şirketler için elverişli bir iklim yaratmışlar.

Daha sonra, 8 Ağustos 1994 tarihli “Kazakistan Cumhuriyeti’nde maden kullanımının ruhsatlandırma üzerinde” Yönetmeliğine uygun olarak maden hakkının tanınması karışık bir sisteme: sözleşme ve ruhsatlara dayanmaya başlamıştır. Bu karışık sistemi devlet ve yatırımcı arasındaki ilişkileri zorlaştırdığı için sonuçta ruhsat sistemi iptal edilmiştir.

1995-1996 yıllarında, parlamento ve hükümet kriz sırasında, sadece ekonomi değil, aynı zamanda ülkenin siyasi kaderi tehdit altında olduğu zaman, Cumhuriyet Başkanı N. Nazarbayev madencilik sektörünün ülke için hayati önemini dikkatte alarak, bir dizi Kararname: 17 Nisan 1995 tarihli 2200 sayılı “Ruhsatlandırma üzerinde”; 28 Haziran 1995 tarihli 2350 sayılı “Petrol üzerinde”; 27 Ocak 1996 tarihli 2828 sayılı “Maden ve maden kullanım üzerinde”; 24 Nisan 1995 tarihli 2235 sayılı “Vergiler üzerinde” vd. çıkarmıştır. İşbu kararnameler soviyet hukukunda bilinmemiş yenilikler içermiştir. Örneğin: maden haklarının tanınması için sözleşme üsülü; madenlerin satın almasında devletin öncelik hakkı; yeraltı kaynakları hak sahibinin kanunlarda sonradan yapılacak tadilat ve eklemelerden etkilenmemesi için garantisi; müzakerelerle yahut anlaşmalardaki maddeler (varsa) uygulanarak – devlet mahkemeleri veya uluslararası tahkimlerinde çözülmesi.

Yukarıda belirtilen teşri yenilikler sonraki “Denizde Petrol İşletilmesi ile ilgili Sözleşmeler” ilgili Kanununda yer almışlar.

Kazakistan'ın Maden Hukuku gelişiminin bir sonraki aşaması 2010 yılında başlamış ve halen devam etmektedir. Bu dönem, yerli mevzuatını devletin katıldığı uluslararası antlaşmalarına uygun haline getirilmesi icab etmektedir.

2. KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE’NİN MADENCİLİK SEKTÖRLERİNE GENEL BAKIŞ

Çalışmamızın püf noktası olan Maden Hukuku ve uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri daha iyi anlamak amacıyla işbu bölümünde Kazakistan ve Türkiye’deki madencilik sektörleri ve madenlerin ekonomik açısından değeri konularına ağırlık verilecektir.

2.1. Türkiye’de Madencilik Sektörü

Türkiye, maden çeşitliliği bakımından zengin bir ülkedir. Günümüzde dünyada ticareti yapılan 90 çeşit madenden sadece 13’ünün Türkiye’de varlığı saptanmamıştır.

Ancak madencilik sektörüne genel olarak bakıldığında; Cumhuriyet’in ilanını izleyen dönemde sağlanan önemli ilerlemelere rağmen, Türkiye hiç bir zaman bir madencilik ülkesi olarak tanımlanabilecek konumda olmamış ve madenciliğin ülke ekonomisi içindeki yeri sınırlı düzeyde kalmış. Bu durum ülkenin maden kaynaklarının, çeşitlilik yönünden zengin olmakla birlikte, rezerv yönünden sorunlu olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye, bor ve linyit, mermer, trona, barit, krom, manyezit gibi madenler açısından dikkate değer rezervlere sahiptir.

Buna karşın; petrol, doğal gaz ve taşkömürü başta olmak üzere, özellikle enerji hammaddeleri alanında kendine yeterli olmaktan uzak.

Türkiye’de halen 50’nin üzerinde madenin üretimi yapılmaktadır. En önemli üretim kalemi linyittir. Diğer önemli üretim kalemleri arasında bor tuzları, mermer, manyezit ve diğer yapı malzemeleri gelmektedir.

Madencilik ithalatı içinde en ağırlıklı kalemler ham petrol ve doğal gaz olup, ardından taşkömürü, fosfat ve demir gelmektedir⁸⁴.

2.1.1. Türkiye'deki Başlıca Madenler

Dünyada yaklaşık 400 milyar ABD Doları değerinde 7 milyar ton civarında maden üretilmekte, Türkiye'de ise yaklaşık 2.2 milyar ABD Doları değerinde 150 milyon ton civarında üretim yapılmaktadır. Türkiye'nin en önemli ihracat kalemlerini başta bor tuzları olmak üzere, krom, manyezit ve mermer gibi madenler oluşturmuştur. Madencilik sektör ithalatı içinde ise ham petrol ve doğalgaz en önemli ürünler olmaya devam etmektedir. Ülkede demir, bakır, kurşun, çinko, nikel gibi metalik madenler önemli yer kaplar⁸⁵.

2.1.1.1. Bor mineralleri

Bor mineralleri ağırlıklı olarak cam, porselen, fayans, tarım ve kimya sektörlerinde; bunların dışında da telekomünikasyon, otomotiv, inşaat, elektronik, savunma ve uzay sanayinde ve ayrıca nükleer sektörlerinde kullanılmaktadır⁸⁶.

Bandırma'da boraksit fabrikasında işlenerek, boraks ve boraksit haline dönüşür. Türkiye'deki önemli bor yatakları: Sultan-çayı (Balıkesir-Susurluk arası), Sındırgı-Kırka ve Seyitgazi (Eskişehir), Bigadiç (Balıkesir), Emet (Kütahya), Kemalpaşa (Bursa)'dır⁸⁷.

Dünya üzerinde yapılarında farklı konsantrasyonlarda borik oksit (B₂O₃) bulunan yaklaşık 230 farklı bor minerali bulunmaktadır ve Türkiye hem miktar hem de borik oksit konsantrasyonu açısından en zengin rezervlere sahiptir. Toplam rezerv miktarı yaklaşık olarak 866 milyon ton B₂O₃'e eşdeğerdir, bu da küresel rezervlerin %

⁸⁴Çevrimiçi, <http://www.kobifinans.com.tr/tr/sector/012002/14465>, (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

⁸⁵Emre Aydın, **Maden Çıkarma İşlemlerinin Çevreye Etkileri**, (Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012, ss.12-14.

⁸⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, **Türkiye Madencilik Sektörü Raporu**, Ankara, 2011

⁸⁷Türkiye'nin Maden ve Enerji Kaynakları Haritası, (Çevrimiçi) <http://aygunhoca.com/cografiharitalar/112-meb-astetat-seti-haritalari/564-turkiyenin-maden-enerji-kaynaklari.html> (Erişim Tarihi, 08.02.2016).

72'sine tekamül etmektedir⁸⁸. Bu veriler, Türkiye'nin dünyanın en büyük bor kaynaklarına sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Tabii boratlar ve konsantreleri Türkiye ihracatının en fazla olduğu ülkeler şu şekilde sıralanmaktadır; Çin Halk Cumhuriyeti 91,2 milyon dolarla (%24,3 artış) birinci, Amerika Birleşik Devletleri 27,2 milyon dolarla (%29,6 artış) ikinci, Tayvan 19 milyon dolarla (%14,3 artış) üçüncü, İspanya 12,9 milyon dolarla (%78 artış) dördüncü ve Japonya 10,3 milyon dolarla (%0,5 artış) beşinci sırada yer almaktadır⁸⁹.

Bor rezerv ve üretimindeki bu bariz avantajlarına rağmen Türkiye'nin dünya bor ticaretinden aldığı pay oldukça düşüktür. Türkiye, bor minerallerin miktar ve kalite olarak çok avantajlı durumda olmasına karşın dünya pazarındaki %23 civarında pay almaktadır⁹⁰.

2.1.1.2. Linyit

Linyit, en çok elektrik enerjisi üretilen termik santrallerde kullanılır. Linyit yataklarına yakın bölgelerde, ısıtma maksatlı kalorifer kazanlarında, çıktığı şekli ile veya pulvarize hâle getirilerek kullanılmaktadır⁹¹.

Uluslararası Enerji Ajansı, mevcut enerji politikalarının gelecekte de fazla değişmeden sürdürüleceği varsayıldığında, kömürün, dünya enerji bileşimi içerisinde belirleyici konumunu en azından önümüzdeki 25 yıl içerisinde de arttırarak sürdüreceğini öngörmektedir. Buna göre, Uluslararası Enerji Ajansı'nın "Mevcut Politikalar Senaryosu"nda; 2012-2040 döneminde kömür için artış oranı %51,1 olacaktır⁹².

Türkiye'de 14,2 milyar ton linyit rezervi bulunmaktadır. Bu miktar dünya kanıtlanmış işletilebilir linyit rezervlerinin %7,1'i oluşturmaktadır.

---

⁸⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, **Türkiye Madencilik Sektörü Raporu**, Ankara, 2011

⁸⁹ **İstanbul Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu**, 2011, s.20.

⁹⁰ Tefrik Güyagüler, **Türkiye Bor Potansiyeli**, "4. Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu", 18-19 Ekim 2001, İzmir, s.18.

⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, **Kömür Sektörü Raporu (Linyit)**, 2014, s.35.

⁹² **Kömür Sektörü Raporu (Linyit)**, 2014, s.27.

Linyit üretimleri ise, özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren, petrol krizlerine bağlı olarak elektrik üretimine yönelik linyit işletmeleri yatırımlarının başlaması ile hızlanmıştır. 2013 yılı dünya linyit üretiminde Türkiye altıncı büyük üretici konumundadır (57,5 milyon ton)⁹³.

Linyit, Türkiye'de de bol miktarda çıkarılmaktadır. Türkiye'deki linyit yatakları küçük, fakat sayıca fazladır (Emre AYDIN, Maden Çıkarma İşlemlerinin Çevreye Etkileri, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi). Linyit üretimleri, özellikle Ege, Trakya ve İç Anadolu Bölgeleri'nde yoğunlaşmıştır. TKİ üretimleri; Manisa (Soma Havzası), Kütahya (Tunçbilek Havzası) ve Çanakkale illerinde yapılırken, EÜAŞ üretimleri ise 2015 yılı itibariyle Kahraman Maraş (Afşin-Elbistan Havzası) ve Ankara (Çayırhan) illerinde sürdürülmektedir. Bu yataklar, devlet ve özel teşebbüs tarafından işletilmektedir. Türkiye'de çıkarılan linyit kömürünün kalori değeri ortalama, kilo başına 3500 kilokaloridir (Emre AYDIN, Maden Çıkarma İşlemlerinin Çevreye Etkileri, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).. Ülkede yerli linyit kullanan 37 adet elektrik santrali işletmededir. Belirtmek gerekir ki, Son yıllarda, çeşitli girişimlerde bulunulmasına karşın yerli kömüre dayalı termik santral yatırımları konusunda önemli bir gelişme sağlanamamıştır⁹⁴.

2.1.1.3.Doğal Taşlar

Doğaltaşlar, inşaat (döşemevekaplama), heykeltıraşlıkvecamsektörlerindeyaygınolarakkullanılmaktadır.

Doğal taş bakımından, jeolojik yapısı itibarıyla zengin bir potansiyele sahip olan Türkiye'de, bugünkü verilere göre 4 milyar m³ işletilebilir mermer, 2,8 milyar m³ işletilebilir traverten, 1 milyar m³ granit rezervi bulunmaktadır. Bu değerlere göre Türkiye dünya doğal taş rezervinin yaklaşık %40'ına sahiptir⁹⁵.

2011 tarihi itibari ile doğal taş ihracatına baktığımızda ise %6,6 oranında artışla 1,675 milyar dolar, miktarda da %9,7 artış ile 7,29 milyon ton olarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dönemde, ülkeler bazında doğal taş ihracatına bakıldığında ise ilk beşi Çin Halk Cumhuriyeti (639 milyon dolar, %7,3 artış), ABD

⁹³ International Energy Agency, **Coal Information 2014**, Paris, s.II.6.

⁹⁴Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, **Kömür Sektörü Raporu (Linyit)**, 2014, s.29.

⁹⁵ Doğal Taşlar, (Çevrimiçi)<http://www.enerji.gov.tr/TR/Sayfalar/Dogal-Taslar> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

(236,9milyon dolar, %8 artış), Irak (83,6 milyon dolar, %16,5 artış), Suudi Arabistan (62,8 milyon dolar, %35,8 artış) ve İngiltere (46,5 milyon dolar, %3 azalış) oluşturmaktadır⁹⁶.

2.1.1.4.Krom Cevher

Krom kimya, refraktör, metalürji ve döküm endüstrilerinde kullanılır. Her ne kadar Türkiye'deki krom rezervleri diğer ülkelerde olduğu kadar bol miktarda olmasa da, yüksek mineral kalitesinden dolayı dünyada en iyi kalitedekiler arasında yer almaktadır. Krom rezervlerinin büyük kısmı Elazığ, Erzincan, Muğla, Eskişehir, Adana, Bursa ve Kayseri illerinin yakınlarındaki bölgelerde bulunmaktadır⁹⁷.

2.1.1.5.Bakır Cevher

Kolayışlenen birmadendir. Elazığ'da maden (Erganibakır işletmeleri), Artvin'de Murgul (Göktaş) ve Kastamonu'da Küre bakır çıkartılan yerlerdir. Rize Çayeli'de yan bakır yatakları bulunmuştur.

2011 yılı itibarıyla Türkiye'nin bakır madeni ihracatı 371,7 milyondolarıdır. En çok ihraç ettiği ülkeler ise Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan'dır⁹⁸.

2.1.1.6.Altın

Türkiye'de bilinen ve arama çalışmaları süren altın yatakları Ege, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Halen üretime hazır olan altın yataklarında 1 tonda 1,2 gr ile 12,65 gr arasında değişen miktarlarda altın bulunmaktadır. Buna göre işletilebilir altın rezervi metal bazında toplam 840 tondur. Jeolojik yapısı ve dünyadaki altın oluşum modellerine dayanılarak yapılan hesaplama göre Türkiye altın potansiyelinin 6.500 ton olduğu ve bu rezervle de dünyanın ikinci ülkesi haline gelebileceği tahmin edilmektedir. Halen ülkede, İzmir/Bergama-Ovacık, Balıkesir/Havran, Gümüşhane/Mastra, Manisa/Salihli-Sart ve Uşak/Eşme-Kışladağ'daki Altın İşletmelerinde altın üretimi yapılmaktadır⁹⁹.

⁹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, **Türkiye Madencilik Sektörü Raporu**, Ankara, 2011, ss.8-10.

⁹⁷ **Türkiye Madencilik Sektörü Raporu**, Ankara, 2011, s.13.

⁹⁸ **İstanbul Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu**, 2011, ss.19-20.

⁹⁹ Altın, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Altin> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

2.1.1.7.Trona

Türkiye, Ankara yakınlarında Beypazarı ilçesindeki rezervlere (yaklaşık 250 milyon ton) ilave olarak, 2007 yılında yine Ankara'nın Kazan ve Sincan ilçelerinde tespit edilen (yaklaşık 650 milyon ton) rezervleriyle yaklaşık 900 milyon tonluk işlenebilir trona rezervine sahiptir ve Dünyada ikinci sırada yer almaktadır¹⁰⁰.

2.1.1.8.Petrol ve Doğal gaz

Petrol, başlıca hidrojen ve karbonun birleşiminden oluşmuş ve içerisinde az miktarda nitrojen, oksijen ve kükürt bulunan çok karmaşık bir bileşimdir. Normal şartlarda gaz, sıvı ve katı halde bulunabilir. Gaz halindeki petrol, imal edilmiş gazdan ayırtetmek için genelde doğal gaz olarak adlandırılır. Ham petrol ve doğal gazın ana bileşenleri hidrojen ve karbon olduğundan bunlar "Hidrokarbon" olarak da isimlendirilirler.

Petrol rezervinin 102 milyar tonu (%57) Orta Doğu Ülkelerinde, 16,7 milyar tonu (%9) Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinde, 16,9 milyar tonu Afrika'da (%10) bulunmaktadır.

Dünya üretilebilir petrol ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %72'lik bölümü, Türkiye'nin yakınında coğrafyasında yer almaktadır. Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla dünyada patlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin dörtte üçüne sahip bölge ülkeleriyle komşu olup enerji jeni Hazar, Orta Asya, Orta Doğu ülkeleri ile Avrupa'daki tüketici pazarları arasında doğal bir "Enerji Koridoru" olmak üzere pek çok önemli projelerde yer almaktadır ve söz konusu projelere destek vermektedir. 2030 yılına kadar %40 oranında artması beklenen dünya birincil enerji talebinin önemli bir bölümününü içinde bulunduğu bölgenin kaynaklarından karşılanması öngörülmektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu enerji boru hattı Kuzey Irak'ta yer alan Kerkük petrolünün batıya ulaştırarak, Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı'dır. Petrol taşıyan bir diğer boru hattı 28 Mayıs 2006 tarihinde faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru hattıdır.

¹⁰⁰ Trona, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Trona> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

2012 yılı yurtiçi üretilebilir petrol rezervi 294,8 milyon varil (43,2 milyon ton) olup, bugünkü üretim seviyesi ile yurtiçi toplam ham petrol rezervinin 18,5 yıllık bir ömrü bulunmaktadır. 2012 yılında ham petrol talebinin %9'u yerli üretimle karşılanmış, doğal gazda ise bu oran %1,6 olarak gerçekleşmiştir.

Her geçen gün artan petrol ve doğal gaz ihtiyacının yurtiçi kaynaklardan karşılanması yönündeki faaliyetler kapsamında, ülkemizin yeterince aranmamış basenlerinde ve özellikle Karadeniz ve Akdeniz'deki deniz alanlarında yapılan çalışmalar büyük bir ivme kazanmıştır¹⁰¹.

Doğal gaz rezervlerinin 76 trilyon metreküpü (%41) Orta Doğu ülkelerinde, 59 trilyon metreküpü (%33) Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde, 31 trilyon metreküpü (%17) Afrika/Asya Pasifik ülkelerinde bulunmaktadır.

2012 yılı sonu itibari ile Türkiye'deki kalan üretilebilir doğalgaz rezervi 6,8 milyar m³tür¹⁰².

2.1.2. Türkiye'de Madencilik Sektörünün Ekonomisindeki Yeri

Gelişmiş bir madencilik sektörü, üretim ve istihdam gibi ekonomik göstergelere sağladığı katkının yanı sıra, doğru politika ve planların takip edilmesi durumunda, ülke imalat sanayi için önemli bir itici güç oluşturabilmektedir. Bu nedenle, ekonomik kalkınma politika ve planlarının oluşturulmasında madencilik sektörüne özel bir önem verilmesi zorunlu olarak değerlendirilmektedir¹⁰³.

Doğal kaynakların insan ve toplum yaşamındaki önemi bilinmektedir. Yaşamı fonksiyonel hale getiren araç ve gereçlerin % 99'u doğal kaynaklardan, özellikle de madenlerden sağlanmaktadır. Toplumların refah ve gelişmişlik düzeyleri ile madencilik faaliyetleri arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır.

¹⁰¹ Petrol, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

¹⁰² Doğal Gaz, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

¹⁰³ Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, **Türkiye Madencilik Sektörü, Ekonomideki Yeri ve Önemi**, Ankara, 2009.

Günümüzde gelişmişliğin göstergeleri olarak nitelendirilen Demir-Çelik, enerji ve tarım ürünleri üretimindeki devamlılık büyük ölçüde madencilik ürünleri ile sağlanmaktadır. Bilindiği gibi Demir-Çelik'in hammaddeleri, demir cevheri ve kömür, enerji hammaddelerinin % 75-80'i maden ürünleri olan, kömür, petrol, doğalgaz gibi fosil yakıtlar ve uranyum'dur. Tarım'ın ana girdisi olan gübre üretiminde kullanılan hammaddelerin % 90'ı madencilik faaliyetleri sonucunda elde edilmektedir. Ayrıca, tüm sanayi dallarının ürünlerinde veya kullandıkları araç ve gereçte, doğrudan veya dolaylı olarak maden ürünlerine ihtiyaç vardır. Seramik, metalurji, cam refrakter sanayileri ve inşaat sektörü başta olmak üzere; dolgu maddeleri, doğal boyalar, süzücüler, aşındırıcılar, değerli taşlar, sondaj çamurları, gübre, elektronik ve kimya endüstrilerinin en önemli girdisi madenlerdir¹⁰⁴.

Madencilik sektörü başta enerji sektörü olmak üzere birçok endüstri koluna hammadde girdisi sağlaması nedeniyle ülkesanayisinin lokomotifi durumundadır. Bu nedenle tarih boyunca ulusların refah seviyesini büyük ölçüde yer altı servetleri belirlemiştir¹⁰⁵.

Çağımızda sahip olduğumuz makine medeniyeti dediğimiz sosyo-ekonomik ortamda ise madenciliğin çeşitli ürünlerine her zamankinden daha çok ihtiyacımız olduğu muhakkaktır¹⁰⁶.

Ulusal ekonomiyi oluşturan sektörlerden biri de “Madencilik Sektörü”dür. Madencilik sektörü, bir taraftan başta sanayi olmak üzere, ekonominin diğer sektörlerinin ihtiyaç duyduğu temel girdileri sağlarken diğer taraftan, özellikle kırsal bölgelerde, yeni istihdam imkânları yaratır. Bu bölgelerde başta ulaşım olmak üzere, önemli altyapı yatırımlarının gerçekleşmesini sağlar. Çağdaş teknoloji, pazarlama ve finansman yöntemleri, madencilik sektörünün gelişmesine paralel olarak ülkenin kırsal bölgelerinde benimsenip yaygınlaşır. Bir başka yönden, madencilik ürünleri ihracatı ülkeye döviz kazandıran önemli bir kaynaktır. Bugünün gelişmiş sanayi ülkelerinin

---

¹⁰⁴Güven Önal, **Ülke Kalkınmasında Madenciliğin Önemi**, (Çevrimiçi)<https://www.google.com.tr/www.cinergroup.com.tr%2Fdocuments> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

¹⁰⁵ MTA Genel Müdürlüğü, **Türkiye Madencilik Sektörü, Ekonomideki Yeri ve Önemi**, Ankara, 2009.

¹⁰⁶ Ahmet Demir, **Çağdaş Teknolojik Gelişmeler (Sosyo Ekonomik Etkileri İle)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, S.352, 1973, s.56.

hemen hepsinde madencilik sektörü, ekonomik kalkınmayı başlatan bir “öncü sektör” görevi yüklenmiştir.

Madencilik sektörünün bir diğer önemli özelliği; başta sanayi olmak üzere, diğer sektörlerin (tarım, hizmetler, ulaşım, enerji vb.) faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli temel hammaddeleri üretmekte olmasıdır. Bir başka deyişle, ekonominin faaliyetini sürdürebilmesi, madencilik sektörünün sürekli ve verimli bir tarzda üretimde bulunmasına bağlıdır. Bu sektörde meydana gelecek bir üretim aksaması, ekonominin diğer bütün kesimlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Bu iki temel özelliği yanında madencilik sektörünün üzerinde durulan konu bakımından önemli diğer özelliklerine de kısaca göz atmak gereklidir.

Bu özelliklerden biri, madencilik sektöründe sermaye yoğun bir teknolojinin kullanılması ve kullanılan tekniklerin hızla demode olmasıdır.

Bir başka özelliği de ne kadar bilimsel yöntemler kullanılırsa kullanılsın; rezervlerin miktarında ve kalitesinde daima bir yanılmanın söz konusu olabilmesidir.

Üretimde mevcut olan bu risk, ürünlerin uluslararası pazarlanması yönünden de mevcuttur. Bu sektörde faaliyet gösteren bazı firmalar dünya çapında monopol durumuna gelmiş olup, stratejik önemdeki madenlerin arama ve işletme ruhsatlarını ele geçirdikleri gibi, dünya pazarlarında da üretim ve fiyat politikalarını diledikleri gibi düzenleyebilmektedirler.

Türkiye ekonomisi için madencilik sektörünün büyük önemi vardır. Gelişme yolunda olan ulusal sanayi ve tarım sektörü ana girdiler yönünden madencilik sektörüne bağımlıdır. Ülkede çok çeşitli, zengin maden rezervleri olduğu bilinmekle beraber, bu kaynakların çoğu henüz işletmeye alınamamıştır. Madencilik sektörünün millî gelirindeki payı % 1,5 gibi son derece düşük bir düzeydedir. Önemli bir maden ihracatçısı olabilecek potansiyele sahip bulunduğu halde, maden ihracatı çok sınırlı kaldığı gibi, bazı maden ürünleri de ithal edilmektedir. Kısacası, madencilik sektörü ülke kalkınmasına yapabileceği büyük ve önemli katkıyı gereği gibi yapamaz durumdadır¹⁰⁷.

¹⁰⁷ MTA Genel Müdürlüğü, **Türkiye Madencilik Sektörü, Ekonomideki Yeri ve Önemi**, Ankara, 2009.

Ülkelerin kalkınma ve ekonomik gelişiminde önemli yeri olan madencilik ve entegre üretim sanayii, en büyük katma değeri yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerde halen, GSMH'da madenciliğin payı; ABD'de % 4.2, Federal Almanya'da % 4.0, Kanada'da % 7.5, Avustralya'da % 8.7, BDT'da 20 ile 25 arası, Türkiye'de ise % 1.2 düzeyindedir. Türkiye'deki bu durum toplumun refah düzeyine ve ekonomiye yansımış bulunmaktadır. Türkiye'de, özellikle planlı ekonomi döneminde, katma değer yaratılmaması sonucunda, bütçe sürekli açık verdiği için dış ve iç borçlanmaya gidilmiş bu durumun sonucu olarak enflasyon artmış ve ekonomik dengeler bozulmuştur. Bütün bu olumsuzluklar, sürekli ekonomik krizlere ve Türk insanının mutsuzluğuna yol açmaktadır¹⁰⁸.

Türkiye'de madenciliğin GSMH'daki payı, 1940'lı yıllarda % 44 düzeyine kadar yükselmiş, 1950'den sonra giderek azalmaya başlamış, planlı ekonomi dönemine geçişten sonra bu azalma hızlanarak 2000 yılında % 1.2 düzeyine inmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında; gerçek olmayan kaynaklara dayalı ve dışardan empoze edilen, kalkınma modelinin, plan felsefesi olarak benimsenmesinin oynadığı rol inkar edilemez¹⁰⁹.

Yukarıdaki mevcut durumun ışığı altında sanayinin ana girdilerini oluşturan hammaddelerden yalnızca 8'inin (petrol eşdeğeri kömür, demir-çelik, alüminyum, çinko, bakır, kurşun, kükürt, soda) bu günkü talebini karşılamak için 4.3 milyar dolar kaynağa ihtiyaç vardır. Dünya ortalamasında tüketim yapacak bir Türkiye'nin, bu hammaddelerin temini için ayıracağı kaynak 9.2 milyar dolar'a yükselecektir. Sanayi ülkeleri (OECD) düzeyine gelecek bir Türkiye'nin bu hammaddelere ayıracağı kaynak 26 milyar dolar mertebesinde olacaktır. Diğer hammadde ve yarımamüller de göz önüne alındığında bu meblağın 40 milyar dolar olacağı hesaplanmaktadır. Nitekim planlı kalkınma dönemi istatistikleri incelendiğinde, daima ihracaatın 2 katına yakın düzeyde ithalat yapıldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır ki, buda yukarıdaki saptamayı kanıtlamaktadır¹¹⁰.

Türkiye'nin önemli sosyal sorunlarının başında, bölgeler arası gelişmişlik farkı ve bunun yarattığı iç göç ile işsizlik gelmektedir. Bu açıdan da bakıldığında madencilik

---

¹⁰⁸Önal, a.g.e.

¹⁰⁹Önal, a.g.e.

¹¹⁰Önal, a.g.e.

sektörünün, yöresel istihdam için zorunlu ve katmadeğeri en yüksek bir iş kolu olduğu gerçeği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır¹¹¹.

Madencilik sektörü madenin bulunduğu bölgede yapılmak zorunda olduğu için iş imkânı bulunmayan bölgelere iş imkânı yaratmaktadır. Bu sayede iç göç engellenmiş oluyor. Madencilik sektörü madenin çıktığı bölgede yapıldığı için bu bölgedeki ulaşım başta olmak üzere alt yapı yatırımlarının gelişmesini sağlamaktadır. Bu olanaklara rağmen madencilik sektöründeki büyüme son yıllara göre artsa da hak ettiği seviyeye gelmemiştir¹¹².

2.1.3. Türkiye’de Ulusal Madencilik Politikası

2.1.3.1. Ulusal madencilik politikasının dayandırılacağı temel ilkeler

Ulusal madencilik politikasının dayandırılacağı temel ilkeler ya da amaç ve hedefler, doğal olarak her ülke için farklı olacaktır. Bu konuda bir örnek olarak, Maden Mühendisleri Odası tarafından geliştirilen “Ulusal Madencilik Politikası İçin Temel İlkeler” metnine aşağıda yer verilmektedir. Söz konusu metinden de görülebileceği gibi ulusal madencilik politikasının dayandırılacağı temel ilkelerin bir kısmı evrensel nitelikte olabilmekte, bir kısmı ise o ülkenin kendine has özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Şüphesiz, “Ulusal Madencilik Politikası”, her ulusun kendi özel koşulları göz önünde tutularak ve kendi gereksinimleri doğrultusunda oluşturulmalı ve söz konusu politika belirli temel ilkeler manzumesine dayandırılmalıdır¹¹³.

---

¹¹¹Önal, a.g.e.

¹¹²Lütfiye Altınbaş, **Türkiye’deki Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Madencilik Sektörü Üzerine Uygulama**, (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2013.

¹¹³Nejat Tamzok, **Madencilik Politikası ve Maden Hukuku, Bölüm 1, Maden Mühendisliği El Kitabı**, Ankara, 2005, s.1-6.

“Maden Mühendisleri Odası, insanı ve insan emeğini merkeze koyan, bir yandan madencilik faaliyetlerinde kamunun etkin gözetim ve denetimini sağlarken, diğer taraftan söz konusu faaliyetlerin çevre ve ekosistemlerin korunmasını da gözeten, temel olarak ekonomik kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılarak gelir dağılımının düzeltilmesi hedeflerine yönlendirilen bir "ulusal madencilik politikası" oluşturmanın, gerek toplumun yararı gerekse madencilik sektörünün gelişimi bakımından son derece büyük önem taşıdığı görüşündedir. Bu çerçevede, Maden Mühendisleri Odası olarak, Ulusal Madencilik Politikası'nın geliştirilmesine yönelik savunduğumuz temel ilkeler aşağıda sıralanmaktadır:

a) Her tür ekonomik faaliyette olduğu gibi madencilik faaliyetlerinde de amaç, insanın refah ve mutluluğudur. İnsan onuruna ve emeğine saygı, madencilik faaliyetlerinin planlanma ve uygulanmasında hareket noktası olmalıdır. Kamu yararı öncelikli olarak göz önünde tutulmalıdır.

b) Madencilik sektörünün geliştirilmesine yönelik oluşturulacak tüm amaç ve hedefler ile uygulamalar, herşeyden önce bilimsel ve teknik temeller üzerinde geliştirilmeli, bilimsel bilgi ile desteklenmeyen söylem ya da tasarımlardan uzak durulmalıdır.

c) Madencilik sektörünün tüm alt sektörlerinde üretim arttırılmalıdır. Ancak, söz konusu üretimin hedefi dış satım değil, ülke sanayi sektörleri olmalıdır. Madencilik sektörünün ülke kalkınmasındaki kritik önemi, fazla miktarlarda üretilip yurt dışına satılarak döviz elde edilmesinde değil, ancak, yerli sanayiye düşük maliyette ve kaliteli girdi sağlamasındadır. Bu çerçevede, madencilik sektörünün planlanmasında ülke sanayi sektörleri ile entegrasyon ön planda tutulmalıdır.

d) Ülkemizin ihtiyacı olan enerjinin, yerli maden kaynaklarımızdan karşılanması öncelikli hedef olmalıdır. Sanayinin ihtiyacı olan ucuz enerji üretiminin sağlanması ve bu enerjinin sürekli ve güvenilir olması bakımından, yerli maden kaynaklarımızın kullanılması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Elektrik enerjisi arz-talep dengesinin sorunsuz sürdürülebilmesi için, ulusal maden kaynaklarımıza öncelik veren, akılcı bir enerji politikası zaman kaybedilmeden oluşturulmalıdır.

e) Maden aramaları uzun yıllardır ihmal edilmiştir. Aramalarla ilgili etkin yasal ve yönetsel yapıların hızla tesisi ve çağdaş teknolojilerin kullanıldığı arama faaliyetlerinin, kamu denetiminde ve mutlaka rasyonel bir stratejik plan çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir.

f) Madencilik sektöründe aramadan uç ürüne kadar her aşamada ileri teknoloji kullanımı amaçlanmalıdır. Üretim ve kaynak performansının iyileştirilmesine ve yeni ürünlerin

elde edilmesine yönelik olarak yeni gelişen teknolojilerin kullanımı, bu sektörün ülke kalkınmasına katkısı bakımından kritik önemdedir. Bu nedenle sektörde yüksek teknoloji kullanımı ve üretilmesine yönelik araştırma-geliştirme çalışmalarına öncelik verilmelidir. İleri üretim teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanımı, daha temiz ve daha etkin madencilik süreç ve ürünlerinin temini bakımından önkoşuldur.

g) Gelişmiş teknoloji kullanımı ve yeni madencilik teknolojilerinin geliştirilmesi, sektöre önemli katkılar yapacak yeni fırsatlar yaratacaktır. Bu çerçevede söz konusu teknolojilere uyum sağlayacak ve bunları kullanabilecek iyi eğitilmiş işgücünün varlığı önemlidir. Sektörde teknik eleman istihdamının süratle artırılması, genel verimliliğin artışı bakımından son derece önemlidir. Madencilik faaliyetinin her aşamasında, en az bir maden mühendisinin varlığı zorunlu olmalıdır. Madencilik sektöründeki eğitim ve öğretim konusunun yeniden ele alınması ve sektörün gereksinim ve beklentilerinin yansıtılması gerekmektedir.

h) Ülke madencilik sektörünün en önemli darboğazlarından biri, gerek kamu gerekse özel kuruluşlardaki yönetsel yapıların verimsizliğidir. Bu yapıların verimliliğine yönelik çalışmalar, madencilik sektörünün gelişimi bakımından son derece önemlidir. Söz konusu yapılarda hesap verilebilirlik ve şeffaflık mutlaka sağlanmalıdır.

i) Sektörde pazar araştırması kavramı gelişmemiştir. Bu konunun kapsamlı bir çerçevede yeniden ele alınması, gerek mevcut gerekse gelişen pazarların yakından takip edilerek değişikliklere uygun stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir.

j) Çevre faktörü göz ardı edilerek madencilik faaliyetlerinin yürütülmesi, içinde bulunduğumuz yüzyılda mümkün değildir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı içerisinde ya madencilik ya çevre dayatması bulunmamaktadır. Madenciliğin çevreye etkilerini yadsımak mümkün değildir. Ancak, madencilik sektöründe, çevre dostu teknoloji ve yöntemlerin kullanılması, madencilik süreçlerinde ya da sonrasında çevrenin korunmasına ya da yenilenmesine yönelik önlemlerin alınması, sektörün gelişimini engellemeyecek, aksine genel anlamda sektörün gelişimine yönelik katkıyı yapacaktır.

k) Madencilik sektöründe, toplumu eğitme ve bilgilendirme gereksinimi hızla artmıştır. Madencilik sektörünün ülke kalkınması ve toplumların gelişmesindeki önemi konusunda kamuoyu bilgilendirilmelidir. Toplumun, bir istihdam alanı ve gelir kaynağı olarak madenciliğin önemi hakkında eğitilmesi, sektörün gelişmesi bakımından son derece önemlidir.

l) Madencilik sektörünün her alanında, şeffaflık sağlanmalıdır. Sektörde bilgi akışı sağlanmalı, alınan kararlardan toplumun her kesimi bilgilendirilmelidir.

m) Yerel halkın onayını almamış hiçbir ekonomik girişimin ülkeye yarar getirmesi beklenemez. Madencilik sektörüne ilişkin alınacak kararlarda ilgili yöre halkının da katılımı sağlanmalıdır.

n) Toplumsal, ekonomik ve çevresel bakımdan sürdürülebilir bir madencilik sektörünün gelişimi; devlet, sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar ile demokratik kitle örgütleri ve sivil toplum örgütlerinin yapıcı işbirliği ile mümkündür. Söz konusu tarafların doğrudan katılımları olmaksızın hazırlanacak herhangi bir sektör planının ya da plan uygulamasının başarılı olması mümkün görülmemektedir¹¹⁴.

2.1.3.2. Türkiye’de Madencilik sektöründe mevcut durum

Madencilik sektöründe mevcut durum şöyle açıklanabilmektedir: Türkiye, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri içerisinde geçtiği 10 yıllık dönemde enerji talep artışının en hızlı gerçekleştiği ülke konumundadır¹¹⁵.

2000 yılında 80 milyon ton petrol karşılığı enerji tüketen Türkiye’nin, 13 yıl sonraki enerji tüketimi yüzde 50 artışla 120 milyon ton olmuştur. Aynı dönemde enerji üretimindeki artış bu düzeyde olmamıştır. Enerji üretimi, yüzde 23 oranındaki artışla – petrol eşdeğeri olarak- 26 milyon tondan ancak 32 milyon ton düzeyine çıkartılabilmektedir.

Durum böyle olunca yerli üretimin enerji ihtiyacını karşılama oranı 13 yılda yüzde 32,4’den yüzde 26,6’ya geriledi.

Gelinen noktada Türkiye, Dünya’da enerjide dışa bağımlılığın en yüksek olduğu ülkeler arasındadır.

¹¹⁴TMMOB Maden Mühendisleri Odası, **Ulusal Madencilik Politikası için Temel İlkeler**, Madencilik Bülteni, 2002.

¹¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Bütçe Sunumu**, Ankara, 2014, s.1.

Kömür

2000-2013 yıllar içerisinde kömür üretimi, yüksek rakamlara ulaşmıştır. Ancak yine de bu rakamlar 2001 krizi öncesinde ulaşılan üretim miktarlarından çok da farklı olmamaktadır.

2009 yılı sonrasında gerilemeye başlayan kömür üretimleri 2013 yılında taban yaptı. Bu yılda gerçekleşen yaklaşık 2 milyon ton düzeyindeki taşkömürü üretimi, 2004 yılında gerçekleşen üretimle birlikte son 70 yılın en düşük üretimi olmuştur.

Aynı yılda üretilen 57,5 milyon ton düzeyindeki linyit üretimi ise 2000 yılı üretimine göre yüzde 5,5 oranında bir gerilemeye karşılık gelmiş. Dönem içerisinde linyit rezervlerinin yaklaşık 2 kat arttırıldığı göz önüne alındığında, linyit üretimindeki bu gerileme söz konusudur.

Belirtmek gerekir ki, üretim gerilemiş ama kömür tüketimi 2000 yılına göre yüzde 38 oranında artmıştır. Aradaki fark ise ithalat ile karşılandı. Böyle olunca, 2000 yılında yerli üretimin kömür tüketimini karşılama oranı yüzde 56 düzeyindeyken 2013 yılında bu oran yüzde 48'e kadar gerilemiştir.

Fosil yakıtlar

1990'lı yılların başında 4,5 milyon ton düzeyini gördükten sonra her sonraki yıl biraz daha gerileyen petrol üretimi, 2000 yılı sonrasında da bu eğilimini sürdürmüştür. 2013 yılında 2,4 milyon ton olarak gerçekleşti. Petrol üretimindeki gerileme, 2000 yılına göre yaklaşık yüzde 14 oranında olmuştur.

Türkiye, 2000 yılında petrol tüketiminin yüzde 9'unu yerli üretimle karşılamış. 2013 yılında bu oran yüzde 7,3'e düşmüştür.

Doğal gaz

Aslında, 2000 yılında 640 milyon metreküp olan doğal gaz üretimi 2008 yılında 1 milyar metreküp düzeyine kadar arttırılabildiği. Ancak, daha sonra gerilemeye başlayan üretim 2013 yılında ancak 540 milyon metreküp olarak gerçekleştirilebilmiştir.

Doğal gaz tüketiminin sadece yüzde 1,2'sini yerli üretimle karşılayabilen Türkiye'nin doğal gaz üretimi, bu dönemde de ihmal edilebilir boyutları aşabilmiş değildir¹¹⁶.

2.1.4. Türk Madenciliğinin Yasal ve Kurumsal Yapısı

2.1.4.1.Genel Olarak

Madencilik gibi büyük önem taşıyan sektörün yasal düzenlemelerin ehemmiyeti büyüktür. Bu nedenle yürürlükte olan maden mevzuatı ile mevcut kurumsal yapının ana hatları ile de olsa ele alınmasına, yasal ve kurumsal yapıya ilişkin sorunların incelenmesi ve çözüm yöntemlerinin araştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur.¹¹⁷ Çalışmamızın bu bölümde öncelikli olarak, Türkiye madenciliğinin yasal altyapısı, bunun ardından kurumsal yapı ele alınacaktır.

2.1.4.2.Madencilikte Yasal Durum

Maden mevzuatı, ülkenin madencilik politikasının bir ifadesidir. Maden kanunları, sadece sektörün yasal düzenlenmesi ile ilgili bir metin değildir. Bununla birlikte, bulunduğu ülkenin maden kaynaklarının geliştirilmesine yönelik bir politika aracıdır. Maden kanunu ile düzenlenen haklar, yükümlülükler, idari ve yasal işlemler, kurumsal yapı ve benzeri hususlar, hükümetlere, madencilik sektörünün gelişmesine yönelik öngördükleri politikalarını uygulama imkanı vermektedir. *“Madencilik politikaları ise, ülkelerin siyasi sistemlerine, ekonomik gelişmişlik durumlarına, sahip oldukları teknoloji düzeyine, toplum yapısına, toplumun çevre duyarlılığının boyutuna, sahip oldukları mineral kaynaklarının miktar ve çeşitliliğine, stratejik önem derecelerine, madencilik sektörünün büyüklüğüne, mevcut ve planlanan mineral*

¹¹⁶Nejat Tamzok, **Enerjide yerli kaynak sorunu**, (Çevrimiçi) <http://enerjigunlugu.net/> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

¹¹⁷**Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı Madencilik Politikaları**, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2015, s.135.

talebine, tarihsel madencilik deneyimine ve benzeri hususlara göre ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir”¹¹⁸.

Diğer endüstriyel faaliyetlerinden farklı olarak madencilik, belirlenmiş ve altyapısı hazırlanmış belirli bir alanda değil, madenin bulunduğu yerde yapıldığı için sektörü düzenleyen bir kapsamlı mevzuat söz konusudur.

2.1.4.2.1. Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Ekonomik Hükümler” başlığı altındaki ikinci bölümünde, altı anakanun düzenlemesine yer verilmiştir. Bunlardan birincisi 166. Madde “Planlama”, ikincisi ise 168. Madde “Tabii servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi” esaslarıdır.

Planlama ile ilgili olarak 166. Maddede “ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir...” denilmiştir.

Anayasanın 168. maddesinde ise, “*Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzel kişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzel kişileriyle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzel kişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzel kişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.*” denilmektedir.

2.1.4.2.2. 3213 Sayılı Maden Kanunu

3213 sayılı Maden Kanununun gerekçesine baktığımızda 1990’lı yılların sonunda Dünya’daki modern maden kanunlarındaki mevcut, yukarıda sayılan amaçların bir kısmının kavramaya çalışacak şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de, 3213 sayılı Kanunla önceki Kanun’un uygulanmasından doğan güçlükler dikkate alınarak madencilik faaliyetlerine hız, yön ve verimlilik getirmek amaçlanmıştır. Yine bu Kanunla Devletin yükümlülükleri asgari düzeye indirilerek zamanında yerine getirilemeyen vecibelerden doğacak yükümlülükler önlenmek istenmiştir. Ayrıca,

¹¹⁸Tamzok, Madencilik ... a.g.e., ss.1-5.

getirdiği yeni hükümlerle madencilik faaliyetlerini y r t cek yetişmiş teknik personele yeni iş imkanları açarak maden ve jeoloji mühendislerinin istihdamına katkı sağlamıştır.

5177 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle de 19 yıllık uygulama sürecinden kaynaklanan somut sorunlara  z m getirilmek istenmiştir. Maden ruhsatının iptaline ilişkin hükümler azaltılarak ve iptal şartları ağırlaştırılarak ruhsat güvencesi yaratmak amaçlanmıştır. Belki de 5177 sayılı Kanun'un ana amacının madencilik faaliyetinde bulunmak için istenen izin pr sed rlerini azaltmak ve izin konusunda idari kamu kuramları arasında koordinasyon sağlamak olduğu söylenebilir. Yine 3213 sayılı Kanun, kamulaştırma gibi zamanla oluşan eksiklikler ve Devlet hakkının tahsil edilmesinin güçlüğü gibi aksayan yönleri yeni esaslara bağlanmıştır. Bu yüzden 5177 sayılı Kanun'un somut sorunları  z meye yönelik bir tepki kanunu olduğunu söylemek yanlış olmaz.

2.1.4.2.3. Madencilikle ilgili diğer mevzuat

2.1.4.2.3.1.2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, son yıllarda madencilik sektörünü olumsuz yönde etkileyen düzenlemelerin başında gelmektedir. 05.06.2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5177 sayılı "Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" ile 21.06.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği"nin 9. bölümünde "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat varlıklarının bulunduğu alanlarda madencilik Faaliyetleri"nin nasıl yapılacağı yeniden düzenlenmiş, madencilik faaliyetleri sırasında Kültür ve Tabiat Varlığına rastlanması durumunda bir heyet ile inceleme yapılacağı bu varlıkların zarar görmesi durumunda ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlığı ve Doğal Sit Alanlarının tespit ve tescilinde Bakanlıktan görüş alınması, önceden tescil edilmiş korunması gerekli taşınmaz, Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları, Maden İşleri Genel Müdürlüğünün (MİGEM) talebi ile maden kaynakları göz önüne alınarak ilgili Bakanlık tarafından yeniden belirlenir hükmü getirilmiştir. Ancak uygulamada, tek taraflı olarak maden ruhsat sahalarını da içine alacak şekilde yeni "sit alanları" ilan edilmekte, bu kararlara

dayanarak ruhsatların iptal edilmesi, işletme faaliyetlerinin durdurulması, işletme alanının en kısa zamanda terk ve ıslah edilmesi talepleri halen devam etmektedir.

Kültürel SİT, tarihi SİT ve arkeolojik SİT ilanlarının yanı sıra “doğal SİT” ilanları ve bu alanların da çoğunlukla maden alanlarıyla çakışması sektörü zor durumda bırakmaktadır. Özellikle Doğal SİT olarak ilan edilen alanların, doğal kaynaklar dikkate alınmadan belirlenmesi, geniş alanları kapsamaması ve bunlar için geriye dönük olarak işlem yapılmasının talep edilmesi yatırımcı üzerinde caydırıcı rol oynamaya devam etmektedir.

2.1.4.2.3.2.6831 sayılı Orman Kanunu

1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanununda 05.11.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4999 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve 17.06.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5192 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile bazı değişiklikler yapılmış, ilgili yönetmelikleri de zaman zaman değişmiştir. 3213 sayılı Maden Kanununun 7. maddesinde belirtilen alanlarda madencilik faaliyetlerinin hangi esaslara göre yürütüleceği ve bu esaslara ilgili olarak bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının vereceği izinlere dair usul ve esaslar yeniden düzenlenerek 21.06.2005 tarihinde Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği yürürlüğe konmuştur. İzin Yönetmeliğinde Orman, Muhafaza Ormanı, Milli Parklar ve Ağaçlandırma Alanlarında madencilik faaliyetlerinin hangi esaslara göre yapılacağı belirtilmiştir. Ancak, Danıştay’ın bu Yönetmeliğin birçok maddesini iptal etmesi nedeniyle Yönetmelik işlerliğini kaybetmiştir. 5177 ve 5995 sayılı Kanunla Maden Kanununda yapılan değişikliklere paralel olarak Orman Arazilerinin Tahsisi Hakkında Yönetmelikte değişiklik yapılmıştır.

2.1.4.2.3.3.Toprak İle İlgili Mevzuat

Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik 13.6.2003 tarih ve 25137 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikle, Tarım arazisi tahsis amacı değişikliğine ilişkin işlemler taşra teşkilatına devredilmiştir. Böylece bürokrasi azaltılarak, işlem süreci kısaltılmıştır. Diğer taraftan, 19.07.2005 tarih ve 25880 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu”nda tarım arazileri tarım arazisi, mutlak tarım arazisi, özel ürün

arazisi, dikili tarım arazisi, marjinal tarım arazisi olmak üzere 5 sınıfta gruplandırılmıştır. Bu arazilerde madencilik faaliyetlerinin yapılabilmesi için 13. maddenin (ç) bendinde belirtildiği gibi kamu yararı kararı alınması gerekmektedir.

2.1.4.2.3.4.5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu

Yasanın 1. maddesinde bu yasanın amacının petrol kaynaklarının hızlı, sürekli ve etkili bir şekilde aranmasının, geliştirilmesinin ve üretilmesinin sağlanması olduğu belirtilmiştir. Bu maddeden anlaşılan, amacın hızlılık olmasıdır, petrol haklarının aidiyeti yasa genelinde önemsenmemektedir. Birkaç istisna dışında petrol arama, araştırma ve işletme izin veya ruhsatnamelerinin verilme yetkisi yasayla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Yabancılar hukukunu ilgilendiren hükümler yasanın 3. ve devamındaki maddelerde öngörülmüştür. 3. maddeye göre Türkiye'deki petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Dolayısıyla petrol kaynaklarının mülkiyeti sadece devlete aittir. Kişilere verilecek izin sadece onlara kullanma hakkı verir. Nitekim yasanın 2. maddesinin 25. fıkrasına göre petrol hakkı bir araştırma izninden veya arama ruhsatnamesinden veya işletme ruhsatnamesinden doğan haklardan herhangi birini ifade eder. Bunun anlamı petrol hakkının arama ve işletme yetkisi verdiğidir. Hatta 4. maddenin 6. bendine göre araştırma izni, arama ruhsatnamesi ve işletme ruhsatnamesinin, sahibine bu Kanuna veya başka bir kanuna göre girilmesi veya bulunulması yasak olan bir yere girme veya o yerde bulunma hakkını vermeyeceği ayrıca vurgulanmıştır.

Petrol hakkının kime verileceği de yine 4. maddede düzenlenmiştir. 4/5'e göre bu kanundaki esaslara uygun olmak şartıyla, sermaye şirketlerine veya yabancı devletler mevzuatına göre sermaye şirketi niteliğinde bulunan özel hukuk tüzel kişilerine araştırma izni, arama ruhsatnamesi ve işletme ruhsatnamesi verilir. Sermaye şirketinin hangi ülke kanunlarına göre kurulduğu bir başka deyişle uyuşuk önem taşımamaktadır.

Yasanın 10. maddesine göre bu kanuna göre hak talep eden şahıslar, Türkiye'de adres göstermeye mecburdur. Adres göstermeyenlere araştırma izni, arama ve işletme ruhsatnamesi verilmez. Yine petrol hakkına sahip olmak için Türkiye'de adres gösterme gibi biçimsel bir koşul getirilmiştir.

Yasanın 12. maddesinde ise petrol kaynaklarının bulunduğu yere göre araştırma izni, arama ve işletme ruhsatnamelerinin verilmesi farklı usullere tâbi kılınmıştır. Bu maddeye göre Türkiye arazisi, bu Kanun bakımından kara ve deniz bölgeleri olarak ikiye ayrılır. Kara ve deniz bölgelerini ayıran sınır kıyı çizgisidir.

Arama izni aramanın yapılacağı saha ve süreyle sınırlandırılmış ve birtakım parasal yükümlülükler getirilmiştir. Bu bağlamda 16. maddenin 3. fıkrasına göre bir arama sahası karalarda 100 000, denizlerde 1000 000 hektardan fazla olamaz. Ayrıca bu maddenin 4. fıkrasına göre ise bir arama ruhsatnamesinin süresi, karalarda beş, denizlerde sekiz yıldır.

17. maddenin 5. fıkrasına göre işletme ruhsatı da süreyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca yasada üretilen petrol için değişken ölçülere göre devlet hissesi düzenlenmiştir. 20. maddede izin ve ruhsatların malikin ve zilyedin haklarını ihlal etmeyeceği öngörülmüş ve kamulaştırma düzenlenmiştir.

Sonuç olarak yabancıların petrol alanında yatırım ve işletme hakları kişi, süre, alan itibariyle sınırlandırılmış ancak petrol hakkı elde etmek oldukça kolaylaşmıştır. Sadece sermaye şirketleri petrol kaynakları üzerinde mülkiyet hakkı edinmeden arama ve işletme hakkı elde edecekler ancak anlaşma veya kamulaştırma halinde ruhsat süresiyle sınırlı olarak bedeli karşılığında arazinin kullanma hakkına sahip olabilecekler¹¹⁹.

2.1.4.2.3.5.4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu

2001 yılında yürürlük kazanan 4646 sayılı Kanun'da piyasanın yapısına yönelik köklü değişiklikler öngörülmekte ve yeni bir politika çerçevesi tanımlanmaktadır. Yeni yapıyı biçimlendiren temel unsur, gelişmiş ülke örneklerinde hareketle, piyasanın serbestleştirilmesi, bir başka ifadeyle rekabete açılması ve bağımsız idari regülasyon rejiminin teşekkül ettirilmesidir. Söz konusu politika değişikliği ile, aynı zamanda,

---

¹¹⁹ Özge Yücel, **5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu'nun İncelenmesi**, (Çevrimiçi) http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_526.htm (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

AB politikasına uyum yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin hedeflendiği de ileri sürülebilecektir¹²⁰.

2001’de yaşanan ekonomik kriz karşısında, Türkiye’nin kredi talebinde bulunduğu IMF ve Dünya Bankası’nın kredi verilebilmesinin ön koşulu olarak, ekonominin piyasa kurallarına göre yeniden düzenlenmesi için ivedilikle yasalaşmasını şart koştukları 15 yasadan biri olan “Doğal Gaz Piyasası Yasası”, 02.05.2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kanunun temel unsurları:

18.04.2001 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanununun amacı, doğal gazın kaliteli, sürekli, ucuz, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde çevreye zarar vermeyecek şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, doğal gaz piyasasının serbestleştirilerek mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir doğal gaz piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanmasıdır.

Doğal Gaz Piyasa Faaliyetleri Kanun’da doğal gaz piyasa faaliyetleri aşağıdaki şekilde ayrıştırılmıştır: İthalat, İletim, Depolama, Toptan satış, Dağıtım, İhracat, Sıvı Doğal Gaz (SDG) dağıtımını ve iletim.

Rekabetin sağlanması ve tekelin kaldırılması öngörülen düzenlemeler konulmuştur.

2.1.4.3.Madencilikte Kurumsal Yapısı

Yukarıda değinildiği şekilde, sahip olduğu özel nitelikleri nedeniyle madencilik, özel yasal düzenlemelerin yanı sıra, kendine özgü kurumsal yapılara da ihtiyaç göstermektedir. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de, söz konusu kurumsal yapının

---

¹²⁰Türkiye’de Doğalgaz Sektörünün Yeniden Yapılandırılması: Sekiz Yıllık Deneyimin Arz Güvenliği ve Rekabet Politikası Perspektifinden Değerlendirilmesi, Tepav Yayınları, S.43., (Çevrimiçi)http://www.tepav.org.tr/upload/files/12959673508.Turkiyede_Dogalgaz_Sektorunun_Yenide_n_Yapilandirilmesi.pdf (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

en üst noktasında, madencilikle ilgili mevzuatın oluşturulmasından, uygulanmasından ve uygulamaların denetlenmesinden sorumlu Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) bulunmaktadır. ETKB, madencilik ile ilgili olarak üstlendiği görevleri, bünyesinde yer alan bürokratik birimler vasıtasıyla yerine getirmektedir.

Maden Kanunu'nda 2004 yılında yapılan düzenlemelerle başta taşocakçılığı ve tuz madenciliği olmak üzere madencilik konusunda yasa birliği temin edilmiş, bununla bağlantılı olarak da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB), madencilik konusunda tek yetkili üst karar organı olarak ortaya çıkmıştır.

ETKB sahip olduğu üst yönetim yetkisini Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM) ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PİGM) olmak üzere iki ana bürokratik birim aracılığıyla yerine getirmektedir.

Günümüzde madencilik, madenlerin aranmasından, üretilen ürünlerin değerlendirilmesine kadar tüm faaliyet aşamalarında bilim ve teknolojiye ileri düzeyde bağımlı durumdadır. Bu nedenle hemen her ülkede, doğrudan madencilığe hizmet veren çeşitli araştırma kurumları oluşturulmuştur. Ülkemizde de bu anlamda faaliyet gösteren birçok kurum bulunmaktadır. Bunlar arasında, MTA Genel Müdürlüğü hiç şüphesiz çok özel bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra, bor ürünlerinin değerlendirilmesi konusunda bilimsel ve teknolojik çalışmalar yürütmek üzere 2003 yılında kurulan Bor Araştırma Enstitüsü (BOREN), Türkiye'nin en önemli araştırma kurumu olan TÜBİTAK ile üniversiteler bu kapsamda sözü edilmesi gereken diğer önemli kurumsal yapıları oluşturmaktadır.

Doğal olarak sektörün kurumsal yapısı içinde, üretici kuruluşlar özel bir yere sahiptir. Bu alanda ise Türkiye özelinde, kamu kuruluşları ile yerli ve yabancı sermayeli özel kuruluşlar, ana kategorileri oluşturmaktadır. Yakın zamana kadar üretici kamu kuruluşları sektörde belirgin bir ağırlığa sahip olmalarına karşılık, son dönemde yapılan özelleştirmeler sonucunda, bu durum önemli ölçüde değişmiştir. Özelleştirmelerin etkisi olmakla birlikte, başta elektrik enerjisi üretimiyle bağlantılı olarak kömür madenciliği ve mermer üretimi alanlarında önemli güce sahip kuruluşların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Öte yandan, henüz çok fazla sayıda ve ağırlıkta olmamakla birlikte, yabancı sermayeli kuruluşlar da, son dönemde Türk madenciliği içinde yer edinmeye başlamışlardır.

2.1.4.3.1. Düzenleyici Kurumlar

Başta ruhsatlandırma olmak üzere madencilige ilişkin yasal düzenlemelerin uygulanmasından sorumlu olan kurum ve kuruluşlar bu başlık altında ele alınmıştır. Bu kapsamda, Maden Kanunu ile Jeotermal Kaynaklar Kanununun uygulanmasından sorumlu olan Maden İşleri Genel Müdürlüğü, Petrol Kanununun uygulanmasından sorumlu olan Petrol İşleri Genel Müdürlüğü ile özellikle Jeotermal Kaynaklar Kanununun uygulanması konusunda, Maden İşleri Genel Müdürlüğü gözetiminde önemli yetki ve y k ml l klere sahip İl  zel İdareleri ele alınmaktadır.

2.1.4.3.1.1.Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM)

Bugünkü durum itibariyle, petrol, doğal gaz ve su dışında kalan bütün yer altı kaynaklarının aranması ve üretimine yönelik olarak ruhsatlandırma ve denetim işlemleri MİGEM tarafından, 5995 sayılı Yasa ile bazı hükümleri değiştirilmiş 3213 sayılı Maden Kanunu çerçevesinde yerine getirilmektedir. Geçmişte, Daire Başkanlığı olarak örgütlenmiş iken, daha sonra artan iş yükü nedeniyle Genel Müdürlük olarak yeniden yapılandırılan MİGEM, faaliyetlerini bakanlığın ana hizmet birimlerinden birisi olarak ve bakanlık bütçesi kapsamında yürütmektedir. Genel Müdürlüğün merkezde tek bir birimi olup, taşrada herhangi bir teşkilatı bulunmamaktadır.

Genel Müdürlüğün, bağımsız, katma b t celi, yeterli örgüt ve kadro yapısına sahip, ruhsatlandırma ve denetim faaliyetlerinin ötesinde madencilik konusunda özel yetkilerle donatılmış, madenci ve madenciliğin sorunlarının  z m , ulusal politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi konularında daha ileri düzeyde sorumluluklar üstlenmiş bir yapıya kavuşturulması sektörün genel talebi durumundadır.

2.1.4.3.1.2.Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PİGM)

Petrol ve doğal gazın aranması ve üretimine yönelik ruhsatlandırma ve denetim işlemleri PİGM tarafından, 1954 tarihli 6326 sayılı Petrol Kanunu hükümleri çerçevesinde yerine getirilmektedir. PİGM faaliyetlerinin, Bakanlığın ana hizmet birimlerinden birisi olarak ve Bakanlık bütçesi kapsamında yürütmektedir. Ankara'da yerleşik olan Genel Müdürlüğün taşrada herhangi bir birimi bulunmamaktadır.

Türkiye'deki petrol ve doğal gaz arama ve üretim faaliyetlerinin sınırlı yapısı dikkate alındığında, PİGM'in mevcut yapısı ile üstlendiği görevleri yerine getirmek bakımından önemli bir sorununun olmadığı değerlendirilmektedir.

2.1.4.3.1.3. Madencilik Sektöründe Bilimsel ve Teknik Araştırma Kuruluşları

Hemen her ülkede, ülke madenciliğinin bilimsel altyapısını oluşturmak ve geliştirmek amacıyla hizmet veren, yerbilimleri alanında ihtisas sahibi kamu kuruluşları bulunmaktadır. MTA Genel Müdürlüğü 1935 yılında dünyadaki benzerleri örnek alınarak oldukça modern bir yapı içinde kurulmuştur. 2804 sayılı kuruluş yasasında Genel Müdürlüğün görevi, jeoloji haritalarını yapmak, her türlü maden ve taşocağı yataklarını aramak, işletilen maden yataklarındaki jeoloji ve kaynak problemlerine çözüm bulmak, yataklarla ilgili fizibilite etütlerini yapmak ve madencilik sektörünün gereksinim duyduğu teknik elemanları yetiştirmek olarak tanımlanmıştır. Buradan da görüleceği gibi, MTA'nın görev alanı temel jeoloji etütlerinden başlamakta, sektörün ihtiyaç duyduğu teknik elemanların yetiştirilmesine kadar oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu geniş alan içerisinde, maden aramacılığı özel bir öneme sahip bulunmaktadır. Günümüzde MTA'nın maden arama çalışmaları, jeolojik özellikleri nedeniyle cevherleşme içermesi umutlu olan bölgelerde ve bilinen maden yataklarını bünyesinde barındıran metalojenik havzalarda prospeksiyon (ön arama) biçiminde yürütülmektedir. Böylece, madencilik sektörünün gereksinim duyduğu jeolojik altyapı bilgileri üretilmektedir. Bu çalışmalar sırasında belirlenen hedef sahalar için ruhsat başvurusunda bulunmakta ve ruhsat hakkı elde edilen sahalarda detay arama çalışmalarına geçilmektedir. MTA'nın maden işletme hakkı olmadığından, bu sahalar ihale edilmek üzere MİGEM'e devredilmektedir. MTA ayrıca, kamu veya özel sektör madencilik kuruluşları için ücretli ve tip mukavele ile maden arama çalışmaları da yapmaktadır. Maden aramacılığı riski ve maliyeti yüksek bir faaliyettir. Bu nedenle üretilen veriden en yüksek verimin elde edilmesi son derece önemlidir.

Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü (BOREN)

Dünya bor rezervlerinin yaklaşık yüzde 70'inin ülkemizde bulunduğu gerçeğinden ve bu varlığın etkin şekilde değerlendirilebilmesi için bor tüketimin artırılması, bunun için ise borun kullanım alanlarının çeşitlendirilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle 2003 yılında 4865 sayılı Yasa ile Ulusal Bor Araştırma

Enstitüsü (BOREN) kurulmuştur. Yasanın 1. maddesinde Enstitünün kuruluş amacı; “Türkiye’de ve dünyada bor, ürün ve teknolojilerinin geniş bir şekilde kullanımını, yeni bor ürünlerinin üretimini ve geliştirilmesini teminen değişik alanlarda kullanıcıların araştırmaları için gerekli bilimsel ortamı sağlamak, bor ve ürünlerini kullanan ve/veya bu alanda araştırma yapan kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile işbirliği yaparak bilimsel araştırmaları yapmak, yaptırmak, koordine etmek ve bu araştırmalara katkı sağlamak” olarak tanımlanmıştır.

TÜBİTAK ve Üniversiteler

TÜBİTAK ve üniversitelerin yerbilimleri ve madencilikle ilgili bölümleri, yürüttükleri bilimsel ve teknolojik araştırmalarla madenciliğin altyapısının geliştirilmesine katkı yapan kuruluşlar arasında yer almaktadır. Özellikle TÜBİTAK hem bilimsel araştırmalara sağladığı desteklerle ve hem de Marmara Araştırma Enstitüsü vasıtasıyla doğrudan yürüttüğü çalışmalarla bu kapsamda özel bir yere sahiptir. Üniversitelerde ise ağırlıklı olarak master ve doktora programları kapsamında yapılan çalışmalar ve yayınlar madenciliğin altyapısının geliştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, TÜBİTAK ve üniversitelerin bu anlamda yaptıkları katkının yeterli olduğunu söyleyebilmek oldukça güçtür.

2.1.4.3.1.4. Üretime İlişkin Kurumsal Yapı

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)

TPAO, Türkiye’deki tek önemli petrol ve doğal gaz üreticisi kamu kuruluşudur. TPAO başlangıçta petrol sanayinin her alanında faaliyet göstermek üzere örgütlenmiş olduğu halde, zaman içinde yapısında önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Özellikle petrol krizlerinin bütün dünyayı sarstığı 70’li yıllarda yapılan düzenlemelerle TPAO, dünyadaki dev petrol şirketlerinin yapılanmasına uygun olarak aramadan, üretime, rafinasyona, taşımaya ve pazarlamaya uzanan zincirin her halkasında faaliyet gösteren çok sayıda bağlı ortaklıkları bulunan büyük bir holdinge dönüştürülmüştür. Ancak, 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren özelleştirmeye hazırlık düşüncesiyle bağlı ortaklıkların birer birer kurum bünyesinden ayrılarak özelleştirilmeleri neticesinde bugünkü yapısı ile TPAO yalnızca petrol ve doğal gazı arayan ve üreten bir kuruluş durumundadır. TPAO’nun son yıllarda akaryakıt dağıtımını ile ilgili faaliyetlere tekrar başladığı görülmektedir.

Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK)

Yıllık yaklaşık 2,0-2,5 milyon tonluk üretimi ile ülke taşkömürü ihtiyacının ancak küçük bir bölümünü karşılayabilen kuruluş, üretim faaliyetlerini Zonguldak ilinin merkez ve Ereğli ilçeleri ile Bartın ilinin Amasra ilçesinde yürütmektedir.

Zaman içinde giderek artan sorunlarının çözümü amacıyla uzun bir süredir, kuruluşun yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu kapsamda kuruluş, bazı işletmeleri ile küçük ölçekli üretim alanlarını rödevans karşılığı, işletilmek üzere özel kuruluşlara devir etmeye başlamıştır. Uygulamanın zamanla daha da yaygınlaşması ve kurumun üretim ile ilgili ihtiyaçlarının giderek daha büyük bölümünü hizmet alımı yoluyla karşılaması planlanmaktadır.

Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu (TKİ)

Kömür madenciliği alanında Türkiye'nin en büyük kuruluşudur. Kurum, enerji sektöründe ağırlıklı bir yere ve Türkiye enerji politikalarının belirlenmesinde ve sorunların çözümünde önemli katkılar koyan bir misyona sahiptir. Kurum tarafından üretilen kömürün büyük bir kısmı kurulu bulunan termik santrallerde kullanılmakta olup, bu kömür ayrıca ısınma ve sanayinin kömür talebinin karşılanmasında ağırlıklı bir yere sahiptir. Kömür üretimi ağırlıklı olarak açık ocak işletmelerinden yapılmaktadır. Termik santrallere verilen kömür miktarının azalması sonucu ısınma ve sanayi amaçlı kömürlerin üretim ve satışı Kurum için büyük önem kazanmıştır.

Elektrik Üretim Anonim Şirketi (EÜAŞ)

EÜAŞ, esas itibarıyla TKİ ve TTK tarafından üretilen kömürlerin değerlendirilmesi yoluyla elektrik enerjisi üretmek üzere teşkilatlandırılmıştır. Buna karşılık 1990'lı yıllarda kömüre dayalı termik santrallerin özelleştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında, TKİ'nin işletmelerinden, önce Sivas-Kangal Linyit İşletmesinin, ardından da Afşin-Elbistan Linyit İşletmesinin kuruluşu devir edilmesiyle, EÜAŞ, madencilik sektöründe faaliyeti olan kamu kuruluşları arasına girmiştir.

Büyük bölümü Afşin-Elbistan İşletmesinde olmak üzere 20 milyon ton/yıl'ı aşan üretim kapasitesiyle EÜAŞ bugün, miktar itibarıyla, TKİ'nin ardından kömür madenciliği sektöründeki en büyük ikinci üretici durumundadır.

Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü

1935 yılında kurulan, ülkenin ilk üretici madencilik kuruluşu olan ve enerji ve madencilik alanında faaliyet gösteren kamu iktisadi teşebbüslerinin hemen tamamını bünyesinden çıkartan ETİBANK, bankacılık bölümünün özelleştirilmesinin ardından 1998 yılında Eti Holding AŞ adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemde hala madenciliğin birçok alanında faaliyeti olan kuruluş, bor dışında kalan bağlı ortaklıklarının 2003 ve 2004 yıllarında özelleştirilmesinden sonra ise, Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü adını almıştır. Bugün önemli tek faaliyeti bor madenciliği ve bor kimyasalları üretimi olan kuruluş, Türkiye'nin en büyük maden ihracatçısı olmaya devam etmektedir. Dünya bor rezervlerinin yaklaşık %70'ine sahip olan ülkemizde, yasa ile bor madenlerinin tek işleticisi olarak belirlenmiş olan Eti Maden İşletmeleri, bu alanda dünyadaki iki büyük üreticiden birisi durumundadır.

2.2.Kazakistan'da Madencilik Sektörü

2.2.1. Kazakistan Ekonomisine Genel Bakış

Kazakistan, eski SSCB ülkeleri arasında en yüksek fert başına milli gelire ve ücret düzeyine sahip olup, Rusya'dan sonra ikinci büyük petrol üreticisidir ve 1992'den beri piyasalar üzerindeki hükümet kontrolünü ortadan kaldırmaya ve devlet işletmelerini özelleştirerek mülkiyet ve serbest piyasa ekonomisini uygulamaya yönelik ekonomik reform programını aktif bir biçimde uygulamaktadır¹²¹.

Bunda ileri boyutlara ulaşan Kazakistan, günümüzde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri içinde madencilik sektörünün gelişimi açısından en gelişmiş ülke olarak kabul edilmektedir.

Kazakistan ekonomisinin genel yapısı, yüksek düzeyde ithalata dayalı olup, gerçekleştirilen üretimin büyük çoğunluğu petrol ve gaz sektörlerinde

¹²¹Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Kazakistan Ülke Raporu, Ankara, 1998, s.9.

yoğunlaşmaktadır. Yurtiçinde üretilen mallarının çoğunluğu fiyat ve kalite bakımından ithal mallarıyla rekabet edememektedir. Petrol sektöründe yatırım ve üretimin artışı ithalat artışının nedeni olarak gösterilmektedir.

Kazakistan'ın denize kıyısı bulunmayan bir ülke olması ticaretin gelişmesini sınırlamaktadır. Dolayısıyla ihracatta ve ithalatta maliyetler yükselmektedir. Ayrıca önemli petrol ve gaz ihracatı yollarının ülkenin dünya enerji piyasasındaki önemli rakipleri olan Rusya ve İran üzerinden geçmesi de Kazakistan'ın ticari gelişiminin önünde duran engellerden bir başkası olmaktadır.

Kazakistan'ın ihracatta başlıca ürünleri petrol başta olmak üzere mineral ürünler, metaller, gıda ve tarım ürünleri, ithalattaki başlıca ürünleri ise makine ve ekipman, mineral ürünler, kimyasallar olarak sıralanmaktadır.

Kazakistan ekonomisi büyük ölçüde petrol ihracatı gelirlerine dayanmaktadır. Petrol üretiminde dünyadaki toplam petrol rezervlerinin yüzde 3.2'sine sahip olan Kazakistan Orta Asya ile BDT ülkeleri içinde en sağlam bankacılık sistemine de sahip bulunmaktadır. Kazakistan'da, petrol gelirlerini kullanarak, ekonominin enerji dışındaki sektörlerini kaldırmak, bu sayede ekonomide çeşitlilik sağlamak, ekonominin petrole ve dolayısıyla dünya petrol fiyatlarına olan aşırı bağımlılığını kırmak amacıyla 2003 yılında açıklanan ve 2015 yılına kadar olan dönemi kapsayan "Yenilikçi Endüstriyel Kalkınma Programı" hayata geçirilmiştir. Böylece GSYİH'de büyüme yıllık tabanda yüzde 8'in üzerinde tutularak, ekonominin çeşitlendirilmesi hedeflenmiş ve Program dahilinde turizm, petrol ve doğal gaz donanımı, gıda, tekstil, taşımacılık ve lojistik sektörleri öncelikli sektörler olarak belirlendi ve yeni teknolojiler kullanılarak bu alanlarda projeler hayata geçirilmiştir¹²².

Kazakistan'da bugün üretimin yarısından fazlası petrol sanayiinin payına düşmektedir. Enerji sektöründeki hızlı gelişme diğer sanayi dallarına da ivme kazandırırken, özellikle de metal işleme ve çelik üretiminde büyük ilerlemeler gözlenmektedir. Hizmetler sektörü hızla gelişse de, genellikle küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Geniş topraklara sahip olan Kazakistan Cumhuriyeti'nde

---

¹²²Fethi Ahmet Yüksel, **Kazakistan'ın Yeraltı Kaynakları ve Çevre Sorunları**, (Çevrimiçi) http://tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistanin_yeralti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari_405c642d-ef00-4eb4-bb4c-a5f87e56db17.pdf (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

tarım en fazla istihdam sağlayan sektör ve ülke bu alanda çok büyük potansiyeli barındırıyor. Dünyanın başlıca tahıl üretici ve ihracatçılarından biri olan Kazakistan'ın 2011 yılında toplam hububat üretiminin 27 milyon ton, buğday üretiminin ise 22,7 milyon ton olduğu biliniyor. Son dönemlerde hayvancılık da öne çıkarken, ülkenin önemli bir et ihracatçısına dönüşmesi için adımlar atılıyor¹²³.

Ülkenin ekonomik yaşamında devlet sektörü ağırlığını korumakta (% 90), özel sektörde ise % 10 bir pay bulunmaktadır.

Kazakistan bağımsızlığını kazanmasından beri Pazar ekonomisi ve dünyaya açılma hedeflerinde kanuni hükümler çerçevesinde çalışma konularında çok önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki 70 yıllık sovyet döneminin mirasının etkisi hala çekilmektedir. Devlet Politikası karma bir ekonomi politikasıdır. Ananevi olarak merkezi ekonomik planlama siyaseti özel yatırımcıların isteklerine ve daha çok Pazar ekonomisine uydurulmaya çalışılsa da devlet haklarını ve milli şirketleri koruyan tedbirlerin bir çoğu halen yürürlüktedir.

Madencilik sektöründe de halen devletçiliğin hâkimiyeti ve kontrolü havası vardır. Bu nedenle,

- Madencilik ve ilgili kanunlar ve yönetmelikler yoğundur;
- Proje geliştirme yolları tamamen devlet onaylarına bağlıdır;
- Yönetmelikler halen çok ve sıkı ve emredici hükümlerle doludur;
- Kazakistan'ın rezerv ve kaynak klasifikasyon sistemi bilinen uluslararası sistemden çok farklıdır;
- Madencilik Projelerine devletin iştiraki: “Yeraltı Kaynakları ve Yeraltı Kaynaklarının Kullanımı Kanunu” milli şirketlerine(Samruk Kazyna, Samruk Tau Ken, Kazatomptom ve Civic Entrepreneurial Corporations, vd) öncelik hakkı tanımaktadır.

---

¹²³Hüseyin Çelebi ve Amankul D. Akbasova, **Kazakistan'ın Enerji Hammaddeleri. Ülke, Kaynaklar ve Ekonomik Potansiyel**, www.madencilik-turkiye.com

2.2.2. Kazakistan'ın Dünyadaki Madencilik Sektöründeki Yeri

Maden zenginliği ve çeşitliği açısından Kazakistan dünyanın lider - ülkeler grubuna dahildir. Ülkedeki mineral hammadde üssü, yakıt ve enerji kompleksi (hidrokarbon, kömür ve uranyum), demir ve demir dışı, değerli ve nadir metalleri içermektedir.

Kazakistan'ın mineral hammadde üssü Avrasya bölgesinde mühim bir role sahip ve dünya mineral hammadde marketinde onun geliştirilmesi ve etkisini artırmak için potansiyeli yüksektir.

Dünyanın ispatlanmış rezervlerinin Kazakistan'ın payı aşağıdaki gibidir:

a. Yakıt enerji kaynakları:

- Petrol - % 3,4 (dünyada 7.sırada),
- Gaz - % 1.8,
- Kömür - % 3.1 (dünyada 6.sırada),
- Uranyum - % 18 (dünyada 2.sırada);

b. Katı madenler:

- Altın - % 2.7 (dünyada 8.sırada),
- Gümüş - % 5,
- Bakır - % 5 (dünyada 3.sırada),
- Kurşun - % 9,
- Çinko - % 8,
- Nikel - % 1,4 (dünyada 12.sırada),

- Kobalt - % 3,9 (dünyada 5.sırada),
- Boksitler - % 1,4 (dünyada 10.sırada),
- Demir -% 6 (dünyada 5.sırada),
- Mangan - %5,
- Krom - % 16
- Krom cevheri - % 37,6 (dünyada 1.sırada),
- Barit - % 47,2 (dünyada 1.sırada),
- Fosforitler - % 4,5 (dünyada 6.sırada)¹²⁴.

Kazakistan, bakır, uranyum, titanyum, ferroalyaj ve çelik rezervleri açısından dünya pazarında önemli bir rol oynamakta; krom rezervleri açısından Avrasya alt kıtasında bir tekeli olmakta; demir, manganez, kömür ve alüminyum bölgesel (başta Rusya olmak üzere tüm BDT ülkeleri) piyasasında mühim bir etkisine sahiptir.

Giderek artan rekabet koşullarında Kazakistan'ın maden piyasasına giriş ve sabit kalması maden kaynaklarının miktar ve kalitesine dayanan üretimin rekabet derecesine bağlıdır.

Kazakistan'da 1225 çeşit mineral içeren 493 yatak olduğu bilinmektedir. Kazakistan'ın doğal kaynaklarının dünya karşılaştırması yapılacak olunursa Ülke uranyum, krom, kurşun ve çinko yataklarının zenginliği ile Dünya ikincisi, mangan itibariyle dünya üçüncüsü, bakır itibariyle dünya beşincisi, kömür, demir ve altın ile dünya sıralamasında ilk on ülke arasında, alüminyum rezervleri ile ilk on yedi ülke arasında, doğal gaz rezervleri ile ilk 12 ülke arasında, petrol rezervleri ile ilk on üç ülke arasındadır,

Kazakistan doğal kaynaklarının ekonomik boyutunu inceleyecek olursak

---

¹²⁴ 2030 yılına kadar Kazakistan'ın Jeolojik Sektörünün Gelişim Stratejisi

(a) Kazakistan'ın keşfedilmiş maddi doğal zenginliği iki trilyon ABD Doları'ndan fazladır,

(b) İstihracı mümkün olan doğal zenginliği 1.1 trilyon ABD Doları tutmaktadır,

(c) Mineral ve doğal kaynaklar kompleksinin istihraç edilmekte olan kısmı endüstriyel üretiminin % 57.6'sını oluşturur,

(d) Petrol ve doğal gaz % 20.2, ferro metaller % 8.6, demir dışı metaller % 11.6'dır,

(e) Metalik bizmut, süngersi titanyum, kil ve rafine bakır, mangan ve konsantreleri üretiminin % 90'ı, petrol, metalik çinko ve kurşun üretiminin %80'i, doğal gaz, kömür, demir cevheri ve krom üretiminin %50'den fazlası ihraç edilmektedir¹²⁵.

2.2.3. Kazakistan'da Başlıca Madenler

Coğrafi yapısının uygun olması nedeniyle, Kazakistan'da, başta enerji kaynakları olmak üzere, hemen her çeşit yer altı madeni üretilmektedir¹²⁶.

Kazakistan enerji hammaddeleri bakımından zengin bir ülkedir. Dünya üretim ve rezerv sıralamasında ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. 8.500 ton/yıllık uranyum üretimi ile dünyada Kanada'dan sonra 2. sırada yer alan Kazakistan, 236.000 ton uranyum rezervi ile de % 18'lik bir uranyum payına sahiptir. Burada da Avustralya ve Kanada'dan sonra 3. sırada gelmektedir. Kazakistan, taşkömüründe 8. (% 3,1), petrol rezervi sıralamasında 5,4 Gt (% 3,4) ile Nijerya'dan sonra 9. ve Doğal gaz rezervleri

¹²⁵Y. Seylehanov, **Kazakistan Yeni Gelişme Aşamasında**, (Çevrimiçi) www.barendergisi.com (Erişim Tarihi: 21.02.2016), 2007.

¹²⁶Topraktan Gelen Zenginlik (Çevrimiçi) <http://www.diplomat.com.tr/atlas/sayilar/sayi14/sayfa.htm>(Erişim Tarihi: 08.02.2016)

bakımından 11. (% 1,8) sırada bulunmaktadır. Kaynak bakımından Kazakistan bu sayılan rezerv sıralamalarından daha iyi durumdadır¹²⁷.

Kazakistan, çok geniş bir mineral hammadde kaynağı çeşitliliği ile donanmış oldukça zengin bir ülkedir. Maden yataklarının birçoğu dünya ölçüsünde büyük öneme sahiptir. Madencilik, enerji hammaddeleri üretimi ve işlenmesi gelirleri Kazakistan Cumhuriyeti bütçesinin ve dış satımının yaklaşık % 70'ini oluşturmaktadır. Dış satımda petrol, doğal gaz ve gaz hidrat (gaz kondensat veya yoğuşuk madde) ilk sırada gelmektedir. Bunu bakır, krom, çinko, kurşun, uranyum, kömür ve kil mineralleri takip etmektedir¹²⁸.

2.2.3.1. Taş Kömürü

Kazakistan önemli kömür rezervlerine sahip ülkeler arasında 10. sıradadır. Kömür ülkenin elektrik enerjisinin %78'ini karşılamaktadır¹²⁹.

Üç büyük kömür havzası, Karaganda, Ekibastus ve Turgai Kömür Havzaları, Kazakistan'ın kömür üretiminin yaklaşık % 90'ını vermektedir. Bu havzalar aynı zamanda kaynak ve rezervlerin de önemli kısmını kapsamaktadır.

Kazakistan'da yaşları Orta Paleozoyik'ten Paleojen'e kadar değişen yaklaşık 400 kömür yatağı ve oluşuğu bilinmektedir. En önemlileri Karbonifer'in taş kömürleri ile Mezozoyik'in linyitleridir. Bunlardan en büyük taş kömürü rezervlerinin bulunduğu kuzeydoğu Kazakistan'daki Karaganda Taş Kömürü Havzası 120 x 30 km boyutlarında; 65 m işletilebilir kalınlığa ve bununla 1,6 Gt rezerve sahiptir. Diğer önemli taş kömürü havzası Ekibastus, Karaganda Havzası'na göre daha küçük, 8,5 x 24 km, boyutlarındadır. Bu büyüklükle burası Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) 3. büyük taş kömürü havzası ve 1000 m derinlikle dünyanın en derin açık işletmesi olmaktadır. Turgay kömür havzaları da en önemli sahalarından biridir¹³⁰.

Bu havzalardan elde edilen kömürlerin büyük bir kısmı kok kömürüne dönüştürülerek Kazakistan ve Rusya demir - çelik sanayinde kullanılmaktadır.

¹²⁷Hüseyin Çelebi ve Amankul D. Akbasova, **a.g.e.**, s. 11.

¹²⁸Hüseyin Çelebi ve Amankul D. Akbasova, **a.g.e.**, s.11.

¹²⁹Yüksel, **a.g.e.**, s.6.

¹³⁰M. K. Kozıbaev ve S. F. Majıtov, **Kazakistan Cumhuriyeti, Genel Türk Tarihi** (Edit. Hasan Celal Güzel/Alı Birinci), Yeni Türkiye Yayınları, **2004**.

Kazakistan'da elektrik üretiminin % 80'ikömür santrallerinden sağlanmaktadır. Bunu metalurji sektörü takip eder.

2.2.3.2.Linyit

Linyit işletmeciliği Kazakistan'da giderek önemini kaybetmektedir. Kazakistan'ın en önemli linyit yatağı Maykuban'da ancak yaklaşık 2 metretul (linear metre) linyit üretilmektedir. Bu miktar Kazakistan linyit üretiminin yarısına karşılık gelmektedir. Sağlıklı istatistiklerinin tutulmadığı ve madenciliğinin geliştirilmediği linyitin 2014 üretimi yaklaşık 4,7 metretul'dur. Karaganda Havzası'nın Jura linyitleri yeraltı işletmeciliği ve yeraltındaki yüksek gaz içeriği nedeniyle tehlikeli görüldüğünden, şimdilik işletilmemektedir.

2.2.3.3.Petrol ve Doğal Gaz

Kazakistan önemli petrol ve doğal gaz rezervleriyle dünya enerji pazarları için büyük öneme sahiptir¹³¹. Petrole sahip ülkeler arasında tespit edilen petrol rezervlerine göre 12.sırada ve üretimde ise 23.sıradadır.

Kazakistan'da belirlenen hidrokarbon rezervleri 179 yatak arasında dağılmıştır. Bu yatakların 89'u petrol, 30'u petrol-gaz ve 17'si gazdır¹³².

Kazakistan'ın petrol ve doğal gaz üretimi 4 batı eyaleti Atırâu, Aktubinsk, Batı Kazakistan ve Mangistau ile bunların doğusundaki Jezkazgan ve Kızılorda yörelerinde (Özen, Jetibay, Kalamkas, Karajanbas, Janajol, Embi, Kaşagan ve Karaşıganak yataklarında) yoğunlaşmıştır. Bunlardan batıdaki alanlar eski üretim sahalarını kapsarken, güneydeki petrol alanları ancak 1984'te Güney Turgai Petrol- Doğal Gaz Havzası'nın bulunması ile ortaya çıkmıştır.

Ön Hazar Havzası yaklaşık 400.000 km²'lik alanı ile Kazakistan petrol ve doğal gaz kaynaklarının % 97'sini içermektedir. Buradaki petrol ve doğal gazın yüksek kalitesi yanında rezervleri ve hidrodinamik özellikleri de yeni yatakların bulunması açısından ümit vericidir.

¹³¹A. O. Benli, **Kazakistan Ülke Profili**. T. C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, **2007**, s.41.

¹³²Yüksel, **a.g.e.**, s.8.

Kazakistan'ın en büyük petrol yatağı Hazar Denizi'nin kuzeydoğusunda yer alan Tengiz Bölgesidir. Komşu bölge Korolevkoye Bölgesi ile mevcut rezervleri 25 milyar varil (3,2 Gt) civarındadır. Bu rezervin ancak % 3'nün kazanılabileceği tahmin edilmektedir. Kazakistan'ın en büyük gaz kondensat yatağı, en az 1,3 Gm³ rezervi ile, Volga-Ural Vadisi'ndeki Karaçakanak yatağıdır.

Kazakistan'ın kesin petrol rezervleri 4,8 Gt (1 Gt= 1 milyar ton), doğal gaz rezervleri ise 3.380 Gm³'tür. Kazakistan 70,7 Mt olan 2008 yılı petrol üretimini 2015 yılına kadar iki katına çıkarmayı hedeflemektedir. Bu artış, jeolojik olanaklardan ziyade geliştirilecek yeni boru hattı gibi olanaklarla dış satımın arttırılması düşünülmektedir. Petrol sahasındaen büyük yabancı yatırımcılar Amerikan firmaları Chevron (TengizChevron, 500 Milyon USD/a), Shell ve Mobil'dir. Bunlarınyanında Japonya, Çin, Endonezya ve Federal Almanya şirketleriyatırım yapmaktadır. Chevron, yaklaşık % 50 payı ile, aynızamanda Kazakistan'ın en büyük petrol üreticisidir. Türkiye'ninKazakistan'daki enerji yatırımları en büyük Türk yatırımcı TPAOvasıtası ile sürdürülmektedir.

Kazakistan'ın Atırau, Pavlador ve Şimkent'te toplam 7,6 Mt/a kapasiteli üç büyük rafinerisi bulunmaktadır. 2008 yılında üretilen 70,7 Mt petrolün 60,7 Mt'u dışarı satılmıştır.

Enerji hammaddesi ithal etmeyen Kazakistan'ın açık denizlerle bağlantısının olmaması nedeniyle petrolün büyük kısmı ancak boru hatları ile dışarıya satılabilmektedir. Bu durum 3. Ülkelerden geçişleri ve buna bağlı politik sıkıntıları, güvensizlik ve geçiş miktarlarındaki sınırlamaları beraberinde getirmektedir.

Boru hatları ile büyük dış satımlar Atırau, Rusya Federasyonu kentleri Samara ve Druşba (yaklaşık 12 Mt/a) ile Karadeniz kıyısındaki Novorossiysk Limanı'nı (28 Mt/a) üzerinden yapılmaktadır. Bu hattın kapasitesinin 2015 yılına kadar 67 Mt/a'a çıkarılmıştır.

2.2.3.4.Uranyum

Elde edilebilir uranyum rezervleri ve üretimi ile Kazakistan, Rusya Federasyonu ve Özbekistan'ın yanında, dünyanın önemli bir uranyum ülkesidir. Altı tanesinin ekonomik olarak işletildiği ellinin üzerinde uranyum yatağı bilinmektedir.

Kazakistan'ın ekonomik açıdan en önemli uranyum yatakları eksojen kökenlidir ve çoğunluğu Güney (Çu-Sarısu ve Sırderya) ve Güneydoğu Kazakistan'da (Ön Balkaş ve Ili) yoğunlaşmıştır.

Kazakistan'ın işletilen uranyum yataklarının tümü tabakalanmaya bağlı Üst Kretase - Paleojen alüvyonal kumtaşları “roll fronts” yatak tipleridir. Bant şeklindeki bu yataklar, 30-100 m kalınlığa varabilmektedir. Uzunlukları 25 km'ye ve genişlikleride 500 m'ye ulaşan bu yatakların uranyum içeriği (tenörü) 500 ppm'i bulmaktadır.

Güney Kazakistan'daki Karamurun, Moyun Kum ve Akdala en önemli üretim merkezleridir. Zenginleştirme tesisi Zelinny Kombinatta (% 90 Kazatomprom) elde edilen uranyum yanında UF₆ gazı (uranyum hexa florid), berilyum ve bakır da kazanılmaktadır.

Kazakistan'ın kazanılabilir uranyum rezerv ve kaynakları 582.000 ton olarak verilmektedir. Uranyum üretimi devlet denetimi altındadır. Bunun önemli bir kısmı “Kazatomprom” Şirketi'ne aittir (Kazakistan % 40, Cameco/Kanada % 60). Elde edilen % 87'lik U₃O₈ üretiminin tümü dışarıya satılmaktadır. Kazakistan'ın uranyum iç tüketimi Aktau'daki nükleer santral tüketimi ile sınırlıdır. Bununla Kazakistan, Avustralya, Namibya ve Özbekistan gibi uranyum tüketimi olmayan üretici ülkeler grubuna girer.

Uranyum üretiminde “yerinde çözündürme” (ISL, in situ leaching – yerinde liç)¹³³ gibi modern üretim yöntemi uygulanmaktadır. Son 10 senede dünyada yaygın kullanılan sadece bu yöntemle uranyum çıkarılmaktadır. % 80 verim sağlanan bu yöntemle, yaklaşık 50 kg asit/kg U harcanmaktadır. En önemli alıcı ülkeler Fransa, İngiltere ve Japonya'dır.

Kazakistan'ın uranyum üretimi Sovyet dönemindeki 3.200 t/a'dan 1997'de 1090 t/a'a düşmüştür. Son yıllarda işletmeye açılan yeni yataklarla artan üretimin 27.000 t/a'a çıkarıldı.

---

¹³³ Yerinde liç metodu genelde düşük tenörlü cevherlere uygulanmaktadır. Bu yöntemde, çözme işlemi yeraltında gerçekleştirilmektedir. Yeraltına pompalarla gönderilen çözücüler, metalleri çözeltiyeye aldıktan sonra, toplayıcı pompalarla yeryüzüne çekilerek elde edilmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti eski uranyum yatakları ve civarında radyoaktivite nedeniyle kirlenmiş sahaların rekültivasyonunu programa almıştır. Kazakistan'da atom testleri, uranyum işletmeleri ve çeşitli radyoaktif hammadde atığı (170 Mm³) ile kirlenmiş geniş bölgeler bulunmaktadır. Bunların temizlenmesi geleceğin önemli projelerini oluşturmaktadır.

2.2.3.5.Toryum

Dünyada toryumun (Th - toryum) enerji üretimindeki kullanımı, ekonomik uranyum rezervleri ve gelişmiş reaktör teknolojisi nedeniyle, toryumun kullanılması araştırmalarla sınırlıdır. Ayrıca toryum, torit, monazit, zircon ve fosfat minerallerinden nadir toprak elementlerinin yan ürünü olarak elde edildiğinden, güvenilir veriler bulunmamaktadır. Kazakistan, yukarıda sayılan minerallerin zengin kaynakları ve üretimi, özellikle zircon üretimi dikkate alındığında, yakın gelecek için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

2.2.3.6.Diğer madenler

Kazakistan belirlenen **bakır** rezervleri bakımından dünyada üçüncü sıradadır. Kazakistan'ın Doğu Kazakistan, Kuzey Kazakistan, Mangıstau ve Pavlador eyaletlerinde önemli bakır yatakları mevcuttur. Kazakistan'ın Güney Bölgesinde, Pavlador eyaletinde, gelişen **kurşun ve çinko** sanayi Kazakistan ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır. Karagandı'da üretilen **çelik** ülke ekonomisine önemli gelir kazandırmaktadır. Kazakistan da **demirin** önemli bir kısmı Lisakov, Kostanay ve Temirtav'dan çıkartılmaktadır. Kazakistan'da Akmola Eyaletinde dünyanın en büyük **altın** yataklarından biri olan Vasilkovskoye altın madeni bulunmaktadır. Ayrıca Doğu Kazakistan ve Pavlador eyaletlerinde de altın çıkarılmaktadır. **Krom** Kazakistan'ın önemli madenlerinden biridir. Aktöbe eyaletinde tespit edilen krom rezerv miktarı 400 milyon tondur. Kazakistan ekonomisine **manganez** (Karagandı eyaletinde), **boksit**, **kobalt**, **nikel** (Kostanay eyaletinde), **vanadyum** (Kızılorda eyaletinde), **elmas**, **kalay** (Kuzey Kazakistan eyaletinde), **barit**, (Mangıstau eyaletinde) madenleri de hatırı sayılır katkı sağlamaktadır¹³⁴.

---

¹³⁴Yüksel, a.g.e., s.14.

2.2.4. Kazakistan'da Madencilik Sektörünün Ekonomisindeki Yeri

Maden kaynakları kompleksi ülkedeki döviz gelirlerinin çoğunluğu ve GSYİH'nın yaklaşık %70'ni oluşturup ülke için stratejik öneme sahiptir. Kazakistan enerji, demir, demir dışı hammadde ve değerli metallerin önemli bir ihracatçısıdır.

Maden kaynaklarının ekonomik potansiyeli, madencilik kompleksinde kullanılan teknolojiler ve fonların mevcut durumu değerlendirmesi ulusal ekonomisinin yapısında mineral kaynakları kompleksinin yeri ve önemi hakkında bazı sonuçları çıkarmak için neden olmaktadır. En önemlisi, maden kaynakları, ülkenin ekonomik gelişimi için önemli bir potansiyeldir. Üretim kompleksine dayanan ulusal sanayinin desteklenmesi nüfusun çoğunluğu için yaşam standartlarını yükseltmesinin en önemli rezervdir.

Görünüşe göre, XXI yüzyılda, en azından ilk yarısında Kazakistan'ın ekonomisi hammadde oryantasyonunu muhafaza edecektir.

Kazakistan'ın mineral kaynakların balans rezervlerinin potansiyel değeri dikkate aldığımızda mineral kaynaklar kompleksini sürdürülebilir kalkınma için bir temel oluşturduğunu tespit edebiliriz.

Ülkedeki doğal kaynakların geliştirilmesi büyük ölçekli yatırımları çekmek için fırsatları yaratmakta; ayrıca maden ihracatı döviz kazançlarının önemli bir kısmını sağlamaktadır.

Mineral kaynaklar kompleksi ülke hayatının bütün alanlarında mühim bir rolü oynamaktadır. Şöyle ki:

- (a) Ekonomik sektörleri için mineral hammaddelerinin sürdürülebilir tedarik etmesini sağlamaktadır. Hammadde sektörünün gelişimi hem sanayi hem tarımın ihtiyaçlarını karşılayabilen güçlü bir endüstri sistem oluşturulmasını sağlamaktadır;

(b) Devlet bütçesinin gelir kısmının oluşturulmasına önemli bir katkı yapar. Mineral kaynaklar endüstrisine giren şirketler, ülkenin GSMH'nın % 70'den fazlasını sağlamaktadır.

En önemli madenlerden hidrokarbon, uranyum, kömür ve demir rezervlerinin makul kullanımı şartıyla ülkenin ekonomik ve endüstriyel gelişme temelini oluşturabilmektedir: uranyum, karbon ve manganın rezervleri - 100 yıl, hidrokarbonlar, krom ve demirin tahmin rezervleri - 50-80 yıl için yeterlidir.

Bununla birlikte, ihracatının önemli bir payı oluşturan demirdışı ve değerli metallerin rezervleri sınırlı ve 12-15 yıl boyunca tükenebilecektir. Kazakistan endüstrisi magnezyum, tantal ve niyobyum kaynakları ve sanayi hammaddelere ihtiyaç duymaktadır.

Kazakistan'da üretilen maden cevherlerinin kalitesi dünyanın en büyük üreticilerle kıyasla daha düşüktür.

Stoklarının büyük bir kısmını düşük kaliteli madenler oluşturduğu nedeniyle şu an ispatlanmış rezervlerinin sadece % 35'i kullanılmaktadır. On minerallerin (elmas, kalay, tungsten, tantal, niyobyum, nikel, bor, magnezit, magnezyum ve potasyum tuzları) kaynakları daha işletilmemiştir.

Son yıllarda jeolojik eksplorasyonu çalışmalarının eksik olmasıyla maden rezervlerinin doldurulmaması eğilimi görülmektedir.

Hidrokarbon madenleri. Devlet tarafından kaydedilmiş hidrokarbonların toplam üretilebilir rezervi: Petrol - yaklaşık 5 milyar ton, Doğal gaz - yaklaşık 4 trilyon metreküp, Yoğuşma - 371 milyon ton'dur. Ulaştığı bu performans uzun vadeli bir perspektif ile ülkenin iç tüketimi ve ihracatını sağlamaktadır. 2013 yılında yaklaşık 74 milyon ton petrol, gaz - 30 milyar metreküp, yoğuşma - 4 milyon ton üretilmiştir.

Kömür: İspatlanmış kömür rezervlere göre Kazakistan dünyanın öne gelen ülkelerden biridir; ülkedeki ana kömür işletmelerinin rezervleri uzun vade için yeterlidir. Kazakistan'ın kömür endüstrisinin ana sorunu rezervlerinin eşitsiz coğrafi dağılımı, Doğu ve Batı bölgelerde onların yeteri miktarında olmamasıdır.

Belirtmek gerekir ki, Kazakistan'daki mineral kaynaklar kompleksinde arama faaliyetlerin kısıtlılığı sorunu yaşanmaktadır. Maden kaynakları durumunun analizine göre arama çalışmalarıyla minerallerin umut verici belirtileri bulunduğu ve yeni kaynakları keşfedilmesi için yeterli jeolojik gerekçeleri tespit edildiği alanların sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır. Harızlanmış olan objelerin mevcut açığını kapatmak (eksiğini tamamlamak) amacıyla çeşitli jeofizik ve jeolojik çalışmalar yürütülecektir. Devlet jeolojik faaliyetleri çerçevesinde yapılan arama çalışmalarının bu yüksek riskli aşamaları devlet tarafından finanse edilecektir. Arama çalışmaları kamu-özel ortaklıkları ve yeraltı kullanım sözleşmeleri çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Halen Kazakistan'ın ekonomik yapısı içinde sanayi sektörü neredeyse üçte birini kapsamakta; madencilik sektörünün büyük oranı ekonomide istihdamın % 2.5'i ve BKD'in (Brüt Katma Değeri) % 18'i sağlamaktadır.

Madencilik sektöründe yapılan yatırımlar toplam hacmin %30'u oluşturmaktadır.

Madencilik alanlarında imalat edilen ürünlerinin (başta ham petrol ihracatı olmak üzere) lider ihracatçısı olan Kazakistan, kişi başına düşen ihracat değeri açısından Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) ülkeleri geride bırakmaktadır. Ancak, imalat sanayi ürünlerinin ihracatı nispeten düşüktür – Rusya ile kıyasla yaklaşık iki kat daha düşüktür. “Yenilikçi Endüstriyel Kalkınma Programı”nın gerçekleştirmesi sonucunda imalat sanayi oranının arttırmasına bir eğilim görülmektedir.

2.2.5. Kazakistan'da Ulusal Madencilik Politikası

2.2.5.1. Ulusal madencilik politikasının dayandırılacağı temel ilkeler

Yeraltı Kaynakları ve Yeraltı Kaynaklarının Kullanımı Kanunu'na göre Madenler ve madencilikle ilgili ilişkilerinin hukuki düzenlemesi aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır¹³⁵:

- (a) Yeraltı madenlerinin rasyonel ve güvenli kullanımının sağlanması; Madencilikle ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için yüksek teknolojileri kullanılması, maden sahalarının makul işletilmesi ve işçilerinin can güvenliği ve sağlığını sağlanmasına dayanan kaynakların ekonomik etkili geliştirmesi şarttır (m.6).
- (b) Maden kaynaklarının ve çevre korunmasının sağlanması; Yeraltı yataklarının kirliliğinin önlenmesi ve madencilik faaliyetleriyle oluşan çevre sorunlarının zararlı etkilerini azaltması maden hakkının kullanılması için zorunlu bir şarttır (m.7).
- (c) Madencilik faaliyetlerinin şeffaflığı; Yeraltı kaynaklarının işletilmesi ve sözleşme şartlarına ilişkin bilgi verilmesi zorunlu kılınmaktadır. Böylece, ilgili tüm taraflar yetkili makamlardan belirtilmiş tür bilgi istenmesi hakkına sahiptir:
  - o Maden haklarını tanıyan ihalelerin koşulları ve ihale kararları sonuçlarına ilişkin bilgiler;
  - o İmzaladığı sözleşmelere göre ihale koşullarının yerine getirilmesi.
- (d) Sözleşme taraflarca gizli tanınan bilgileri Parlamento ve devlet kurumlarına iletimi gizlilik ihlali oluşturmamaktadır (m.8).
- (e) Maden hakkı sahiplerinin çıkarlarının dikkate alınması; Kazakistan Ulusal Girişimciler Odası yetkili üyelerinin devamlı bazında (oy hakkı ile) madencilik alanındaki danışma organlarının çalışmalarında katılma hakkı vardır (m. 8-1.)
- (f) Yeraltı kaynaklarının kullanılmasının ücretli olması;
- (g) Madencilik ilişkileri ticari esasına dayanmaktadır (m.9).

¹³⁵ Yeraltı Kaynakları ve Yeraltı Kaynaklarının Kullanımı Kanunu, (Çevrimiçi) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30770874 (Erişim Tarihi: 05.03.2016), m.5.

Prof. Yelyubayev'e göre, sözleşme hükümleri ve lisans koşullarının istikrarı (sabit kalması) ilkesi hukuken tanınmasına gerekliliği meydana çıkmaktadır¹³⁶. İşbu ilke aşağıdaki hedefleri:

- Maden hakkı sahipleri çıkarlarının korunması;
- Yatırım ortamının güçlendirilmesi;
- Meşruluk ve yasallık, makullük ve adalet gibi hukukun temel ilkelerinin gerçekleştirilmesi karşılmaktadır.

İşbu ilke maden kaynaklarının yönetiminin demokratik ilkelerinin temelinde kurulmasını etkileyebilmektedir. Bu fikri uygulamak için tüm yasal gerekçeleri vardır. Yürürlükte olan maden mevzuatına göre, maden hakkının tanınması yetkili devlet organı ve maden hakkının kullanıcı arasındaki hukuki bir anlaşma, sözleşme (kontrat) şeklinde gerçekleştirilmektedir. Kabul edilen yasal kurallarına göre ise tarafların iradesine dayanan herhangi bir sözleşme (kontrat) ve onun hükümleri tarafların rızası olmadan, ortadan kaldırılamaz, değiştirilemez ve tadil edilemez (mevzuatta açıkça öngörülen istisnalar hariç).

Ulusal madencilik politikasının dayandırılacağı temel ilkeler konusunu detaylı incelemek amacıyla 2012 yılında Hükümet tarafından onaylanan Kazakistan Cumhuriyeti Jeolojik Endüstrisinin Gelişimi Programını tetkik etmesinde fayda vardır.

Adı geçen Program jeoloji sektörünün geliştirilmesinin yaklaşımları ve temel ilkeleri içermektedir.

Jeoloji sektörünün uzun vadeli kalkınma ilkeleri şunlardır¹³⁷:

- Sektöründeki planlama yapısı ve kamu yönetiminin güvenilirliği ve istikrarı sağlanması; kademeli lojistik, teknik ve istihdam desteğinin temin edilmesi;
- Mevzuat sisteminin ve sektörünün altyapısının geliştirilmesi, finansal teşviklere erişim hakkı aracılığıyla girişimciliği desteklenmesi ve piyasa mekanizmalarının geliştirilmesi;

¹³⁶ Zhumageldy Yelyubayev, **Madenler Kullanımının Hukuki Düzenlemelerinin Sorunları: Yurtiçi ve Uluslararası Uygulaması**, Almaty, 2010, s.12.

¹³⁷ 2030 yılına kadar Kazakistan Cumhuriyeti Jeolojik Endüstrisinin Gelişimi Programı, (Çevrimiçi) <http://www.mid.gov.kz/ru/pages/o-koncepcii-razvitiya-geologicheskoy-otrasli-do-2030-goda> (Erişim Tarihi).

- Arazilerinin jeolojik incelenmesi alanında uygulamalı bilimsel araştırmalarının yürütülmesi;
- Jeoloji sektöründeki işçilerinin mesleki beceri geliştirmesi, lisans ve lisansüstü eğitime sahip kadronun hazırlanması, eğitim ve sanayi alanlarının yaklaştırılması;
- Jeolojik bilgileri edinme hakkı;
- Maden rezervlerinin belirtilmesinde da dahil olmak üzere jeolojik ve arama çalışmalarının yapılması için etkili teknolojileri ve uluslararası standartlarının tanıtılması;
- Birleşik bir devlet jeolojik kadastrounun oluşturulması yoluyla jeolojik araştırma koordinasyonunun geliştirilmesi.

2.2.6. Kazakistan Madenciliğinin Yasal ve Kurumsal Yapısı

2.2.6.1. Madencilikte Yasal Durum

2.2.6.1.1. Yeraltı kaynaklarının kullanılması ve madencilik sektörüne ilişkin özel mevzuat

1991 yılında Kazakistan Cumhuriyetinin bağımsızlığının ilan edilmesinden beri yeraltı kaynaklarının kullanılması ve madencilik sektörüne ilişkin oldukça kapsamlı bir mevzuat çerçevesi kurulmuştur.

1996 tarihli “Yeraltı Kaynakları” hakkında ve 1995 tarihli “Petrol” hakkında kanunlarının yerine geçen 2010 yılında kabul edilen “291- IV Sayılı Yeraltı Kaynakları ve Yeraltı Kaynaklarının Kullanımı” hakkında kanunu tüm minerallerle ilgili kamu ilişkilerini düzenlemektedir.

Mevzuatındaki son değişiklikler şunlardır:

2.2.6.1.1.1. Yeraltı Kaynakları ve Yeraltı Kaynaklarının Kullanımı Kanunu

29 Aralık 2014 tarihli Kanun “Yeraltı Kaynakları ve Yeraltı Kaynaklarının Kullanımı Kanunu” (“Yeraltı Kanunu”), Arazi, Çevre, “İdari Suçlar Üzerinde”, “Vergi

ve Bütçeye Diğer Zorunlu Ödemeler Üzerinde" Kodları, "Ana Boru Hattı Üzerinde" ve başka kanunlarında değişiklik ve tadilat yapılmasına sebep olmuştur.

“Yeraltı Kanunu”nun en önemli değişikliklerinin analizi.

Yapılan değişiklikler:

- Devletin öncelikli haklarının kapsamının sınırlandırılması;
- Maden haklarının devri hakkı için bir moratoryum;
- Maden haklarının elde edilmesi için ihale ile birlikte yarışmanın özel bir tür olarak açık artırmanın tanınması;
- Kanunda öngörölmüş durumlarında arama haklarının basitleştirilmiş prosedürü aracılığıyla elde edilmesi;
- Arama ve işletme anlaşmalarında bulunması zorunlu olan koşullar listesinin değiştirilmesi;
- teknojen mineral oluşumlar kullanılması meselesinin yeni düzenlenmesi vs.

Yeraltı Kanunu ile getirilen diğer değişiklikleri de şunlardır:

(a) Devlet kurumlar yetkilerinin değiştirilmesi

Değişikliklerinin bir kısmı madencilik ilişkilerini düzenleyen devlet organlarının yetkilerinin yeniden dağıtılmasını öngörmektedir. Örneğin, yetkilerinin önemli kısmı Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinden görevli dairesine¹³⁸ devredilmiştir. Böylece, görevli daireler şimdilik çeşitli yönetmelikleri çıkartma, açık artırmalarına koyulan maden sahalarının listesinin onaylama, arama ve işletme “model anlaşma”larının geliştirme ve onaylama gibi haklarına sahip olmaktadır.

---

¹³⁸ Hidrokarbon hammaddelerinin arama ve işletme anlaşmaları yöneten görevli daire Enerji Bakanlığıdır; katı madenlerinin arama ve işletme anlaşmaları yöneten görevli daire ise Yatırım ve Kalkınma Bakanlığıdır.

(b) Kanunundaki kavram ve terimlerinin değiştirilmesi

Madencilik mevzuatında önce kullanılmadığı kavramlarının tanınmış; yeni terimleri meydana getirilmiştir. Bu amaçla Kanunun 1.maddesinde “açık artırma”, “yeterince incelenmemiş maden sahaları”, “kontrat bölgesinin değiştirilmesi”, “arama için model anlaşması”vs. gibi yeni kavramları açıklanmıştır. Ayrıca, kanunda önce bulunan kavramları değiştirilmiş ve yeniden belirtilmiştir.

(c) Editoryal ve teknik değişiklikler

Araştırmamızın ileri kısımlarında maden mevzuatını etkileyen diğer değişiklikler incelenecektir.

- “Endüstriyel yenilikçi faaliyetlerinin devlet desteği üzerinde” Kanunun kabul edilmesiyle ilişkin değişiklikler: doğrudan müzakerelerin temelinde bir ihale olmadan arama ve işletme anlaşmaları endüstriyel ve yenilikçi faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişilerle yukarıdaki kanuna uygun olarak imzalanmaktadır¹³⁹. Endüstriyel ve yenilikçi faaliyette bulunan kişiler “...ekonominin öncelikli sektörlerde projeleri gerçekleştiren ya da yerli işlenmiş mallar ve hizmetlerin promosyonu için faaliyeti gösteren gerçek ve tüzel kişiler” olarak tanımlanmıştır¹⁴⁰. Kanun endüstriyel ve yenilikçi projeleri ve endüstriyel ve yenilikçi faaliyetine ilişkin diğer soruları da tanımlamakta, ancak madencilikle ilgili özel düzenlemeleri içermemektedir. Teknoloji programının mevcudiyeti endüstriyel ve yenilikçi faaliyette bulunan kişiler ile imzalanan işletme anlaşmalarının ek koşuludur. Adı geçen programı kullanılacağı teknolojileri hakkında bilgi içermektedir. Maden hakları ve arazilerinin verilmesi ise endüstriyel ve yenilikçi faaliyette bulunan kişilere gösteren devlet desteği olarak değerlendirilmiştir. Böylece, kanunla sağlanan bu ayrıcalık nasıl bir şekilde çalışacak belli değildir¹⁴¹.
- “Yeraltı Kanunu”; Samruk Kazyna, Samruk Tau Ken, Kazatomptom vd, adlı milli şirketlere öncelik hakkı tanınmıştır. Milli şirketinin tanımlanması ve

¹³⁹ Yeraltı Kanunu, m.35.

¹⁴⁰“Endüstriyel yenilikçi faaliyetlerinin devlet desteği üzerinde” Kanunu , 9.01.2012, m.1. b.5 .

¹⁴¹Olga Chentsova, **New Kazakhstan Regulations Affecting Legal Regime**, Petroleum, ed.4, September, 2012

dolaysıyla onun hukuki statüsü “Yeraltı Kanunu”nun kabul edildikten sonra iki kere değiştirilmiştir.

İlk olarak, kanuna göre, milli şirket “mevzuatta öngörölmüş koşullar altında madencilik sektörünün belirli bir alanında faaliyeti gösteren Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinin kararı ile oluşturulan ve tek hissedarı devlet olduğu bir şirket” olarak tanımlanmıştır¹⁴². 2012 yılında milli şirketin tanımı yine değiştirilmiş ve daha önce olduğu devletin % 100 katılım yerine bir kontrol hissesi meydana getirilmiştir.

“Yeraltı Kanunu”nun 31.maddesine göre milli şirketinin işlevlerinden biri madencilik anlaşmalarının imzalandığı sırasında kamu çıkarlarının korunması ve devleti temsil edilmesidir. Hükümet tarafından hazırlanmış milli şirketlerinin temsil fonksiyonlarına ilişkin özel bir Yönetmeliğe göre kamu çıkarlarının korunması devlet hisselerinin içerilmesiyle gerçekleştirmektedir.

Bununla birlikte yukarıda belirtilen hisseleri, hem milli şirketi; hem de milli şirketin şubeleri ya da “diğer şirketleri” tarafından yönetilebilmektedir. Sonuçta kamu çıkarlarının temsil edilmesi devletin katılımı önemsiz olduğu şirketlerine devredilmektedir.

İdari prosedürleri basitleştirilmiştir. Madencilikle ilgili bir sürü evraklar ve ruhsatlarının verilme ve devlet organlar tarafından onaylama süreleri azaltılmıştır. “Ana Boru Hattı” kanununun kabulü ile ilgili değişiklikler. “Yeraltı Kanunu”ndan “Boru hatları” adlı 10.Bölümü tamamen çıkartılmıştır.

Ayrıca bazı terminolojik düzenlemeler de yapılmıştır.Madencilikle ilgili mevzuat sisteminde “Yeraltı Kanunu”nun gelişimi amacıyla kabul edilmiş çok sayıda yönetmelik, kurallar ve Hükümet kararları mevcuttur.

- Yerli ürün, hizmet ve iş gücü kullanımı. Bu grup en çok yönetmelik ve kararları içermekte: sadece 2010-2012 yıllarında Hükümet Kararnameler düzeyinde 7 farklı Yönetmelik kabul edilmiştir.
- Maden haklarının verilmesi ve anlaşmalar. “Yeraltı Kanunu”nda yeterince düzenlemeleri içerdiğine rağmen Hükümet tarafından “Maden haklarının

---

¹⁴²Yeraltı Kanunu, m.1.b.21.

verilmesi ile ilgili kuralları”; anlaşma taslaklarının ekspertiz kuralları; arama ve işletme model anlaşmaları; anlaşma koşullarının uygulama üzerinde izleme ve kontrol kuralları gibi çeşitli yönetmelik ve kararnameler çıkarılmaktadır.

2.2.6.1.1.2.20 Temmuz 2011 tarihli 463-IV Sayılı “Petrol Ürünlerinin Alım Satımı” Kanunu

Kanunda petrol ürünlerinin alım satım ve imalatın devlet düzenlemesinin amaç ve hedefleri belirtilmekte; üreticilerin görevleri açıklanmakta; petrol ürünlerinin satış ve taşımacılık koşulları değiştirilmekte; onların toptan ve perakende satış kurallarını düzenlenmektedir. Petrol ürünlerinin satış fiyatları Kanunun önemli bölümüdür. Önemli bir yenilik ise, petrol üretimi ile ilgili ruhsatlandırma zorunluluğunun iptal edilmesidir.

2.2.6.1.1.3. 9 Ocak 2012 tarihli 532-IV Sayılı “Gaz Ve Gaz Temini Üzerinde” Kanunu

Kanun gaz ve gaz temini ile ilgili kamu ilişkiler düzenlemesinin hukuki, iktisadi ve örgütsel temeli belirlemekte ve ülkenin gaza iç ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli koşullarının yaratılmasına yöneliktir.

Gaz ve gaz temini alanında devlet düzenlenmesinin ilkelesi olarak ülkenin gaza iç ihtiyaçlarının karşılanmasının öncelliği görülmektedir. Devlet düzenlenmesinin hedefi ise birleşik bir gaz sağlama sisteminin oluşturulması ve ülkenin gaza iç ihtiyacının karşılamak amacıyla kesintisiz gaz temini için koşullarının yaratılmasıdır.

Belirtmek gerekir ki, işbu kanunla petrolün alım satımı devletin kontrol altına alınmaktadır. Petrol fiyatlarının maden hakkının sahibi ile belirtilmesine rağmen Kanun bu hakkını sınırlamaktadır. Böylece, gaz fiyatları oluşturma prosedürü ve fiyatlandırmanın genel şartları düzenlenmektedir.

Yatırımcılara ilişkin yenilikler: Kanun devlete gaz satın alma öncelik hakkını tanımakla beraber, gaz üreticilerinin üçüncü taraflara satım haklarını sınırlamaktadır.

2.2.6.1.1.4. 22 Haziran 2012 tarihli 20-V Sayılı “Ana Boru Hatı” Kanunu

İş bu kanun gaz ve petrol ana boru hatlarının kurulma ve kullanılmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Yenilikler: devlete ana boru hatlarının yeni projelerinde en az %51 katılım ve öncelikli mülkiyet hakkı tanınmaktadır.

2.2.6.1.1.5. Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya Gümrük Birliği Mevzuatı

Ocak 2012 tarihinde Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya Gümrük Birliği çerçevesinde imzalanmış 17 uluslararası sözleşme yürürlüğe girmiştir. İşbu sözleşmeler petrol, gaz, madenler ve elektrik enerji alanlarını düzenleyerek üye ülkeler arasındaki ilişkilerini etkilenmiştir.

Kazakistan'daki madencilik mevzuatını diğer hukuki düzenlemeler de etkilenmektedir. Diğer piyasa ilişkileri gibi madencilik ilişkileri medeni, çevre, arazi, kambiyo, şirketler vs. hukuku tarafından düzenlenmektedir¹⁴³.

2009 yılında yürürlüğe girmiş yeni Vergi Kodu madencilik sözleşmelerinin vergi istikrarlılığını iptal etmiş ve vergi rejimine ilişkin soruları akdi düzenlemenin kapsamından yasal düzenlemenin kapsamına getirmiştir¹⁴⁴. Vergi istikrarlılığını sadece üretim paylaşım anlaşmaları saklamıştır.

Çevre mevzuatı, bir madencilik projesi için önemli bir etkenidir¹⁴⁵. Çevre mevzuatı çok sayıda düzenleme ve yönetmelik içermektedir. Son zamanlarda çevre mevzuatında "yeşillendirilme" eğilimi izlenmektedir.

Ancak, çevre konusundaki temel yasası olan 2007 tarihli Çevre Kodu "Yeraltı Kanunu" nun bazı hükümleri ile çelişmektedir. Bu yasalar birbiri ile uyumlu hale getirilmesinin gerekliliği şüphesizdir.

Madencilik sektörünün önemli unsuru olan yabancı yatırımcılar için yatırım mevzuatı büyük rol oynamaktadır. 8 Ocak 2003 tarihinde kabul edilmiş "Yabancı

¹⁴³Olga Chentsova, **New Kazakhstan Regulations Affecting Legal Regime**, Petroleum, ed.4, September, 2012.

¹⁴⁴**Maden Kullanıcılar Dahil Olmak Üzere Yatırımcıların Faaliyetlerini Düzenleyen Kazakistan Cumhuriyeti'nin Mevzuatına Yorum**, 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla, (Çevrimiçi) <http://www.olympex.kz/upload/docs/e16ae6048623bec98103292e3d769e55.pdf> (Erişim Tarihi: 18.02.2016)

¹⁴⁵Olga Chentsova, **Kazakistan'daki Maden Mevzuatı: Mevcut Durum, Gelişim Potansiyeli ve Yasama Sorunları**, (Çevrimiçi) <http://aequitas.kz/upload/files/publications/%D0%97.pdf> (Erişim Tarihi: 18.02.2016)

yatırım üzerinde” Kanununun temel fikri yerli ve yabancı yatırımcıları eşit hukuki statüsüne getirmektedir¹⁴⁶.

Kazakistan tarafından onaylanan madencilik sektöründeki uluslararası sözleşmeler: Enerji Şartı Anlaşması, çok sayıda ülkeler ile imzalanan yatırım korunması ikili sözleşmeler vs.

2.2.6.2.Madencilikte Kurumsal Yapı

2.2.6.2.1. Madencilğin Yönetiminde Görevli Daireler

2.2.6.2.1.1.Yeraltı Kanunu’na göre Kazakistan Cumhuriyeti Hükümet’in yetkileri¹⁴⁷:

- (a) Devlet mülkiyeti bir öge olan devlet maden fonunun yönetilmesinin düzenlemesi;
- (b) Madencilik alanında devlet politikasının temel yönleri ve onun uygulanması için stratejik ve taktik tedbirlerin geliştirmesi;
- (c) Arama ve işletilme çalışmalarının sırasında madenlerin makul ve kompleks kullanılmasına dair Kurallarının onaylaması;
- (d) Ulusal ve kamu güvenliği ve çevre korunmasını sağlamak amacıyla maden kaynaklarının kullanımı ile ilgili kısıtlamalar ve yasaklarının belirlemesi;
- (e) Maden haklarının tanınma prosedürünün belirlemesi;

Belirtmek gerekir ki, madencilik sektöründe Hükümet yetkileri oldukça geniştir. Madencilik alanında halen devletçiliğin hâkimiyeti ve kontrolü havası vardır. Soviyet zamanından kalan bu miras yabancı yatırımcılar için Kazakistan pazarının çekicilik düzeyi üzerindeki bir etkisi olarak değerlendirilebilmektedir.

- Madencilik ve ilgili kanunlar ve yönetmelikler yoğunur

¹⁴⁶ Olga Chentsova, **Kazakistan’daki Maden Mevzuatı..(Çevrimiçi)** <http://aequitas.kz/upload/files/publications/%D0%97.pdf> (Erişim Tarihi: 18.02.2016)

¹⁴⁷Yeraltı Kanunu, m.16.

- Proje geliştirme yolları tamamen devlet onaylarına bağlıdır.
- Yönetmelikler halen çok ve sıkı ve emredici hükümlerle doludur.

Ayrıca devlet halen madencilik sözleşmeler uygulanmasının denetleme ve kontrol üsüllerini belirlemektedir.

2.2.6.2.1.2. Yeraltı Kanunu'na göre Enerji Bakanlığının genel görevleri(m.17):

- (a) Arama, işletme, çıkartma işlemler için maden hakkı tanınma ihalesinin hazırlamak ve düzenlemek;
- (b) Arama, işletme, çıkartma işlemler için maden hakkını vermek;
- (c) Maden hakkının sahibi ile müzakerelerin sırasında devleti temsil etmek;
- (d) Maden sözleşmelerini imzalamak; devlet çıkarlarını korumak;
- (e) Maden sözleşmelerinin karşı tarafça uygulanmasını denetlemek;
- (f) Model anlaşma projelerini hazırlamak.

Yeraltı kanununa göre işletme talibinin yerli makina ve ekipmanları tercih etmesi, yerli işçi ve hizmet kullanması mecburidir. Enerji Bakanlığının görevlerinden biri yatırımcıların bu yükümlülüğünün uygulanıp uygulanmasını kontrol etmektir.

2.2.6.2.1.3. Yeraltı Kanunu'na göre Enerji Bakanlığının petrol ile ilgili görevleri(m.18):

- (a) Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı veya Hükümet adına yabancı devlet organlar ile petrol ihracatı için ana boru hatlarının inşaat ve kullanımı ile ilgili müzakerelerinde bulunmak ve sözleşmeleri imzalamak;
- (b) Petrol üretimi ve alım satım bilgileri içeren birleşik veritabanı yönetilme kurallarını geliştirmek;
- (c) Anlaşmanın teknik ve ekonomik gerekçelerinin iktisadi göstergeler bazında Kazakistan iç piyasasında satılacak ham petrol hacimlerini belirlemek.

2.2.6.2.1.4. Yeraltı Kanunu'na göre Enerji Bakanlığının Endüstriyel yenilikçi faaliyetlerinin devlet desteği alanında görevleri(m.19):

- (a) Madenlerin araştırma ve kullanılma çerçevesinde (petrol işlemleri hariç) teknik düzenlemeleri içeren yönetmelik ve talimatlarını hazırlamak;
- (b) Maden Rezervleri Devlet Komisyonu ve Maden Rezervleri Bölgelerarası Komisyonu üzerinde yönetmeliklerini hazırlamak;

- (c) Yeraltı kaynaklarının devlet gözetim prosedürünü uygulamaya koymak;
- (d) Maden sahaları ve altyapı tesislerinin tasfiye ve koruma kurallarını uygulamaya konulmak;
- (e) Madencilik çalışmalarının sırasında işletme talibinin yerli makina ve ekipmanları, yerli işçi ve hizmet kullanmasının asgari oranını hesaplanmak.

2.2.6.2.1.5.Yeraltı Kanunu’na göre Enerji Bakanlığının madenlerin araştırma ve kullanılma çerçevesinde görevleri(m.20):

- (a) Madenlerin jeolojik araştırılması ve kompleks kullanılması alanında devlet politikasını uygulanmak;
- (b) Kanunda öngörüldüğü husularda maden arama ve işletme ruhsatlarını vermek ve iptal etmek;
- (c) Madenlerin devlet jeolojik araştırma anlaşmaları imzalamak;
- (d) Madenlerin devlet ekspertizi yapmak ve maden rezervlerini onaylamak.

Madencilik sektörüne ilişkin devlet organların içindebaşka kurumlar da faaliyet göstermektedir.

Örneğin, maden kaynaklarının araştırılma ve işletilme Merkez Komisyonu, Bölgelerarası Komisyonlarının temel hedefi yeraltı kaynaklar ve suların arama ve işletme çalışmalarında en etkin yöntemlerinin kullanılmasının sağlamaktır¹⁴⁸. Enerji Bakanlığı Komisyon kurumuna kamu örgütleri, bilimsel araştırma kurumları ve diğer kuruluşlarında hizmet eden bilir kişileri davet etme hakkına sahiptir.

2.2.6.2.1.6.“Yeraltı Kanunu”unMadenciliğin Yönetiminde Görevlendirildiği Daireler isse şunlar:

- (a) Maden haklarını (arama ve işletme hakları) tanımak üzere İhale düzenleme Komisyonu (m.22.);
- (b) Devletin öncelik hakkının uygulanma üzerinde Kurumlararası Komisyonu (m.23.);
- (c) Maden kaynakları üzerinde bilirkişi Komisyonları (m.24.).

Yeraltı kaynaklarının işletilmesiyle oluşan çevre sorunları endüstriyel amaçlı faaliyetler sonucu oluşan çevre problemleri kadar önemlidir. Yeraltı kaynaklarının

---

¹⁴⁸Yeraltı Kanunu, m.21.

işletilmesi esnasında ve sonrasında ciddi çevre sorunları ile karşılaşmaktadır. Yeraltı kaynaklarının modern ve çağdaş olmayan yöntemlerle işletilmesi sonucu akarsular, göller, denizler, yeraltı suları, toprak ve hava kirliliği olmaktadır¹⁴⁹. Kazakistan çevre korunmasına yönelik bir sürü uluslararası sözleşmelerinin tarafı olarak çevre sorunlarına büyük önem vermektedir.

2.2.6.2.1.7.Yeraltı Kanunu'na göre Çevre ve Su Kaynakları Bakanlığının görevleri (m.25.):

- (a) Çevre korunma gözetimini gerçekleştirmek;
- (b) Madenlerin arama ve işletilme alanında yetkili organlarla birlikte maden kaynaklarının korunma şartların ihlali sonucunda meydana gelen hasarın büyüklüğü ölçmek;
- (c) Petrol işlemleri yapılması, ana boru hatlarının inşaat ve kullanım sonucunda meydana gelen kaza ve diğer tehlikeli durumları önlemek için tedbir programlarını onaylamak;
- (d) Madenlerin arama ve işletme projelerinin ekolojik ekspertizi yapmak.

2.2.6.2.1.8.İstihdam organlarının görevi(m.26.)

Madencilik çalışmalarında hizmet eden yerli işçilerinin oranını hesaplanma yöntemlerini uygulamaya konulmaktadır.

2.2.6.2.1.9.Eğitim organlarının görevi(m.26.)

Yerli uzmanlarının eğitimi için gereksinimin asgari oranını hesaplanma yöntemlerini uygulamaya konulmaktadır.

Yeraltı kaynakları kararnamesi, yeraltı kaynaklarını iki farklı kategoriye ayırmıştır. Yerel önemi olan yeraltı kaynakları kum, çakıl, kil ve benzeri maddeler gibi yereleekonomik gereksinimleri karşılamak üzere belirlenmiş maddelerdir. Bu kaynakları için yatırımcı sadece yerel yönetimlerle muhatap olur. Yabancı yatırımcıların büyük çoğunluğu hükümet tarafından belirlenmiş ulusal önemi olan yeraltı kaynaklarına odaklanmışlardır. Bir yatırımcı bu kaynaklar için hem yerel yönetimlerle hem de hükümetle müzakerelerde bulunmak ve anlaşma yapmak zorundadır¹⁵⁰.

¹⁴⁹Fethi Ahmet Yüksel, a.g.e.

¹⁵⁰Turhan, a.g.e., s.46.

2.2.6.2.1.10. Yerel yönetimlerin görev ve yetkileri:

- (a) Arazinin işletme talibine verilmesi;
- (b) Sözleşme imzaladığı sırasında işletme talibi ile bölge nüfusunun sosyo-ekonomik ve ekolojik çıkarlarının korunması amacıyla müzakerelere katılması.

2.2.6.2.1.11. Devlet tarafından yönetilen Milli Şirketler

Kazakistandaki madencilik endüstrisindeki devlet çıkarlarını devlet organlarla beraber Hükümet tarafından control edilen Milli Holding “Samruk-Kazına” ve onun kurumuna giren Milli Şirketler korumaktadır.

Madencilik alanında faaliyet gösteren en önemli Milli Şirketler şunlardır;

- **“KazMunayGaz”** – Kazakistan’daki ikinci büyük petrol ve gaz şirketi (hidrokarbonların arama, işletme, üretim ve taşıma);

- **“KazAtomProm”** – dünyanın önde gelen uranyum üreticilerinden biri (uranyum ve nadir metalleri, nükleer elektrik santraller için nükleer yakıtın ithalat ve ihracatı);

- **“Tau-Ken Samruk”**– milli madencilik şirketi (katı madenlerin arama, işletme üretim ve pazarlama).

Milli Şirketler, onların devlet adına katılımı zorunlu olduğu madencilik sözleşmelerinde kamu çıkarlarını temsil etmektedirler.

Temsilcilik işlevleri ile beraber, Milli Şirketlerinin hedefi, madenciliğinin ilgili alanlarında stratejik öneme sahip operatörler olmak ve böylece ülke ekonomisinin rekabet gücünün artırmak.

İşbu hedefe ulaşmak amacıyla milli şirketlere yasal olarak öncelik hakkı ve ticari avantajları tanınmaktadır. Örneğin: Yeraltı kaynak hakları direkt müzakerelerle (teklif verme suretiyle) alınabilmektedir; Bazılarına transferde öncelik hakkı

tanınmıştır; Bazı madencilik projelerinde Milli Şirketlerinin zorunlu iştiraki mevcuttur¹⁵¹.

---

¹⁵¹Olga Chentsova, Natalya Braynina, **Kazakistan'da Maden Kullanımın Hukuki Rejimi**, Aquitas, 2014.

3. KARŞILAŞTIRMALI MADEN HUKUKU

3.1.Uluslararası Hukuk Açısından Madenler

Son yıllarda, “sürdürülebilir kalkınma” kapsamında, madencilik sektörünün rolünün anlaşılması üzerine, madencilğe odaklanılarak çok sayıda girişimde bulunulmuştur. Birçok hükümet tarafından, madencilğe ilişkin olarak; yasal ve mali yönleriyle birlikte kapsamlı çevresel ve sosyal hükümleri içeren birtakım düzenleyici işlemler hayata geçirilmiştir¹⁵².

Madencilik sektörüyle ilgili birçok firma bu dönüşümü kolaylaştırmak ve hayata geçirmek için birtakım isteğe bağlı kurallar (codes of conduct) oluşturmuşlardır. Bu kurallar Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi çok uluslu kuruluşlar tarafından geliştirilmeye çalışılan Madencilik, Mineraller ve Sürdürülebilir Kalkınma Projesi (MMSD - Mining, Minerals, and Sustainable Development Project) projesi gibi çalışmalarla paralellik göstermektedir.

Söz konusu girişimler, madencilğe ilişkin güncel sorunları belirlemesine ve sektörde uygulanabilecek ilkeleri teşkil edilmesine yönelik çalışmışlardır. Bu tür sorunlar madencilğin çevresel ve sosyal etkilerini ve ilgili ekonomik hususları (sürdürülebilir kalkınmanın temeli oluşturan endişeler) içermektedir.

Küresel sorunların ve genel ilkelerin tanımlanması konusunda gösterilen çabaların madencilik ve sürdürülebilir kalkınma üzerine uluslararası hukukun gelişmesine neden olabileceği ihtimalini yükseltmektedir¹⁵³.

---

¹⁵²Cecilia G. Dalupan, **Mining And Sustainable Development: Insights From International Law**, E. Bastida, T. Wälde and J. Warden, International And Comparative Mineral Law And Policy, Kluwer Law International, Netherlands, 2004

¹⁵³Cecilia G. Dalupan, **a.g.e.**

Ancak, söz konusu girişimlerin bir küresel yönetim rejiminin gelişmesine neden olup olmadığını değerlendirmeden önce uluslararası hukukta ve özellikle çok taraflı anlaşmalarda madenciliğin mevcut durumunu değerlendirmek gerekmektedir.

Bölümde, madencilik sektörüne ilişkin olarak, sektörü etkileyen çok taraflı anlaşmalara genel bir bakış sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca çok taraflı çevre anlaşmalarının artan miktarı üzerinde birtakım incelemelerde bulunularak, uluslararası maden hukukunun gelişimi ve uluslararası anlaşmalarda madenciliğin durumu analiz edilmekte, daha sonra tanınan ve gelişmekte olan sürdürülebilir kalkınma ilkeleri tarafından madencilik sektörü ve uluslararası maden hukukunun gelişimi için oluşturulan güçlükler araştırılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma paradigması da bu bölümde tartışılmaktadır.

3.1.1. Uluslararası Maden Hukukunda Gelişmeler

Dünya çapında madencilik sektörüne ve hükümetlerin maden kaynakları programlarına ilişkin önemli gelişmeler yer almaktadır. Gelişmelerden birisi pozitif, diğeri ise bazı sorunları meydana çıkarmaktadır. Eş zamanlı olarak etkinlik gösteren bu eğilim 21. yüzyılda maden şirketlerinin, kaynakbazlı ekonomilerin ve tüm dünyanın çalışmaya ötemini dramatik bir şekilde değiştirmeye potansiyeli taşımaktadır.

İlke eğilim maden kaynaklarının gelişimi için uluslararası fırsatları tanıtmaktadır. Arz açısından endüstriyel gelişim ve özellikle madencilik bir dizi faktörler nedeniyle hız kazanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Asya, Latin Amerika, Afrika ve Doğu Avrupa'da yeni pazar ekonomilerinin ortaya çıkması, devlet madencilik servetlerinin kamulaştırılmasına yönelik eğilim ve gelişmekte olan ekonomilerin malî liberalleşmesinin artması söz konusu faktörler arasında gelmektedir¹⁵⁴.

¹⁵⁴ United Nations Economic and Social Council, Committee on Natural Resources, **Integration of the Issue of Sustainable Supply of Minerals into the United Nations Processes for Addressing Agenda 21: Towards the Sustainable Supply of Minerals in the Context of Agenda 21: Inter-sessional Strategy Paper of the Committee on Natural Resources**, United Nations Doc. UNESC/CNR 3d Sess., Agenda Item 11, E/C.7/1996/11 (1996), p.8.

İkinci eğilim ise, madencilik gelişmesi ve üretime ilişkin artan güçlüklerden oluşmaktadır. Madencilik, doğası gereği, önemli çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik bozulmalarına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kaynak bazlı ekonomileri başta olmak üzere madencilik dünyaya yayılması, madencilik olumsuz etkileri hakkında uluslararası farkındalığın ve ilginin artmasına neden olmuştur¹⁵⁵. Söz konusu endişeler madencilik ile ilgili ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeleri doğurmaktadır¹⁵⁶.

Daha önce 20. yüzyılda, doğal kaynaklar üzerindeki uluslararası anlaşmalar büyük ölçüde kaynakların ekonomik değeri üzerinde odaklanmış, paylaşılan kaynakların kullanımı ve sınıraşan etkilerine karşılık olarak düzenlemişlerdir.

Bugün atmosfer, uzay, deniz, balıkçılık, şora, fauna, biyolojik çeşitlilik ve ormancılık gibi alanları kapsayan 900'den fazla ikili, çok taraflı, bölgesel ve küresel uluslararası çevre anlaşmaları mevcuttur¹⁵⁷.

Çok taraflı çevre anlaşmaları geleneksel olarak bir çevre krizine tepki şeklinde ortaya çıkmışlardır. Çölleşme, kuraklık, ozon tabakasının incilmesi, biyolojik çeşitliliğin zarara uğraşması, kirlilik, endüstriyel kazalar ve iklim değişikliği sorunları bir örnek olabilmektedir.

Belirtmek gerekir ki; madencilik ve maden kaynaklarına ilişkin kapsamlı uluslararası yasal bir düzenleme henüz mevcut değildir. Madencilik ile ilgili genel ilkeleri içeren ve bağlayıcı olan uluslararası anlaşmaların olduğu tek alan; **maden ocaklarında çalışanlarının iş güvenliği ve sağlığı** ile ilgili olan alandır. Söz konusu durum Uluslararası Çalışma Örgütü ve benzer kurumların faaliyetinden kaynaklanmaktadır.

Madencilik ve maden kaynaklarına ilişkin kapsamlı uluslararası yasal bir düzenleme olmamasına rağmen, çok taraflı anlaşmalar hakkında yapılan kapsamlı araştırmalar bu konuda önemli ipuçları vermektedir.

---

¹⁵⁵ Jay G. Martin, **Developing Global Environmental Management Programs**, Natural Resources & Environment, 1997, p. 33.

¹⁵⁶ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **Environmental Legislation for the Mining and Metals Industries in Asia**, Report prepared by C. Anselmo Abungan, United Nations Doc. UNCTAD/COM/40, 1994, p.1.

¹⁵⁷ R.G. Bell, **Developing a Culture of Compliance in the International Environmental Regime**, Environmental Law Reporter, 1997.

3.1.2. Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik ve Sınırlamalar

Doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik hakkı uluslararası hukukta maden kaynakların kullanımının temel ilkelerinden biridir. Ancak bu egemenlik hakkı hiçbir zaman sınırsız olmamıştır. Bu durum; devletin, yetki ve denetim altında gerçekleşen aktivitelerinin çevreye¹⁵⁸ zarar verilmesine ilişkin sorumluluğundan kaynaklanmaktadır.

Bu hakkın tanınması ve sınırlarötesi çevresel zararı vermeme yükümlülüğü Birleşmiş Milletler Şartı (1945), Kıta Sahaneliği Sözleşmesi (1958), Ağır Metaller Ait Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi Protokolü (1998), Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Bildirisi (1972), Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklarasyonu (1992), Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (1992) gibi çeşitli uluslararası anlaşmalarda düzenlenmiştir.

Ağır Metaller Ait Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi Protokolü (1998) bu sorumluluğu göstermektedir. Protokolün amacı, ağır metal emisyonları kontrol altına almaktır. Bu Anlaşma ile Devletler belirli önlemleri almak mecburiyetindedir.

Ancak, sınırötesi çevresel zararı vermeme yükümlülüğü, devletin doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik hakkının tek sınırlaması değildir. Belirlenen alanlarında maden çıkarması sınırlamış ve hatta yasaklamış anlaşmaları onaylayarak devletler kendi egemenlik haklarının kısıtlamasını kabul etmiş olmaktadır.

Benzer bir şekilde, sosyal hususlara ilişkin çok taraflı çevre anlaşmaları doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik hakkını yalnızca sınırötesi çevresel zararı vermeme yükümlülüğü ile sınırlamamaktadır.

Çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde maden kaynaklarının işletme yolu ve yoğunluğu farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Özetleyecek olursak; çok taraflı çevre anlaşmalarında bulunan ilkeler, bağımsız devlet sınırları içinde dahi madencilik işlemlerin nerede ve nasıl bir şekilde yürütülmesi gerektiğini etkilemektedir.

¹⁵⁸ Devletin kendi ulusal denetim yetkilerin ötesindeki çevre kastedilmektedir.

Geleneksel olarak, uluslararası hukuku madenciliğe ilişkin "hands-off" (araya girmeme) yaklaşımı benimsemiştir. Doğal kaynaklar üzerinde (tıpkı gerçek ve tüzel kişiler üzerinde olduğu gibi) daimi egemenlik hakkı uluslararası hukukun ilkesi olarak devletlerebağımsız siyasi ve hukuki bir kontrol yetkisini vermektedir¹⁵⁹.

Bu durum egemenlik doktrininin en ünlü ifadesi olan Stockholm Bildirgesi'ndeki 21. ilkeyle ilintilidir.

“Birleşmiş Milletler Kuruluş Şartı ve uluslararası hukuk kurallarına göre, ülkeler hakimiyet haklarını kullanarak kendi kaynaklarını kullanır ve çevre politikalarını tespit ederler. Ancak devletler bu eylemleri sırasında kendi hakimiyet sınırları dışındaki bölgelerin ve ülkelerin çevresine zarar vermeme sorumluluğu da taşırlar”.

Ancak devletler uzun vadeli yasal gümrük uygulamaları yoluyla, hukuki niteliği genel ilkelerin geliştirilmesi yoluyla, bağlayıcı anlaşmalar yoluyla ve yargı kararları ile kendi egemenliği sınırlayabilmektedir¹⁶⁰. Bu yeni kurallar vasıtasıyla devletler kendi haklarından “vazgeçip” yeni davranış standartlarına bağlı olarak “uluslararası hukuku” oluşturmaktadır.

Devletin doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenliği artık mutlak değildir. Uluslararası kısıtlamalar üç yolla getirilmektedir:

- Uluslararası çevre hukukunun temel ilkesine göre, devletlerin sınırötesi çevresel zararı önleme sorumluluğu taşıması;
- Çok taraflı anlaşmalardaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi;
- Sürdürülebilir kalkınma ilkelerin ortaya çıkması¹⁶¹.

Tüm bu etkenler “uluslararası çevre hukukunun” geliştirilmesine hız kazandırmıştır. Bugüne kadar sayısı bine yakın çevre odaklı uluslararası anlaşma kabul edilmiş, çok sayıda kurumlar faaliyet göstermekte olup, söz konusu girişimlerin çoğunluğu 1970’de başlamıştır¹⁶². Bu dönemde çevre bilincinin kitleler arasında yayılması ile, çevre örgütleri, siyasal iktidarlar üzerinde önemli bir baskı unsuru olarak

¹⁵⁹ Thomas Wälde, **Environmental Policies towards Mining in Developing Countries**, Journal Of Energy & Natural Resources Law, 1992, p.49.

¹⁶⁰ Buergenthal, **Public International Law In A Nutshell**, Thomas & Harold G. Maier, 1990.

¹⁶¹ Wälde, **a.g.e.**, p.50.

¹⁶² George W Pring, , David Joeris, **Various International Environmental Law Collections**, Colorado Journal Of International Environmental Law & Policy, 1993, p.422.

ortaya çıkmıştır. Bu baskı çevrenin hukuksal bir taban kazanması için de itici bir güç olmuştur¹⁶³.

Şüphesiz, uluslararası maden hukuku dalı henüz mevcut değildir. İlk olarak, devletler kendi ekonomisinin önemli bir parçası olan maden kaynakları üzerinde daimi egemenliğinden vazgeçmek istememektedir. İkinci sebep, uluslararası hukukun ilkel halidir. Bugünkü uluslararası hukuk sistemin gerçek yasama, yürütme ve yargı erkleri bulunmamaktadır. Ayrıca, uluslararası hukukundaki icra mekanizması oldukça zayıf olup büyük ölçüde egemen devletlerin siyasi iradelerine bağlamaktadır. Son sebep ise, uluslararası hukuk kaynaklarının eşit olmamasıdır. Bazı uluslararası kurallar (örneğin, içtihatlar) yasal olarak bağlayıcı veya “sert hukuk” olarak nitelendirmektedir. Diğerleri ise (Birleşmiş Milletler ve diğer kurumların bildirimleri, ilkeleri, kılavuzları vs.) bağlayıcı olmayan, veya “esnek hukuk” kategorisine girmektedir¹⁶⁴. Modern uluslararası hukukun “sert” ve “esnek” normları artan bir şekilde madencilğe odaklanmaktadır. Dünya çapında uygulanabilecek bağlayıcı kurallar henüz madencilik endüstrisinin karşısına çıkmamakta, ancak “uluslararası standartlar” gibi “sert hukukun” belirli formları söz konusu olabilmektedir. “Esnek hukuk” ise göz ardı edilemez olup zamanla anlaşmaların bağlayıcı kurallar olarak devletler tarafından tanınabilecek normlardır.

3.1.3. Maden Kaynakları için Uluslararası Yönetim Rejimleri

Yenilenebilir enerji kaynaklarının aksine madencilik ve madenler için uluslararası yönetim rejimi veya kabul edilen ilkeler henüz mevcut değildir. Madencilik sektörünü düzenleyen genel ilkelerin oluşturulmasının zor olacağını çeşitli faktörler açıklayabilmektedir. Madenlerin ve maden kullanım şekillerin geniş yelpazesi, maden çıkarma yöntemlerin çeşitliliği ve madenciliğin gerçekleştirdiği alanların fiziksel çevrelerde ve iklimlerde farklı oluşu bu faktörler arasında gelmektedir.

---

¹⁶³ Selim Kılıç, *Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 2, S. 2, s. 133.

¹⁶⁴ Wälde, *a.g.e.*, p.66.

Diğer önemli faktör ise, enerji sektörü ile karşılaştırıldığında, küresel madencilik endüstrisinin nispeten küçük boyutudur¹⁶⁵. Bununla birlikte deniz ve su kaynaklarına aksine maden kaynakları doğada nadiren paylaşılmaktadır. Maden rezervleri genellikle, belli bir devletin sınırları içinde tespit edilmekte ve çıkarma işlemleri o devletin sınırları içinde gerçekleştirilmektedir. Arjantin ve Şili'de tarafından paylaşılan Pascua-Lama maden rezervleri istisnai durumu oluşturmaktadır. Söz konusu ülkeler Maden Entegrasyon Antlaşması imzalamışlardır.

Böylece, madencilik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin etkileri genellikle belirli bir devletin sınırları içinde yer aldığından dolayı uluslararası toplum, madencilik odaklı standartlar veya madenler kullanımı için bir kılavuz üzerinde asgari ölçekte gayret göstermektedir.

3.1.4. Uluslararası Hukuk Üzerine Sürdürülebilir Kalkınma ve Madencilik

Stockholm ve Rio, Birleşik Milletler Genel Kurulu ve Johannesburg'te uluslararası toplum tarafından geliştirilen çevre odaklı hukuki düzenlemeler, çevre hukukunun evrenselleşmesi ve sürdürülebilir kalkınma paradigmasının gelişiminde büyük bir rol oynamıştır¹⁶⁶.

Ülkelerin yeni maden kanunlarının ortak hususu “sürdürülebilir kalkınma” paradigmasıdır.

“Sürdürülebilirlik” kavramı, aslında birbirine zıt olan çevre kalitesini korumak ve ekonomik gelişmeyi sağlamak olguları arasında uzlaşma bulmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda çevre ve ekonomik kalkınma kavramları arasındaki çatışmaya ilk defa 1972 Birleşmiş Milletler Stocholm İnsan Çevre Konferansında (UN Conference on the Human Environment at Stockholm) tanık olunmuştur. Bu konferansta gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmiş olan ülkelerin kendi çevre koruma standartlarını uluslararası kural

¹⁶⁵C. Hinde, **The Global Mining Industry, Industry and Environment**, United Nations Environment Programme Division of Technology, Industry and Economics, 2000, p.23.

¹⁶⁶L.K.Caldwell, **Is World Law an Emerging Reality? Environmental Law in a Transnational World**, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, 1999, p. 227.

haline getirerek gelişmekte olan ÷lkelerin kalkınmalarını engelleyeceği yönünde çekinceli davranmışlardır¹⁶⁷.

Sürdürülebilir kalkınma, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (The World Commission on Environment and Development-WCED) raporunda: “Bugünün ihtiyaçlarını gelecek neslin kendi ihtiyaçlarını karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan karşılayan kalkınma”¹⁶⁸ şeklinde tanımlanmıştır.

Dünyadaki ilk ve tek resmi tanım olma özelliğini taşıyan bu rapor muğlak olsa da kalkınmada eşitliğin her iki tarafına işaret etmesi bakımından önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmayı daha detaylı olarak açıklamak gerekirse; **“sürdürülebilir kalkınma” insan yaşamının kalitesini eko sistemin taşıyabileceği sınırlar içerisinde kalarak artırmak anlamına gelmektedir**¹⁶⁹.

Sürdürülebilir kalkınması küresel ekonomik çabaları yönlendirmektedir¹⁷⁰. Ekonomi ise, varlığını doğal kaynaklara dayanarak sürdürmektedir. Kalkınmanın devam edebilmesi, bilginin, organizasyonun, teknik yeterliliğin ve bilimin geliştirilerek hayata aktarılabilmesine bağlıdır.

Genel olarak kalkınması için, sürdürülebilirlik üç unsuru zorunlu kılmakta:

- Gelecek nesiller için seçim imkanının korunması,
- Sosyal ve toplumsal istikrarın desteklenmesi,
- Çevre kalitesinin yenilenmesi.

Madencilik sektörünün gelişebilmesi aşağıda belirtilen unsurları da gerektirmektedir:

- Yoksulluğun azaltılması,
- Temel insan ihtiyaçlarının karşılanması,
- Çevresel etkinin değerlendirmesi ve etkinin azaltılması,

¹⁶⁷George Pring, **Sustainable Development: Historic Perspectives and Challenges for the 21st Century**, United Nations Development Programme and United Nations Revolving Fund for Natural Resources Exploration, Proceedings of the Workshop on the Sustainable Development of Non-renewable Resources Towards the 21st Century, 1999, p. 13.

¹⁶⁸World Commission on Environment and Development (WCED), **Our Common Future**, 1987, p.43.

¹⁶⁹International Union For The Conservation Of Nature And Natural Resources (IUCN), *et al.* **Caring For The Earth: A Strategy For Sustainable Living** (David A Munro & Martin W Holdgate eds. 1991, p.10.

¹⁷⁰Pring, Sustainable Development, p.20.

- Kirliliğin azaltması,
- Kaynakların korunması,
- İş sağlığı ve iş güvenliği standartları.

Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri kaynak bazlı ekonomilerde hem yeni hem de mevcut madencilik gelişmelerin tartışılma sürecinde giderek daha önemli bir rol oynamaktadır.

Bu ilkeler BM programlarının yenilenmesine neden olmakta¹⁷¹ ve sanayileşmiş ülkelerde, uluslararası finans kurumları ve bazı gelişmekte olan ülkeler tarafından talep edilmektedir¹⁷². Ayrıca sürdürülebilirlik hızlı bir şekilde sorumlu uluslararası iş dünyasının gündemine gelmiş; en gelişmiş uluslararası maden şirketleri söz konusu ilkeleri uygulanmaya başlamışlardır¹⁷³.

3.1.5. Madencilik Üzerine Çok Taraflı Anlaşmalar

Yukarıda belirlediğimiz gibi, uluslararası hukukun temeli olarak “BM Şartı” devletlerin hak ve yükümlülüklerini vurgulamaktadır. Kendi sınırları içerisinde madenciliğin hukuki düzenlenmesi ve yönetilmesi devletin iç işlerinden biridir.

Bu konudaki uluslararası sorumluluk BM himayesinde gelişmeye başlamış olup BM ayrıca gelişmekte olan ülkeler için de ortak sorun haline gelen meseleyle ilgilenmiştir. Madencilik ile ilgili faaliyetlerin küresel etkileri, insan ve çevre hakları, iklim değişikliği ve atık yönetimi gibi sorunları BM çerçevesinde ele alınmıştır.

3.1.5.1. Stockholm Konferansı - "İnsan ve Çevresi İçin Hareket Planı"

Çevre konusunda küresel ölçekte yapılan ilk değerlendirme, 1972 yılında 5-16 Haziran tarihleri arasında Stockholm'de düzenlenen "Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı"dır. Stockholm Konferansında alınan karara uygun olarak BM Genel Kurulu

¹⁷¹ Silveira, Mary Pat Williams, **International Legal Instruments and Sustainable Development: Principles, Requirements, and Restructuring**, Willamette Law Review, 1995, p. 239.

¹⁷² Cohen, **a.g.e.**, s. 150.

¹⁷³ Wälde, **a.g.e.**, p.58.

tarafından 12 Aralık 1972'de BM Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. Sözkonusu Konferansın ardından çevrenin korunmasına yönelik politika, plan ve projeler Birleşmiş Milletler ve BM'ye bağlı kuruluşlarından başlayarak, diğer bölgesel nitelikteki kuruluşlar olan; İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi, Avrupa Topluluğu (AT), IMF ve Dünya Bankası, Gümrükler ve Tarifeler Genel Anlaşmasına (GATT) kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde ele alınmaya başlanmıştır¹⁷⁴.

130 devletin katılımıyla gerçekleşen konferans; birçok çevre sorununa uluslararası düzeyde çaba gösterileceği vurgulanarak Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Bildirgesi'nin ve İnsan ve Çevresi İçin Hareket Planı'nın kabulü ile sonuçlanmıştır¹⁷⁵.

Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Bildirgesine göre; dünyanın, hayati yenilebilen kaynaklarını üretme kapasitesi sürdürülmeli ve mümkün olduğu hallerde yenilenmeli ve iyileştirilmelidir. Harekât Planı çevrenin ve maden kaynakların farklı sektörler üzerinde birçok öneriler içermektedir. Madencilik ve maden kaynakları üzerinde Öneri 56 ilgili bilgilerin paylaşılması, birikim ve erişilebilirlik konularına odaklanmıştır. BM Genel Sekreteri tarafından maden sahalarının çevresel koşulları, çevre konusunda alınan önlemler ve pozitif ve negatif çevresel yansımalar başta olmak üzere madencilik ve maden işlemlere ilişkin bilgi alışverişi için uygun bir araç sağlamak önerilmiştir.

Stockholm Konferansı'ndan 10 yıl sonra kabul edilen Dünya Doğa Şartı, doğal kaynakların israf edilemediğini, ancak belirtilen ilkelere uygun bir şekilde sınırlamalar ile kullanılmak gerektiğini öngörmektedir.

Yenilenemez madenlerin kullanımı için sınırlamaları getiren Dünya Doğa Şartı söz konusu madenlerin rezerv durumu, tüketim özellikleri ve doğal sistemlerin işleyişi ile çıkarma işlemlerin uyumluluğunu dikkate almaktadır.

Stockholm Bildirgesi, Hareket Planı ve Dünya Doğa Şartı ile birlikte şimdiki uluslararası çevre hukukunun kompleks organı ve temel araçtır. Yenilenemez madenlerin önemi hususunda tanınmış bu anlaşmalar madencilik sektörü için büyük önem arz etmektedir.

---

¹⁷⁴ Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, **Uluslararası Sözleşmeler. Ön Rapor**, Ankara, 2002, s.6.

¹⁷⁵ J.W.Futrell, **International Environmental Legal Framework**, American Law Institute - American Bar Association, 1997, p.1.

3.1.5.2.Rio Konferansı - “Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı”

Rio Konferansı 3-14 Haziran 1992 tarihlerinde Rio de Janerio'da yapılmıştır. Stockholm Anlaşmaları ve Dünya Doğa Şartı'nın aksine Rio'da kabul edilen anlaşmalar; madenler veya yenilenemez kaynaklar üzerinde özel bir anma içermemektedir. Ancak, Rio kesinlikle “sürdürülebilir kalkınma” paradigması için yol gösterici bir buluşma olmuştur.

Rio Deklarasyonu'nun 1. İlkesine göre, insanlar devam ettirilebilir kalkınma kaygılarının merkezindedir. Doğa ile uyumlu sağlıklı ve yaratıcı bir yaşam hakkına sahiptirler. Bu nedenle, insan gelişimi ve refah seviyesi herhangi bir girişim, anlaşma ya da programın temel motivasyon ve nihai hedeftir. 25.İlke'de ise barış, gelişme ve çevresel korumanın birbirine bağlı ve bölünemez olduğu tespit edilmektedir.

Çevre sorunlarına ilişkin, Rio Deklarasyonu, ihtiyat ilkesi, çevresel maliyetlerin internalizasyonu, ekonomik araçların ve çevresel etki değerlendirmesinin kullanımını teşvik etmektedir. Sosyal konularda, farklı grupların katılımı tanınmakta ve teşvik edilmektedir. Özellikle yerli halkların eşsiz bilgilerinin çevre yönetimindeki büyük rolü vurgulanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Rio'daki Gündem 21 yasal olarak bağlayıcı değildir. Aynı zamanda "Dünya Zirvesi" olarak da anılan ve çevre ve kalkınma konularında bütün dünya ülkelerini küresel düzeyde ilk kez bir araya getiren bir konferanstır.

Konferans sonucunda Rio Deklarasyonu,Gündem 21,Orman Prensipleri,İklim Değişikliği Sözleşmesi,Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi adı altında 5 temel belge ortaya çıkmıştır¹⁷⁶.

3.1.5.3.Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi

Ekonomik kalkınma açısından sürdürülebilirliğin sağlanması, dünya kaynaklarının sınırlı olması sebebiyle ekonomik faaliyetlerde kaynak kullanımında

---

¹⁷⁶ Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, **Uluslararası Sözleşmeler. Ön Rapor**, Ankara, 2002, s.6.

duyarlılığı gerektirmektedir¹⁷⁷. Otuz yıllık bir sürecin ardından gelinen noktada kaynakların kullanımı ve çevre açısından nelerin yapıldığını değerlendirmenin zamanı gelmiştir. Rio zirvesinin onuncu yıldönümünde “genel değerlendirme” nitelikli bir konferans düzenlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla 26 Ağustos -4 Eylül 2002 tarihinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde “Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” yapılmıştır. Zirveye dünyanın dört bir yanından sayıları yaklaşık 65 bine ulaşan devlet ve hükümet başkanları, teknokratlar, hükümet dışı örgüt yetkilileri, sanayiciler, yerel yönetimler ve toplumun tüm kesimlerini temsil eden gruplar bir araya gelmişlerdir. Zirvede Sürdürülebilir Kalkınma'nın uluslararası gündemin temel konusu olduğu teyit edilmiş, çevre koruma ve yoksullukla mücadelede yeni veriler ortaya konulmuştur¹⁷⁸. Zirve kararlarının uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemi ve işbirliğinin sağlanması konusu üzerinde durulmuştur¹⁷⁹. Ayrıca bu zirvede ilk kez SK kavramı, bir zirvenin adı olmuş ve kavramın tüm kesimler tarafından benimsendiği ve anlaşıldığı ortaya çıkmıştır. Zirve sonrası yayınlanan bildiri; ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunması Sürdürülebilir Kalkınma'nın üç bileşeni olarak belirlenmiştir¹⁸⁰.

Madencilikte odaklanan Uygulama Planı'nın “Ekonomik ve sosyal kalkınmanın doğal kaynak temeline göre korunması ve yönetilmesi ” adlı IV.Bölümü büyük önem arz etmektedir¹⁸¹.

Uygulama Planı'nın 46.madde Madencilik, madenler ve metaller birçok ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınması açısından önem taşıdığını belirlemektedir. 46.maddesine göre, Mineraller, Çağdaş yaşam için vazgeçilmezdir. Madenciliğin, madenlerin ve metallerin sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla katkıda bulunması için her düzeyde yapılması gerekenler şunlardır:

¹⁷⁷ M.F. Kaya, ve N.Tomal, **Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Açısından İncelenmesi**, Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi, Uluslararası E-DERGI, C.1, S.2, 2010, s.50.

¹⁷⁸United Nations, Department of Economic and Social Affairs, **Key Outcomes of the Summit**, (Çevrimiçi) www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/2009_keyoutcomes_commitments.doc (Erişim Tarihi: 03.05.2016), 2002, p.17.

¹⁷⁹ U.Yıldırım, ve Ş.Öner, **Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye'ye Yansımaları: GAP'ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21**, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C.12, S.4, ss.6-27.

¹⁸⁰ H. Hayerttin Tıraş, **Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme**, s.63.

¹⁸¹United Nations, **Report of the World Summit on Sustainable Development**, (Çevrimiçi) www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/131302_wssd_reports_reissued.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2016), 2002, p.18.

a. Madencilik, madenlerin ve metallerin çevresel, ekonomik, sağlıkla ilgili ve sosyal etkilerini, çalışanların sağlık ve güvenliği dahil olmak üzere süreç içinde değerlendirmeye yönelik çabaların geliştirilmesi; bu amaçla ilgili hükümetler, hükümetler arası kuruluşlar, madencilik şirketleri, çalışanlar ve ilgili diğer taraflar arasındaki ulusal ve uluslararası ölçekli ortaklıkları ve etkinlikleri geliştirerek madencilikte sürdürülebilir gelişme açısından gerekli olan saydamlık ve sorumluluğun sağlanması;

b. Yerel ve yerli topluluklarla kadınlar dahil olmak üzere ilgili grupların katılımını artırarak bu grupların, ocakların kapatılmasını izleyen rehabilitasyon çalışmaları dahil madencilikle ilgili işlerde daha aktif rol almalarının sağlanması; bu çalışmalarda uluslararası düzenlemelerin gözetilmesi ve sınır aşan önemli etkilerin dikkate alınması;

c. Gelişmekte olan ülkelerle ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelere madencilik ve madenlerin işlenmesi alanında mali ve teknik yardımlar yapılması, bu alandaki kapasitenin geliştirilmesi; bu çalışmalar kapsamına küçük ölçekli madenlerin de alınması; bu arada mümkün ve gerekli olduğu durumlarda maden işlenmesinde daha fazla katma değer yaratacak, bilimsel ve teknolojik bilgileri geliştirecek, madencilik çalışmaları yüzünden bozulan alanları rehabilite edecek girişimlerin gerçekleştirilmesi.

Ancak zirve sonucunda, katılımcılar madencilik sektöründeki sorunları gidermek amacıyla alınan önlemlerin yetersiz olduğunu ve söz konusu önlemlerin daha önce eleştirilmiş olduğunu belirtmişlerdir¹⁸².

3.1.5.4. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

3-14 Haziran 1992 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) imzaya açılmıştır. Sözleşmenin amacı; atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmak, böyle bir düzeye, ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman içerisinde ulaşmaktır.

¹⁸²P.Sampat, **From Rio to Johannesburg: Mining Less in a Sustainable World**, Worldwatch Institute, (Çevrimiçi) www.worldwatch.org/worldsummit/briefs/pdf/miningbrief.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2016), 2002.

Sözleşmenin temel ilkeleri;

- İklim sisteminin eşitlik temelinde, ortak fakat farklı sorumluluk ilkesine uygun olarak korunması,
- İklim değişikliğinden etkilenecek olan gelişme yolundaki ülkelerin ihtiyaç ve özel şartlarının dikkate alınması,
- İklim değişikliğinin etkilerine karşı önlem alınması ve alınacak önlemlerin etkin maliyetli ve küresel yarar sağlayacak şekilde olması,
- Sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi ve belirlenecek politika ve önlemlerin ulusal kalkınma programlarına dâhil edilmesi,
- Tarafların işbirliği yapmalarınıdır.

Sözleşmede iklim değişikliğinin ortaya çıkmasında tarihsel sorumlulukları bulunan ülkeler ve o zamanki OECD'ye üye ülkeler, gelişmişlik düzeylerine göre iki listede gruplandırılmıştır.

Sözleşme gereğince Ek-I'den farklı olarak, Ek-II ülkelerinin, emisyon azaltım faaliyeti gerçekleştiren gelişmekte olan ülkelere finansal destek sağlama, onların gelişmelerine yardımcı olma ve teknoloji transferi gibi yükümlülükleri vardır.

İlgili hükümleri gereğince, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi için 50 ülkenin onay ya da kabul belgesinin BM'ye sunulmuş olması gerekmektedir, Şubat 1994 tarihine kadar 50'den fazla ülke, onay ya da kabul belgelerini BM'ye sunmuş ve Sözleşme 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Günümüz itibarıyla Sözleşmeyi 41 Ek-I Ülkesi (40+AB) ve 151 Ek-I Dışı Ülke olmak üzere 192 ülke onaylamıştır. 4 ülke de (Andora, Vatikan, Irak ve Somali) gözlemci statüsündedir¹⁸³.

3.1.5.5. Kyoto Protokolü

1992'de Rio De Janeiro'da düzenlenen konferansta söz konusu olan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde herhangi bir yaptırımın bulunmaması bu

¹⁸³DSİ Genel Müdürlüğü, Etüd ve Plan Dairesi Başkanlığı, İklim Değişikliği Birimi, **İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Türkiye**, s.1.

sözleşmenin eksik tarafını oluşturduğundan, bu yetersizliği aşmak amacı ile yükümlülüklerin daha sıkı bir şekilde denetlendiği ve yaptırımlara sahip olan yeni bir belge hazırlanarak Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde görüşülerek imzaya açılmıştır¹⁸⁴.

Protokol'ün amacı, dünya çapında sera gazlarının azaltılmasıdır. Bu protokolde, Ek-I'de yer alan taraflar 2008-2012 yıllarını kapsayan taahhüt döneminde Ek-A'da sıralanan insan faaliyetlerinin neden olduğu CO₂ eşdeğeri sera gazlarının salımları toplamını, 1990 yılı seviyelerinin en az % 5 aşağısına indirmek için Ek-B'de kayıtlı sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerine uygun olarak ve hesaplanarak tayin edilmiş olan miktarları aşmamasını sağlayacakları ve bu tarafların, 2005 yılına kadar bu protokoldeki taahhütlerini gerçekleştirme konusunda kanıtlanabilir bir ilerleme kaydetmiş olacakları belirtilmektedir.

Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girebilmesi için, 1990 yılı toplam CO₂ salımlarının en az % 55'ine tekabül eden Ek-I'deki tarafların protokolü onaylaması gerektiğinden, son olarak 18 Kasım 2004 tarihinde Rusya Federasyonu'nun da onaylamasıyla Kyoto Protokolü 16 Şubat 2005 tarihinde fiilen yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin de onayladığı Protokole 168 ülke ve AB taraftır¹⁸⁵.

3.1.5.6.Değerlendirme

Böylece araştırmamızın bu kısmı, küresel operatörler için önemli olan maden arama ve işletme ile ilgili anlaşmaları göz önünde bulundurmaktadır.

Çok taraflı çevre anlaşmalarının artan miktarı üzerinde vurgu ile uluslararası anlaşmalarda madencilik durumunu analiz edilmiştir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma ilkeleri tarafından madencilik sektörü ve uluslararası maden hukukunun gelişimi için oluşturulan güçlükler araştırılmıştır.

---

¹⁸⁴ Recep Çetin, a.g.e., s.80.

¹⁸⁵DSİ Genel Müdürlüğü, Etüd ve Plan Dairesi Başkanlığı, İklim Değişikliği Birimi, **İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Türkiye**, s.2.

Tez kapsamında, devletlerin egemenliğinden vazgeçmek istememesi ve uluslararası hukuk sistemin gerçek yasama, yürütme ve yargı erkleri bulunmamasından dolayı uluslararası maden hukuku dalın henüz oluşturulmadığı sonucuna varılmıştır.

Madencilik sektörüne ilişkin olarak, sektörü etkileyen çok taraflı anlaşmalara genel bir bakış verilmiştir. Stockholm ve Rio Konferansları, Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ve söz konusu konferanslardan sonra ortaya çıkan anlaşmalar ve hareket planları dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir.

Böylece, Stockholm konferansı yenilebilir kaynaklarının üretme kapasitesi sorunu ortaya konmuş; “Rio enstrümanları” madencilik sektöründen bahsetmeyerek “sürdürülebilir kalkınma” kavramı tanımlamış; Johannesburg zirvesinde madencilik ile ilgili ilkeleri açıklanmıştır.

3.2. Bazı Ülkelerin Maden Kanunlarının Karşılaştırması

3.2.1. Genel Olarak

“Maden Kanunu, haklar, yükümlülükler, idariveyasalışlemler, idariveyasalkuruluşlarvasıtasıyla devletin madencilik politikasını yaşama geçirdiği anlam etindir.

Madencilerin hak ve yükümlülükleri, maden kanunu ile salt bir teknik detaylar ya da bazı temel hak ölçüleri olarak değil, aynı zamanda tarafların eylemlerine rehberlik edecek bir politikai fadisi olarak dabelirler.

Maden Kanunu,

devletin madencilik sektörünün geliştirilmesine ilişkin politikalarını araçlarını sağlar¹⁸⁶.”

Maden Kanunlarının önemi ilgil taraflarının (devlet, arazi veruhsat sahibi, yatırımcı ve madencilik faaliyetini yapıldığı yerdeki yerel halk) çıkarlarına bağlıdır.

Madencilik ilgil taraflarının amaçları farklılık göstermektedir. Örneğin, devletin amacı, maden rezervlerinin azami faydanın elde etmektir.

¹⁸⁶ T. Walde, **Mineral Development Legislation: Result and Instrument of Mineral Development Planning**, Natural Resources Forum, Volume 12, No 2, 1988, pp.177-178.

Ruhsatsahibi ve/yatırımcının karını maksimize etmek istemesi mantıklıdır. Arazisi sahibi ise madencilik faaliyetini yapılması nedeniyle uğradığı zararlarını karşılanmasını istemektedir.

Çevresel sosyal sorumluluğa bakarsak yerel halkın hak ve çıkarlarının korunması icap edilmektedir. Maden kanunlarını oluşturarak devlet politikası, sözkonusu çıkarlarının çelişkesinin karşılıklı ödünlerle kaldırarak uzlaştırılacağı konusu, siyasi ve iktisadiye çözümlerle belirlenmektedir¹⁸⁷.

Bu bölümde dünyadaki çeşitli madencilik politikalarını temsil eden uluslararası maden kanunlarındaki bazı tipik ke ve uygulamaları incelenecektir.

Sözkonusu kanunlar, genel olarak, madenlerin mülkiyeti, maden haklarının verilmesi, arama ve işletme dönemlerindeki maden hakları, tarafların yükümlülükleri, çevresel ve toplumsal etkiler, yabancı sermaye ve maden hakları ile ilgili anlaşmazlıkların çözüm süreçleri gibi konuları kapsamaktadırlar.

Belirtmek gerekirse, bazı ülkelerde sözkonusu ilişkiler maden kanunları ile birlikte özelsözleşmelerde düzenlenmektedir. Sözleşmeler, çoğunlukla devlet veya yatırımcı tarafından imzalanmış anlaşmalardır. Her iki tarafın avantajları vardır. Devlet mevcut kanunun yetersiz olması hususunda sözleşmeler daha esnek ve özeldüzenlemeleri içerebilmektedir. Böylece, maden kanunları tamamlanmış olmaktadır. Kamu hukuk geleneğinin sahip olduğu Türkiye ve Kazakistan ülkelerinde sözleşmeler ikinci rol oynamaktadır.

– Amerika Birleşik Devletleri

Dünya maden rezervlerinde önemli payları olduğu gibi dünya maden üretiminde de rol oynayan ülkelerin başında ABD, Çin, Güney Afrika, Kanada, Avustralya ve Rusya gelmektedir. Dünya ekonomisinin lokomotif konumundaki ABD’de maden ve madencilik dayalı sanayilerin toplam üretimi 27,6 milyar dolar olup ABD ekonomisine sağladığı toplam katma değer 2,28 trilyon dolara kadar ulaşmaktadır¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Elizabeth Bastida, **Mineral Law and Policy, Unit 1: Fundamentals of Mineral Law and Policy**, University of Dundee, Centre for Energy, Petroleum & Mineral Law & Policy in collaboration with the Centre for Medical Education, 2002, p. 1.6.

¹⁸⁸ Ernst & Young, **Dünyada ve Türkiye’de Madencilik Sektörü**, (Çevrimiçi) http://www.fenimining.com/upload/dosyalar/m_rapor_1347711063.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2016)

Ekonomiye sağladığı katkılar açık olan madencilik sektörüne; yatırımcıların ilgisi de her geçen gün artmaktadır. Ayrıca ABD maden arama faaliyetlerine en çok yatırım yapan ülkelerin arasındadır¹⁸⁹.

Belirtmek gerekir ki, ABD’de madencilik sektöründeki hukuki düzenlemeler oldukça karmaşıktır. Maden Mevzuatı, federal ve eyalet kanunlar olmak üzere iki seviyeden oluşmaktadır. Bununla birlikte maden haklarının elde edilmesi arazinin mülkiyetine göre değişmektedir.

– Arjantin

“Jeolojik fenomenler”in¹⁹⁰ geniş yelpazesi olan Arjantin önemli keşifler (arama) potansiyeline sahip olmaktadır. Ülkenin eyaletleri minerallerin geniş çeşitliliği göstermektedir. Arjantin, altın, gümüş, bakır, çinko, kurşun, molibden, demir, manganez, florit, titanyum gibi madenler ile zengin olmaktadır. Mineral zenginliğine rağmen Arjantin’in maden sahaları yeterince keşfedilmemiş kalmakta; bugüne kadar sahaların sadece %25 detaylı olarak araştırılmıştır.

Ülkede mevcut maden kaynaklarının arasında kurşun, çinko, kalay, bakır, demir cevheri, manganez, petrol, uranyum ve lityum en önemlidir.

1990’lar Arjantin madencilik tarihinin bir dönüm noktasıdır. Geleneksel olarak madencilik bir ülkesi olmayan Arjantin, kendi mineral üretimini inşaat malzemelerine yoğunlaşmakta idi. 1992 yılında madencilik sektörünün özel yatırımlara açılması amacıyla uygulanan agresif bir stratejinin sonucunda madenlerin arama ve işletme süreçleri muazzam bir genişleme edilmiştir¹⁹¹. Böylece, 1992 yılından beri özel şirketler için açılan madencilik sektörü, uluslararası ticaret, yatırım ve arama alanlarında artış göstermektedir.

---

¹⁸⁹ TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, s.231.

¹⁹⁰ **Argentina Country Of Great Mining Opportunity**, (Çevrimiçi) http://ficc.in/international/54526/Add_docs/Mining-Opportunity-in-Argentina.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2016), s. 2.

¹⁹¹ Elizabeth Bastida, **Mining Investment and Policy Developments:Argentina, Chile and Peru**, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/277952408> (Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2005.

Şeffaf ve kolay erişimi düşünülen Arjantin madencilik piyasası hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için açıktır. Ülkenin büyüklüğü nedeniyle, henüz keşfedilmemiş geniş alanları küçük ölçekli şirketleri için yararlı olabilmektedir.

– Güney Afrika Cumhuriyeti

17. yüzyılında Avrupalılar tarafından sömürge haline getirilmiş olan bu ülkede 1990'lara kadar yerli halka karşı ırk ayrımı politikası uygulanmakta idi. Örneğin, eski kanunlar siyahların maden hakları almasını yasak idi.

Güney Afrika, dünyanın önemli maden rezervlerine sahip ve halen birçok uluslararası büyük madencilik firmasının elmas, altın gibi kıymetli madenlerin üretimini yaptığı ve 35-40 çeşit maden cinsinin üretildiği bir ülkedir.

Güney Afrika Cumhuriyeti doğal kaynakların en değerlileri olan kıymetli madenlere sahiptir. Dünyanın altın üretiminin yaklaşık % 70'ini sağlamaktadır. Dünya elmas üretiminin % 65'ini, Vanadyum üretiminin % 45'ini Güney Afrika sağlamaktadır. Dünyanın en derin (3500-4000 metrelerde) yeraltı altın ve platin madenleri Güney Afrika Cumhuriyeti'ndedir. Altın, platin, elmas, uranyum, krom, antimon, bakır, kömür, demir, tungsten, asbest, nikel, mika üretiminde dünyanın önde gelen ülkelerindedir¹⁹².

2002 yılından itibaren ülkedeki politik yapısında önemli değişiklikler olduğu sırasında maden mevzuatında da köklü değişiklikler yapılmıştır. Özet olarak aşağıda bu konu açıklanacaktır.

– Çin

Çin, maden ve mineraller yönünden zengin bir ülkedir. Aralarında demir, demir alaşımlı metal cevherleri, fosfat, tungsten, molibden ve titanyumun bulunduğu yaklaşık 17 maden ve mineral türünde dünya lideri konumunda bulunmaktadır.

Halen keşfedilen maden kaynakları dünya'nın toplam miktarının %12'ni oluşturmakta ve dünyada üçüncü sırada yer almaktadır.

---

¹⁹² Turhan, a.g.e., ss.17-18.

Nüfus yoğunluğu ülkenin özelliği olup madencilik sektörünü de etkilemektedir. Çin kendi ülkesinde çok sayıda maden ve minerale sahip olmasına rağmen bir yandan 1.5 milyar düzeyindeki nüfusunun ekonomik gelişme gereksinimini karşılamak, diğer yandan da dünyaya yapacağı ihracatı üretebilmek için çeşitli ülkeler nezdinde, enerji kaynakları yanında, maden ve minerallere yönelik anlaşmalar yapmak için yoğun diplomatik girişimlerde bulunmaktadır¹⁹³.

Hindistan

Sömürge yönetimi altında olmuş Hindistan madencilik düzenlemelerinin zengin tarihine sahiptir.

Hindistan, toplam 89 mineraller: 4 yakıt, 10 metalik, 50 metalik olmayan ve 24 ikincil mineralleri içeren zengin rezervlere sahiptir.

Ülke ekonomisinin önemli payına sahip olan madencilik sektörü, istihdam yaratılmasına ve milli gelirin artışına katkı sağlamakla birlikte yenilenmeyen minerallerinin tükenmesine sebep olmaktadır.

Son yıllarında Hindistan'ın madencilik sektörü yasama ve politika revizyonu için oldukça yoğun bir programın kapsamında geliştirmektedir.

3.2.2. Mineral Kaynaklarının Sınıflandırılması ve Maden Kanunlarının Uygulama Kapsamı

Maden kanunları, geleneksel olarak arama ve işletme dönemleri hakkında düzenlemeleryapılmakta, bazıları ise madenlerin zenginleştirme ve saflaştırma süreçlerini de düzenlenmektedir. Diğer bir başlangıç noktası ise minerallerin sınıflandırılmasıdır (madeni tanımlamakla yetinen sistem ve sınırlayıcı/sayma sistemi).

¹⁹³ Hikmet Uluğbay, [Maden Kanunu ve Dünya Gerçekleri](http://www.ulugbay.com/blog_hikmet/?p=32).(Çevrimiçi) http://www.ulugbay.com/blog_hikmet/?p=32 (Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2007.

Maden Kanunlarının Uygulama Kapsamı açısından madencilik süreçleri ve madenlerin sınıflandırılması büyük önem arz etmektedir¹⁹⁴.

Maden kanunlarının kapsamı ülke ülke değişiklikler göstermekte olup, kimi ülkelerde (Örneğin, Avustralya, İngiltere) petrol, doğal gaz ve kömür madenleri ayrı yasalar ile düzenlemektedir¹⁹⁵. Örneğin, Şili’de yasa koyucu siyasi ve stratejik faktörleri göz önüne alıp uranyum ve toryum madenleri maden kanunu kapsamı dışında bırakmaktadır. Kanada’da ise kum ve çakıl madenleri özel mevzuat kapsamı altındadır.

Dünyada madenleri tanımlayan iki sistem kabul edilmiştir. Maden’i tanımlamakla yetinen sistemine göre, maden kanunu maden tanımı içermekte; sayma sisteminde ise madenler kanunda ismen sıralanmaktadır.

Ülke	Maden Kanunu Kapsamı	Açıklama
ABD	Maden kanunu kapsamı “değerli rezervler” ¹⁹⁶ diye genel bir ifade ile belirtilmektedir	1872 tarihli Maden Arama Kanunu Kömür, petrol, doğal gaz ve kireç taşı gibi yakıt mineralleri kapsamamaktadır
Arjantin	Madenler ismen sıralanmaktadır	Petrol ve Doğal Gaz Kanuna dahil değildir
Güney Afrika	Açıkça belirtilmemiştir	Petrol ve Turba (torf) Kanuna dahil değildir
Çin	Açıkça belirtilmemiştir	-
Hindistan	Açıkça belirtilmemiştir	Petrol ve Doğal Gaz Kanuna dahil değildir

Tablo 1.

– Amerika Birleşik Devletler

1872 Tarihli Maden Arama Kanunu ülkenin Batı bölgeleri ve Alaska’da bulunan federal (devlet) arazilerindeki (270 million of acres) katı madenleri kapsamaktadır. Bu yaklaşık ABD'deki tüm arazi dörtte birini, ya da federal hükümete ait olan toprakların üçte ikisini oluşturmaktadır.

¹⁹⁴Bastida, **Mineral Law and Policy...**, s.2.2.

¹⁹⁵ Bkz: Western Australia - Petroleum (Submerged Lands) Act 1982 (WA), [Coal Mines Regulation Act 1946](#); United Kingdom - [Petroleum Act 1998](#).

¹⁹⁶General Mining Act 1872 , “valuable deposits”

Kanun diğer yasaların (eyalet kanunları) kapsamına girmeyen arazilerin değerli mineralleri düzenlemektedir. Pratikte, bu genellikle altın ve bakır gibi metaller anlamına gelmekte, aynı zamanda değerli killer ve diğer değerli malzemelerdir¹⁹⁷.

Kömür, fosfat, sodyum, potasyum, petrol, petrollü şeyler, doğal gaz, asfalt, bitüm, bitümlü kayaçlar ise 1920 Tarihli Maden İşletme Kanunu'nun konusudur.¹⁹⁸

– Arjantin

Petrol ve doğal gaz ile ilgili faaliyetlerin Ulusal Hidrokarbonlar Kanunu (National Hydrocarbons Law) ile düzenlemektedir. Ancak Ulusal Hidrokarbonlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce mevcut (keşfedilmiş) hidrokarbon madenleri Arjantin Maden Kanunu'nun hükümlerine göre idare edilmektedir. Bu bağlamda, Arjantin Maden Kanunu belirli hidrokarbon madenleri düzenlenen özel "Petrol ve Sıvı Hidrokarbon Madenlerin Hukuki Rejimi" adlı bir ek içermektedir¹⁹⁹.

– Güney Afrika

Güney Afrika'da petrolün aranması ve üretilmesi ile ilgili hükümler maden Kanunda (Maden ve Petrol Kaynaklarının Geliştirilmesi Kanunu) ayrı bir bölüm olarak verilmektedir. Tanımlarda da "Mineral" yani "Maden" petrolden ve "Turba" (torf) tan şu şekilde ayrılmıştır. Yer kabuğunda katı, sıvı veya gaz halinde doğal olarak veya jeolojik proseslerle oluşmuş olan maddeler madendir. Bunlara kum, taş, kaya, çakıl, toprak ve her türlü çökelmiş birikimler dahildir. Ancak Petrol ve Turba (torf) dahil değildir²⁰⁰. Ayrıca ülkede değerli metaller ve elmasların üretimine ilişkin kanunlar da mevcuttur.

---

¹⁹⁷**The General Mining Law of 1872 – Polluter of water, provider of pork**, (Çevrimiçi) <https://www.earthworksaction.org/files/publications/EWfs-1872MiningLaw-WaterPolluterPorkProvider-low.pdf> (Erişim Tarihi: 24.03.2016).

¹⁹⁸Turhan, a.g.e., s.8.

¹⁹⁹**Argentina Mining Law 2016**, International Comparative Legal Guides , (Çevrimiçi) <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/mining-law/mining-law-2016/argentina>(Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2016.

²⁰⁰Turhan, a.g.e., s.22.

– Hindistan

Maden mevzuatında mineral kaynaklar birincil ve ikincil kaynaklara ayrılmıştır. İkincil madenler grubu, inşaat taşları, çakıl ve kum gibi mineralleri içermektedir. İkincil madenler grubuna girmeyen mineraller, kömür, manganez cevheri, demir cevheri, yanı sıra endüstriyel amaçlar için kullanılan diğer mineraller de dahil olmak üzere, birincil madenler olarak kabul edilmektedir.

Maden Kanunu aynı zamanda (petrol ve doğalgaz hariç) tüm minerallerin geliştirilmesi için yasal çerçeve ve madenlerle ilgili düzenlemeleri ortaya koymaktadır²⁰¹.

– Değerlendirme:

Güney Afrika ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde madenler açıkça belirtilmemiş, yasa koyucu maden tanımı yaparak, maden kanununun kapsamı belirtmiştir.

İncelediğimiz tüm ülkelerde, Çin hariç, petrol ve doğal gaz gibi madenlerin ayrı bir yasa ile düzenlenmesi yaygın bir uygulamadır.

Belirtmek gerekir ki, maden kanunlarında farklı madenlere ayrı uygulamaların (maden haklarının verilmesi, mali yükümlülükleri, ruhsat süresi ve alanı vs.) daha kolay yapılabilmesi için madenlerin ismen sıralanması ulusal kanunlarında (Örneğin, Türkiye, Kanada) geçerli bir uygulamadır.

---

²⁰¹Mining in India: overview, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/0-562-4168> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

3.2.3. Madenlerin mülkiyeti

Madencilik sektöründe mülkiyet konusu hemen hemen tüm kanunlarda yer almaktadır. Maden hukukunda mülkiyet sistemi iki ana gruba ayrılmaktadır. Kamu mülkiyet sistemi: Bu sistemde yer altı kaynakları kamu malı olarak kabul edilmekte ve maden hakları, içinde buldukları arazi mülkiyet haklarından bağımsız olarak dikkate alınmaktadır. Arazi mülkiyet sistemi: Bu sistemde, madenler içinde buldukları arazinin bütünleyici parçası olarak kabul edilmekte ve maden hakları mülkiyet hakları ile birlikte mütalâa edilmektedir²⁰².

Söz konusu sistemlerin arasındaki farklılık, maden haklarının verilmesi, kullanılması ve madencilik süreçlerinde ruhsatlandırılma işlemlerinde devletin konumu ile bağlıdır.

Devlet hâkimiyeti sistemine göremadenler, kimin arazisinde bulunursa bulunsun, Devlete ait sayılmaktadır. Devlete, madenleri topluma en yararlı şekilde işletilmesini sağlamak amacıyla bir takım yetkiler tanınmıştır. Devlet bu yetkisine dayanarak madenlerin işletilmesi için özel kişilere imtiyaz verebileceği gibi, madenleri kendi de işletebilmektedir²⁰³.

Arazi mülkiyet sistemine göre madenler arazi sahibine ait sayılmaktadır. Maden kaynaklarının toprağın ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirilen bu yaklaşım, bütün maden hakları, arazi sahibi ve madencilik faaliyetinde bulunan kişi arasında yapılan anlaşması ile tanımaktadır.

---

²⁰² Galip Türkmen, **Maden Kanunu Değişikliği Tasarısının Mülkiyet – Hakimiyet ilişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi**, (Çevrimiçi) http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi132/d132_4550.pdf (Erişim Tarihi:23.03.2016), s.3.

²⁰³ Göğer, **a.g.e.**, s.79.

Ülke	Maden mülkiyeti	Açıklama
ABD	Arazi sahibi	Maden haklarının elde edilmesi, federal ya da eyalet kanunlarından hangisine tabi olursa olsun arazinin mülkiyetine göre değişmektedir. Üç çeşit arazi mülkiyeti söz konusudur: Federal, Eyalet ve Özel (Şahıs) Arazileri ²⁰⁴
Arjantin	Devlet	Madenlerin mülkiyeti ilgili Eyalet aittir
Güney Afrika	Devlet	2002 tarihli Maden ve Petrol Kaynaklarının Geliştirilmesi Kanunu 1991 tarihli Maden Kanununun aksine mülkiyet tamamen devlete bırakmıştır
Çin	Devlet	-
Hindistan	Arazi sahibi	-

Tablo 2.

Değerlendirme: Mülkiyet konusu açısından bütün kanunlar (istisnalar hariç) ikiye ayrılmakta; maden kaynakları ya devletin, ya da arazi sahibinin malı olarak nitelenmektedir.

Gördüğümüz gibi madenler, çoğu ülkelerde devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunmaktadır. İstisna olarak, ABD’nde maden kaynakları başvuru-patent sistemi ile özel mülkiyet konusu olarak ele alınmaktadır. Yine 2013’te Hindistan’daki Yargıtay Kararı da madenleri devlet mülkiyetinden çıkarmıştır.

Yakın zamana kadar madenlerin özel mülkiyete konu olduğu Güney Afrika Cumhuriyeti’nde ise 2004 yılında yürürlüğe girmiş kanun (MPRDA) Güney Afrika Cumhuriyetindeki bütün madenlerin korunmasını Güney Afrika Devletine bırakmıştır. Yani 1991 tarihli Maden Kanununun aksine mülkiyet tamamen devlete bırakılmıştır²⁰⁵.

Amerika Birleşik Devletleri

Arazi mülkiyetinin hiyerarşisine bağlı olarak ABD’deki madencilik sistemi en karışık sistemlerinden biridir. Madenlerin federal, eyalet veya özel arazilerinde bulundurulması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca madencilik alanında yönetim ve

²⁰⁴ Turhan, **a.g.e.**, s.7.

²⁰⁵ Bkz: Turhan, **a.g.e.**, s. 22., Bastida, **a.g.e.**, s.2.4., Biermann J., **Undermining Mineral Rights: An International Comparison**, Free Market Foundation Occasional Paper, No.10, Johannesburg, 2001, p.7.

hukuki düzenleme arazinin ve yeraltında bulunduğu madenlerin sahibine göre değişmektedir. Madenler devlet, eyaletler veya özel kişilere ait olabilmektedir. Federal seviyesinde madencilik ilişkileri 1872 tarihli Maden Arama Kanunu ile düzenlenmektedir. İlişkilerin büyük kısmı içtihat hukuku ve eyalet yasaları ile düzenlenmiştir²⁰⁶. ABD mevzuatı madenlerin sadece vatandaş ve devlete ait tüzel kişiler tarafından kullanılabilmesini öngörmektedir. Yabancı vatandaşlar ise bir anlaşma çerçevesinde madencilik faaliyetlerine başlayabilmektedir.

Hindistan

Eyalet sınırları içinde yer alan tüm madenler ile ilgili ruhsatlandırma süreçleri Eyalet hükümeti tarafından control edilmektedir.

2013 tarihinde madenlerle ilgili mülkiyet hakları arazi sahiplerine Yargıtay tarafından tanınmıştır (Threesiamma Jacob and Ors. v. Geologist Yargıtay Kararı).

Yargıtay'a göre mevcut Maden Kanunu madenlerin devlet tasarrufu altında olduğundan bahsetmemektedir. Hükümete göre, işbu kararı ekonominin madencilik sektörünün geliştirmesini sağlamış olacaktır. Ancak kamuoyunu incelemek olursak, sayısız arazi sahipleri arasında mineral zenginliğinin parçalanması maden kaynaklarının etkin kullanımı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceğini görmekteyiz. Yargıtay Kararını eleştirenlere göre, küçük ölçekli madencilikte odaklanan ve sınırlı kaynaklarasahip olan arazi sahipleri söz konusu sektörü daha verimli düzeylere çıkaramayacaktır²⁰⁷.

2013 tarihli Karar ile Hindistan'da 1970'lerde başlayan mülkiyet haklarının devri süreci sona ermiştir.

Ancak belirtmek gerekir ki, adli pratiği ve içtihat hukuku halen gelişmekte olmakta ve özel sahiplerinin royalty²⁰⁸ ödemesi yükümlülükleri ile ilgili kararlar Yargıtay tarafından alınmaktadır²⁰⁹.

---

²⁰⁶ A.M. Volkov, **Yabancı Ülkelerde Madencilüğünün Kamu Yönetim Mevzuatı** (Public Administration of Subsurface Use under the Legislation of Foreign Countries), (Çevrimiçi) <http://xn--b1aiui.xn--p1ai/ru/2013/11/14> (Erişim Tarihi: 10.05.2016), 2013.

²⁰⁷ **Ownership of Mineral Rights Vests with Landowners, Says Supreme Court**, The Times of India, (Çevrimiçi) <http://timesofindia.indiatimes.com/edit-page/Ownership-of-mineral-rights-vests-with-landowners-says-Supreme-Court/articleshow/21090028.cms> (Erişim Tarihi: 10.05.2016), 2013.

²⁰⁸ Royalty, bir imtiyaz veya hak karşılığında yapılan veya talep edilen ödemelerdir.

²⁰⁹ **Mining in India: overview**, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/0-562-4168> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

Arjantin

Arjantin’da uygulanan politikalar özel ilgi çekmektedir. Arjantin federal bir ülke olup yirmi üç eyalet ve bir özerk bölgesi içermektedir. Arjantin Ulusal Anayasasına göre eyaletler kendi topraklarında mevcut doğal kaynaklar üzerindeki hakimiyetine sahiptir²¹⁰.

Söz konusu hakimiyet eyaletler tarafından Federal Hükümete devredilmemiş, bu nedenle, eyaletler madencilik sektörünün esasları düzenlemek amacıyla imtiyaz verme hakkına sahiptir²¹¹.

Belirtmek gerekiyor ki, Federal hükümet ve eyaletler tarafından imzalanan Federal Maden Anlaşması 6 Mayıs 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma, ekonomi ve hukuki konularda madencilik politikaları arasında uyum sağlayarak yatırımları çekmek amacıyla Federal ve Eyalet Hükümetlerinin faaliyetlerinin koordine etme taahhüdü ortaya koymaktadır. Anlaşmanın amacı tüm ülke çapında uygulanacak bir madencilik politikasının çıkartmasıdır. Belirli eyaletler tarafından imzalanmasına rağmen bu Anlaşma halen çok etkili olmamaktadır. Madencilik geliştirmesinin karşısına son yirmi yılda elde edilen rekabet seviyesi için bir dezavantaj olarak değerlendirilen yerel ve uluslararası gruplar tarafından güçlü bir muhalefet çıkmaktadır.

Arjantin Maden Kanunu madenleri üç kategoriye ayırmaktadır (her biri satın alma prosedürlerine bağlı bazı özellikler göstermektedir):

Arjantin Maden Kanunu’na göre metal madenler: altın, gümüş, bakır, lityum ve potasyum gibi birinci kategori mineraller olarak sıralanmıştır;

Önem kriterine dayalı madenler (ruhsatlandırma sırasında arazi sahibine öncelik tanınmaktadır). Arazi sahibine ait olan ve kamu yararı ya da iyi durumu hariç sahibinin

---

²¹⁰ Argentine National Constitution, Law No. 24,430, Official Gazette, January 10, 1995, Article 124.

²¹¹Agustin Saravia-Frias, **Is the Argentine Legal Mining Framework Capable Enough to Attract Foreign Investment? Is there a Need to Amend the Current Mining Legislation?**, (Çevrimiçi) www.dundee.ac.uk/cepmlp/gateway/files.php?file=CAR-11_30...pdf (Erişim Tarihi:23.03.2016), p.5.

izni olmadan üçüncü taraf ile kullanılmaz. Ayrıca Arjantin'de nükleer madencilik faaliyet aşamasına göre, yasal düzenlemelerin farklı seviyeleri olmaktadır²¹².

Halen, “madencilik odaklı” eyaletlerin sınırları içerisinde bulunan maden sahalarının çoğunluğu özel sahiplerine aittir. Maden kaynaklarının diğer kısmı madencilik sektöründe kamu katılımını teşvik amacıyla bazı eyaletlerde oluşturulan Devlet Şirketleri tarafından geliştirilmektedir²¹³.

Sonuç olarak, ABD ve Hindistan dışında madenlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında olması yerli kanunlarında açıkça belirtilmektedir.

Doğal kaynakların mülkiyetlerinin devlete ait olması dünyada yaygın bir uygulamadır. Bu uygulamanın avantajları aşağıda sıralanmaktadır:

- madenlerin arama ve işletilme dönemlerinde devletin yetkili organlarına gözetim ve denetim yetkisinin verilmesi;
- madencilik politikasına göre özel hukuki düzenlemelerin getirilmesi;
- madenlerin arama, işletme ve üretim sırasında verimli şekilde kullanılması ve korunmasının sağlanması;
- yerli toplumunun çıkarlarının korunması;
- devlet ekonomisine katkısının sağlanmasıdır.

3.2.4. Maden haklarının verilmesi

Maden haklarının verilmesinde, farklı ülkelerde farklı yaklaşımlar uygulanmaktadır²¹⁴.

Maden haklarının verilmesi sürecinde belirli kriter ve şartlarına uyulması icap edilmektedir. Genel olarak, ülkelerin maden kanunlarında o ülkenin vatandaşı olmak,

²¹² **Argentina Mining Law 2016**, International Comparative Legal Guides , (Çevrimiçi) <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/mining-law/mining-law-2016/argentina> (Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2016.

²¹³ **Mining in Argentina: overview**, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/7-572-8327> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

²¹⁴ Bastida, a.g.e., s.2.7.

belirli bir yaşın altında olmamak ya da belirli teknik ve mali yeterliliğe sahip olmak gibi şartları koyulmaktadır.

Madencilikte kullanılan yaklaşımlar:

- İlk başvuruyu yapana öncelik tanınması (first come first served): Bu yaklaşıma göre, maden hakları, iktisadi potansiyeli olan bir mineral kaynağını ilk bulana, asgari koşulları yerine getirmek kaydıyla ilk başvuru sahibine verilmektedir. Bu sistemin özelliği, maden haklarının ilk müracaata teknik ve mali yeterliliğini kontrol yapılmaksızın verilmesi ile madencililiğinin teşvik edilmesidir. Bu yaklaşımın bir türü olan ilk başvuruyu yapana, değerlendirmede öncelik verilmesi. Böylece, belirli bir düzeyde başvuranın teknik ve mali yeterliliği kontrol edilmektedir.
- İhale sistemine göre, maden haklarını elde etmek isteyenlerden teklifler alınmasından sonra ihale düzenlenmektedir. En uygun teklif seğilmektedir. Maden haklarına sahip olma koşullarını yerine getirmek şarttır.

Ülke	Maden haklarının verilme şekli	Başvuru koşulları	Başvuru yapabilecek kişi
ABD	Verilen ruhsat türleri: -Patent, -İmtiyaz, -Maden oçağı kira sözleşmesi (Mining Lease)	-“Arazi İdaresi Bürosu”na imtiyaz (patent) için müracaat edilmesi; - Bulunan maden yatağının mineralojik özellikleri (içerdiği minerallerin tespitine dair belge) tespit edilmesi; - 500 (beşyüz) dolar karşılığı faaliyet yapıldığına dair belge verilmesi	ABD uyruklu veya ABD uyuğuna girmek üzere gerçek ve tüzel kişiler
Arjantin	- eksplorasyon izni (cateo), -imtiyaz (concesión de explotación o mina)	-İlgili İl veya Federal Maden Kurumu’na başvuru yapılması; -Başvuru harcının yatırılması	Gerçek ve tüzel kişiler
Güney Afrika	İlk müracaat sistemi ile verilmektedir.	-İlgili Bölge Müdürlüğü’ne başvuru yapılması;	“Başvuru yapmak isteyen herkes”(any

	Verilen ruhsat türleri: - Prospeksiyon izni, - Arama hakkı (ruhsatı), - Tutma izni, - İşletme hakkı (ruhsatı), - İşletme izni	-Başvuru harcının yatırılması	person who apply for) ifadesi kullanılmaktadır
Çin	İlk müracaat veya ihale sistemi (bidding, auction, tender) ile verilmektedir. Verilen ruhsat türleri: -Arama ruhsatı, -İşletme ruhsatı	-İhale sistemindeki müracaatta arama ruhsatına başvurulacak alana ilişkin jeolojik vb. bilgilerin mevcut olması -Başvuru harcının yatırılması	Gerçek ve tüzel kişiler
Hindistan	İlk müracaat sistemi ile verilmektedir. Verilen ruhsat türleri: - Keşif ruhsatı, - Arama ruhsatı, - Maden ocağı kira sözleşmesi	-İlgili Eyalet Hükümeti'ne başvuru yapılması; -Başvuru harcının yatırılması	Hindistan uyruklu gerçek ve tüzel kişiler

Tablo 3.

İncelediğimiz ülkelerde maden haklarının verilmesi Tablo 3'te belirtildiği gibidir. Ülkelerin maden mevzuatları başvurusu ilgili Bakanlığı'na (yetkili makamına) ilk ulaşan tarafa hak tanımaktadır. Bazı kanunlarında ayrıca teknik ve mali yeterlilik aranmakta. Bazı ülkelerde ise sahalar ihaleye çıkarılıp ruhsatlandırılmaktadır.

Bazı ülkelerde aşağıda belirtilen özellikler de mevcuttur:

Amerika Birleşik Devletleri

Federal ve eyalet seviyelerindeki düzenlemeleri fark göstermektedir. İlk olarak, bu husus, maden haklarının elde edilmesi/ruhsatlandırma süreçlerine bağlıdır. 50 eyaletten sadece 19'unda ruhsatlandırma açısından madencilik faaliyetlere müsait araziler bulunmaktadır. Bunların arasında: Alaska, Alabama, Arizona, Arkansas, California, Colorado, Florida, Idaho, Mississippi, Montana, Nevada, Nüyu-Meksika, Kuzey Dakota, Oregon, Güney Dakota, Utah, Washington ve Vayoming eyaletleri. 1872 Tarihli Maden Arama Kanunu'nun kabul etme zorunluluğu olmadığı için kalan Eyaletlerde adı geçen kanun yürürlüğe girmemiştir. Örneğin, Alaska ve Arizona

eyaletlerinin arazilerinde bulunan madencilik sahalarının verilmesi federal mevzuatına bağlı olmayan kural ve kanunlarına göre gerçekleştirilmektedir.

Ruhsatlar çerçevesinde sadece belirli madenler işletebilmektedir. Bunların arasında metallerin çoğu (altın, gümüş, kurşun, bakır, çinko, nikel vs.); metal olmayan bazı mineraller (fluorspar, mika, kireç taşı, değerli taşlar); ve ayrıca sanayide kullanılan madenler. Lisans kapsamına girmeyen madenler: petrol, doğal gaz, doğal asfalüt, bitüm, potasyum, sodyum, fosfat ve kömür. Bu madenlerin arama ve işletme ruhsatları sadece Hükümet tarafından verilmektedir²¹⁵.

ABD’de maden haklarının verilmesi patent ve kira sözleşmesi (leasing) olmak üzere iki ana sistem çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Belirtmek gerekir ki, maden haklarının verilmesi sürecinde kiralama (leasing) kavramı kullanılmasına rağmen devlet ve madenciler arasındaki ilişki büyük ölçüde imtiyaz kavramının tanımına uygundur²¹⁶. Genel olarak, imtiyaz sözleşmeleri, özel mülkiyete ait madenler için uygulanmaktadır²¹⁷.

Patent, madenlerin arama ve işletme hakları da dahil olmak üzere arazi ve yeraltı kaynaklarının mülkiyetine dair bir belgedir. Cevherler ve metalik olmayan madenlerin arama ve işletmesi için patentler yerli Arazi İdaresi Bürosu tarafından verilmektedir²¹⁸.

Petrol, gaz, kömür, kükürt, potasyum ve diğer tuzların işletilmesi Kira (leasing) sözleşmelerin çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Kira (leasing) sözleşmeleri ihale sonucunda imzalanmaktadır²¹⁹. Kira (leasing) sözleşmesi ortak şirketlerinin kurulması, kar paylaşımı veya diğer anlaşmaları kapsamaktadır. Kira (leasing) sözleşmelerin şartları aşağıdaki etkenlere bağlıdır:

- Sözleşme türü;

²¹⁵ Chris Ralph, Получение лицензии в США: что необходимо знать, Перевод с англ.: Верховин С.С., [Золотодобыча](http://zolotodb.ru/articles/digger/foreign/10486), №152, Июль, 2011, <http://zolotodb.ru/articles/digger/foreign/10486>

²¹⁶ **Maden Federal Kanunu Tasarısı Hakkında** (К Проекту Федерального Закона «О Недрах»), Devlet Hükümetinin Enformasyon ve Analitik Çalışmalar (Информационно-Аналитические Материалы Государственной Думы), (Çevrimiçi) <http://iam.duma.gov.ru/node/8/4676/16690>(Erişim Tarihi: 10.05.2016), 2005.

²¹⁷ Volkov, **a.g.e.**, s. 217.

²¹⁸ A.M. Volkov, E.A. Lyutyagina, A.S. Linkov, **ABD'de Çevresel Kontrol ve Çevre Koruma Organları** (Органы управления природопользованием и охраной окружающей среды в США), People’s Friendship University of Russia (Вестник РУДН. Серия. Юридические науки), 2010. С. 3. ss. 76-85.

²¹⁹ Volkov, **a.g.e.** , s. 218.

- Maden sahasının yeri;
- Maden sahasının derinliği;
- Kira sözleşmesinin akdedildiği tarih vb.

Arjantin

Arjantin'in hukuki sisteminde imtiyaz süreçleri öngörülmektedir. İmtiyaz, madenlerle ilgili mülkiyet hakkını tanınan devlet tarafından verilen özel bir izindir.

Arjantin Maden Kanunu ile öngörülen bilgileri içeren başvuru ilgili Eyaletinin Maden Mahkemesi veya Madencilik Bürosu'nun Maden Sicili Sorumlusuna (the Register of Mines) yapılmaktadır.

Maden haklarının elde edilmesi için tamamlanmak gereken koşullar aşağıda sıralanmıştır:

- Eksplozasyon veya arama izni;
- Keşif bildirimini;
- Keşif kayıdı;
- Süreçlerinin seffaflığı: arazi sahibine yönelik bildirimini;
- Bir maden kaynağının varlığını doğrulamak için kanıtları;
- Maden kaynağının sınırlarının ölçülmesi ve belirlenmesi²²⁰.

Arama ruhsatların elde edilmesi için tamamlanmak gereken özel koşullar:

- Maden sahasının koordinatlarını gösteren bir başvuru formunun doldurulması;
- Yapılacak yatırım ve asgari çalışma programının hazırlanması;
- Başvuru harcının yatırılması;
- Müracaatın yetkili makamı tarafından kaydolması;
- Müracaatın yayınlanma ve arazi sahibine yönelik bildirim yapılması.

İşletme ruhsatların elde edilmesi için tamamlanmak gereken özel koşullar:

---

²²⁰ Florencia Heredia, **Mining 2011 – Argentina**, Latin Lawyer the Business Law Resource For Latin America, (Çevrimiçi) <http://latinlawyer.com/reference/article/40811/mining/> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2011.

- Keşif bildirimini yapılması (keşif bildirimini madenin bir numune ile birlikte teslim edilmelidir);
- Müracaatta belirlendiği maden sahası madencilik faaliyetlere uygun ise keşif bildirimini kaydolması;
- Keşfedilen maden sahasının varlığını ıspatlanması amacıyla hukuki işlemlerini gerçekleştirip beyan edilmesi;
- Maden sahasının resmi ölçümlerini yapılması²²¹.

Güney Afrika

Güney Afrika maden kanununa göre aynı alana birden fazla müracaat olması durumunda siyah halkın önceliği söz konusudur.

Zencilere Ekonomik Hak ve Yetkilerin tanınma stratejinin çerçevesinde Maden ve Petrol Kaynaklarının Geliştirilmesi hakkındaki kanun (MPRDA) Güney Afrikanın madencilik endüstrisine siyahların da girmesi için ayrıcalıklar getirmektedir. Siyahlara (historically disadvantaged persons) devlet arama ve işletmeyi yürütmesi için yardım etmektedir. Bunun için çerçeveyi çizmekte, hedefleri belirlemekte ve insan kaynaklarına, başlamak için zaman cetvelleri vermektedir²²².

Çin Maden Kanununda Tablo 3'te belirtildiği gibi ihale yöntemi uygulanmaktadır. İhale teklif, açık ihale ve kapalı zarf uygulamalar şeklinde gerçekleştirilmektedir²²³.

Arazinin jeolojisi ile ilgili bilgi varsa ve bir madenin varlığı kanıtlanılmışsa bu sahalarda ihale uygulanmaktadır. Eğer arazi hakkında bilgiler yoksa ilk başvuru hakkı, ilk başvuru yapana verilmektedir²²⁴.

Hindistan

Madencilik sektöründeki ruhsatlar ücretler ve koşullar esas alınarak 3 türe ayrılmaktadır: keşif ruhsatı, arama ruhsatı ve kira sözleşmesi (Mining Lease). Söz

---

²²¹ **Mining in Argentina: overview**, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/7-572-8327> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

²²² Turhan, **a.g.e.**, s.23.

²²³ A. Robinson, **Mining in Asia**, 2003, pp.2-5.

²²⁴ P. Mackenzie, **Overview of Regulatory Issues Affecting Mining and Exploration Activities in China**, 2008, p.16.

konusu ruhsatları elde edilmesi için tamamlanmak gereken koşullar Maden Kanununda (Mines and Minerals (Development and Regulation) Act, 1957) açıklanmıştır.

Hindistan'da Öncelikli İşletme Hakkı

Bir sahada değerli bir maden yatağının varlığının tespiti üzerine arama ruhsatı sahibinin bu ruhsatname alanı ile sınırlı olmak üzere öncelikli "İşletme Hakkı" alma yetkisi vardır.

Hindistan'da Hakların İhale Yoluyla Elde Edilmesi

Kömür veya linyit madenleri için keşif ruhsatı, arama ruhsatı ve imtiyaz hakkının elde edilmesi amacıyla kömür veya linyit üretimi, enerji üretimi veya maden ocağından çıkartılan kömürün yıkama faaliyetlerinde bulunan şirketler arasında ihale düzenlenmektedir.

Maden haklarına sahip olmak için müracaat edenin Kanunda belirtilen koşullara uyması gerekmektedir. Böylece, müracaat eden yetkili organlarına onaylama sertifikası ve gelir vergisi borcu olmadığına ilişkin belgesini teslim etmek zorundadır. Söz konusu izinler sadece Hindistan vatandaşlarına verilmektedir. Ayrıca, ruhsatlandırma sırasında maden sahalarının ölçümü dikkate alınmaktadır.

3.2.5. Arama ve İşletme Süreçlerinde Maden Hakları

Madencilik komple bir sektörü olup maden kaynaklarının aranması, bulunup değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve satılabilir malın üretilmesi ile ilgili faaliyetleri içermektedir.

Genellikle ulusal maden kanunları maden haklarının iki büyük gruba ayrılarak, arama ve işletme süreçleri kapsamaktadır.

Maden hakları, genellikle bu iki temel dönem ele alınarak belirli bir süre için, ruhsat kiralama, imtiyaz ya da bir yetki belgesi şeklinde arama ve işletme hakları olarak verilmektedir.

Maden haklarının verilmesinde önemli noktalar ilgili kanunlarında açıkça belirtilmesi önemlidir. Zira, yasalar maden hakkının veriliş maksadı tanımlanmakta ve haklar arasında dönemlere göre farklılaşmalar mevcut ise bunları açıklamaktadır.

Aşağıdaki Tablo 4 ve 5’de arama ve işletme dönemlerine ilişkin verilen maden haklarının karşılaştırılması yapılmaktadır.

Ülke	Ruhsat türü ve Süresi	İlgili şartlar	Ruhsatın yenilemesi	Alan boyutu
ABD	Arama (prospeksiyon) ruhsatı, 2 yıl	-Mali ve Teknik Yeterlilik	Uzatılabilir	2560 akr (1024 hektar)dan fazla Olamaz
Arjantin	Arama ruhsatı (saha birimi başına 150 gün)	-Başvuru maden sahasının detaylı koordinatları, başvuranın adresi ve arama faaliyetlerin amacını içermeli; -Asgari çalışma planı; -Yapılacak yatırım bilgileri; -Gerekli harcın ödenmesi	Uzatılabilir (her ekstra saha birimi başına 50 gün)	Saha birimin ölçü – 500 hektar (maksimum 20 saha birimi verilmektedir)
Güney Afrika	Prospeksiyon izni, 2 yıl	-Mali ve Teknik Yeterlilik -Çalışma Programı	Süre uzatılması yapılmamaktadır	-
	Arama Hakkı, 5 yıl	-Mali ve Teknik Yeterlilik -Çevre uyum programında yeterlilik -İş güvenliği hususunda yeterlilik -Gerekli harcın ödenmesi	Arama döneminde yapılan harcamalar, arama faaliyetlerinin yeterliliği ve Çevre uyum programına uyum halinde 3 yıl	-
	Tutma İzini, 3 yıl	-Arama ve fizibilite çalışmalarının tamamlanması ile maden rezervinin varlığını ortaya konulması -Projenin henüz uygulanır nitelikte olmaması -Madenin market araştırmasının yapılması -Arama ruhsatı sahibi olunması -ÇED’in tamamlanması	Süre uzatılması yapılmamaktadır.	-
Çin	Arama izini, 3 yıl Gaz ve petrol Aramalarında artı 4yıl	-Başvuru sahibinin yeterliliği ile ilgili sertifika -Arama projesinin ve faaliyet alanına ait harita -Ruhsat alanları oranında	-Ekonomik cevher alanın tespit edildiği yer için süre uzatma hakkı olup, iki kez 2 yıllık	13720 ha Kömür için 68600 ha

		talep harcının ödenmesi	yenileme ya da tek seferde 4 yıllık yenileme	
Hindistan	Keşif ruhsatı, 3 yıl	-Mali ve Teknik Yeterlilik	-Uzatılmaz	
	Arama ruhsatı, 3 yıl	-Gerekli harcın ödenmesi - Borcu olmadığına ilişkin belge	-Uzatılabilir (5 yıl için)	

Tablo 4.

Ülke	Ruhsat türü ve Süresi	İlgili şartlar	Ruhsatın yenilemesi	Alan boyutu
ABD	İşletme ruhsatı, 10 yıl	-Mali ve Teknik Yeterlilik	Uzatılabilir; Petrol ve doğal gaz işletme ruhsatları ise 5 yıl ve uzatılır	10240 akr (4096 ha) dan fazla olamaz
Arjantin	İmtiyaz Hakkı, sınırsız	-Keşif bildirimisi; -Saha ölçümlerinin onaylanması	-	-
Güney Afrika	İşletme Hakkı (30 yıl)	-Çevre etki değerlendirmesi ve çevre yönetim programı sunulması -Faaliyet alanına yakın yerleşimlerde etkilenmesi muhtemel yerli halkın bildirilmesi -Mali ve teknik yeterlilik ve sosyal ve işçilik planı	-Verilen beyanların ve gerekliliklerin sağlanması halinde 30 yıl -Başvuru harcının yatırılması	-
	İşletme izini (2 yıl)	-1,5 hektarı aşmayan küçük yatırımlar -Çevre planının sunulması	-İkişer yıllık 3 kez uzatma yapılabilir. 1,5 ha	-
Çin	İşletme İzini Proje; Büyük ölçekli ise (30 yıl) Küçük ölçekli ise (10 yıl)	-Arama ruhsat sahibinin önceliği -Başvuru sahibinin yeterliliği ile ilgili sertifika -İşletme	Projesinin Sunulması -İzin alanları oranında talep harcının ödenmesi -Çevresel etki değerlendirmesi raporu	-Projenin büyüklüğü oranında yenileme süresi belirlenir. Rezervin büyüklüğü oranında belirlenir
Hindistan	Maden ocağı kira sözleşmesi (Mining Leasing), 20-30 yıl	- Gerekli harcın ödenmesi (2500 rupi); - Borcu olmadığına ilişkin belge; -Madencilik çalışmalarının planı (Hükümet tarafından onaylanmaktadır); -Çevre ile ilgili sertifikası	-Uzatılabilir	Küçük ölçümlü sahaları - 1 hektar; Plaj kumları veya plaserleri - 4 hektar

Tablo 5.

Karşılaştırdığımız ülkelerin maden mevzuatında maden hakları genellikle arama ve işletme faaliyetlerini içeren dönemler için verilmektedir. Ancak farklı uygulamalar Güney Afrika'da görülmektedir.

Tablolar'da verilen arama ve işletme ruhsatlarının düzenlenmesi aşamasındaki şartlar, alan sınırı, süre ve süre yenileme koşulları karşılaştırılmıştır. Arama ve İşletme dönemlerine ait verilen ana haklar dışında ülkelerin kendi uygulamaları kapsamında aşağıdaki özellikler de mevcuttur:

Amerika Birleşik Devletleri

Federal ve Eyaletler seviyesindeki kanunlarına göre özel mülkiyet hakkı sahibine arama ve işletme faaliyetleri ile ilgili maden haklarını da otomatik olarak vermektedir (Kanunda "mineral interest" kavramı ile açıklanmıştır). Teknik veya mali yeterliliği olmayan arazi sahibi ilgili faaliyetlerini yürütme hakkının sağlanacak kira veya satış sözleşmesini imzalayabilmektedir.

1976 tarihli "Federal Arazi Kullanımı" Kanunu maden haklarının devri konusunu düzenlemektedir. Yetkili bakanlık tarafından onaylandığı mülkiyet haklarının devri yapıldığında madenlerin mülkiyeti ve yanı sıra ilgili arama ve işletme hakları Devlete ait kalmaktadır (m.209.). Maden hakları ancak idari masraflar ve hakların piyasa değerinin ödenmesinden sonra mevcut veya muhtemel arazi sahibine devredilebilmektedir.

Bir başvuruya ilişkin itiraz olduğu halinde veya başka bir hakkın varlığı söz konusu ise, kanunlar, federal veya eyalet bir ihtisas mahkemesine başvurulmasına yol açmaktadır.

Federal hükümete veya eyalete ait olmayan arazilerde maden aranması ve işletilmesi arazi sahibi (gerçek veya tüzel kişiler) ile yapılacak müzakerelere bağlıdır. Özel kişiler arasında maden haklarının mülkiyetinin devri söz konusu olabilmektedir. Madenciler bir işletme hakkına başvuru yapmadan bir arama faaliyetini yürütebilmeleri için önce arazi sahibi ile arama veya opsiyon anlaşması yapmak mecburiyetindedir.

Özel şahıs arazileri üzerindeki maden hakları işletme ruhsatı hakkı veya satış anlaşması yoluyla elde edilmektedir²²⁵.

Arjantin

Arama ruhsatı ile ortaya çıkan haklar üçüncü şahıslara atanır ve devredilebilmektedir.

Maden sahası ölçülerinin onaylanmasından sonra imtiyaz hakkı, sahibinden kira ve ipotek ettirilebilmektedir. İmtiyaz hakkı saha ölçülerinin onaylanması olmadan da üçüncü şahıslara devredilebilmektedir²²⁶.

Güney Afrika maden kanununa göre madenin ocaktan üretildikten sonraki zenginleştirme faaliyetleri dönemine ilişkin haklar işletme ruhsat döneminden ayrı olarak düzenlenmektedir. Maden Kanununa göre;

- Prospeksiyon izninin devri söz konusu değildir. Prospeksiyon iznine sahip ruhsat sahiplerinin, maden işletme hakkı ya da arama hakkına başvurma konusunda herhangi bir önceliği bulunmamaktadır.
- Tutma izni devredilmez, ipotek ettirilemez, iptal edilemez ya da satılamaz. Bu izin arama ve madencilik faaliyeti dönemleri arasında yasal haklara bağlılığın sağlanması amacıyla verilmektedir.
- İşletme izni devredilemez. Ancak bakanlığın onayı ile söz konusu madencilik projesinin finanse edilmesi amacı ile ipotek verebilmektedir.
- Güney Afrik’da ruhsatların ruhsat sahibince dilediği zaman terkine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

Çin maden kanununa göre;

- Ruhsat sahibi bakanlığın onayı ile arama ve işletme ruhsatlarını devredebilme hakkına sahiptir.
- Yabancı sermayeli şirketler ayrıca Çin Kanun ve yönetmeliklerine göre yerel kuruluşlardan maden hakkını satın alabilirler ya da yerel kuruluşlarla, maden

---

²²⁵ Turhan, **a.g.e.**, ss.12-16.

²²⁶ **Mining in Argentina: overview**, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/7-572-8327> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

haklarını belli paylarda bölerek ortaklık kurabilirler. İhale sonucu alınan ruhsatlar yeni maden alanlarına hak sağlamak için yapılmaktadır.

Hindistan

Devretme ile ilgili kısıtlamalar

Arama ruhsatı ancak yetkili eyalet hükümetin ön onaylanması ile devredilebilmektedir (Mineral Concession Rules 1960 (MC Rules)).

İmtiyaz hakkının devredilmesi incelemek olursak, yetkili eyalet hükümetin yazılı onayı olmadan imtiyaz sahibi:

- İmtiyaz hakkını veya ilgili hakkı, ruhsatı ya da çıkarı devren kiraya veremez (sublet edemez), ipotek edemez;
- Doğrudan ya da dolaylı olarak önemli bir ölçüde finanse edilebilecek veya bir fon, sendika, kurum, şirket ya da kişi tarafından kontrol edilebilecek olanağı içeren herhangi bir kontrat veya anlaşmaya giremez²²⁷.

3.2.6. Maden Ruhsatları Sahiplerinin Hak ve Yükümlülükleri

Madencilik alanında faaliyeti gösteren gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri yasakoyucu tarafından belirlenmektedir. Söz konusu hak ve yükümlülükleri hem ruhsat sahipleri hem de devletin çıkarlarını yansıtmaktadır.

Çevresel etki değerlendirmesi ve sürdürülebilir kalkınma gibi uluslararası hukukundaki eğilimler ulusal maden kanunlarını da etkileyerek ortak noktalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Ruhsat sahiplerinin hakları:

- Verilen ruhsat alanında her türlü arama ve işletme faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi

²²⁷ **Mining in India: overview**, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/0-562-4168> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

- Maden haklarının yetkili kurumların onayı dâhilinde devredilebilir ya da devralınabilir olmasıdır.

Maden haklarının devredilebilir olması yatırım yapan şirketlerin finans sorunlarını çözebilme konusunda olanak sağladığından uygun görülen bir yaklaşımdır.

Ruhsat sahiplerinin yükümlülükleri:

- Madencilik faaliyetlerinin belirlenen sürelerde başlaması gerekliliği;
- Arama dönemlerinde asgari yatırım harcamalarının ve asgari arama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi;
- Yıllık harç, vergi, devlet hakkı, kira vb. ödenmesi;
- Raporların (yıllık veya dönemlik) sunulması (mali, teknik ve jeolojik bilgiler);
- Kimi ülkelerde İşletme ruhsatı verilmeden önce sunulan çevresel etki değerlendirme raporları, çevre uyum planlarına uyulması gerekliliği;
- Bir sonraki döneme ait planlanan faaliyetlerin değerlendirilmesi.

Yukarıda sayılan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi farklı cezai yaptırımları doğurmaktadır. Ruhsat sahiplerinin madencilik faaliyetleri ile ilgili olarak karşılaşılabilecekleri cezalar genel olarak para cezası olmakla birlikte, ruhsatın iptal edilmesi ve bazı ülkelerde ayrıca hapis cezası öngörülmektedir.

Güney Afrika

Güney Afrika'nın maden kanunu gereğince ruhsat sahibinin hak ve yükümlülükleri aşağıdaki gibidir.

Arama hakkı ve Arama tutma ruhsatı sahiplerinin hak ve yükümlülükleri;

- Yıllık ödemelerin yapılması,
- Çevre yönetim planına uyulması,
- Yetkili kuruma altı ayda bir satılan madenin market koşulları ve tutma iznine tabi olmasını gerektiren koşullarının bir rapor halinde sunulması,
- İzinin düzenlenmesinden sonra dört ay içinde faaliyetlere başlanması.

İşletme hakkı sahiplerinin hak ve yükümlülükleri;

- Ruhsatın yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içerisinde faaliyete başlanması,
- Mali yeterliliğin sağlanması,
- Yapılan madencilik faaliyetinin telafisi olmayan çevre kirliliklerine neden olmasının önlenmesi,
- Yapılan üretim ile ilgili yetkili idareye yıllık rapor sunulması,
- Devlet hakkının ödenmesi,

Bakanlık maden üretiminden sonraki aşamada cevherin zenginleştirilmesi aşamasını teşviklendirmektedir.

İşletme ruhsatı sahiplerinin hak ve yükümlülükleri;

- Ulusal su kanununa uyulması ve su kaynaklarının korunması,
- Devlet hakkının ödenmesi,
- Madencilik faaliyetine ait bütün finansal ve teknik bilgilerin ilgili kayıt bürosunda muhafaza edilmesi,
- Madencilik faaliyetlerine ilişkin gelişmelerin düzenli olarak yetkili kuruma sunulması,
- Finansal raporların sunulması.

Çin

Çin'in maden kanunu gereğince ruhsat sahibinin arama ve işletme iznine sahip olduğu dönemdeki ortak hakları aşağıda belirtildiği şekildedir.

İzinler yetkili kurum onayı ile devredilebilmektedir. Ancak arama döneminde ruhsat sahibi asgari yatırım harcamalarını gerçekleştirmesi sonrasında izini devredebilmektedir.

Ruhsat sahibi arama ve işletme izni dönemleri içerisinde hedeflenen arama ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir.

Ruhsat sahibi arama ve işletme faaliyetleri sürecinde çıkarılan madenleri satabilme hakkına sahiptir .

Arama ve işletme dönemlerine ait yukarıda belirtilen ortak hususlar dışında ruhsat sahiplerinin hak ve yükümlükleri aşağıdaki gibidir.

- Arama ruhsatı dönemindeki haklar;
- Projenin ihtiyaçları doğrultusunda, arazinin geçici kullanım hakkı,
- Arama iznine sahip kişilerin maden işletme hakkının verilmesinde öncelik hakkı olması,
- Belirlenen arama izin sınırları dâhilinde yeni madenleri arama hakkı.

Arama ruhsatı dönemindeki yükümlülükler;

- Verilen izin süresinde arama faaliyetlerine başlanması ve bitirilmesi,
- Verilen arama planına göre arama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi,
- Belirlenen maden kaynağına ilişkin arama ve değerlendirme faaliyetlerinin bir bütün halinde gerçekleştirilmesi.

İşletme ruhsatı dönemindeki haklar;

- Belirlenen alanda üretim faaliyetleri için gerekli tesislerin kurulması,
- Üretim ve inşaat faaliyetleri için yasal yollarla arazi kullanım hakkının alınması.

İşletme ruhsatı dönemindeki yükümlülükler;

- Verilen işletme izni süresinde arama faaliyetlerine başlanması ve bitirilmesi,
- Maden kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde üretilmesi,
- Kaynak vergisi ve maden kaynağı tazminat harcının ödenmesi,
- İş güvenliği, toprak ve arazinin korunması ve iyileştirilmesi, çevrenin korunmasına ilişkin kanun ve yönetmeliklere uyulması,
- Yetkili kuruma üretilen maden kaynaklarına ilişkin rapor sunulması.

Amerika Birleşik Devletleri

Arama ruhsatı ve imtiyaz hakkı sahiplerinin hak ve yükümlülükleri;

- Yetkili kuruma (İçişler Bakanlığı) çevre koruma ve iş güvenliği planları teslim edilmesi;

- Yıllık harçların ödenmesi (kira ödemeleri (rentals), royalty, bonus ve geleneksel vergiler),
- Üretim dönemine başlamadan önce ayrıntılı bir maden sahası geliştirme projesi harızlanması²²⁸.

Arjantin

Arama ruhsatı ve imtiyaz hakkı sahiplerinin hak ve yükümlülükleri;

- Yıllık harçların ödenmesi (royalty, ruhsat sahibinin imtiyaz haklarının korumasına yönelik bir ödemesi peşin olarak iki dönemde eşit miktarlarda ödenmektedir)²²⁹,
- Yetkili kuruma imtiyaz haklarının koruma tedbiri olarak, arama hakkı için müracaat yapılmasından sonra bir (1) yıl süre içerisinde, işgücünün sağlanması, yollar ve kampların inşaatı, arama faaliyetleri, makine satın almalar için yapılacak sabit sermaye yatırımlarının tutarları ile bir plan sunulması,
- Kaza ve mucbir sebep dahil olmak üzere arama veya işletme faaliyetlerin sonucunda üçüncü şahıslara yapılan hasar için sorumlu olması.

Hindistan

Keşif ruhsatı sahiplerinin hak ve yükümlülükleri;

- Aşamalı olarak maden sahasından feragat etmesi,
- Asgari yatırım harcamalarının ve asgari arama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi;
- Finansal raporların sunulması,
- Yapılan üretim ve diğer faaliyetler ile ilgili yetkili idareye rapor sunulması,
- İzni alınmaksızın herhangi bir orman alanında madencilik faaliyetleri gerçekleştirilmemesi.

Arama ruhsatı sahiplerinin hak ve yükümlülükleri;

²²⁸ V. Pavlenko, Y. Selyukov, **Arktik Ülkelerinde Madencilik Yönetmeliği (ABD, Kanada ve Norveç)**, Arktik: ekoloji ve ekonomi, S. 3(11), 2013, (Çevrimiçi) [http://ibrae.ac.ru/docs/3\(11\)/050_057_ARKTIKA_3\(11\)_09_2013.pdf](http://ibrae.ac.ru/docs/3(11)/050_057_ARKTIKA_3(11)_09_2013.pdf) (Erişim Tarihi: 02.05.2016)

²²⁹ Pastoriza Eviner Canguero Ruiz Buljevich Abogados, **a.g.e.**, ss. 6-7.

- Maden kaynaklarının keşfetmesinden sonra 60 gün içerisinde yetkili kuruma keşif bildirilmesi,
- Yetkili kurumun izni olmadan ruhsatın devredilmemesi,
- Arazi sahibi hakları için tazminat ödenmesi.

Kiracının (imtiyaz hakkı sahibi) hak ve yükümlülükleri;

- Kira alanında imtiyaz sözleşmesinde belirtilmemiş maden kaynaklarının keşfetmesinden sonra 60 gün içerisinde yetkili kuruma keşif bildirilmesi,
- Arazi sahibi hakları için tazminat ödenmesi,
- Madencilik faaliyetlerinin imtiyaz sözleşmesinin imzalanmasından sonra 2 yıl içerisinde başlaması gerekliliği,
- Maden sahası geçici olarak kapalı durumunda gerekli harçların (dead rent, royalty) ödenmesi.

3.2.7. Yabancı Yatırım ve Uyuşmazlık Çözümü

Madencilik sektöründe yabancı yatırım ve uyuşmazlık çözümü geniş kapsamlı ve birbirine bağlı iki konudur.

Maden kanunları, yabancı sermayenin, o ülkede madencilik faaliyetlerinde bulunup bulunamayacağını belirlemekte ve yabancı sermayenin faaliyette bulunmasına izin verildiği zaman, söz konusu faaliyetlerin çerçevesini çizmektedir. Faaliyetlerin niteliği, yabancıların o ülke vatandaşlarıyla aynı muameleyi görüp göremeyeceği, farklı muamele durumunda bunların neler olacağı, yabancıların faaliyetlerinde yerli sermaye ortaklığının istenip istenmeyeceği, istenecekse ortaklığın nitelik ve niceliği konuları maden kanunları ile belirlenmektedir²³⁰.

²³⁰ M.K. Omalu ve T.Waelde, **Key Issues Of Mining Law: A Brief Comparative Survey As A Background Study For The Reform Of Mining Law**, Centre for Energy, **Petroleum & Mineral Law & Policy Internet Journal**, Volume 3-13, (Çevrimiçi) <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol3/vol3-13.html> (Erişim tarihi: 13.05.2016), 1998.

Çalışmamızda incelediğimiz ülkelerde madencilik sektörlerinde yabancı yatırımların yapılmasına ilişkin maden kanunlarında ayrıca bir hüküm yer almamaktadır. Sadece Güney Afrika'da, yerli halkın yabancı sermayenin yatırımında yer alması gerekliliği öngörülmektedir. Bu nedenle, araştırmamızda yabancı yatırım ve uyuşmazlık çözümüne ilişkin diğer mevzuat değerlendirilmiştir.

3.2.7.1.Yabancı Yatırım

Yabancı yatırım konusunda incelediğimiz ülkelerde özel husus ve farklılıklar söz konusudur. Hemen tüm ülkelerde yabancı yatırımcılar için millî muamele rejimi uygulanmaktadır. Ancak Güney Afrika, Çin ve Hindistan'da bazı durumlarda hükümetin onaylanması gerekmektedir.

Arjantin'de Yatırım Serbestisi prensibi uygulanmaktadır. Arjantin Anayasası yabancılara ve vatandaşlara aynı hakları tanımakta, Yabancı Yatırımlar Kanunu (Foreign Investments Act) ise yerli ve yabancı yatırımlara eşit muamele (millî muamele rejimi) sağlamaktadır. Arjantin'de yabancı yatırımları düzenleyen bir Cumhurbaşkan Kararnamesi'ne (Presidential Decree 417/03) göre, yabancı şirketler, kaydı ya da hükümetin ön onayı olmadan Arjantin'de yatırım yapabilmektedir²³¹.

1992 yılından itibaren Arjantin Federal Hükümeti madencilik sektöründe yatırımları teşvik etmektedir. Bu nedenle Maden Yatırımlar Kanunu (Mining Investments Law) yatırımcılara vergi avantajları sağlamaktadır. İstikrarlı bir vergi rejimi avantajlarından en önemlisidir. İstikrarlılık, fizibilite raporunun sunulması itibaren, 30 yıllık bir süre içinde yürürlükte kalmaktadır²³².

Mevzuatında madencilik sektöründe gerçekleşen yatırımlara ilişkin kısıtlamalar da mevcuttur. Kırsal Arazi Kanunu yabancı yatırımcıların kırsal toprakların satın alma ve sahip olmalarına sınırlama getirmektedir. 1944 tarihli Kanun Hükümünde Kararnamesi'ne (Decree-Law 15,385) göre, güvenlik alanlarında (özellikle devlet sınırlarında) bulunan gayrimenkulün yabancı yatırımcı tarafından satın alınması veya kiralanması bir yatırım planının tamamlanmasını veya Hükümetin ön onayı

²³¹U.S. Department of State, **Argentina Investment climate statement 2015**, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2015/241462.htm> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

²³²F. Heredia,a.g.e., s. 145.

gerektirmektedir. 1992 tarihli Ulusal Kararname aynı kısıtlamaların güvenlik alanlarında bulunan maden ocakları için de uygulanmasını sağlamaktadır.

Cazip bir yatırım iklimi yaratmasına yönelik hükümet çabalarına rağmen ülkede yer alan kamulaştırma vakaları endişelere sebep olmaktadır. Böylece, 2012 yılında Cumhurbaşkanı Cristina Fernandez de Kirchner'in kararı ile İspanyol sermayeli Repsol holdinge ait olan "YPF" petrol ve gaz şirketinin %51 kamulaştırılmıştır. Şirketin devralması Avrupa Birliği ve diğer ülkeler tarafından eleştirilmiş ve yatırımcıların tedbirli olmalarına sebep olmuştur.

Güney Afrika'da yerli ve yabancı şirketleri (ve şubeleri) aynı muameleye maruz kalmaktadır.

Cazip ve istikrarlı yatırım iklimine rağmen, devlet politikasının oluşturulması ve yapısal reform yapılmasının genel eğilimi yabancı yatırımcıların arasında bir endişe yaratmaktadır. Son yıllarda işçilerin sendikalarına üyeliğinin azalmasına rağmen grevlerin sayısı artmıştır (2014 yılında iki büyük grev yapılmıştır)²³³.

Yatırımcıların en büyük korkusu ekonomik politikasıyla bağlamıştır. 2012 yılından itibaren Güney Afrika hükümeti, siyahların yaşam seviyesini iyileştirmeyi amaçlayan kanunları, politikaları ve reformları önerilmektedir. Halen Yatırım Promosyonu ve Koruma ve Kamulaştırma Kanun Tasarları tartışılmaktadır. Bazı politikacılara göre, söz konusu reformlar Ulusal Kalkınma Planı'na aykırı olmakta ve devlet ekonomisini ve özellikle istihdam durumunu zayıflatacaktır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, madencilik sektörüne yabancı katılım için hükümet onayı gerektirmektedir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'na göre, 2014 yılında Çin doğrudan yabancı yatırımlar için dünyanın en büyük hedef olmuştur. Bununla birlikte ülke sanayi ve teknolojik sektörlerin çoğu yabancı yatırımcılar için kapalı kalmaktadır. Yatırım mevzuatı ekonomi sektörleri "teşvik edilmiş", "sınırlandırılmış" ve "yasaklanmış" kategorilere ayrılmaktadır. Aynı zamanda Yabancı Yatırımlar Rehberlik Kataloğu (Catalogue for the Guidance of Foreign Investment Industries) söz konusu

²³³ U.S. Department of State, **South Africa Investment climate statement 2015**, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/documents/organization/241954.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

kategorilere göre yatırımların belirli bir şekli zorunlu kılmayabilmektedir. Örneğin, petrol ve doğal gaz arama ve işletme sektöründe, yabancı yatırımları ortak girişimler ve kooperatif ortak girişimler şekli almakla yükümlüdür.

Ülkede uygulanan Yabancı Yatırım Yasal Rejimi çerçevesinde Çin, devlet kurumları tarafından hazırlandığı raporları göz önüne alarak yatırımları “case-by-case” bazında onaylamaktadır. Böylece, Çin’de yabancı yatırımcılar için milli muamele rejimi ancak yatırımların yapılmasından sonra uygulanmaktadır²³⁴.

Hindistan’da yabancı yatırım alanında yaşanan sorunları ülkenin siyasi sistemin ademi merkeziyet yapısından kaynaklamaktadır. Yatırımcılar Hindistan’ın yirmi dokuz eyalet ve yedi bölgede yer alan çeşitli siyasi ve ekonomik koşullarına hazırlıklı olmalıdır. Yönetim, vergilendirme, işçi-işveren ilişkileri, ve eğitim düzeyi kalitesinde farklılıklar söz konusu koşullar arasındadır²³⁵.

Bazı yatırımlar ilgili hükümetin onaylanması gerektirmektedir. Yatırımların hükümet onaylanmasına ilişkin kurallar sektörden sektöre değişmekte ve başvurana ve ürüne bağlıdır.

3.2.7.2.Uyuşmazlık Çözüm Yolları

Madencilik alanında yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcı, ev sahibi devletin bir takım karar ve uygulamaları, yasal değişiklikler ve anlaşma iptalleri sebebiyle yatırım sürecini tamamlamakta sıkıntı yaşayabilmektedir. Sektörün maliyeti göz önünde bulundurulur ise, söz konusu uyuşmazlıklar yatırımcının ciddi maddi kayıplarla karşı karşıya kalması riskini doğurmaktadır.

Uluslararası seviyesinde alternatif uyuşmazlık çözümü (AUÇ) yöntemlerinin kabul edilmesine rağmen söz konusu uyuşmazlıkların çözüm yolları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

²³⁴ U.S. Department of State, **China Investment climate statement 2015**, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/documents/organization/241728.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

²³⁵ U.S. Department of State, **India Investment climate statement 2015**, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/documents/organization/241807.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

İncelediğimiz tüm ülkelerde yatırım uyuşmazlıkları hem yerli mahkemeler (idari prosedürleri dahil) hem de AUÇ yoluyla çözülmeyebilmektedir. Yatırımcıların çoğunluğu AUÇ yöntemleri tercih etmektedir.

Arjantin Özel Hukuku sistemini uygulanmaktadır. Arjantin Hükümeti resmi olarak uluslararası tahkim prensibi kabul etmektedir. Ülkedeki İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları yatırım uyuşmazlıkların uluslararası tahkim yoluyla çözülmesini sağlamaktadır.

Arjantin Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü için Uluslararası Merkezi (İCSİD), Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCİTRAL), Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) kurumlarının üyesidir. 1989 yılında Arjantin Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkındaki New York Konvansyonu'nu onaylamıştır²³⁶.

Güney Afrika'da Roma-Hollanda medeni hukuku, Anglo-Sakson Hukuku ve teamül hukuku içeren karışık bir sistem mevcuttur.

Ülkede UNCİTRAL modeline dayanmayan ve yurtiçi ve uluslararası tahkim arasında ayırım yapmayan 1965 tarihli Tahkim Kanunu uygulanmaktadır. Güney Afrika New York Konvansyonu'nun üyesi, İCSİD'e ise katılmamaktadır. Yatırım uyuşmazlıkların uluslararası tahkimde çözülmesi için hükümet tarafından genellikle güçlük yaratılmamaktadır.

Bugüne kadar Güney Afrika 41 ülke ile iki taraflı yatırım anlaşmaları imzalamıştır. 2012'de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı söz konusu yatırım anlaşmaların "birinci nesil"i (ırkçılık döneminde imzalanan anlaşmaları) – çoğunlukla Avrupa Birliği ülkeler ile imzalanan yaklaşık 30 sözleşme – Güney Afrika'nın uluslararası tahkimlere maruz kaldığından ve yurtiçi siyasi çatışmalarından dolayı iptal edilmesi gerektiğini bildirmiştir. İki taraflı yatırım anlaşmaların yeni modeli kabul edilebilmektedir²³⁷.

---

²³⁶ Cecilia María Minaverry, **International arbitration as a dispute resolution mechanism: The Argentine case in ICSID**, (Çevrimiçi) <http://www.becanestorkirchner.org/papers/Final%20Paper%20-%20Cecilia%20Minaverry.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

²³⁷ Jeffrey Kron, **“South Africa’s changing approach to investment protection”**, (Çevrimiçi) <http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/127737/south-africas-changing-approach-to-investment-protection> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

Çin'deki yetkililer genellikle yabancı şirketleri uyuşmazlıkları gayri resmi uzlaştırma yoluyla çözülmesi için teşvik etmektedir. Resmi uzlaştırması gerektiği sırada Çin tarafı tahkimi tercih etmektedir. Sözleşmelerin çoğu ihtilafların çözümü Çin Uluslararası Ekonomik ve Ticari Tahkim Komisyonu'na (CIETAC) bırakılmaktadır. 1956 yılında Devlet Konseyi tarafından kurulan CIETAC, Çin'in yabancı unsuru içeren anlaşmazlıklar için en yaygın kullanılan tahkim kurumudur.

Çin'de yabancı yatırımlara ilişkin uyuşmazlıkların çözüm sistemi bazı dezavantajları taşımaktadır. Örneğin, Çin'de yazılı "Ticaret Hukuku" bulunmamaktadır. Bu nedenle ticari faaliyetlerini düzenleyen kurallar Çin'in Medeni Kanunu, Sözleşmeler Kanunu, Şirketler Kanunu, Güvenlik Kanunu, Sigorta Kanunu, İflas Kanunu, İş Sözleşmeler Kanunu, Yüksek Halk Mahkemesi Yorumlanması dahil olmak üzere çeşitli kanunlar, yönetmelikler ve yargı yorumlarında yer almaktadır²³⁸.

Ayrıca, uygulamada Çin mahkeme sistemi uyuşmazlıklara müdahale eden Çin Komünist Partisi'nden bağımsız değildir. Sebepler aşağıdaki gibidir:

- Mahkemeler yerel idare (hükümet) yetkisi altında bulunmakta;
- Mahkeme bütçeleri yere idari kurumlar tarafından tahsis edilmekte;
- Hakimler idari görevlileri olarak yönetilmekte;
- Çin Komünist Partisi idari görevlilerin atama, görevden alma, tayin etme işlemlerinden sorumludur.

Çin'in yaklaşık 100 ülke ile iki taraflı yatırım anlaşmaları var. Bu anlaşmaların çoğunluğu ihtilaflar çözüm aracı olarak arabuluculuk, iç hukuk yolları ve uluslararası tahkimi belirlemektedir. Ancak, yatırımcı-devlet uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenmesi Çin'de oldukça nadirdir.

Çin İCSİD üyesidir. New York Konvansyonu onaylanmıştır.

Hindistan'da yabancı yatırımcılar anlaşmaların Hükümet tarafından ihmal edilmesi sorunu yaşamaktadır. Dünya Bankası Raporuna göre, Hindistan'da yatırım bir uyuşmazlığı çözüm süresi yaklaşık dört yıldır; dünyanın üçüncü en uzun uyuşmazlık çözüm süresidir. Hint mahkemeleri kadro ve teknoloji eksikliği yaşayarak askıda olan

²³⁸ Wang Guiguo, "Chinese Mechanisms for Resolving Investor-State Disputes", (Çevrimiçi) <http://www.jsia.edu.in/JJIA/PDF/Wang%20Guiguo.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

davaları çözememektedir. Birleşik Milletlerine göre çözülmemiş uyuşmazlıkların miktarı tahminen 30-40 milyondur.

1996'da yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkları gidermek amaçlanan Hindistan, Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu modeline dayalı Tahkim ve Uzlaştırma Kanunu kabul etmiştir. Yabancı hakem kararları Cenevre Konvansiyonu gibi çok taraflı sözleşmeler çerçevesinde icra edilmektedir. Yurt içi ve uluslararası uyuşmazlıkların AUÇ yoluyla gidermesini teşvik amacıyla Adalet Bakanlığına bağlı özerk bir kuruluş olarak Alternatif Uyuşmazlık Çözümü için Uluslararası Merkezi (ICADR) kurulmuştur.

Hindistan İCSİD üyesi değildir. New York Konvansiyonu onaylanmıştır.

Ülkede yabancı yatırımlara ilişkin uyuşmazlıkların miktarı artmaktadır. Son yıllarda Hindistan İki taraflı yatırım anlaşmalarla ilgili 17 bildirim almıştır. Örneğin, vergi tahakkukunu itiraz eden İngiliz petrol şirketi "Cairn" Hindistan-Birleşik Krallık iki taraflı yatırım anlaşması çerçevesinde Hindistan'a karşı 1,6 milyar dolar değerindeki dava açmıştır. Geriye dönük vergi meselesi birçok yatırımcı karşısına çıkmıştır. 2014-15 bütçe konuşmasında Maliye Bakanı Arun Jaitley Hindistan'da vergi talepleri davalarının toplam değerinin 65 milyar dolar olduğunu açıklamıştır²³⁹.

Askıda bulunan davalarının artması Hint yasal ve AUÇ sistemlerinde reform gerekliliğini yansıtmaktadır.

Hindistan'daki uyuşmazlık çözüm yapısı mahkemelerin ve hakemlerin yetersizliği, açık kontenjanın gecikme ile doldurması, milyon kişi başına sadece 14 hakim düşmesi ile karakterize edilmektedir.

Değerlendirme

Mineral Kaynaklarının Sınıflandırılması ve Maden Kanununun Uygulama Kapsamı: İncelediğimiz tüm ülkelerde, Arjantin hariç, madenler açıkça belirtilmemiş, maden tanımı yapılarak, maden kanunlarının kapsamı ortaya konulmuştur. Arjantin'de ise madenler kanunda ismen sıralanmaktadır.

²³⁹Nathalie Bernasconi-Osterwalder, **Rethinking Investment-Related Dispute Settlement**, (Çevrimiçi) <https://www.iisd.org/itn/2015/05/21/rethinking-investment-related-dispute-settlement/> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

Farklı madenlere yapılacak ruhsat süresi ve alanı, devlet hakkı gibi uygulamaların daha etkin ve kolay anlaşılabilmesi için madenlerin kanunlarında ismen sıralanması geçerli bir uygulamadır.

Madenlerin mülkiyet konusunda dünya’da iki uygulama mevcuttur. Madenler devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunabilmekte ya da ABD ve Hindistan’da gibi maden kaynaklar özel mülkiyet konusu olarak ele alınabilmektedir.

Maden haklarının verilmesi: ABD’de maden haklarının verilmesi patent ve finansal kiralama (leasing) olmak üzere iki ana sistem çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Arjantin’in hukuki sisteminde imtiyaz süreçleri öngörülmektedir. Güney Afrika’da maden hakları İlk müracaat sistemi ile verilmektedir. Çin ve Hindistan Maden Kanunlarına göre ihale yöntemi uygulanmaktadır.

Arama ve işletme süreçlerinde maden hakları: Karşılaştığımız maden mevzuatlarında maden hakları genellikle arama ve işletme faaliyetlerini içeren dönemler için verilmektedir. Maden Kanun’la öngörüldüğü beş tür ruhsatları tatbik eden Güney Afrika’da ise farklı uygulamalar görülmektedir.

Bazı ülkelerde, örneğin Güney Afrika’da, aramadan işletmeye geçiş döneminde ruhsat sahibine esneklik tanınmaktadır. ABD’de ise arazi sahibine benzer bir esneklik tanınmaktadır.

Ruhsat süreleri yapılan madencilik faaliyetlerinin devamlılığının gösterilmesi ve gerekçelerinin belirtilmesi halinde hemen her ülkede uzatılmaktadır.

Maden Ruhsatları Sahiplerinin Hak ve Yükümlülüklerini incelediğimiz maden kanunlarına göre benzerlik göstermektedir.

Yabancı Yatırım ve Uyuşmazlık Çözümü: Yabancı yatırım konusunda incelediğimiz ülkelerde özel husus ve farklılıklar söz konusudur. Hemen tüm ülkelerde yabancı yatırımcılar için millî muamele rejimi uygulanmaktadır. Ancak Güney Afrika, Çin ve Hindistan’da bazı durumlarda hükümetin onaylanması gerekmektedir.

Karşılaştığımız ülkelerde uyuşmazlık çözüm sistemleri nominal olarak dünya’da kabul edilen sistemlerine dayanmaktadır (İCSİD, UNCİTRAL, New York

Konvansyonu söz konusudur). Hemen tüm ülkelerde uluslararası tahkim söz konusu uyuşmazlıkların çözümü için en cazip enstrüman olarak kabul edilmektedir.

Ancak Çin’de uyuşmazlıkları gayri resmi uzlaştırma yoluyla çözülmesi tercih edilmektedir. Hindistan’da ise yargı sisteminde bürokratik sorunları yaşanmaktadır.

3.3.Kazakistan ve Türkiye Maden Kanunlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümünde Kazakistan Cumhuriyeti 24 Haziran 2010 tarihli 291- IV sayılı “Yeraltı Kaynakları ve Yeraltı Kaynaklarının Kullanımı” Kanunu (Yeraltı Kanunu) ve Türkiye Cümhuriyeti 3213 Maden Kanunu karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

3.3.1. Mineral Kaynaklarının Sınıflandırılması ve Maden Kanununun Uygulama Kapsamı

Kazakistan’daki Yeraltı Kanunu madeni tanımlayan sistemi uygulanmaktadır. Kanunda madenler açıkça belirtilmemiş, kanunun kapsamı verilen maden tanımı ile ortaya konulmuştur. Kanunun 1.maddesine göre yeraltı kaynaklar, yeraltında ve yeryüzünde bulunan mineral/madenlerin çıkışı ile yer kabuğunun bir parçasıdır.

Yeraltı Kanunu’nun kapsamına giren madenleri üç gruba ayrılabilen; ana madenler, yaygın madenler (kum, çakıl, kil), petrol ve doğalgaz. Petrol üretim faaliyetlerine ilişkin hususlar ve yatırımcının yükümlülükleri maden kanunda ayrı bir bölümde verilmektedir.

Türkiye’deki 24 Haziran 2010 tarihli Resmi Gazete“ de yayımlanarak yürürlüğe giren, 5995 sayılı kanunla değişik 3213 sayılı Maden Kanunu ise sayma sistemi uygulanmaktadır. Kanunda, bütün madenlerin isimleri belirtilerek, ruhsatlar bu madenlerin dâhil olduğu grup adları ile düzenlenmektedir. Söz konusu madenler altı gruba ayrılmıştır. Yer kabuğunda ve su kaynaklarında tabii olarak bulunan, ekonomik

ve ticarî değeri olan petrol, doğal gaz, jeotermal ve su kaynakları kanun kapsamının dışında kalmaktadır.

Kazakistan'da - Enerji Bakanlığı, **Türkiye'de** ise - Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM), madenlerin üretilmesine ve aranmasına yönelik ruhsatların ve bu ruhsatlara ait hakların verilmesi, denetlenmesi, vb. konularda yetkili kurumlardır.

3.3.2. Madenlerin Mülkiyeti

Hem Kazakistan hem Türkiye'de madenler devletin hüküm ve tasarrufu altında olmaktadır.

3.3.3. Maden Haklarının Verilmesi

Tabloda maden haklarının verilmesine ilişkin karşılaştırılması yapılmaktadır.

Ülke	Maden hakkının verilif şekli	Başvuru şartları	Başvuru yapabilecek kişiler
Kazakistan	1) üç farklı ihale sistemi (bidding, auction, tender) ve ihale sonrası sözleşme düzenlenmesi ya da 2) Karşılıklı görüşmeler ile sözleşme düzenlenmesi ile verilmektedir.	-Karşılıklı görüşmelerde kazanılan yeraltı kullanım hakkı için başvuru harcının ödenmesi ve jeolojik yapı hakkında rapor sunulması - Başvuru sahibine ait bilgilerin sunulması - Başvurularda devletin öncelik hakkı	-Gerçek ve tüzel kişiler -Yabancı gerçek ve tüzel kişilikler
Türkiye	İlk müracaat veya ihale sistemi	- Müracaatların talep harcı ile yapılması zorunludur, - Müracaatlar, 1/25.000 ölçekli topoğrafik harita koordinatları esas alınarak tespit edilen noktalarla	-Gerçek ve tüzel kişiler

		sınırlanmış alanlar için yapılmaktadır, - Aynı grup ruhsatlar birbiri üzerine verilemez. Kazanılmış haklar korunmak kaydı ile ayrı grup ruhsatların birbiri üzerine verilebilmesi belirli şartlarda olabilmektedir.	
--	--	--	--

Tablo 6.

Türkiye’de maden hakkı müracaatı ayrıca, herhangi bir sebeple hükümden düşmüş, terk edilmiş veya taksir edilmiş alanlar için ihale yolu ile kazanılarak da yapılabilmektedir. Maden ruhsat ihalelerinde ihale usullerinden kapalı ve açık teklif usulünün birlikte olduğu karma bir sistem uygulanmaktadır. Kapalı teklifte ihaleye üç ve daha fazla katılım olması durumunda verilen tekliflerde aritmetik ortalamanın üstünde kalanlar ile açık artırma ihale usulü ile ihaleye devam edilmektedir. Açık artırmada ihale, en yüksek teklifi veren üzerinde kalmaktadır. İhaleye üç kişiden az katılım olması durumunda açık artırma usulüne hiç geçilmeden kapalı teklifle ihale sonlandırılmaktadır²⁴⁰.

Kazakistan yeraltı kullanım kanununa göre yeraltı kullanım hakkı aşağıdaki belirtilen farklı sözleşmeler hazırlanarak verilmektedir. Bunlar;

- Arama sözleşmeleri,
- Üretimin gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanan üretim sözleşmeleri,
- Arama ve üretimin beraber gerçekleştirilmesi için düzenlenen sözleşmeler,
- Yeraltında yapılan inşaat faaliyetlerine ilişkin sözleşmeler,
- Devletin yapmayı planladığı jeolojik faaliyetler amacıyla hazırlanan sözleşmelerdir.

²⁴⁰ Mustafa Topaloğlu, **Maden Hukuku, 5995 Sayılı Kanunla Değişik Maden Kanunu ve İlgili Mevzuat**, 2011, s.263.

3.3.4. Arama ve İşletme Dönemlerinde Verilen Maden Hakları

Ülke	Ruhsat ve süresi	Ruhsatın düzenlenmesi ile ilgili şartlar	Yenileme	Alanı
Kazakistan	Arama sözleşmesi (6 yıl) -Deniz aşırı petrol aramalarında (+2 yıl)	-Arama Sözleşmesinde verilen yükümlülükleri yerine getirilmesi	Yıllık faaliyet programının sunulması ile (2 yıl)	Belirtilmemiştir
	İşletme söz. (45 yıl) Arama + işletme söz. (31 yıl)	-Arama sözleşmesi sahibinin önceliği -Fizibilite çalışmalarının sunulması -İşletme Projesi sunulması	Rezerv durumuna göre 25-45 yıl arasında uzatma	Alan sınırlaması belirtilmemiştir
Türkiye	Arama ruhsatı (7 yıl), I. ve II. Grup madenler için 3 yıl	- Ön inceleme raporun sunulması, - Arama dönemi faaliyetlerinin yerine getirilebilmesi için gerekli olan mali yeterliliği de içeren bir maden arama projesi sunulması, -Harç ve teminatın yatırılması	Uzatma yapılmamaktadır	100 – 5000 hektar (madenler grubuna göre değişir)
	İşletme ruhsatı, I(a) grubu madenler için 5 yıl, diğer grup madenler için 10 yıl	- Tespit edilen madenin rezerv bilgilerini içeren detaylı arama faaliyet raporu sunulması, - Maden mühendisi tarafından hazırlanan işletme projesi sunulması, - Çevre uyum Planı sunulması, - Başvuru harcın yatırılması	Uzatılabilmektedir. 60 yıldan sonraki sürenin uzatılmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir.	10 – 100 hektar (madenler grubuna göre değişir)

Tablo 7.

Türkiye Maden Kanunu'nda Arama ruhsat süresi çeşitli dönemlere bölünmektedir. Söz konusu dönemlerde ruhsat sahibinden asgari arama faaliyetleri ve yatırım harcamaları gerçekleştirilmesi talep edilmektedir.

Ön Arama Dönemi

- 1 yıl sürmekte,

- Arama projesinde belirtilen faaliyetler ve yatırım harcamalarının gerçekleştirilmesi,
- Ön arama dönemi faaliyet raporunun sunulması talep edilmektedir.

Genel Arama Dönemi

- IV. ve VI. Grup 2 yıl, diğer gruplar 1 yıl sürmekte,
- Maden kaynağına ilişkin bilgilerin sunulması,
- Asgari yatırım harcamalarının gerçekleştirilmesi,
- Genel arama dönemi faaliyet raporunun sunulması talep edilmektedir.

Detay Arama Dönemi

- IV. ve VI. Grup 4 yıl sürmekte,
- Her yıl görünür maden rezervine ilişkin bilgiler,
- Asgari yatırım harcamalarının gerçekleştirilmesi,
- Detay arama dönemi faaliyet raporlarının her yıl sunulması talep edilmektedir.

İşletme ruhsatının alınmasının ardından işletme izinin alınması için başvuru yapılması gerekmektedir. Maden kanunu gereğince alınması gerekli izinler üç yıl içerisinde tamamlanarak yetkili idareye (MİGEM) sunulmalı ve işletme izini için başvurulmalıdır. Bu izinler:

- Mülkiyet İzini (orman, hazine, özel mülk vb.),
- Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) İzini,
- İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatı,
- Projenin yeri ve kapsamına göre alınması gereken varsa diğer izinler.

Yukarıda belirtilen izinlerin üç yıl içinde alınarak tamamlanamaması halinde ruhsat teminatı irat kaydedilerek iptal edilmektedir. Yine bu izinler tamamlanmadan gerçekleştirilen üretim faaliyetlerinin üç yılda üç kez tekrarlanması halinde ruhsat teminatı irat kaydedilerek iptal edilmektedir.

Türk Maden Kanuna göre;

- İlk müracaat hakkı, arama ruhsatı, işletme ruhsatı hisselerine bölünmemektedir.

- Maden Hakkı ve buluculuk hakkı devredilebilmektedir.
- İşletme ruhsatı alındıktan sonra verilen işletme izini ise işletme ruhsatı ile bir bütün olarak devredilebilmektedir.

Kazakistan Yeraltı Kullanım Kanununa göre;

- Yeraltı kullanım hakkı süreli, geçici, devredilebilir, devredilemez, ücretli ve ücretsiz şekillerde olabilmektedir. Kum çakıl ocaklarındaki kullanım hakkı sürekli ve ücretsiz verilirken, diğer madenlerin üretiminde bu uygulama geçici ve ödemeli kullanım hakkı şeklindedir.
- Yeraltı kullanım hakkı sahibi dilediği zaman düzenlenen sözleşmeyi sona erdirebilme hakkına sahiptir.

3.3.5. Maden Ruhsat Sahiplerinin Hak ve Yükümlülükleri

Kazakistan'ın yeraltı kullanım kanununa göre ruhsat sahibinin hak ve yükümlülükleri aşağıdaki gibidir.

- Ruhsat sahibi sözleşmenin bitimine kadar bütün jeolojik bilgileri devlete, yetkili kuruma ücretsiz devretmek durumundadır.
- İhale şartları gereğince Kazakistan'da üretilen yerli malzemelerin ve donanımların kullanılması zorunludur.
- Standartlara uygun olması ve Kazakistan menşeli olmayıp benzer işlerdeki ücret ve kalitenin aynı olması durumunda hava, demiryolu, deniz ya da diğer nakliye türlerini içeren yeraltı faaliyetleri sırasında Kazakistan menşeli servis sağlayıcıların kullanılması zorunludur.
- Yukarıda bahsi geçen faaliyetlerin idaresinde Kazak personelin çalıştırılmasının tercih edilmesi gerekmektedir.
- Yapılan iş programı, gerçekleştirilen faaliyetlerin sonucu ve jeolojik bilgilerin yetkili kuruma sunulması gerekmektedir.

- Yapılan faaliyetleri denetleyecek, kontrol edecek yetkili kurumların resmi denetimlerini gerçekleştirebilmeleri için faaliyet alanlarına girişlerinin engellenmemesi gerekmektedir.
- Harçların zamanında ve tam olarak yatırılması gerekmektedir.
- Her yılın Şubat ayında ya da bir sonraki sözleşme için yetkili kuruma yıllık çalışma planı sunulması gerekmektedir.

Türkiye Maden Kanuna göre ruhsat sahibinin hak ve yükümlülükleri şunlardır:

- İşletme ruhsatının verildiği tarihten itibaren bir yıllık süre içerisinde madenin işletmeye alınması gerekmektedir. Alınmaması halinde çalışılmayan her yıl için projede belirtilen üretim miktarının %10'u üzerinden devlet hakkı alınmaktadır.
- İşletme ruhsatını tarihinden itibaren beş yıllık sürede mücbir sebepler ve beklenmeyen haller dışında üç yıldan fazla üretim yapılmayan ya da bu üç yıl içerisinde projede beyan edilen bir yıllık üretim miktarının %10'undan az üretimin yapıldığı ruhsatlar, teminatları irat kaydedilerek iptal edilmektedir.
- İşletme projesine aykırı faaliyette bulunulması ve faaliyetlerin can ve mal güvenliği açısından tehlikeli bir durum oluşturduğunun tespit edilmesi halinde madenin üretimine yönelik faaliyetler durdurulur. Bu tehlikeli durumun verilen sürede ortadan kaldırılmaması halinde teminat irat kaydedilerek faaliyetler durdurulur.
- Ruhsat sahibi, her yıl nisan ayı sonuna kadar bir önceki yıl içinde gerçekleştirdiği işletme faaliyeti ile ilgili teknik belgeleri, satış bilgi formunu, faaliyet bilgi formunu ve işletme sahasında arama yapmış ise arama ile ilgili bilgileri yetkili idareye vermekle yükümlüdür. Yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde teminat irat kaydedilir. Yükümlülük yerine getirilinceye kadar faaliyetler durdurulur.
- Maden mühendisi istihdamı veya nezareti gerçekleşmeden üretim yapılması halinde ruhsat teminatı irat kaydedilerek faaliyet durdurulur.
- Maden mühendisi istihdamı/nezareti sağlanması ve teminatın yenilenmesi ile faaliyete izin verilir.

- Yetkili kurumlara sunulan her türlü belgedeki gerçek dışı ve yanıltıcı beyanların tespit edilmesi halinde ilgili kişiye uyarı yapılır ve düzeltme istenir. Bu davranışın devam etmesi halinde teminat iradı söz konusudur.
- Gerçek dışı ve yanıltıcı beyanların üç yıl içinde üç kez ihlâl edilmesi halinde teminat irat kaydedilerek ruhsat iptal edilir.
- Sevk fişi olmadan madenin sevk edilmesi halinde, sevk edilen madene el konulur ve söz konusu madenin ocak başı satış bedelinin beş katı tutarında idari para cezası verilir.
- Yapılan üretim ve sevkiyatın doğru bildirilmemesi ve devlet hakkı hesabının bilerek yanlış hesaplanması halinde bildirilmeyen miktar için hesaplanacak devlet hakkının on katı tutarında idari para cezası verilir.
- Ruhsat olmadan ya da başkasına ait ruhsat sahasında üretim gerçekleştirilmesi halinde üretilen madene el konulur. El konulma imkânı ortadan kalkmış olan tüm madenin ocak başı satış bedelinin üç katı tutarında idari para cezası uygulanır.
- Ruhsat alanında ruhsata konu olmayan madenin üretimi yapıldığının tespit edilmesi halinde faaliyetler durdurulur ve üretilen madene el konur ve ocak başı satış bedelinin iki katı tutarında idari para cezası uygulanır.
- Ruhsat sahibi sahasında gerekli emniyet tedbirlerini alarak sahanın son durumunu gösteren imalât haritası ve maden jeoloji haritasını Genel Müdürlüğe vererek terk talebinde bulunabilmektedir.

Değerlendirme

Mineral Kaynaklarının Sınıflandırılması ve Maden Kanununun Uygulama

Kapsamı: Türk maden kanununda madenler isimleri ile belirtilerek farklı gruplar altında sınıflandırmaktadır. Kazakistan'da ise madenler ana başlıklar altında gruplandırılmıştır.

Madenlerin mülkiyeti: Hem Kazakistan hem Türkiye'de madenler devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunmaktadır. Bu husus madenlerin aranması ve işletilmesi konusunda devlete denetleme yetkisi vermektedir.

Maden haklarının verilmesi konusuna bakacak olursak, iki ülke öncelik hakkı esasına dayanan müracaat ve ihale sistemlerin kullanmasında benzerlik göstermektedir. Ancak Türkiye’de ihale uygulaması Kazakistan’daki ihale uygulaması şeklinde değil, ruhsat alanlarına ilişkin geçmişte yapılan madencilik faaliyetlerin önemi olmaksızın, ruhsatlar ihaleye çıkarılmaktadır. Aynı zamanda Kazakistan’da karşılıklı görüşmeler sonucu sözleşme düzenlenmesi uygulaması mevcuttur.

Maden haklarının verilmesi, Türkiye’de arama ve işletme dönemi sınırlı sürelerle ve özellikle işletme dönemine ait ruhsatlandırmalarda yatırımın büyüklüğü ve rezervin büyüklüğü dikkate alınmaksızın verilmektedir. Kazakistan’da yapılacak madencilik faaliyetlerinin özelliğine göre arama ve işletme dönemlerine ilişkin sözleşmeler hazırlanmaktadır.

4. MADEN HUKUKUNDA ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARI

4.1.Uluslararası Madencilik Sözleşmelerinde Uyuşmazlık Çözümü

Araştırmamızın bu kısmında; tarafların biri yabancı yatırımcı olan Uluslararası Madencilik Sözleşmeleri'nden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri ele alınmaktadır.

Uluslararası madencilik şirketleri, müteahhitler, maden ve arazi sahipleri ve işletimciler yeni bir madencilik projesi çerçevesinde inşaat ve işletimi için müzakerelere başladığı sırada muhtemelen çok sayıda endişeler yaşamaktadır. Maden sahasının inşası ile birlikte, aynı zamanda işletme, bakım ve verimlilik konularına da önem verilmelidir. Bir madenci veya maden ocağı sahibi ile müteahhit arasında ortaya çıkabilecek sorunlar sözleşmenin müzakere aşamasında dikkate alınarak uyuşmazlık çözüm şartı sözleşme hükümlerin arasına konmalıdır. Sözleşmenin tasarlama sürecinin etkin yönetilmesi ve tüm hususların dikkatli bir şekilde değerlendirmesi ilgili taraflar için kar ve tasarruf sağlayabilmektedir. Madencilik sektöründe piyasa koşullarına ve hukuka uygun bir sözleşmesinin hazırlanması uyuşmazlıkların etkin çözülmesi için şarttır.

Madencilik sözleşmesinin tanımı:

Madencilik sektöründe çok sayıda sözleşme türü söz konusudur. Araştırmamız bir devlet (ulusal hükümet) ve arama veya işletme ruhsatının sahibi arasındaki ilişkileri düzenleyen bir sözleşme türü ile ilgilenmektedir.

Madencilik Sözleşmesi royalty, vergi ve diğer ödemeler ve yükümlülükler karşılığında arazi ve /veya maden sahasının belli bir alanda keşfedilen kaynaklarının işletilmesi için bir şirkete özel bir hak tanımaktadır.

Söz konusu sözleşmeler Maden Geliştirme Anlaşması, Arama ve İşletme Anlaşması, Madencilik Yatırım Anlaşması, Madencilik Sözleşmesi, Maden İmtiyazı olarak da adlandırılabilir²⁴¹.

Madencilik sözleşmelerinin bir özelliği taraflardan birinin Devlet olmasıdır.

Prof. Suleymenov, haklı olarak madencilik sözleşmelerinde idari etkisinin önemli rol oynadığını belirtmektedir. Bu tür idari etkisimadenlerin Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması ile bağlıdır. Ancak, bir sözleşme ilişkilerine giren Devlet, gerçek ve tüzel kişiler gibi medeni hukukun düzenlemelerine tabidir. Çoğu ülkelerin mevzuatlarında aynı yaklaşım uygulanmaktadır²⁴².

Madencilik sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlıkları incelemek olursak ev sahibi devletindeki siyasi, ekonomik ve hatta sosyal etkenlerin rolü önem arz etmektedir.

Bazı ülkelerin tipik madencilik sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların nedenleri aşağıda gibidir:

- Yükümlülüklerin yerine getirilmemesi,
- Siyasi Risk ve Doğal Kaynak Milliyetçiliği,
- İşletme Anlaşmaları ve İşletme Anlaşmazlıkları,
- Maden haklarının devredilmesi ve Ortak Girişimlerindeki uyuşmazlıkları,
- Finansman Uyuşmazlıkları,
- Maden Geliştirme, İşletme ve Ticari Uyuşmazlıkları,
- Çevre ve Sosyal uyuşmazlıkları,
- Maden ocağının kapatılmasına ilişkin sorunlar.

Devletler ve madencilik şirketlerin amacı ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların etkili bir çözüme kavuşturulmasıdır. Sözleşmelerde öngörülen çeşitli enstrümanları madencilik sektörünün verimli işleyişi sağlayabilmektedir²⁴³.

---

²⁴¹ **Mining Contracts. How to read and understand them**, (Çevrimiçi) <https://eiti.org/files/mining-contracts-how-to-read-and-understand-them.pdf>(Erişim Tarihi: 20.05.2016)

²⁴² Yelyubayev, a.g.e., s. 115.

²⁴³ **Mining Contracts. How to read and understand them**, (Çevrimiçi) <https://eiti.org/files/mining-contracts-how-to-read-and-understand-them.pdf>(Erişim Tarihi: 20.05.2016)

Genel olarak, madencilik sözleşmeler uyuşmazlık çözüm şartı içermektedir. Uluslararası madencilik sözleşmesindeki bir uyuşmazlık çözüm şartı, sadece işbu sözleşme için değil projenin tamamı için etkin çalışması gerekmektedir. Örneğin, farklı ülkelerin vatandaşları olup çok sayıda tedarikçiler ve müteahhitler katıldığı projesi için uyuşmazlıkların birleştirme sağlanan uyuşmazlık çözüm şartının hazırlanması gerekli kılınmaktadır²⁴⁴.

4.2.Madenler ve Madencilğe İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanan Yöntemler

Tezin bu kısmında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm yolları ele alınmaktadır. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm kavramı incelenmektedir.

4.2.1. Alternatif Uyuşmazlık Çözümünün Tanımı

Doktrinde yer alan tanımlardan en yaygın olanı alternatif uyuşmazlık çözümünün, devlet mahkemelerindeki yargılama dışında kalan ve bu yargılamaya alternatif teşkil eden her tip uyuşmazlık çözüm yöntemi olduğudur²⁴⁵. Bu tanımda bir yanda devlet mahkemelerinde gerçekleşecek yargılama diğer yanda bunların dışındaki tüm uyuşmazlık çözüm seçenekleri yer almaktadır²⁴⁶. Kapsamlı olan bu tanıma alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin kanunen geçerli sayılması ve bu yöntemlerin devlet tarafından desteklenmesi noktalarının eklenmesimantıklı görülmektedir²⁴⁷.

Doktrinde alternatif uyuşmazlık çözümüyle ilgili tanımlarda tarafsız ve bağımsız üçüncü kişinin varlığına işaret edilmiştir²⁴⁸. Buna göre doktrinde yer alan bir

²⁴⁴ James Bremen, **Dispute Resolution in International Mining Contracts**, (Çevrimiçi) <http://www.e-mj.com/features/593-dispute-resolution.html#.VVIS0fntmko> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).

²⁴⁵ İbrahim Özbay, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri**, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Atatürk'ün 125. Doğum Yılına Armağan, C.X, S.3-4, 2006, s.459.

²⁴⁶ Şule Şahin Ceylan, **Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2009, s.180.

²⁴⁷ Stephen J. Ware, **Principles of Alternative Dispute Resolution**, 2. ed., Minnesota, Thomson West, 2007, s.5.

²⁴⁸ Gülgün Ildır, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003, s.27.

tanımda alternatif uyuşmazlık çözümünün yargılama yöntemlerine alternatif olarak ortaya çıktığı, tarafsız bir müdahale veya yardımın kullanıldığı yöntemler olduğu belirtilmiştir²⁴⁹.

Diğer bir tanıma göre ise alternatif uyuşmazlık çözümden maksat, tarafsız ve objektif konumda bulunan üçüncü bir kişinin, aralarında uyuşmazlık bulunan tarafları ortaklaşa bir çözüme ulaşmaları için bir araya getirerek onların iletişim kurmalarını ve bu suretle sorunlarının çözümünü kendilerinin bulmalarını sağlayan devlet mahkemelerinde cereyan eden yargılamaya nazaran seçimlik bir yol olarak işlerlik kazanan ve tümüyle gönüllülük esası üzerine kurulmuş olan uyuşmazlık çözüm yolları bütünüdür²⁵⁰.

Konuralp uyuşmazlık çözümünü tanımlarken söz konusu müessesenin amaçlarından ve özelliklerinden hareket etmektedir. Ona göre alternatif uyuşmazlık çözümü; tarafların, aralarında beliren uyuşmazlığın çözümü amacıyla devlet yargısının olumsuz yönlerine maruz kalmamak için çoğu zaman iradi olmakla birlikte bazı durumlarda zorunlu olarak başvurduğu, devlet yargısına ikame etmeyip onu tamamlayan, tarafların uyuşmazlık sürecine katılımını sağlayan, tarafları etkin fakat kural olarak bağlayıcı olmayan bir çözüme ulaştıran, yargılama süreci dışında ya da yargılama süreci içinde başvurulabilen ve hukuk düzenince kabul görebilecek her türlü yöntemdir²⁵¹.

4.2.2. Alternatif Uyuşmazlık Çözümünün Tercih Nedenleri, Avantajları ve Dezavantajları

Son yıllarda, alternatif uyuşmazlık çözümü, hukuki uyuşmazlığa düşen taraflarca sıklıkla tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. Bunun nedeni alternatif uyuşmazlık çözümünün taraflara sunduğu avantajlardır. Alternatif uyuşmazlık çözümü geleneksel usulün barındırdığı olumsuzlukları bünyesinde taşımamaktadır.

²⁴⁹Henry J. Brown, Arthur L. Marriott, **ADR Principles and Practice**, London, London Sweet & Maxwell, 1993, s.9.

²⁵⁰Süha Tanrıver, **Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl:19, Sayı:64, Mayıs-Haziran 2006, s.151.

²⁵¹Cengiz Serhat Konuralp, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, s. 9.

Alternatif uyuşmazlık çözümü aşağıdaki özellikleri taşımaktadır²⁵²;

- Konsensüs (uzlaşım) - süreç hakkında ve onun nasıl sonuçlanacağı hakkında taraf iradeleri belirleyici olacaktır,
- Süreklilik- tarafların devam eden ticari ilişkileri bozulmadan sürdürülecektir,
- Kontrol - Mantıklı bir sonucun üzerinde çalışılması hakkında kontrol taraflarda olacaktır,
- Gizlilik - taraflar arasındaki uyuşmazlık aleniyet kazanmayacak, gizli kalacaktır.

Alternatif uyuşmazlık çözümü her şeyden önce zamandan ve masraflardan tasarruf sağlamaktadır. Tahkimin tercih edilmesinin en önemli sebepleri şunlardır: Her şeyden önce tahkim usulünde, hakemler ve tahkim kurumları, milli mahkemelerdeki hâkimlere göre ticari uyuşmazlıklarda daha uzman kişilerden ve kurumlardan oluşur. Tahkimde çoğunlukla kararlar daha hızlı verilebilmekte; böylece yargılama süresi kısa olmaktadır²⁵³. Yine alternative uyuşmazlık çözümünde mahkemelerdeki çoğu usuli kural uygulama alanı bulmadığından zamandan tasarruf sağlanacaktır²⁵⁴.

Uyuşmazlık çözümündeki tarafsız üçüncü kişilerin, alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemleri konusunda bilgili, pratik düşünebilme yeteneğine sahip ve aynı zamanda uyuşmazlık konusunda uzman kişiler arasından oluşturulması bilirkişiye başvurmayı gereksiz kılmakta ve zaman kaybını önlemektedir²⁵⁵.

Alternatif uyuşmazlık çözümü masraflardan da büyük bir oranda tasarruf edilmesini sağlayacaktır. Uyuşmazlık çözüme daha erken kavuşacağından masraflar da azalacaktır. Çözüm yoluna hazırlanma süreci kısa olacağından ve prosedür de uzun sürmeyeceğinden avukatlara ödenecek ücret düşecektir. Yine çoğu zaman bilirkişi,

---

²⁵²M. Kamil Yıldırım, **İhtilafların Mahkeme Dışı Usullerle Çözülmesi Hakkında**, Prof. Dr. Yavuz Alangoya için Armağan, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2007, s.349.

²⁵³ Ömer Ozkan, **Uluslararası Ticari Sözleşmelerin Hazırlanmasında Dikkat Edilecek Hususlar**, Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, S. 4 Ekim, 2004, s. 29.

²⁵⁴ Lucille M. Ponte, Thomas D. Cavenagh, **Alternative Dispute Resolution in Business**, Ohio, ITP, 1999, s.28.

²⁵⁵ Gülgün Ildır, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü**, 75. Yaşgünü için Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği, 2004, s.389.

tanık, keşif gibi usuli işlemlere başvurulmayacağından bunlara harcanacak masraflardan tasarruf sağlanacaktır²⁵⁶.

Alternatif uyuşmazlık çözümü tarafların uyuşmazlık çözümüne doğrudan ve etkin katılımını sağlamaktadır. Tarafların çözüm süreci üzerinde egemenliği hâkimdir. Tarafların çözüme doğrudan katılımı birbirilerini anlamalarına, çıkarlarının neler olduğunu birlikte bulmalarına ve yenilikçi/yaratıcı çözümler üretmelerine zeminolşturacaktır²⁵⁷. Bu sayede taraflar ulaştıkları çözüme gönüllü olarak uyacaklar, bu çözümün bağlayıcılığını daha kolay kabul edeceklerdir²⁵⁸.

Tarafların alternatif uyuşmazlık çözümüne yönelmesinin en önemli sebeplerinden birisi gizlilik ilkesidir. Özellikle özel ticari meselelerin söz konusu olduğu durumlarda gizlilik önem kazanmaktadır.

Gizlilik aynı zamanda tarafların uyuşmazlığa çözüm bulmak için daha açık davranmalarını mümkün kılar zira böyle bir durumda taraflar açıkladıkları bilgilerin gizli kalacağından emin olacaklarından ve aleyhlerine kullanılmayacağını bileceklerinden uyuşmazlıkla ilgili her şeyi daha rahat ortaya koyabileceklerdir²⁵⁹.

Alternatif uyuşmazlık çözümü menfaatler üzerine yoğunlaşmayı sağlamaktadır. Kanunun taraflara tanıdığı haklar yerine, tarafların menfaatleri üzerinde yoğunlaşarak uyuşmazlığın anlaşmaya dayalı çözümünü esas almaktadır.

Alternatif uyuşmazlık çözümünün tüm bu olumlu yönleri yanında birtakım olumsuz yönleri de bulunmaktadır.

Alternatif uyuşmazlık çözümü sonucunda etkin bir çözüme ulaşabilmek için uyuşmazlığın taraflarının alternatif uyuşmazlık çözüm yoluna başvuru konusunda istekli olması ve sürece etkin katılımı gerekir. Taraflardan birisinin uzlaşmaya varmak konusunda isteksiz olması halinde alternatif uyuşmazlık çözüm yolu işlemeyecektir, eğer buna rağmen bir çözüme ulaşıldıysa bu çözüm kabul görmeyecektir²⁶⁰. Alternatif

---

²⁵⁶Ponte, Cavenagh, **a.g.e.**, s.31.

²⁵⁷Haluk Konuralp, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Bilirkişilik**, Türkiye Barolar Birliği Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun, 9-10 Kasım 2001, s.500.

²⁵⁸Mustafa Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.209.

²⁵⁹Konuralp, **a.g.e.**, s.501.

²⁶⁰Tanrıver, **a.g.e.**, s.159.

uyuşmazlık çözümü sonucunda alınan karar daha önce de belirttiğimiz üzere kural olarak bağlayıcı değildir.

Tarafların mali durumlarındaki eşitsizlikler sürecin olumlu bir şekilde işlemlerini ve her iki tarafın da memnun olacağı bir çözüme ulaşılmasını engelleyecektir. Zira mali durumdaki eşitsizlik özgür ve rahat bir müzakere ortamının oluşmasına engel olacağından her iki tarafın da tatmin edilmesini hedefleyen bir çözüme ulaşılmasını sınırlandırabilmektedir.

Devlet mahkemelerinde yapılan yargılamaya nazaran daha esnek usul kuralları taşıması ve uyuşmazlığın esasının ortaya çıkmasını sağlayacak bir kısım müesseseleribünyesinde barındırmaması nedeniyle alternatif uyuşmazlık çözümü taraflara her zaman güven veremeyebilecektir²⁶¹.

Alternatif uyuşmazlık çözümünün diğer önemli bir eksikliği, AUÇ sürece katılacak üçüncü kişilerin taraflara verebilecekleri zararların tazmini açısından güvence sağlamamasıdır. Bu özellikle madencilik uyuşmazlıkları gibi miktar ve değeri yüksek olan uyuşmazlıkların çözümü açısından önemlidir. Taraflardan birinin zarar görmesi halinde sorumlu olan üçüncü kişinin bu zararı karşılayabilmesi gerekmektedir. Bu da mesleki sorumluluk sigortasının varlığıyla aşılabilecektir²⁶².

4.2.3. Uyuşmazlıklarında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarının Çeşitleri ve Nitelikleri

Yukarıda belirttiğimiz gibi uluslararası sözleşmesinin tarafları arasında oluşabilecek bir uyuşmazlığın, kanunu men etmediği alanlarda, devlet yargısı dışında bir üçüncü tarafın rolü ile çözümlenmesi, Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri(AUÇ) konusunun kapsamına girmektedir.

---

²⁶¹Özbek, a.g.e., s.241.

²⁶²Hakan Pekcanitez, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümler**, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.5, Aralık 2005, s.14

4.2.3.1.Sözleşmelerin incelenmesi

Sözleşmelerin periyodik incelenmesi, tarafları değişen koşulları ele almak zorunlu kılmaktadır. Sözleşmeden kaynaklanan bir memnuniyetsizlik söz konusu ise taraflar amaçlandığı dengesi koruyabilmek için sözleşmenin mali ve diğer şartlar değiştirmek için müzakere edebilmektedir.

Taraflardan biri Sözleşmenin artık adil olmadığı bir iddia ettiğinde planlanmış istişareler, tarafların hayal kırıklığı ve gerginlikleri azaltarak, şirketin ülkeden çıkması veya devlet tarafından maden sahasının kamulaştırılması gibi uygun olmayan tedbirlerin alınmasını önlenmektedir²⁶³.

Örneğin, 2010 tarihli Liberya-Putu Sözleşmesinin 31. Maddesine göre, “taraflardan biri makul nedenlere dayanarak Koşulların Değişim gerçekleştirilmesi ileri sürdüğünde taraflar Koşulların Derin bir Değişimin ortaya çıkıp çıkmadığını belirtmek amacıyla her beş (5) yıl veya daha önce toplanacaktır”

Bazı sözleşmeler uyuşmazlıkların ortaya çıktığında tarafları “masaya getiren” müzakere ve arabuluculuk yükümlülüklerinin diğer formları içermektedir. İşbu yükümlülükleri, tarafları, uyuşmazlığın giderek artmasını kaçınarak - tek başına ya da tarafsız bir kişinin yardımı ile - söz konusu ihtilafları dostane çözmeye teşvik etmektedir.

4.2.3.2.Müzakere (Negotiation)

ADR yollarının en basiti olan müzakere usulunde taraflar birbirleriyle zaman zaman avukatları aracılığıyla aralarındaki uyuşmazlığı ortak bir noktada sonlandırmaya çalışırlar. Müzakere usulunde çoğu zaman “tarafsız bir üçüncü kişi(neutral third party)” bulunmamaktadır. Kimi zaman müzakere esnasında “tarafsız bir üçüncü kişinin görüşüne başvurulabilmektedir. Müzakere tarihsel süreç içerisinde diplomatik ilişkilerde devletler arası anlaşmazlıkların çözümünde gayet başarılı şekilde

²⁶³ **Mining Contracts. How to read and understand them,** (Çevrimiçi) <https://eiti.org/files/mining-contracts-how-to-read-and-understand-them.pdf>(Erişim Tarihi: 20.05.2016)

uygulanmıştır. Müzakere usulu karşılıklı konuşma ve fikir alışverişine dayanan bir yöntemdir ve Avrupa Birliği ülkelerinde ve ABD’de gayet sık olarak uygulanmaktadır²⁶⁴.

Bu yöntemle çözülen uyuşmazlıklar, taraflardan birinin, müzakere sonucunda ulaşılan çözümlerden tatmin olmaması halinde, mahkemeye taşınabilmektedir. Bunun yanısıra, müzakere yönteminde, sorunun çözümü için, tarafların, üçüncü bir kişinin yardımını talep etme hakkı da bulunmaktadır. Kısaca, müzakere yönteminde, tarafların mahkemeye başvurma veya üçüncü bir kişiden yardım talep etme hakları saklı kalmaktadır. Başlıca iki tur müzakere teorisi bulunmaktadır²⁶⁵:

- Rekabetçi müzakere veya Durumsal müzakere,
- Problem çözücü veya birleştirici veya fayda sağlayıcı müzakere.

Müzakerecilerin karakterleri ile müzakere yöntemleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin, rekabetçi bir müzakereci, müzakere genelle, rekabetçi taktikler uygulamaktadır. Rekabetçi müzakere tekniklerinde, esas olarak, karşı tarafın kontrolünü kaybetmesi ve önerilen teklifi kabul etmesi içintehtit edici şekilde manipulatif yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu yöntemi kullanan müzakereciler, yüksek taleplerle müzakereye başlamaktadır. Uzlaşmada, karşı tarafa tehdit edici ve baskı yapıcı yonde davranırlar, ilerleme olmasını istemezler ve sorunu uzatmaya çalışırlar. Genelle, çokacıklama yapmazlar ve sadece kendileri kazanmak isterler. Bu sistemde, bir taraf kazanırken, diğeri mutlaka kaybeder. Rekabetçi müzakere tekniği, her ne kadar, hedeflenen değere ulaşma konusunda, etkin sonuç verse de, müzakere ilişkişine zarar verme ve anlaşmaya varma ihtimalini zayıflatma gibi sakıncaları da bulunmaktadır. Ayrıca bu sistem, taraflar arasındaki, ilişkilerin geleceğini olumsuz yönde etkiler.

Diğertaraftan, problem çözücü bir müzakereci ise, müzakere sürecinde, müzakere tekniğinde, merkezci bir yaklaşım yerine, ortak problem çözümünü içeren, karşı tarafa, kendi isteklerini anlatan bir yaklaşım uygulanır. Bu nedenle, bu müzakere yönteminde iki tarafın da bakış açısı ve ilgilendiği konular dikkate alınır. Ayrıca, sistemde, birinin kazancı, diğertarafın zararı olarak görülmez. Bu yöntemin en büyük

---

²⁶⁴Mustafa Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Cözümü**, Yaklaşım Yayınları, Ankara , 2004, s.73.

²⁶⁵Özbek, **a.g.e.**, s.78.

sakıncası, taraflardan birinin bu yöntemi uygulamada isteksiz olması halinde, istekli tarafın risk altında olmasıdır.

Bu durumda, müzakereci ya vazgeçmeye ya da rekabetçi bir yöntem uygulamaya zorlanır. Ayrıca, eğer karşı taraf anlaşmaya varmazsa, diğer taraf, zarar edebilir. Bunun yanında, karşı tarafın, aynı yöntemi benimsememesi nedeniyle, yani tek taraflı, iyi niyetli ve dürüst bilgi aktarıcı bir yaklaşım sonucu, müzakere bu taraf için, zararlı sonuçlanabilir. Bu tür müzakerecilerin bir diğer özelliği de, kesin stratejiler ve değer yaratacak yaklaşımları olmasıdır (integrative approaches). Halbuki rekabetçi müzakereciler, kazanç talep eden stratejiler uygulurlar²⁶⁶.

4.2.3.3. Arabuluculuk (Mediation)

Arabuluculuk usulü tahkim yargılamasından sonra en bilinen mahkeme dışı çözüm yöntemidir. Arabuluculuk usulünde taraflar, tarafsız bir üçüncü kişi olan arabulucu (mediator) yardımına başvurarak aralarındaki ihtilafı çözmeye çalışırlar. Arabuluculuk yönteminde adında anlaşılacağı üzere taraflar direkt olarak çözüme ulaşmaya ve aralarındaki ihtilafa son vermeye çalışırlar. Arabuluculuk yönteminde müzakere de önemli bir yer tutar. Taraflar müzakere sürecinde arabulucunun yönlendirmesine ihtiyaç duyarlar. Arabuluculuk çoğu zaman taraflar arasında var olan ilişkileri sürdürme (on-going) isteğinin baskın olduğu durumlarda ortaya çıkar²⁶⁷. Arabulucunun görevi taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözecek bir hüküm vermek değil, uyuşmazlığa düşen tarafların ortak bir noktada buluşmaları zeminlerini hazırlamak ve taraflara yol göstericilik yapmaktır.

Arabuluculuk yöntemine dava açılmadan önce başvurulabileceği gibi dava açıldıktan sonra da başvurulabilir. Taraflar önce bir arabulucuya başvurma konusunda anlaşılırlar daha sonra ön hazırlıklar yapılır ve “arbuluculuk oturumu” başlar. Bu aşamada bir çözüme ulaşılmaya çalışılır ve bir karar oluşturulur. Arabulucunun tarafları

---

²⁶⁶Özbek, a.g.e., s.74.

²⁶⁷Tamer Soysal ve Ildır Gulgun, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003, s.89.

bağlayıcı bir karar verme yetkisi yoktur²⁶⁸. Taraflar arabulucunun seçiminde özgür olabilir veya yargısal faaliyetin bir parçası olarak “zorunlu arabuluculuk” olabilir. Ancak yine de taraflar arabuluculuk faaliyeti sonunda uzlaşmaya mecbur değildir.

Arabuluculuk yöntemi, anlaşmazlıkların ucuz ve hızlı bir şekilde çözülmesini sağladığından, en çok tercih edilen yöntemdir. Arabulucuyu müzakereciden ayıran en önemli özellik, arabulucunun uyuşmazlığın tarafı olmayan, bağımsız üçüncü bir kişi olmasıdır. Ayrıca, arabulucunun rolü, bir çözüm empoze etmek yerine, müzakere eden taraflara yardımcı olmaktır ki, bu da arabuluculuğu tahkimden ayıran en önemli özelliktir.

Arabulucuların bağlayıcı karar alma yetkileri yoktur. Temel görevleri aşağıda yer almaktadır²⁶⁹

- taraflarla toplantı yaparak, anlaşmazlıkların nedenlerini tespit etmek,
- müzakere işlemini yönetmek,
- tarafların iletişim kurmalarına yardımcı olmak,
- tarafların anlaşmaya ulaşmalarını sağlamak için yardımcı olmak.

Anlaşmazlık sahibi kişi, arabuluculuk mekanizmasını kullanmak istediğinde, öncelikle varsa avukatıyla görüşmeli ve daha sonra, diğer tarafın da, bu mekanizmaya dahil olup olmayacağını öğrenmelidir. Arabulucunun seçilmesi ise, en önemli adımlardan biridir, çünkü arabulucuya iki tarafın da güven duyması, sistemin işlemesi açısından şarttır. Arabulucuların ve arabuluculuk tekniğın başlıca özellikleri aşağıda yer almaktadır²⁷⁰:

- Arabulucu, ne bir danışman ne de bir hakimdir. Arabulucular uyuşmazlıkları tarafların ihtiyaçları ve menfaatleri doğrultusunda sonuçlandırmak için gerekli bilgi ve deneyime sahip olan uzman kişilerdir,
- Arabulucu, tarafların ihtiyaçlarını karşılayacak tatmin edici sonuçlar üretmek için, tarafların arasında köprü görevi görür,

²⁶⁸ Özbek, a.g.e., s.210.

²⁶⁹ Douglas E. Noll, **A Theory of Mediation**, Dispute Resolution Journal, May-July 2001, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa3923/is_200105/ai_n8932403/pg_13 (Erişim Tarihi: 20.05.2016), s.5.

²⁷⁰ Noll, a.g.e., ss. 8-9.

- Bir arabulucudan herhangi bir vakanın değeri hakkında fikir yürütmesi istenebilir, ancak, onun asıl gorevi taraflara ayrı ayrı veya karşılıklı ihtiyaçlarını karşılayan ihtiyari çözümler bulmak için yardımcı olmaktır,
- Arabulucu, tarafların aralarındaki gerçek konulara odaklanabilmelerinde yardımcı olabilmek iinanalitik düşünce ve iletişim kurabilme yeteneğine sahiptir,
- Arabulucu, tarafların kendilerinin tarif ettikleri ihtiyaçlara ve hedeflere ulaşabilmek iinkarara varabilmelerini sağlayacak bir gerçek temsilci, bir problem belirleyici veya sadece destekleyici bir şahıdır,
- Arabulucu, taraflarca kabul edilebilecek yapıcı önerilerin çerçevesini çizer, tartışmaları ve müzakereleri kolaylaştırır,
- Arabulucu, taraflara uyuşmazlıklarına akılı çözümler aramak ve anlaşmazlıklarla bas edebilmek iingerekli fırsatları sağlar.

Taraflar, arabulucu olacak kişiye kendileri seçerler ve arabulucunun yönlendirmesini izleyip izlememekte serbesttirler. Ancak tarafların uyuşmazlığı yargıya veya bağlayıcı tahkime götürmeleri halinde, arabulucunun tavsiye kararlarının, hakimleri veya hakemleri etkileyebileceği de, gözardı edilmemelidir. Arabuluculuk sistemine karar verilmesini takiben, arabuluculuk faaliyetlerinin başlamasından önce, taraflar, hazırlık çalışmalarına başlarlar. Hazırlık alışmaları kapsamında; benzer olayları ve dokümanları, kararları, sektörel standartları, sorunun neden çözülemediğini inceleyen taraflar, sorunları ve beklentilerini bir kez daha gözden geçirme fırsatı bulurlar. Ayrıca, bu sırada, uyuşmazlığın çözülememesi halinde karşılasacakları risk ve maliyetleri de bir kez daha hesap ederler²⁷¹.

Bazen, hazırlık aşamasında, arabuluculuk süreci başlamadan da sonuca ulaşılabilinmektedir. Bazı uygulamalarda taraflar, hazırlık aşamasında veya hazırlık toplantısından önce, taslak çözüm önerilerini birbirlerine sunarlar. Bu durumlarda, uyuşmazlıkların czldğu ve tarafların anlaştığı görülebilmektedir. Arabuluculuk işlemi başlamasından önce, erken sonuca varılması, maliyetleri de düşürmektedir.

---

²⁷¹Noll, a.g.e., s. 10.

Uyuşmazlıklar genellikle:

- taraflar arasında konuya ilişkin yanlış anlaşılmaların varlığı,
- tarafların konu hakkında eksik bilgiye sahip olmaları (örneğin önemli bir belgeden haberdar olunmaması veya belgenin gözden kaçması gibi) hallerde, arabuluculuk sürecinden önce çözülmektedir

4.2.3.4.Uzlaştırma(Conciliation)

Bugün bazı ülkelerde işadamları ihtilafa gitmenin iş hayatını zehirlediği fikrinden yola çıkarak, ihtilafların daha ekonomik ve çabuk bir yolla çözülmesini tercih etmektedirler. Bu nedenle sözleşmedeki tahkim şartının başına, ihtilafların çözüme kavuşturulmasında tahkimden önce uzlaşmaya gidilmesi ve uyuşmazlık konularının öncelikle taraflar arasında müzakere edilerek çözümlenmesi yoluna gidilmesi teklif edilmektedir. Böylece taraflar, kendi seçtikleri uzlaştırıcı veya uzlaştırıcıların gayret ve yardımı ile uyuşmazlığı gidermeye çalışırlar²⁷².

Uzlaştırma geniş anlamda “arabuluculuk” kavramına dahildir. Çünkü uzlaştırma sırasında da “tarafsız bir üçüncü kişi”nin aracılığına ihtiyaç duyulur ve uyuşmazlık bu şekilde sona erdirilmeye çalışılır. Uzlaştırmada uzlaştırıcı taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözmek için iki tarafın ortak yönlerinden hareketle bir çözüme ulaşmaya çalışır²⁷³. Uzlaştırıcının uzlaştırma faaliyeti sırasındaki pozisyonu “belirleyici (determinative role)” olmaktan çok “tavsiye edici (advisory role)” niteliktedir²⁷⁴.

Arabulucu ortak bir çözüme ulaşmak için taraflara çözüm önerileri sunar ve onları ikna etmeye çalışır. Bu yönüyle arabulucu daha müdahalecidir. Hem uzlaştırma da hem arabuluculukta tarafların çözüm önerilerini kabul zorunluluğu yoktur²⁷⁵.

---

²⁷² Ömer Ozkan, **a.g.e.**, s. 28

²⁷³ Özbek Mustafa, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Temel Çözüm Türleri Nelerdir?**, Ankara Barosu Dergisi, Cilt No.56, No. 2-3, Eylül 1999, s.199.

²⁷⁴ NADRAC, **Alternative Dispute Resolution Definitions**, (Çevrimiçi) <http://www.ag.gov.au/aghome/advisory/nadrac/adrdefinitions.htm>(Erişim Tarihi: 20.05.2016),1997.

²⁷⁵ Soysal ve Gulgun, **a.g.e.**, s.26.

Uzlaştırma, tahkimden farklı olarak delil toplamak ve şahit çağırmak için yasal yetkinin yokluğu özelliklerine sahiptir. Arabulucu, tarafların çözüme ulaşabilmesi için, tartışmayı yönlendirmeyi denerken, tarafları bir araya getirerek, toplantılar yapar ve tarafların taleplerinin yanı sıra, birbirlerinin duygularını da dikkate almasını sağlayarak, çerçeveyi belirler. Uzlaştırmada ise, taraflar çok nadir olarak, bir uzlaştırıcı eşliğinde, aynı masa etrafında karşılıklı olarak otururlar. Genellikle, uzlaştırıcılar, taraflarla ayrı ayrı toplantı yaparlar.

Uzlaştırma ile arabuluculuk yöntemlerinin, diğer özellikleri ise, benzerlik göstermektedir. Uzlaştırıcılar, uyuşmazlık konularını tespit ederek, çözüm önerileri geliştirir ve bir anlaşma sağlanması için çaba harcarlar. Sorunun çözümü için, uzmanlıklarına dayanarak danışmanlık hizmeti verir ve tarafların anlaşması için onları teşvik ederler. Uyuşmazlıkların çözümünde, üçüncü kişi olarak aracılık yapan uzlaştırıcının, belirleyici değil, tavsiye edici bir rolü vardır. Eğer, uzlaştırıcı başarılı olur ve müzakerede, taraflar arasında bir anlaşma olursa, bu durum genellikle, yazılı olarak tespit edilir ve taraflarca imzalanır. Bu belge, sözleşme hukuku kapsamında bağlayıcı bir sözleşme niteliği taşır. Uzlaştırmada, uzlaştırıcının ücretini, genellikle taraflar aralarında esit olarak paylaşarak öderler.

4.2.3.5.Uluslararası Tahkim

AUÇ yöntemi olan Uluslararası Tahkim, ulusal mahkemeler ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Müzakereler ve arabuluculuk işe yaramadığında, sözleşmeler uyuşmazlık çözümününün diğer resmi yöntemleri sağlamaktadır. Genel olarak uyuşmazlık çözüm şartları en azından iki önemli öge öngörmekte: uyuşmazlık çözüm süresince uygulanacak hukuk ve yöntemi. Madencilik sözleşmeleri düzenleyen hukuk uyuşmazlık çözüm yönteminden tamamen bağımsız olabilmektedir. Uyuşmazlığın çözülmesi için iki ana yol vardır: yerel mahkemeler ya da tahkim.

Yerel mahkemeler madencilik sektöründeki uluslararası niteliği taşıyan uyuşmazlıklarda gerekli deneyime sahip olmayabilmesi öngörülemeyen bir sonuca yol açabilmektedir. Taraflar sözleşmeler kapsamında yerel mahkemelerine yargı yetkisi vererek bu riski almaya istekli olup olmadığını dikkate almalıdır. Gelişmekte olan bir ülkede yerel mahkeme usulü yavaş ya da aşırı bürokratik olabilmekte ve avukatların milliyeti üzerine kısıtlamaları koyan hükümler yer alabilmektedir²⁷⁶.

Genel olarak hükümetler madencilik projesinin tüm yönlerinin kendi hukuk tarafından düzenlenmesini tercih etmektedir. Zira o takdirde projenin şekli, sözleşme ve tarafların hak ve yükümlülükleri devletin kontrol altında olacaktır. Madencilik sözleşmelerin hükümetler için önemli fırsatlar ve zorluklar yaratılabilmesi için devletler ilgili projeleri şansa bırakmak istememektedir. Söz konusu endişeleri yansıtarak birçok sözleşmeler projenin işleyişi, sözleşmenin yorumlanması ve uygulanması ve tarafların hak ve yükümlülükleri ev sahibi devletin hukuku tarafından düzenleneceği hükümleri içermektedir²⁷⁷.

Belirtmek gerekir ki, yerel hükümetlerin söz konusu hususları kendi kontrolü altına alarak uluslararası yatırımcıların ev sahibi devletin hukuku insafına düşme endişelerine yol açmaktadır.

Yolsuzluk veya yargı bağımsızlığın eksikliği ile ilgili endişeler, yatırımcıları yerli baskılardan izole olan bir uyuşmazlık çözüm yolu bulmasına teşvik etmektedirler.

Kimi zamanlarda yatırımcılar, söz konusu endişeleri azaltmak amacıyla, uyuşmazlıkların yatırımcının tabi olduğu ülkesindeki mahkemelerinde çözülmesi için yerel hükümetleri zorlamaktadır. Kimi zamanlar ise tahkim yolu seçilmesi için baskı yapmaktadırlar. Ancak, ev sahibi devletin etkin ve bağımsız bir yargı sistemi söz konusu ise tahkim yöntemi seçilmesi ve/veya yargılamanın yurt dışına taşınması konusunda ısrar etmesi zor olabilmektedir²⁷⁸.

---

²⁷⁶Bremen, a.g.e.

²⁷⁷**Mining Contracts. How to read and understand them**, (Çevrimiçi) <https://eiti.org/files/mining-contracts-how-to-read-and-understand-them.pdf>(Erişim Tarihi: 20.05.2016)

²⁷⁸Harris D., **Risk Analysis in Mineral Investment Decisions**, AİME – Transactions, September, 1970.

Tahkim ve Mahkeme Yargılaması

Alternatif uyuşmazlık çözümünün bir yöntemi olan tahkim mahkemelerde yapılan yargılamaya nazaran daha az mücadelecı bir ortam sunar. Tahkim anlaşmaya dayalı yapısı ve tarafların menfaatini ön plana çıkaran özelliği sayesinde süreç taraflar arasındaki ilişkilere gereksiz yere zarar verecek tavırdan sakınan ve hatta bu ilişkileri onaran bir yapıda ilerler²⁷⁹. Özellikle taraflar arasında madencilik gibi süregelen ilişkilerin olduğu durumlarda tahkim faydalı olacaktır. Zira tahkim taraflar arasındaki ilişkileri yıkacak şekilde ilerlemeyecektir aksine taraflar arasındaki ilişkilerin korunmasını sağlayacaktır²⁸⁰.

Bununla birlikte tahkim uyuşmazlığın her iki tarafının da kazançlı çıkacağı bir sonucun ortaya çıkmasını sağlar. Mahkemelerde yapılan yargılamanın neticesinde bir taraf mutlaka kaybederken diğer taraf kazanır. Mahkemelerdeki kazan-kaybet anlayışının aksine tahkim kazan-kazan anlayışıyla hareket eder. Bu durumda uyuşmazlık taraflarının her biri anlaşma masasından memnun olarak kalkacaktır. Bu geleceğe yönelik olarak yeni anlaşmazlıkların çıkmasını da önleyecektir.

Madencilik sektörüne ait yeni uluslararası adli standartlar üç mekanda oluşturmaktadır:

- madencilik faaliyetinin gerçekleştirdiği gelişmekte olan ülkelerin mahkemeler tarafından;
- şirketin tabi bulunduğu ülke ve şirketin merkezinin bulunduğu ülkedeki mahkemeler tarafından;
- kendi sınırları dışında ulusal hukuku uygulayan bazı gelişmiş ülkelerin mahkemeleri tarafından²⁸¹.

Madencilik faaliyetlerin gerçekleştirdiği ülkelerindeki mahkemelerinde vatandaşlar, çevre örgütleri, topluluklar ve hükümet organları tarafından madencilik

²⁷⁹ Christian Bühring-Uhle, **Arbitration and Mediation in International Business**, The Hague, Kluwer Law International, 1996, s.218.

²⁸⁰ Allan J. Stitt, **Alternative Dispute Resolution For Organizations**, Toronto, John Willey & Sons, Canada LTD, 1998, s.12.

²⁸¹ George Pring, **International Law and Mineral Resources**, UNCTAD, Mining, Environment And Development Series, (Çevrimiçi) <http://www2.udec.cl/alfatl/intro/docs/pring.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).

şirketlerine karşı açılan davaların sayısı gittikçe artmaktadır. ABD gibi gelişmiş ülkelerde yaygınlık kazanmış bu tür davalar son zamanlarda gelişmekte olan ülkelerin mahkemelerinde yer almaya başlamıştır.

Şili'deki **Chañaral davası** ünlü bir örnek sayılmaktadır. 1980'lerde maden işletme atıklarının yıllarca Salado nehrine boşaltılması nedeniyle açılan ve çevresel zararın iyileştirme istenilen bu dava Devlete ait Codelco bakır şirketinin şubesine karşı açılmış ve başarılı olmuştur²⁸².

Benzer bir şekilde, **Huasco olayında**, zeytin ağacı çiftçiler ve balıkçılar Şili'deki Huasco pelet tesisinde (fabrikasında) hava ve su kirliliği iyileştirme talebi ile Minera del Pacífico şirketi karşı dava açılmıştır.

Başka bir örnek İzmir ili Bergama ilçesinin Ovacık ilçesinde 1997 yılında yer almıştır. Madencilik şirketinin siyanür liçi yöntemin kullanılması çevreye ve insan sağlığına zarar verilmesinin neden olabileceği ileri süren yörel halkı tarafından açılan bu dava sonucunda Türk yerel mahkemesi tarafından **Eurogold** isimli çok uluslu bir Fransız-Avustralyalı-Kanadalı madencilik şirketinin işletme ruhsatı iptal edilmiştir²⁸³.

Madencilik endüstrisi için daha meşum bir olayı **Marcopper Mining Corporation** yöneticilerinin cezai kovuşturmalardır. 1996'da şirketin Filipinler Marinduque Adasında toksik atıklarının boşaltılması, üç uluslararası yöneticilerine karşı ceza davaları ile sonuçlanmıştır. Medeni para cezaları için 2 milyon ABD dolar; Yerel Hükümeti tarafından açılan kolektif davasının maliyeti 42 milyon ABD dolar; Yerel aileleri tarafından sürülen iddialar 800.000 ABD dolar tutarı ile karşılanmış; çevre iyileştirme için 15 milyon ABD dolar ödenmiştir. Ayrıca, Placer Dome Inc. şirketinin yüzde 40'nın sahibi olan Kanada 40 milyon dolarlık yatırımı terk etmiştir²⁸⁴.

Belirtmek gerekir ki, bugün madencilik şirketlerinkendi tabi olduğu ülkelerinde bile güvenli değiller. Şimdi madencilik faaliyetlerin gerçekleştirdiği ülkelerindeki

---

²⁸² Gustavo E. Lagos, **Developing National Policies in Chile, Mining And The Environment: International Perspectives On Public Policy**, ed. Roderick G. Eggert, 1994, p.87.

²⁸³ Gülçin Keleş, **Bergama Davası Karar Özeti, Hukuk Gündemi Dergisi**, (Çevrimiçi) <http://www.ankarabarsu.org.tr/siteler/ankarabarsu/hgdmakale/2010-2/5.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).

²⁸⁴ Rosemarie V Francisco, **Marcopper Changes Name, Spins Off Mining Business**, Businessworld, Manila, 1997.

vatandaşları şirket merkezinin bulunduğu ülkedeki mahkemelerinde madencilik şirketlerine karşı dava açabilmektedir²⁸⁵.

Ok Tedi davası bir örnek davası olarak değerlendirmektedir. Bakır-altın açık ocağının yakınlarda bulunan Papua Yeni Gine arazi sahipleri atıklarının boşaltılması iddiası ileri sürerek BHP Minerals şirketine karşı 4 milyon dolarlık dava açmışlardır. Söz konusu dava Şirketin merkezinin bulunduğu Melbourne, Avustralya'da açılmıştır²⁸⁶.

1997 yılında madencilik şirketi arazi sahiplerine 13 yıl süre içinde 30 milyon dolarlık tazminatın ödemeyi kabul etmiştir. Şimdilik ise söz konusu madencilik şirketi toplum geliştirme projeleri programına dahil olmuştur. Dünya çapında madencilik endüstrisi için işbu karar bir model çözümü olabilmektedir.

Benzer bir şekilde, Ekvador ve Peru vatandaşları, Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihsel petrol ve gaz operasyonlarından kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliği nedeniyle Texaco şirketine karşı davası ABD'deki federal mahkemelerinde açmışlardır²⁸⁷.

Yukarıda bahsettiğimiz tahkim yönteminin avantajları ve yerel mahkemelerinde yatırımcılarla yaşanan sıkıntıları dikkate alarak genellikle madencilik şirketleri ulusal yargılamasına tahkim yolunu tercih etmektedirler. Taraflar tahkimi seçtiği takdirde meydana çıkabilecek bir sürü sorunlarından madencilik sektörü en yakından ilgilendiren şunlardır;

Tahkim Yeri

Milletlerarası Tahkim Kanunu tahkim yeri ile neyin kastedildiği konusunda bir açıklığa sahip değildir. Doktrinde milletlerarası ticari tahkim hukukunda tahkim yerinin iki anlamı olduğu ifade edilmiştir²⁸⁸.

---

²⁸⁵ Kit Armstrong, **The Green Challenge - Managing Environmental Issues in Natural Resources Projects in Developing Countries**, Rocky Mountain Mineral Law Institute, 1996, ss. 3-38.

²⁸⁶ William Prince ve David Nelson, **Developing an Environmental Model: Piecing Together the Growing Diversity of International Environmental Standards and Agendas Affecting Mining Companies**, Colorado Journal of International Environmental Law & Policy, 1996, s. 275.

²⁸⁷ Prince ve Nelson, **a.g.e.**, s. 273.

²⁸⁸ Turgut Kalpsüz, **Türkiye'de Milletlerarası Tahkim**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2007, s.37.

Bunlardan ilki tahkimin hukuken kendisi ile irtibat halinde olduğu yerdir. Bu yer tahkimin yürütülmesi ve hakem kararının verilmesi gereken yerdir. Tahkimle ilgili hukuki işlemlerin bu yerde yapılması gerekir. Tahkim esas itibariyle bu yerin ülkesinde bulunduğu devletin yargı yetkişine tâbidir²⁸⁹.

Diğeri ise tahkimle ilgili münferit işlemlerin yapıldığı yerdir. Hakemler tanıkların dinlenmesi, keşif yapılması veya hakem kararının müzakere edilmesi gibi tahkimle ilgili münferit iş ve işlemlerin yapılması için tahkim mahallinden başka bir yerde toplanabileceklerdir. Bu durumda hukuken irtibat halinde olunan yerin değiştiğinden söz edilemez²⁹⁰.

4.2.4. Yatırımcılar için Sözleşme Dışı Koruma Yolları ve Devlet Gücü Üzerinde Kısıtlamalar: Yatırım Anlaşmalarının Rolü

Muhtemelen yabancı madencilik şirketleri için sözleşme ve yargı dışı en önemli hukuki koruma yolu "yatırım anlaşması"dır.

Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşmaları olarak da bilinen Yatırım anlaşmaların temel özelliği yabancı yatırımcılara sağlanacak koruma, teşvik ve vergi avantajlarının belirlenmesidir. Söz konusu anlaşmaların temel ilkeleri;

- Adil ve eşit muamele ilkesi;
- En çok gözetilen ulus kaydı;
- Temel hak ve menfaatlerinin uluslararası hukuk temelinde korunması;
- Uğrayacağı zararların giderilmesi;
- Transfer edilebilir değerlerin ülke dışına transferi ile ilgili güvenceler getirilmesidir.

En önemlisi, söz konusu korumaların uygulanabilirliği, yatırım anlaşmaların yabancı şirketlere sağlanan güçlü bir usuli enstümanıdır. Nitekim, yatırımların ev sahibi devletin alabileceği doğrudan ve dolaylı karar ve uygulamaları sonucunda zarara

---

²⁸⁹Kalpsüz, **a.g.e.**, s.37.

²⁹⁰Kalpsüz, **a.g.e.**, s.38.

uğraması ve ayrıca yatırımın kamulaştırma veya siyasi riskler neticesinde zarara uğraması durumunda yabancı şirketler ev sahibi devletine karşı dava açabilmektedirler. Yatırımcı ile devlet arasında çıkan uyuşmazlıkların çözümü genel olarak tahkimde yer almaktadır.

Bugüne kadar dünya çapında 3 bin üzerinde yatırım anlaşma imzalanmıştır. Yabancı bir yatırımcının, bu anlaşmaların kapsamına girmesi ekstra bir koruma aracına sahip olması demektir.

Halen şirketler, madencilik sektöründeki uyuşmazlıklarına ilişkin hükümetlerin eylemleri ve eylemsizlikleri itiraz etmek amacıyla yatırım antlaşmaları kullanmıştır. Söz konusu uyuşmazlıklar aşağıda belirtilen husularından kaynaklanmaktadır:

- İşletme ruhsatın iptal edilmesi takiben hükümet tarafından şirketin mülkünün kamulaştırılması;
- Maden ocağının kapatılmasının istenmesi takiben hükümet tarafından şirketin mülkünün kamulaştırılması ve adil ve eşit muamele ilkesinin yerine getirilmemesi;
- Hükümet tarafından şirkete karşı ayrımcılık yapılması, çevresel düzenlemelerin ihlali için şirkete karşı yaptırımların uygulanması ve aynı zamanda benzer bir ihlali durumunda diğer şirketlere karşı tedbirlerin alınmaması, adil ve eşit muamele ilkesinin yerine getirilmemesi;
- Hükümet tarafından “tam koruma ve güvenlik” yükümlülüğü yerine getirilmemesi, yerel vatandaşlarının eylemlerinden kaynaklanan zararlarından yatırımların korunmaması;
- İlgili bir kanuna dayanarak tarihsel dezavantajlı gruplara öz hisselerinin satılmaması için madencilik şirketinin Hükümet tarafından kamulaştırılmasıdır²⁹¹.

İç hukuka uygunluk bir yatırım anlaşmasının (veya uluslararası hukukunun) ihlali için bir dayanak değildir. Hükümetin eylemleri kendi hukuku ile tamamen uyumlu olsa bile, yine de yatırım anlaşmasının ihlali söz konusu olabilmektedir.

---

²⁹¹ **Mining Contracts. How to read and understand them**, (Çevrimiçi) <https://eiti.org/files/mining-contracts-how-to-read-and-understand-them.pdf>(Erişim Tarihi: 20.05.2016)

4.3. Türk Mevzuatında Madenler ve Madencilğe İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanan Yöntemler

Maden Hukukunda yapısal ve mevzuatın uygulanma şeklinden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmaktadır. Teknik, ekonomik ve hukuki bilgi alanlarına ilişkin madencilik sektöründeki gerçek ve güncel soruları ulusal seviyede yargı mercileri çözmektedir. Böylece, yargı maden hukukunun gelişimine büyük bir katkı yapmıştır.

Maden Hukukunun konusunun iş hukuku alanından, borçlar hukuku, icra hukuku alanlarına kadar farklı dalları ilgilendiren boyutları bulunmaktadır. Hattauluslararası hukuku açısından da incelenmesinin kaçınılmaz olduğu da belirtilmektedir²⁹².

Maden alanının teknik boyutundaki uzmanlar, yatırımcılar ve idare (devlet) madencilğe ait ilişkilerin taraflardır.

Tezimizin bu kısmında Türk mevzuatında madenler ve madencilğe ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde uygulanan yöntemleri ele alınmıştır. İlk olarak, sektörün teknik, ekonomik ve hukuki boyutları dikkate alınarak, maden hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların Türk yargı sisteminde çözüme kavuşturulma konusu incelenmektedir. Daha sonra örnek teşkil eden yargı kararları ile oluşan ülkedeki maden mevzuatının uygulama durumu araştırılmaktadır. Türkiye’de Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarının hukuki düzenlemeleri incelenmektedir. Ve nihayet Türkiye’nin taraf olduğu yatırım uyuşmazlıkları analiz edilmektedir.

---

²⁹²Telli, a.g.e. s.57.

4.3.1. Türk Yargı Sisteminde Maden Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümüne Kavuşturulması

Türk hukuk düzeninde, yargı birliği değil; yargı ayrılığı rejimi geçerlidir ve bu ayrımlaşma, çözüme kavuşturulması gereken uyuşmazlıkların nitelik ve özellikleri ile korunması hedeflenen menfaatlerin birbirinden farklılık göstermesinin yani kategorik çerçevede de olsa uzmanlaşma olgusunun ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Türk hukuk düzeninde, yedi tane yargı kolu mevcuttur. Bunlar; anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı, uyuşmazlık yargısı, askeri yargı, seçim yargısı ve hesap yargısıdır. Maden hukuku uyuşmazlıkları, tek bir yargı kolunun uğraş alanı içerisine girmemekte, bir kısmı idari yargı kolunun; bir kısmı ise, adli yargı kolunun faaliyet alanı içerisinde bulunmaktadır.

Madenler, hukuki statüleri itibarıyla tabii servet ve kaynaklar içerisinde yer almakta ve Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunarak kamu malı olarak değerlendirmektedir²⁹³. Maden Kanununun 4. maddesi dikkatli okunduğunda, madenlerin de kapsamına dahil oldukları tabii servet ve kaynakların sadece devlet hüküm ve tasarrufu altında olduğunu belirtmekle yetinilmeyip, ayrıca “içinde buldukları arzın mülkiyetine tabi değildir” ifadesine de gerek duyulmuş olması, bir yandan “malumu ilam” olmakla birlikte, madenlerin diğer kamu malları arasında gösterdiği nitelik farkından da kaynaklanan bir vurgulamadır²⁹⁴. Bundan dolayı üzerlerindeki hüküm ve tasarruf yetkisinin doğrudan doğruya Devlete ait olmasının doğal bir sonucudur.

Madenlerin aranma ve işletilme hakkı da Devlete ait olmaktadır. Devlet (idare) madenlere ilişkin arama ve işletme haklarını, Maden Kanunu ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde, belirlenen süre ve şartlarla özel hukuk kişilerine devredebilmektedir.

Madenlerin aranması ve işletilebilmesi için verilecek olan ruhsatlar, idarenin tek yanlı iradesiyle tamamlanan bireysel idari işlem konumundadırlar; Devlet, bu izinle, kendi hüküm ve tasarrufu altında bulunan madenlerin, aranması ve işletilmesi için, özel kişilere, birtakım yetkiler vermektedir; dolayısıyla bu bağlamda ortaya çıkacak

²⁹³ Anayasa, m. 168.

²⁹⁴ Aydın Gülan, **Maden İdare Hukukumuzun Ana İlkeleri ve Temel Müesseseleri. Mevzuat ve Yargı Kararları Işığında Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi**, Lamure, İstanbul, 2008, s.12.

ihtilaflarda da, görevli yargı yerleri idari yargı yerleri olacaktır²⁹⁵. İşletmeci özel kişi, bir kamu hizmetinin görülmesini üstlenmese bile, madenlerin kamu malı niteliği taşıması ve ülke bütününde sahip olduğu özel önem sebebiyle, idare, koruma ve denetleme bağlamında birtakım özel yetkilerle donatılmış durumdadır; bu yetkilerin kullanımından kaynaklanan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmak da, diğeri gibi, idari yargının görev alanı içerisinde yer almaktadır²⁹⁶. Bunların dışında, işletme ruhsatı süresince, işletme faaliyetleri için gerekli olan özel mülkiyete konu taşınmazın, kamu yararının varlığı halinde idarece kamulaştırılması mümkündür; bu kamulaştırma işlemi de tipik bir idari işlemdir; bu işlemin iptali için açılacak olan davalarda da, görevli yargı alanı idari yargıdır.

Maden hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların bir kısmının çözüme kavuşturulması ise, ayrı ve bağımsız bir yargı kolu olan adli yargı bütününe dahil hukuk yargısının uğraş alanı içerisine girmektedir.

Maden haklarının devri, maden haklarının miras yoluyla intikali, maden cevherinin rehni, maden ipoteği ve maden kirasından doğan uyuşmazlıklarla Maden Kanunu'nun 40. maddesi çerçevesinde konulan haciz ve ihtiyati tedbirler ile bir madenin icra yoluyla satışı sebebiyle ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmak, hukuk yargısının görev alanı içerisinde yer almaktadır.

Hukuk yargısının uğraş alanına giren diğeri bir konu da, maden işletme hakkı sahibi ile işletmede çalışanlar ve üçüncü kişiler arasındaki uyuşmazlıklardır²⁹⁷. Ayrıca, kamulaştırma bedelinin tespiti istemlerini ve kamulaştırmayı el atmadan kaynaklanan tazminat istemlerini karara bağlamak da, hukuk yargısının görev alanı içerisine girmektedir.

Diğeri taraftan, hukuk yargısı bütünü içinde yer alsaydı bile, maden hukukuna ilişkin bu uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması yeknesaklık göstermemekte; çeşitlilik arz etmekte, bir kısmı genel mahkemelerce, bir kısmı ise özel mahkemelerce karara bağlanmaktadır.

---

²⁹⁵ Telli, **a.g.e.** s.140.

²⁹⁶ Telli, **a.g.e.** s.141.

²⁹⁷ Telli, **a.g.e.** s.146.

Bu çok parçalılık karşısında, maden hukuku uyuşmazlıklarının, tek bir bütün halinde örgütlenen uzmanlık yargı yerince çözüme kavuşturulması mümkün değildir. Ayrıca her bir uyuşmazlık türünde sağlanması gereken hukuki himaye birbirinden farklıdır; uyuşmazlıkların çözümü evresinde, farklı yargılama usulleri ve ilkeleri işlerlik kazanır ve ayrıca her bir uyuşmazlık tipinin özellikleri ve nitelikleri birbirinden farklılık göstermektedir²⁹⁸.

Örneğin, maden cevheri rehni, intifa ve irtifak haklarının tesisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar, kamulaştırmaz el atmadan kaynaklanan işgal tazminatı ve zararın tazmini istemlerini karara bağlamak, uyuşmazlığın miktar veya değerine göre, genel mahkeme konumundan bulunan sulh veya asliye hukuk mahkemelerinin görev alanına girecektir. Diğer taraftan, kamulaştırma bedelinin tespiti istemlerini ise, asliye hukuk mahkemeleri karara bağlayacaktır²⁹⁹.

Maden Kanunu'nun 40.maddesi çerçevesinde, konulan hacizlere karşı yapılacak olan şikayetleri karara bağlamak ise, hukuk yargısı alanında görev yapan ve bir özel mahkeme konumunda bulunan icra mahkemelerinin uğraş alanı içerisinde yer almaktadır. Bunlardan başka, maden işletme sahibi ile madende çalışan işçiler arasında, iş ve sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmak ise, hukuk yargısı bağlamında görev üstlenmiş diğer bir özel mahkeme olan iş mahkemelerinin faaliyet alanı içerisinde³⁰⁰.

Elektrik enerjisi üretimine bakmak olursak, elektriğin üretimi için ileri teknolojiyi gerektiren termik santral işletilmesi ve Maden Kanunu uyarınca bir maden olan linyitin (IV. Grup madenlere ait maden türü) enerji üretiminde değerlendirilmesi hususu, başlı başına bir kamu hizmetinin kurulup işletilmesi anlamına gelebileceği için, bir idari sözleşme türü olan kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerine de konu olabilecek bir nitelik arz etmektedir. Dolayısıyla, bir kömür havzasında termik santral kurulup; kömürün bu bağlamda elektrik üretiminde değerlendirilmesi biçiminde madenlerin işletilmesi ise, Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nce özel hukuk kişileri ile

---

²⁹⁸ Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanlığı, **Maden Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Kanun Teklifi ve Genel Gerekçesi**, (Çevrimiçi) <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-0966.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2016).

²⁹⁹ Süha Tanrıver, **Madencilik Alanında Bir İhtisas Mahkemesinin Oluşturulmasına Gerek Olup Olmadığı Üzerine Bazı Düşünceler**, Ankara Barosu Dergisi, S. 68, Ankara, 2010, s. 206.

³⁰⁰ Tanrıver, **a.g.e.** s.206.

akdedilecek olan kamu hizmeti imtiyaz sözleşmeleri aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir.

Söz konusu sözleşmelere, Anayasa'nın 125. maddesine göre uyuşmazlıkların çözümü için tahkim yöntemi de öngörülmektedir. Hatta, yabancı unsur içermesi kaydıyla, bu tür sözleşmelere, uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması amacıyla, milletlerarası tahkim yönteminin kullanılması da mümkündür. Bu durum, özellikle, yabancı sermaye şirketlerinin, bu alana ilgi duymasını ve kamu hizmetinin ifası için varlığı zorunlu ileri teknoloji ve yüksek ölçekli mali kaynak kullanımını gerektiren yatırım finansmanının daha kolaylıkla gerçekleştirilmesini sağlayıcı bir etki yaratmaktadır.

Anayasa'nın 47. maddesinin 4. fıkrası uyarınca, idareye, akdedeceği özel hukuk sözleşmeleri ile kamu hizmetlerini özel hukuk kişilerine gördürme; hatta devretme imkanı yaratılmıştır. İdarece akdedilebilecek olan bu sözleşmelerden ilkini, yap-işlet-devret sözleşmeleri oluşturmaktadır.

Yap-işlet-devret modeli Tanrıver'in makalesinde de değinmiştir. Tanrıver'e göre, yap-işlet-devret modeli, ileri teknoloji ve yüksek ölçekli mali kaynak kullanımını gerektiren kamu hizmetlerinin kurulup işletilebilmesi için varlığı zorunlu yatırımların finansmanını gerçekleştirmek amacıyla öngörülmüş ve geliştirilmiş olan özel bir modeldir³⁰¹. 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun'un 2. maddesinde, bu tür sözleşmelerin işlerlik kazanabileceği alanlar arasında maden işletmeleri de sayılmıştır. Dolayısıyla, bu bağlamda akdedilebilecek yap-işlet-devret sözleşmeleriyle ilgili olarak, ihale şartnamesinde açıkça vurgu yapılması suretiyle, uygulama sözleşmelerinde uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması için tahkim kaydı öngörülebilecektir. Tahkimin en büyük yararı ise, uyuşmazlıkların, uzman kişilere müracaat suretiyle çözüme kavuşturulması olanağını, uyuşmazlığın taraflarına sağlamasıdır.

Nitekim, maden hukuku uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulması farklı yargı merciileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kanaatimizce, Maden hukuku uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulması bağlamında, serilik ve verilecek kararlarda sağlıklı çözümler üretilmesi için AUÇ yolların kullanılması uygun ve cazip olmaktadır.

---

³⁰¹ Tanrıver, **a.g.e.**, s. 210.

Söz konusu uyuşmazlıkların nitelikleri ve özelliklerinin gerektirdiği, genel ilkelerden ve kurallardan sapma gösteren özel usul hükümlerin koyulması şarttır. AUÇ yöntemleri esneklik göstererek madenlere ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde teknik müşavirleri, maden hukuku uzmanları, madencilik konusunda uzman olan, işin teknik ve ekonomik boyutunu bilen kişilerin katılmasının olanağı sağlamayabilmektedir.

4.3.2. Yargı Kararlarında Maden Hukuku Sorunları

Türk yargı kararlarında madenlerin önemine, ekonomik boyutuna, yatırımın yüksekliğine ve riskine, hatta yabancı sermayenin önemine ilişkin vurgular yer almaktadır.

Anayasa Mahkeme kararları

Çok sayıda Anayasa Mahkeme kararlarında Maden Hukukuna ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır. Böylece, E. 1993/126, K. 1965/7 sayılı iptali istenilen kanun maddesi maden suların mülkiyetinin devrine ilişkin bir kararında madenlerin “Devlet Hüküm ve Tassarufu Altında Olmak” kavramının anlam ve kapsamı incelenmektedir.

Sonuç olarak bu kararda devletin hüküm ve tassarufu altında olma kavramının anlamına ilişkin gerekçelere yer verilmiş: “Anayasa’nın (1961) 130uncu maddesinde ise sadece madenlerin Devletin hüküm ve tassarufu altında olduğu kaydedilerek Devlet hakkının arama ve işletmeğe ve bir de amme menfaati yönünden murakabeye inhisar ettiği belirtirmektedir. Madenler milli servettir ve devletin iktisadi, hatta siyasi ve askeri bünyesi ile yakından alakalıdır. Bunun içindir ki madenler devletin hüküm ve tassarufu altındadır. Bu demek değildir ki, madenlerin veya maden sularının bulunduğu arazinin mülkiyeti de devlete aittir”.

Anayasa Mahkemesinin E. 1985/20, K. 1986/30 sayılı kararında 3213 sayılı Maden Kanununun 29 ayrı maddesinin iptali talep edilmiştir. Madencilik sektörünün diğer

sektörlerden farklılıkları vurgulayan bu karar kapsamlı değerlendirmeleri içermektedir³⁰².

Söz konusu karar,

- Anayasa'nın 168. Maddesinde yer alan maddenin anlamına ilişkin açıklama, karşı oy gerekçesiyle birlikte değerlendirildiğinde maden hukuku bakımından fevkalade önemli bir yol ayrımında devlet ve özel sektör bakımından arama ve işletme hususlarında “eşitlik” sağlayıcı bir yorumla Anayasa maddesinin ele alındığı bakımından önem taşımakta,
- Madencilik sektöründeki hukuki ve kurumsal düzenlemelerin “çok duyarlı” bir kamuoyu ilgisine mazhar olduğuna işaret etmekte,
- “Madencilik sektörü ile ilgili hukuki düzenlemelerin gözsterdiği istikrarsızlık” madenciliğin istenen ölçüde gelişmemiş olmasının temel sebebi olarak göstermektedir.

Anayasa Mahkemesinin E. 1975/179, K. 1976/8 sayılı ve E. 1979/1, K. 1979/30 sayılı kararlarında maden arama ve işletmenin kamu hizmeti niteliği değerlendirmektedir. Söz konusu kararlar, verilmiş olan izin ve işletme haklarının geri alınmasına ilişkin hükümlerin devletleştirme sayılıp sayılmayacağını incelemektedir.

Danıştay Kararları

Danıştay mahkemesi de Maden Hukuku sorunları, kavramları ve kapsamlarını değerlendirmektedir.

Madenler ile ilgili uyuşmazlıklarda istisnai sayılmayacak kadar çok sayıda Maden ile ilgili işlemler yapan idarelerin hatalarından kaynaklanan uyuşmazlıklara ilişkin kararlara rastlanmaktadır.

İdareden kaynaklanan teknik ve hukuki uygulama hatalarını gösteren yargı kararlarında incelenmiş olan sorunlar şunlardır³⁰³;

³⁰² Daha detaylı bilgi için bkz.: Gülan, **a.g.e.**, ss. 18-40.

³⁰³ Daha detaylı bilgi için bkz.: Gülan, **a.g.e.**, ss. 40-80.

Teknik yetersizliklerden kaynaklanan yanlış uygulamalar (Örneğin, koordinatların hatalı tespiti, ruhsatı hatalı düzenlenmesi)³⁰⁴,

- Kanun maddesinin yanlış uygulaması (Örneğin, yürürlükten kaldırmış ve Maden Kanunu kapsamına alınmış Taşocakları Nizamnamesine göre, kaçak çıkarılma halinde mal bedeli kadar kesilecek para cezasının bir hükme dayanması gerekmektedir. Ancak bu hususta rastlanan iptal hükümlerinin çokluğu, hep aynı gerekçeye dayalı olması ve daha önemlisi aynı idarenin aynı “hata”yı sürekli yaparak verilen para cezalarının iptaline yol açılması durumu söz konusudur)³⁰⁵,
- İlgililerin yanlış bilgi verilmesi³⁰⁶,
- İdarenin “hatalı” işleminden ötürü tazminata mahkum edilmesi (Örneğin, bilgi işlem merkezindeki kayıt yanlışlığı nedeniyle davacıya arama ruhsatı verildiğinin anlaşılması ve bu nedenle yanlışlıkla verilen ruhsatın davalı idarece iptal edilmesinde idarenin hizmet kusuru bulunduğu açık olduğundan davacının gerçek zararın tesbit edilerek tazmin edilmesi)³⁰⁷.
- Maden çıkarıldıktan sonra mülkiyetinin kime ait olacağı sorunu da Danıştay tarafından açıklamıştır. Danıştay’a göre, çıkarılmış olan madenin özel mülkiyete ait olmaktadır³⁰⁸.

İşletmeye İlişkin Danıştay Kararları aşağıda verilen ihlal biçimlerine ilişkindir;

- Başkasının alanından maden çıkararak satılması,
- Madencilik faaliyeti yapma hakkını işletme ruhsatı ile edinmiş kişinin, aynı sahada ruhsat almadan başka madenler çıkarması³⁰⁹,
- Madenlerin işletmeye alınması gerekliliği³¹⁰ (Madenin gösterdiği kamu yararı önemi de dikkate alınmaktadır)³¹¹,
- İşletilmesine verilen önem sebebiyle, madencilik faaliyetine diğer hissedarların muvafakat vermemiş olmasının, talep eden hissedara ruhsat verilmesine engel teşkil etmesi³¹²,

³⁰⁴ Bkz.: Danıştay 8. D. Esas No: 1995/2135 Karar No: 1998/1385.

³⁰⁵ Bkz.: Danıştay 8. D. Esas No: 1998/5515 Karar No: 2000/6185.

³⁰⁶ Bkz.: Danıştay 8. D. Esas No: 1995/4802 Karar No: 1996/4080.

³⁰⁷ Bkz.: Danıştay 8. D. Esas No: 2000/2919 Karar No: 2001/4996.

³⁰⁸ Bkz.: Danıştay 8. D. Esas No: 1994/5776 Karar No: 1996/533.

³⁰⁹ Bkz.: DANIŞTAY 8. D. Esas No: 1994/895, Karar No: 1994/2364

³¹⁰ Bkz.: DANIŞTAY 8. D. Esas No: 2000/5455, Karar No: 2002/1853, 28.3.2002

³¹¹ Bkz.: DANIŞTAY 8 D. Esas No: 1998/3561, Karar No: 2000/8208

- Maden işletmesi kapsamında ödenmesi gereken buluculuk hakkı ile ilgili ihlaller (3213 sayılı Maden Kanununda buluculuk hakkının sona erdirilmesi hususuna yer verilmemiştir)³¹³.

Maden Kanunundan Kaynaklanan Yaptırımlara İlişkin Danıştay Kararları

Yargı kararlarında idari yaptırıma sebep olan fiiler, bu alandaki ihlal biçimlerinin çok farklı ve fazla olabildiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu ihlal eğilimlerinin tespitinin güçlüğü sebebiyle denetiminin ne kadar güç olduğu da açıktır. Örneğin, mermer işletme ruhsatının iptal edilmesine ilişkin 9.3.1995 gün ve 294/1617 sayılı işlemin iptali istemiyle ilgili 1997/331 sayılı Danıştay kararında yer alan olayda, davacının işletmeye alma mecburiyetini aşabilmek için başka bir ocaktan çıkarılmış madenleri getirdiğinin anlaşılması üzere uygulanan yaptırım hukuka aykırı görülmemektedir.

İdari yaptırımlar için kanunda belirlenen usule uyulup uyulmadığı yargı merciilerin inceleme konularından birisi olmaktadır. Bu kapsamda bazı eksikliklerin derhal “ruhsatın feshi” gibi ağır yaptırıma konu olması hukuka aykırı bulunmuştur. Örneğin, Maden Kanunu uyarınca intibakı için verdiği bir işletme projesinde, projeyi hazırlayan mühendisin ve saha sahibinin imzalarının bulunmadığından bahisle ruhsatının feshine ilişkin davalı idare işleminin iptali istemiyle açılmış davada; Maden Kanunu ve ilgili yönetmelik uyarınca, ilgili dairece tespit edilen hata ve noksanlıkların giderilmesi için yazılı bildirimden başlayarak iki ay içinde düzeltilmesinin ilgiliden istenmesi gerekirken, böyle bir süre verilmeksizin tesis edilen dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemi iptal eden Denizli İdare Mahkemesinin” kararı onanmıştır³¹⁴.

İdari yaptırımlar için kanun maddesinde belirlenmiş olan “şartlar”ın gerçekleşmiş olup olmaması da hukusal denetim açısından önem taşımaktadır. Maddede belli bir yaptırımın uygulanabilmesi için belirlenmiş şartlar bulunmakta ise, bunların gerçekleşmiş olması elbette idari yaptırımın hukuka uygunluğu için, şarttır.

³¹²Bkz.: DANIŞTAY 8. D. Esas No: 2001/3693, Karar No: 2002/3404

³¹³Bkz.: DANIŞTAY 8. D. Esas No: 1993/2775 Karar No: 1994/1640

³¹⁴Bkz.: DANIŞTAY 8. D. Esas No: 1999/4381, Karar No: 2001/5135.

Maden Hukuka İlişkin Danıştay Kararları Işığında Kamu Yararı Ve Üstün Kamu Yararı Çatışması

Bazı uyuşmazlıklarda çatışan kamu yararlarından birisini tercih etmek, diğeri ile bağdaşır olup olmadığına karar vermek için “üstün kamu yararı”nı belirlemek bakımından tutarlı ve kriterlere tabi kılınmış bir çözüm ihtiyacı bulunmaktadır.

Madencilik faaliyeti, Kanun uyarınca kamu yararı görülen bir faaliyet haline gelmiştir. Özellikle çevre korunması, ormanların korunması, meskun yerlerde insan sağlığının korunması gibi kamu yararı içerdiği hiç kuşkusuz yaklaşımlar ile karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda madencilik faaliyetinin oluşturduğu potansiyel tehdit sebebiyle diğer kamu yararları karşısında korunup korunmayacağı, bağdaşır sayılıp sayılmayacağı önem taşımakta ve yargı kararlarına yansımaktadır³¹⁵.

DANIŞTAY 8. D. Esas No: 2001/1397, 2002/1000 sayılı Kararına göre, “Maden Kanunu, madenlerin aranması, işletmesi, üzerinde hak sahibi olunması ile ilgili usul ve esasları belirleyen özel bir kanun olup; aranması, işletilme hakkı Devlete ait olan ve belirli bir süre için özel kanunun açık izine bağlı olarak gerçek ve tüzel kişilere devredilebilecek madenlerin, kanunda öngörülen usul ve esaslara göre Devletin gözetim ve denetimi altında işletilmesi Anayasal bir haktır. Anayasa emrine uygun olarak gerçek ve tüzel kişilerin uyması gereken bütün kurallar ve bu kurallara uyulmaması halinde uygulanacak yaptırımlar Maden kanunu ile düzenlenmiştir.

Maden yatakları arzın her yerinde oluşabilen doğal kaynaklar olmadığından, madenlerin oluştuğu yerde üretilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Çevre Koruma mevzuatında kirlilik nedeniyle maden ruhsatlarının iptalini gerektirecek bir düzenleme bulunmamaktadır.

Öte yandan, ocakların çalıştırılmasında çevre kirliliğine neden olabilecek bir olumsuzluk var ise, bunun engellenmesi, müracaat yolları ve yaptırımları belirlenmiştir. Kaldı ki bilirkişi raporunda yapılan faaliyetlerin çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkilerinin (töz-gürültü-taş fırlatma, titreşim) alınan önlemlerle asgari düzeye indirildiği sürekliliğin sağlanabilmesi için kontrol ve denetimlerin periyodik olarak yapılması, ocağın bu hali ile kapatılmasının can güvenliği ve görüntü kirliliği açısından daha

³¹⁵ Gülan, a.g.e., s. 75.

büyük olumsuzluklara beden olacağı, bu nedenle yerleşim bölgelerinde bulunan bu gibi taşocaklarının hazırlanacak rehabilitasyon projelerine uygun olarak üretimlerini sürdürmeleri faaliyet sona erdiğinde rehabilitasyon projelerini uygulayarak arkalarında görüntü ve emniyet açısından olumsuzluk bırakmamaları gerektiği vurgulanmıştır.

Ülke ekonomisi için artı değer yaratan, yapılan ihracatla döviz girdisi sağlayan ve pek çok kişiye iş olanağı açan bu tür işletmelerin kapatılması için çevre ve insan sağlığına zarar verdiğinin kesin olarak saptanmış olması gerektiği, oysa olayda, konunun uzmanlarınca hazırlanan raporda, çevre ve insan sağlığına olumsuz etkileri alınacak önlemlerle giderilebilecek düzeyde olduğu belirtildiğinden, uyuşmazlığa konu maden sahalarına ilişkin ruhsatların, kamu yararı dengesi gözetilmeksizin, idarenin denetim yetkisi yok sayılarak, olabilecek risk varsayımından hareketle iptali yoluna gidilmesinde hukuka uyarlık bulunmadığı, öte yandan, bu tür işyerlerinden gayri sıhhi müessese ruhsatına tabi olanların ruhsatsız faaliyetlerinin ilgili makamlarca denetlemesi gerekli iptal edilmesine gerekçe olmayacağı sonucuna varılmakla, aksine verilmiş bulunan mahkeme kararında hukuki isabet görülmemiştir”.

Bu kararda, “kamu yararı dengesi” gözetilmesi, “kapatılması için çevre ve insan sağlığına zarar verdiğinin kesin olarak saptanmış olması gerektiği”, “maden işletilmesinin anayasal bir hak” olduğuna değinilmesi, madencilik faaliyetinin kamu yararı katsayısı ile diğer kamu yararları arasında “denge” arayışını ve kimi zaman üstün sayılmasının teorik bir altyapısının da oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ancak yargı kararları her zaman madencilik faaliyetini üstün kamu yararı açısından ön plana çıkarmamaktadır. Örneğin doğal sit alanına ilişkin DANIŞTAY 8. D. Esas No: 2001/507, 2002/2235 sayılı kararında madencilik faaliyetinin vereceği zarar dikkate alınarak doğal sit niteliğindeki orman arazisinde maden işletme ruhsatı verilmesini hukuka aykırı bulmuştur.

Nitekim, çalışmamızın bu kısmında Maden Hukukuna ilişkin bazı yargı kararları bir araya getirilip incelenmiştir. Böylece, Maden Hukuku’ndan kaynaklanan uyuşmazlıkların ulusal yargı sisteminde giderilmesinin genel görünümü ortaya konulmuştur. Uyuşmazlıklara taraf olan gerçek ve tüzel kişilerin, idare, devlet kurumları ve mahkemelerin önüne çıkabilecek sorunlar ele alınmıştır.

Yargı kararların incelenmesi sonucunda aşağıdaki önemli hususlar tahsis edilmiştir:

- Çok sayıda uyuşmazlıklar idari hatadan kaynaklanmaktadır. Söz konusu hatalar çeşitli ve etkili olduğundan dolayı İdarenin bu alandaki hatalarını azaltması amaçlı tedbirleri alması şarttır. Prof. Gülan'ın görüşüne katılarak söz konusu sorunların yapısal bir sorun olduğuna inanmaktayız.
- Ayrıca yargı kararlarında çok sayıda madencilik faaliyetinde bulunanların, sahip oldukları ruhsat dışında maden çıkarma tutumunun gösteren kararlar bulunmaktadır.
- İdari yaptırımlar hususunda ortaya çıkan uyuşmazlıklar da çok sayıdadır. Bu durum hukuki düzenlemelerin yerine getirilmemesi eğilimi göstermekle beraber söz konusu düzenlemelerin gerçekçi olup olmaması sorusunu ortaya çıkartmaktadır.
- Madencilik faaliyetin sonucunda çevre zararları ile uğraşılması da uyuşmazlıkları gündeme getirmektedir.

4.3.3. Türk Hukuku'nda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları

Türk Hukuku'nda alternatif uyuşmazlık çözümü (AUÇ) yöntemlerinin kullanılmasına ilişkin genel bir düzenleme bulunmamaktadır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda ve Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda en çok kullanılan AUÇ yöntemi olan tahkim yolu öngörülmüştür. Bununla birlikte farklı kanunlarda AUÇ benzeri düzenlemeler yer almaktadır.

Mahkemelerin aşırı iş yükü göz önüne alındığında AUÇ yöntemlerine geniş bir uygulama alanı kazandırma ve bunun için hukuk sisteminde ilgili düzenlemeler yapma gereği ortaya çıkmaktadır³¹⁶.

---

³¹⁶ Konuralp, a.g.e., s. 75.

4.3.3.1. Alternatif Uyuşmazlık Cözüm Yollarının Türk Hukukundaki Kaynakları

4.3.3.1.1. Anayasa

Türkiye'de uluslararası tahkimi anayasal bir temele kavuşturan düzenleme, ilk kez, 4446 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile yapılmıştır. Ancak, Anayasa'da yapılan bu değişiklik sadece uluslararası tahkimin kabulüne yönelik değildir. Bu, tahkimle dolaylı veya dolaysız bağlantıları bulunan özelleştirme ve kamu imtiyaz sözleşmelerindeki yargı denetimine ilişkin olarak Anayasa'da düzenleme öngören bir değişiklik paketi niteliğindedir. Nitekim, 4446 sayılı Kanunla da Anayasa'nın 47 'nci, 125. ve 155. maddelerine yönelik değişiklik yapılmıştır.

1982 Anayasası'nın 47. maddesinde 4446 sayılı Kanunla yapılan değişiklik, kamu hizmeti niteliği taşıyan hizmet ve yatırımların özelleştirilmesi suretiyle özel hukuk kişilerine yaptırılmasına imkan vererek, Anayasa açısından hukuksal zemin yaratmıştır. Yapılan bu değişiklikle özelleştirme konusu, ilk kez Anayasal bir dayanağa kavuşturulmuştur.

4446 sayılı Kanununun 2. maddesi ile yapılan değişiklikten önce Anayasa'nın 125. maddesinde, uluslararası tahkime ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamakta, uygulama ise ulusal tahkime ilişkin MÖHUK hükümleri ile uluslararası alanda imzalanan sözleşme ve ikili anlaşma hükümleri doğrultusunda yürütülmekteydi.

Anayasa'nın 125. maddesine ilişkin değişiklik teklifi; *“Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.”* şeklinde olmuştur.

Görüldüğü gibi, bu değişiklik teklifi ile kamu imtiyaz sözleşmeleri ve şartlaşmalarından doğan uyuşmazlıkların çözümü için ulusal yargı yerine tahkim mekanizmasının kullanılabilmesine imkan tanınmıştır³¹⁷.

1982 Anayasası'nın Danıştay'a ilişkin 155. maddesindeki değişikliğin ana nedeni, kamu hizmeti imtiyazı niteliği taşıyan sözleşmelerde uluslararası tahkime ilişkin düzenlemelere yer verebilme imkanını yaratmaktır. Bu değişiklik dolaylı olarak uluslararası tahkime yöneliktir.

Getirilen değişiklik teklifi ile maddeye kamu hizmeti kavramı eklenerek Danıştay'ın imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek görevi, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeler hakkında düşüncelerini bildirmek olarak değiştirilmiştir³¹⁸.

4.3.3.1.2. Kanuni düzenlemeler

Milletlerarası tahkime ilişkin olarak Türkiye'de gerek TBMM tarafından kabul edilmiş olan kanunlar gerekse de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yabancı ülkeler ile akdetmiş olduğu ikili yatırım antlaşmaları ile uluslararası sözleşmelere katılma ile oluşmuş bir milletlerarası tahkim düzenlemeleri alanı mevcuttur.

Milletlerarası Özel Hukuk Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)

1982 yılında yürürlüğe giren 2675 sayılı MÖHUK yabancı hakem kararlarının tenfizine ilişkin özel hükümler getirmişti. MÖHUK'nun ilgili maddeleri 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkındaki Newyork Sözleşmesi hükümleri kaynak alınarak düzenlenmiştir. 04.12.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5718 sayılı MÖHUK'nun 64/1 maddesi ile söz konusu kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Yabancı hakem kararlarının tenfizi anılan kanunun 60-63 maddeleri arasında düzenlenmiştir.

---

³¹⁷Burhan Ormanoğlu, **Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim**, Maliye Bakanlığı Butçe Ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2004,s.156.

³¹⁸Ormanoğlu, **a.g.e.**, s.169.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun düzenlenmesinde UNCITRAL model kanunu esas alınmış Milletlerarası Tahkim Kanunu ile paralellik sağlanarak tahkime ilişkin iki düzenleme arasındaki farklılıkların giderilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu Kanun milli tahkim düzenlemeleri içermektedir.

Milletlerarası Tahkim Kanunu

Milletlerarası Tahkim Kanununun taslak çalışmaları 1997 yılında Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsünce başlatılmış, UNCITRAL model kanunu ve İsviçre Devletler Özel Hukuku Kanunu'nun milletlerarası tahkime ilişkin hükümlerinden esinlenerek hazırlanmıştır. Kanun 2001'de yürürlüğe girmiştir.

Kanunun amacı milletlerarası tahkime ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Buna göre milletlerarası tahkim 4686 sayılı MTK'ya, iç tahkim ise 6100 sayılı HMK'na tabi olacaktır.

Kanunun uygulama alanına yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya bu kanun hükümlerinin taraflar veyahut hakem veya hakem kurulunca seçildiği uyuşmazlıklar girmektedir.

Uyuşmazlığın hangi hallerde yabancılık unsuru taşıdığı kanunun 2. maddesinde sayılmıştır.

“1.Tahkim anlaşmasının taraflarının yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin ayrı devletlerde bulunması,

2.Tarafların yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya işyerlerinin; a)Tahkim anlaşmasında belirtilen veya bu anlaşmaya dayanarak tespit edilen hallerde tahkim yerinden, b)Asıl sözleşmeden doğan yükümlülüklerin önemli bir bölümünün ifa edileceği yerden veya uyuşmazlık konusunun en çok bağlantılı olduğu yerden, başka bir devlette bulunması,

3.Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşmeye taraf olan şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması veya bu sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışından sermaye sağlanması amacıyla kredi ve/veya güvence sözleşmeleri yapılmasının gerekli olması,

4.Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşme veya hukuki ilişkinin, bir ülkeden diğerine sermaye veya mal geçişini gerçekleştirmesi.”

Uyuşmazlık yabancılık unsuru taşımasa da tahkim yeri Türkiye olarak belirlenmemiş ise de taraflar uyuşmazlıkların çözümü için MTK'nun uygulanabileceğini kararlaştırabilirler.

6352 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu

Kanun, özel hukuk uyuşmazlıklarında tarafların serbest iradeleri ile dava sırasında ya da davadan önce sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyari olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemini ifade ettiği şeklinde düzenlenmiştir.

4.3.3.1.3. Milletlerarası Tahkime İlişkin Sözleşmeler

New York Konvansyonu

10 Haziran 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında New York Konvansiyonu Türkiye'de 1991 yılında onaylanmıştır. New York konvansiyonu hakem kararlarının verilmesinden sonraki aşama olan hakem kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin bir konvansiyondur.

Avrupa (Cenevre) Sözleşmesi

25 Nisan 1961 tarihli Milletlerarası Ticari Tahkime İlişkin Avrupa – Cenevre Sözleşmesi, akit ülkelerde meydana gelen milletlerarası ticari tahkim prosedürlerini düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır.

ICSID (Washington) Sözleşmesi (International Center for the Settlement Of Investment Disputes)

“Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkındaki Konvansiyon” 14 Ekim 1966 yılında yürürlüğe girmiş, Türkiye bu sözleşmeyi 27.05.1988 tarih 3460 sayılı yasa ile

onaylanmıştır. ICSID Dünya Bankasının İnsiyatifi ve ön çalışması sonucu kurulmuş Uluslararası hükmü şahsiyete sahip bir kurumdur. Merkezi Washington'dur. Merkezin amacı sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda taraf devletler ile diğer taraf devletlerin vatandaşları arasında yatırımlardan kaynaklanan uyuşmazlıkların uzlaştırma ve tahkim yolu ile çözümlenmesine çalışmaktır.

Enerji Şartı Sözleşmesi (Energy Charter Treaty – ECT)

Sözleşme 17 Aralık 1994 tarihinde Lizbon'da imzalanmış 16 Nisan 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu anlaşmayı 17 Aralık 1994 tarihinde imzalamış, 4519 sayılı kanunla 6 Şubat 2000 tarihinde onaylanmıştır.

Sözleşmenin 2. maddesinde amaç olarak; Avrupa Enerji şartının amaçları ve prensipleri uyarınca, tamamlayıcılık ve karşılıklı faydalar prensibi baz alınarak, enerji alanında uzun dönemli işbirliğinin teşvik edilmesi için hukuki bir çerçeve tesis etmek olduğu belirtilmiştir.

Enerji şartı Sözleşmesi uyarınca yatırımcı yükümlülüğünü yerine getirmeyen devlete karşı Uluslararası tahkime başvurabilir. Sözleşmeye göre çözülmeyen hukuki uyuşmazlıklarda, akit devletin yükümlülüğünü ihlal ettiğini iddia eden yatırımcı uyuşmazlığı;

- Ulusal adli mahkemeye veya idari mahkemeye,
- Önceden kabul edilen diğer bir mahkemeye,
- Sözleşmede düzenlemen tahkime götürebilir.

Her bir taraf uyuşmazlığın uluslararası tahkime götürülmesine onay vermek zorundadır. Yatırımcı uyuşmazlığı tahkime götürmeye seçtiği takdirde üç ihtimal bulunmaktadır.

- Washington sözleşmesine uygun olarak ISCID tahkimi,
- UNCITRAL tahkim kurallarına göre oluşturulan tek hakem veya ad hoc hakem mahkemesi,
- Kurumsal tahkim olarak Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü – SCC

Uluslar arası tahkim hakemlerinin kararları bağlayıcı ve kesindir. Her bir taraf devlet bu kararların icra edilmesini sağlamakla yükümlüdür.

4.3.3.1.4. Diğer Kanuni Düzenlemeler

6326 Sayılı Petrol Kanunu

Türkiye’de idarenin taraf olduğu çok sayıda dava bulunmaktadır. Bu davalar şekli yargılama hukuku kuralları yüzünden uzun sürmekte; bu durum da hem idarenin hem de vatandaşların gereksiz masraflara katlanmasına yol açmaktadır.

Bazı uyuşmazlıklarda uzlaşma teşebbüsünde bulunulmaması veya uzlaşma için çaba gösterilmemesi yüzünden davalar yargı aşamasına taşınmaktadır³¹⁹.

İdare hukukunda mevcut olan münferit yasal düzenlemeler incelendiğinde, hukukunun aslında sağlam bir uzlaşma kültürüne sahip olduğu ve AUÇ yöntemlerinin açık olarak olmasa da kavram olarak hukukunda bulunduğu görülmektedir³²⁰.

Bu konuda verilebilecek ilk örnek 6326 sayılı Petrol Kanunu’nun 26. maddesinde, hak sahipleri arasındaki uyuşmazlıkların yargıya intikal etmeden önce, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü tarafından müzakere ve sulh yoluyla çözülmeye çalışılacağı öngörülmüştür.

4501 Sayılı Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun

4466 sayılı Kanun’la yapılan Anayasa değişikliği doğrultusunda bu değişikliğe paralel olarak bu kanun çıkarılmıştır. 4501 sayılı Kanun 22.01.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz, şartlaşma ve

³¹⁹ Mustafa Özbek, *İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller*, TBB Dergisi, S.56, 2005, s.94.

³²⁰ Mustafa Özbek, *Alternatif ...*, s. 386.

sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesinin öngörülmesi durumunda taraflarca sözleşme yapılırken uyulması gereken ilke ve esasları belirlenebilir.

İmtiyaz, genel olarak, İdarenin bir özel kişi ile yaptığı sözleşme ile bir kamu hizmetinin kurulmasını ve/veya belirli bir süre işletilmesini, karşılığında yararlananlardan ücret ya da bedel almak, masrafları, kar ve zararı imtiyazcıya ait olmak üzere, kendi denetimi ve sorumluluğu altında sağladığı bir yönetim biçimidir³²¹. İmtiyazlar, (kamu hizmeti) imtiyaz sözleşmesi olarak nitelendirilen bir sözleşme ile verilir. Bu usulde İdareye imtiyaz veren, özel kişiye ise imtiyaz alan veya imtiyazcı denir³²².

Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinin Maden İşletme İmtiyazı ile ilişkisi

Maden işletme imtiyazı konusu 4501 Sayılı Kanunun uygulanıp uygulanabilmesi hukuk teorisinde bazı tartışmalara neden olmaktadır.

Danıştay'a göre, "Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan madenlerden kişilerin yararlanması için izin verilmesi şeklinde tanımlanabilecek olan maden işletme imtiyazlarının idari sözleşmelerin bir türü olduğundan şüphe edilemez. Esasen doktrinde bu imtiyaz sözleşmelerinin en tipik örneğini teşkil ettiği noktası üzerinde birleşilmektedir".³²³

Prof. Türk'e göre, "Kamu hizmeti imtiyazları gibi maden işletme imtiyazlarının da birer idari sözleşmeye dayanması, işletme imtiyazı sözleşme ve şartlaşmalarının Danıştay incelemesinden geçirilmesi ve imtiyazın Bakanlar Kurulu kararı ile verilmesi, yine Kamu hizmeti imtiyazları gibi maden işletme haklarının da sahiplerine geçici işgal ve kamulaştırma gibi idari usullerden ve kamu gücünden yararlanma yetkisi vermesi, imtiyaz süresi sonunda bazı tesislerin bedelsiz Devlete intikal etmesi, maden işletme

³²¹ Lütfi Duran, **İdare Hukuku Ders Notları**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s. 322.

³²² Metin Günday, **İdare Hukuku**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 305.

³²³ Danıştay Genel Kurulu'nun 24.10.1974 tarih ve E. 974/33-K. 974/62 sayılı kararı, DO; sayı:18-19, s. 261.

hakları (işletme ruhsatname ve imtiyazları) ile kamu hizmeti imtiyazları arasındaki diğer ortak noktalar olarak gösterilebilir".³²⁴

Anayasa Mahkemesine göre, "Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan doğal zenginlikler ve kaynakların aranma ve işletilmesinin ilke olarak Devletin görevi sayılması Anayasa Koyucunun bu işleri (kamu hizmeti) niteliğinde gördüğünün açık kanıtıdır. Böyle olunca da maddenin son tükmesi uyarınca özel teşebbüsün madeni Devletle birlikte ya da tek başına arayıp işletebilmesi, başka bir deyişle, bu kamu hizmetinin özel teşebbüs eliyle veya onun katılmasıyla görülebilmesi, Devletin arama izni vermesi ya da Devletle özel teşebbüs arasında işletme konusunda bir (yönetmelik sözleşme) yapılması zorunluğunu ortaya çıkarmaktadır"³²⁵. Aynı kararda maden rezervi Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu için, Kamu hizmeti imtiyazının satın alınması demek olan "rachat (imtiyazın geri alınması)" hükümlerinin tümüyle uygulanamayacağı; yapılanın "devletleştirme" de olmadığı belirtilmekte, özel girişimcinin elindeki taşınmazların idarenin mülkiyetine geçirilmesinin ise "kamulaştırma" olduğu vurgulanmaktadır.

Yapılan işlemin niteliği öğretilerde geniş tartışmalara yol açmıştır. Madenlerin Devlet tarafından aranıp işletilmesi halinde kamu hizmeti sayılıp, özel girişim tarafından yapıldığında ise böyle nitelenemeyeceğini belirten Prof. Azrak'a göre, 2172 sayılı Yasanın yaptığı bu işi kamu hizmeti olarak görüp kamu kuruluşlarına vermesidir. Prof. Azrak'a göre, bir kamu hizmetini ruhsatla görmek olanaksız olduğu gibi, maden imtiyazları kamu hizmeti imtiyazı da değildir. Dolayısıyla maden imtiyazının sona ermesine "rachat" hükümleri uygulanmayacaktır. Bu bir devletleştirmedir. Aksi takdirde Devlete geçen araç gereç ve malzeme mülkiyeti ile yoksun kalınan kâr karşılığı tazminat nasıl açıklanacaktır? Prof. Azrak'a göre, devletleştirme bazı hallerde bir araç olarak kamulaştırmayı da içeren genel ve kapsayıcı bir işlem niteliği taşımaktadır.³²⁶

Diğer taraftan, Doç. Bilgen'e göre ise Anayasanın 130. maddesi madenlerin aranması ve işletilmesi Devletin görevleri arasında olarak bu faaliyetin bir kamu hizmeti olduğunu açıkça kabul ve beyan etmektedir. Ne var ki, 6309 sayılı Maden Kanununa

³²⁴ H.S.Türk, **Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun Üzerine Açıklamalar**, A.Ü.H.F.D; C.36, 1979, S:I-4, s. 89.

³²⁵ 21.6.1979 tarih ve E. 979/I.K. sayılı karar. Resmi Gazetesi; 14.1.1980, S:16869, s.II..

³²⁶ Ü. Azrak, **Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanuna İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı üzerine Düşünceler**, Yargı, Mart: 1980, S. 47, s. 12.

göre verilen işletme ruhsat ve imtiyazları bir kamu hizmetinin kurulması ve işletilmesini özel kişilere devreden işlemler olmayıp, kişilere devletin hüküm ve tasarrufu altında olan bir doğal zenginlikten yararlanma izni veren idari işlem ve sözleşmelerdir.³²⁷

Kanaatimizce, idari sözleşmelerin bir türü olması; maden işletme haklarının sahiplerine geçici işgal ve kamulaştırma gibi idari usullerden ve kamu gücünden yararlanma yetkisi vermesi; imtiyaz süresi sonunda bazı tesislerin bedelsiz Devlete intikal etmesi gibi özellikleri taşıyan maden işletme imtiyazları, Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmeleri olarak kabul edilebilmektedir. Bu nedenle, yukarıda anılan kanunla sağladığı AUÇ yöntemleri maden işletme imtiyazları için de geçerli olabilmektedir.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun Uyuşmazlık Çözümü

Maden Kanunu kapsamı dışında düzenlenmiş tabii kaynaklar olmasına rağmen, elektrik, petrol ve doğal gaz gibi madenlerine ilişkin Türkiye Enerji sektöründeki bu düzenlemeler araştırmamız için büyük önem arz etmektedir. Zira bu alanda uyuşmazlıkların yargısal olmayan yollardan giderilmesine imkan tanınmaktadır. Böylece, enerji piyasasında Düzenleyici ve Denetleyici Kamu Kurumu olan Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun uyuşmazlık çözme yetkisine sahiptir.

Düzenleyici ve Denetleyici Kamu Kurumları ya da diğer bir ifade ile bağımsız idari otoriteler “*sermaye piyasası, rekabet, radyo ve televizyon yayıncılığı, bankacılık gibi kamusal yaşamın hassas alanlarında düzenleme ve denetleme görevini yerine getiren, devlet adına icrai karar alma yetkisine sahip bağımsız nitelikli kuruluşlardır*”³²⁸.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre Düzenleyici ve Denetleyici Kamu Kurumlarından biridir.

Düzenleyici ve denetleyici kamu kurumlarının temel özellikleri bu kurumların idari bakımından geniş otonomiye sahip olmasıdır. Aynı zamanda söz konusu kurumlar

³²⁷ P. Bilgen, **Kamu Hizmeti Hakkında**, I.H.I.D.; Mart 1980, S. 1, s. 116.

³²⁸ Kemal Gözler, **İdare Hukuku**, Cilt. 2, Ekin Kitabevi, Bursa, 2009, s. 582.

buldukları sektörde düzenleme yani yetkili oldukları faaliyete ile ilgili kuralları belirleme, kurallara uyulmasını sağlanarak kontrolün yapılması ve sektörde yönlendirme görevine sahip bulunmaktadır³²⁹. Diğer taraftan bu kurumlar kanunla öngörülen durumlarda regülasyon ve denetleme yetkisine sahip oldukları sektörde meydana çıkan ihtilafları yargı yoluna başvurulmasına gerek bulunmaksızın çözüme yetkilerine de sahip olmaktadır³³⁰.

Düzenleyici ve denetleyici kamu kurumlarının faaliyette buldukları alanlar teknik ve karmaşık bir yapıya sahip olduğundan ve yargı yolu ile ihtilafların çözümlenmesinin zaman alması gibi nedenlerle bu kurullara faaliyet gösterdikleri alanda ihtilafları çözüme görevi tanınmıştır ve böylece bu kurumların faaliyet alanlarından biri olarak görevli oldukları alanda çıkan ihtilafların yargısal olmayan şekilde giderilmesi işlevi tanınmıştır³³¹.

Belirtirim ki, söz konusu kurumların kararları kurumların birer yargı organı olmamaları nedeni ile yargı kararı değil idari karar mahiyetindedir³³².

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali bakımından ottonomiye sahiptir. Kurumun yetki alanı içerisinde uyuşmazlıkların yargısal olmayan yöntemlerden giderilmesine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 5. maddesi ile “*Kurumun karar organı olan Enerji Piyasası Düzenleme Kuruluna uyuşmazlıkların giderilmesi konusunda uyuşmazlık tarafları arasında arabuluculuk görevi yapma yetkisi*” tanınmıştır.

“Mevcut sözleşmelere ilişkin olarak, Kanun hükümleri uyarınca rekabetçi piyasaya geçişi kolaylaştıracak hususlarda, taraflar arca değerlendirilmek üzere değişiklik önerilerinde bulunmak ve mevcut sözleşmelerin ihtilafların haline ilişkin hükümlerini ihlal etmemek kaydıyla, bu sözleşmelere ilişkin herhangi bir resmi ihtilaf

---

³²⁹Ali Ulusoy, **Bağımsız İdari Otoriteler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, ss. 18 – 20.

³³⁰Turgut Gözübüyük ve Turgut Tan, **İdare Hukuku, Cilt. 2, İdari Yargılama Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s.11.

³³¹Turgut Tan, **Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, s. 219.

³³²Aynur Cidecigiller, **Düzenleyici ve Denetleyici Kamu Kurumları Tarafından Uyuşmazlıkların Giderilmesi**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. XVIII, 2014, S.3-4, s. 496.

halli sürecinin başlatılmasından önce, ihtilafl arın halli için arabuluculuk yapmak Enerji Piyasası Düzenleme Kurulunun görevidir.”

Söz konusu düzenlemeler kapsamında enerji piyasası alanında çıkabilecek uyuşmazlıkların Enerji Piyasası Düzenleme Kurulunca sorunun giderilmesi hedefi ile yargısal yoldan giderilmesinden önce her iki tarafın bir araya gelerek arabuluculuk faaliyetinde bulunma yetkisine sahip olduğu izlenmektedir³³³.

Nitekim Kurul tarafından yerine getirilecek faaliyet nedeni ile ihtilaf yargı merciler önüne intikal ettirilmeksizin çözülme imkanına sahip olacak diğer taraftan da yargı mercileri zaten gerekenden çok fazla olan iş yüklerine bir yenisinin daha eklenmesi önlenmektedir.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun oluşturulması ve söz konusu fonksiyonların yerine getirilmesi, enerji sektöründeki uyuşmazlıklarının giderilmediğinde AUÇ yollarının bir uygulama örneğidir.

4.3.4. Türkiye'nin Taraf Olduğu Yatırım Uyuşmazlıkları

Çalışmamızın bu kısmında, madencilik sektöründeki yabancı yatırımların önemini göz önünde bulundurarak, İCSİD bünyesinde Türkiye'nin taraf olduğu yatırım uyuşmazlıkları ele alınmaktadır.

Yatırım ve Tahkim Arasındaki İlişki

Yatırım iklimi temelde dört ana unsura dayanmaktadır: doğal ve stratejik iklim, siyasi iklim, ekonomik iklim ve hukuki iklim.

Ev sahibi devletin yatırımları koruyan ulusal yatırım mevzuatı, taraf olduğu uluslararası anlaşmalar, yatırımları teşvik politikaları ve bunların hayata geçirilmesi

³³³Aynur Cidecigiller, **a.g.e.**, s. 498.

bakımından güvenilir hukuki ve idari kurumları, hukuki açıdan uygun bir yatırım ikliminin vazgeçilemeyecek unsurlarıdır.

Yatırımın korunması, teşviki ve bu çerçevede yatırımdan kaynaklanan uyuşmazlıkların tahkime götürülebilmesi ev sahibi ülkenin ulusal mevzuatının bu konudaki olumlu yaklaşımına bağlı olmakla beraber, ulusal mevzuat tek başına yeterli bir güvence olarak görülmemektedir.

Asıl güvence, ulusal yatırım mevzuatında yer alan taahhütleri uluslararası taahhütler düzeyine çıkartmaktır ki, bunu gerçekleştirmenin yolu da iki taraflı ve çok taraflı uluslararası anlaşmalardır. İki taraflı anlaşmalar bu alanda çoğunluğu oluşturur. Söz konusu iki taraflı yatırım anlaşmaları, tahkimin yanı sıra, başta yatırımlara sağlanacak hukuki muamelenin standardı olmak üzere, yatırımcıyı ve yatırımı koruyan milli muamele, en çok gözetilen ülke kaydı, adil ve eşit muamele, karların transferi imkanı ve kamulaştırmaya karşı güvence gibi hükümlerle donatılmaktadır. 2007 yılına göre Türkiye, 75 devletle yatırımların karşılıklı korunması ve teşvikine dair iki taraflı yatırım anlaşmaları imzalamış bulunmaktadır³³⁴.

Araştırmamız için madencilikle ilgili devlet yatırımcıları ile yabancı yatırımcılar arasındaki ihtilaflar özel bir önem taşımaktadır. Bu tip ihtilafların çözüme kavuşturulmasının ülkenin madencilik sektöründeki ana eğilimleri yansıttığı görüşündeyiz.

Böylece, sayısal göstergeler, örneğin, milletlerarası tahkim yargılama aşamasına ulaşmış maden hukuku uyuşmazlıklarının sayısı, devletlerin söz konusu ihtilafların uluslararası seviyesine getirmeye hazır olduğunu (veya olmadığını), Devlet tarafından kontrol derecesini göstermektedir. Bu tür uyuşmazlıkların çözüm süreci, tarafların ileri sürdüğü iddiaları, sektördeki yatırım ve yasal düzenlenmesi sorunları tespit edebilmektedir. Ve son aşama olarak - uyuşmazlıkların sonucu - bu durumda ihtilafa taraf olduğu devletinde tahkim kararının tanıma ve tenfizi önem arz etmektedir.

---

³³⁴ Bilgin Tiryakioğlu, *Yatırımlar Ve Uluslar arası Tahkim Arasındaki İlişki: ICSID Tahkimi*, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, S. 1(2), 2007, ss. 169–184.

ICSID, yabancı yatırımcıların ev sahibi devlet ile aralarındaki yatırım uyuşmazlıklarının giderilmesi için, devletler arasında akdedilmiş bir Konvansiyon ile kurulmuş bir tahkim merkezidir.

Yatırım uyuşmazlıklarının çözümü için günümüzde en sık başvuru alan yer, ICSID'dir. UNCTAD'ın (United Nations Conference on Trade and Development) 2012 yılı verileri uyarınca, 2011 yılında Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmelerine istinaden açılmış 46 davanın, 34'ü ICSID'de kayıt altına alınmıştır.

ICSID özellikle yatırım anlaşmazlıklarının çözümünü depolitize ederek, ihtilafın bütün taraflarının istekleri ve çıkarlarını dengeleyen bir platformda çözüm sağlamayı hedeflemektedir. ICSID'in temel iddiası, hedefi, misyonu; yatırım uyuşmazlıklarının çözümünü depolitize etmek; yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde politik olmayan unsurları, ticarî kriterleri öne çıkartmaktır³³⁵.

ICSID, aşağıda belirtilen özellikleriyle, diğer tahkim kurumlarından oldukça önemli farklılıklar arz etmektedir.

- ICSID bir uluslararası sözleşmeyle kurulmuştur.
- ICSID, uyuşmazlıkları çözen bir örgüt olarak faaliyet göstermenin yanında; Dünya Bankası bünyesinde ekonomik kalkınma için uluslararası yardımlaşmayı ve özellikle de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının serbestçe dolaşımını teşvik eden bir kuruluştur.
- ICSID Tahkim Kuralları, ICSID Sözleşmesinde yer alan milletlerarası hukuk normlarının bir araya gelmesinden oluşmaktadır. İç hukuk ve mahkemelerin etkisinden hiç bir zaman soyutlanmayacak ticari tahkimden farklı olarak, ICSID, iç hukuktan bağımsız, kendi kendini yöneten bir sistemdir. ICSID Sözleşmesiyle, önsözünde de belirtildiği gibi, "hakem kararına uymayı gerektiren bağlayıcı bir antlaşma tesis edilmiştir.
- ICSID Tahkimi mecburi bir tahkim yoludur. Taraflar ICSID Tahkimini seçme konusunda karara vardıkları andan itibaren tek taraflı olarak bu tahkim yolundan vazgeçme hakları da sona erer.

---

³³⁵Perşembe Konferansları, **Kamu Hizmeti İmtiyazı Sözleşmeleri ve Uluslararası Ticari Tahkim**, (Çevrimiçi) [http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%](http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F)(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

- ICSID Sözleşmesine göre verilen hakem kararları, icrası istenilen ülkelerin mahkemeleri tarafından kesin hüküm olarak tanınacaktır.

Türkiye ve ICSID arasındaki ilişki

Başka ülkelere nazaran Türkiye'nin ICSID çerçevesinde konumu özeldir. Türkiye'nin taraf olduğu davalarında hem davacı hem davalı olarak katılmıştır. Böylece, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri arasındaki eşitsizliğini dikkate alacak olursak Türkiye'nin konumu sıradışı bir örnek teşkil etmektedir. Halen İCSİD nezdinde çözüme kavuşturulan davalar aşağıdaki nedenler dolayısıyla eleştirilmektedir:

- Çoğunlukla zengin gelişmiş ülkelerinin vatandaşları davacı konumunda olmaları;
- Gelişmekte olan ülkeler ise davalı konumunda olmaları.

Türkiye, şimdiye kadar 14 davada davacı olmuş; 8 davada ise davalı konumunda olmuştur³³⁶.

4.3.4.1. Türkiye'nin Taraf Olduğu Davalarda ICSID'in Yetkisini Doğuran Hukuki Dayanaklar:

Yatırım uyuşmazlıklarının çözülmesi için tarafların tahkime rıza olmaları aranmamaktadır. Genel olarak yatırımcı ve ev sahibi devletin bu konuda anlaşmaya varmış olmaları beyan edilmesi gerekmektedir. Devletin hukuki düzenlemelerinde "tahkime rızayı" içeren bir hüküm olduğu takdirde ihtilafların tahkim yöntemiyle çözüleceği konusunda taraflarının anlaşmasının olup olmadığına bakılmaksızın tahkime başvurulabilmektedir. Ayrıca, uyuşmazlığa katılan taraflarının tabi olduğu devletler arasındaki Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi'nde veya tahkim yoluna başvurabileceğini öngören milletlerarası sözleşme mevcutsa yatırımcı, ev sahibi devlete karşı tahkime başvurabilmektedir.

³³⁶İnci Ataman-Figanmeşe, **Son On Yıl İçinde Türkiye'nin Muhatap Olduğu ICSID Davaları**, (Çevrimiçi) <http://turkiyehukuk.org/son-on-yil-icinde-turkiyenin-muhatap-oldugu-icsid-davolari/> (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

Böylece, Türkiye aleyhine açılmış ICSID davalarında yatırımcılar, tabi oldukları devlet ile Türkiye arasındaki Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmelerine dayanarak ICSID tahkimine başvurmuşlardır. Örneğin, Türkiye'nin davalı olduğu ilk ICSID davası olan PSEG Konya Ilgın davasıdır. Söz konusu davası ABD ile Türkiye arasında imzalanmış iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi'ne dayanarak açılmıştır. Saba Fakes davasında Türkiye ile Hollanda arasındaki Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi kullanılmıştır.

Anılan davalar iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmelerine istinaden açılmıştır. Ancak bazı davaların iddiaları çok taraflı bir Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmelerinden kaynaklanmaktadır. Enerji Şartı Anlaşması, bu tür Sözleşmelerinin bir örneğidir.

Örneğin, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve Türkiye arasındaki iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi mevcut değildir. Ancak Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ne tabi olduğu Libananco adlı bir şirket, her iki ülkenin taraf olduğu Enerji Şartı'nın 26. maddesinde yer alan tahkim kaydına atfederek Türkiye'ye karşı dava açmıştır.

Enerji Şartı'na dayanarak açılmış Türkiye'nin muhatap olduğu ICSID davaları şunlardır: Cementownia ‘‘Nowa Huta’’ v. Turkey; Alaplı Elektrik v. Turkey; Libananco Holdings v. Turkey; Barmek Holding A.S. v. Azerbaijan; Türkiye Petrolleri A.S. v. Kazakhstan; Europecement v. Turkey³³⁷.

4.3.4.2. Türkiye'nin Taraf Olduğu Davaların ICSID Kararlarındaki Önemi

Türkiye'nin taraf olduğu ICSID davaları, hem ICSID tahkiminin kararlarının hem de ICSID doktrininin gelişmesi konusunda büyük önem arz etmektedir. Böylece, PSEG Konya Ilgın ve Bayındır v. Pakistan davaları hukuk literatüründe sıkça kaleme alınmaktadır³³⁸.

---

³³⁷İ. Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**

³³⁸ Cemal Şanlı, **Uluslararası Tahkimde Türkiye'nin Avantaj ve Dezavantajları**, Uluslararası Tahkim Kongresi Tebliğ Kitabı, İstanbul, 2013.

PSEG Global Konya Ilgın v. Turkey Davası³³⁹:

Türkiye'nin taraf olduğu ilk ICSID davası olan PSEG Konya Ilgın davası, “adil ve hakkaniyetli muamele standard”ına ilişkin kararlarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Söz konusu kararın devletlerin ICSID Konvansiyonu'na yapılmış özel beyanların hukuki değerine ilişkin bir inceleme içermesi de ICSID içtihadı için önem taşımaktadır.

PSEG Konya Ilgın davası, de facto başlamamış bir yatırım için yapılan hazırlık harcamalarının yatırım gerçekleşmemiş koşullarında, Türkiye'den talep edilmiş olduğu bir davadır. Belirtmek gerekir ki, yatırıma hazırlık için yapılmış harcamaların talep edilmesi, daha önce İCSİD bünyesinde çözümüne kavuşturulmuş Mihaly ve Zhinvali davalarının da konu olmuştur. Önceki ICSID kararlarına göre, yatırıma hazırlık için yapılmış masrafları “yatırım” olarak kabul edilmemiştir. PSEG Konya Ilgın olayında hakem heyeti, Mihaly ve Zhinvali davalarındaki koşullarının farklı olduğunu tespit etmiştir.

Söz konusu olayında, 1999 yılında PSEG Global Inc. ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı arasındaki Uygulama Anlaşması ve imtiyaz sözleşmesi ele alınmıştır. Anılan imtiyaz sözleşmesi Danıştay incelemesinden geçmiştir. 2001 yılında Elektrik Piyasası Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra projeye Hazine garantisi verilmesi reddedilmiştir. Nitekim, bu davada İCSİD tahkimi, yatırımcının Türk mevzuatında yapılan değişikliklerden etkilenmesi üzerinde durmuştur. Hakem heyetine göre, Türkiye'nin mevzuat değişiklikleri yatırımcı için büyük bir etkisi oluşturmuştur. Söz konusu değişikliklerin etkisinin “*yükseğe çıktıktan sonra birden aşağı inen lunapark trenlerinin yarattığı etkiye (roller coaster effect) benzer bir etki olduğuna vurgu yapmıştır*”³⁴⁰.

Belirtmek gerekir ki, 1995 yılından itibaren yapılan değişikliklerinin bir kısmı yatırımcı lehine olan değişiklikleri olarak değerlendirilmesine rağmen, bu olayda ev sahibi devlet olan Türkiye tarafından “adil ve hakkaniyetli muamele standardını” ihlal edilmiştir. Şöyle ki, davacı şirket mevzuatının değiştirilmesi sonucunda gerek olan onay

³³⁹PSEG Global Inc. and Konya Ilgın Elektrik Üretim ve Ticaret Limited Şirketi v Republic of Turkey, Case Summary, (Çevrimiçi) http://www.biicl.org/files/3907_2007_pseg_v_turkey.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

³⁴⁰ İ. Ataman-Figanmeşe, **a.g.e.**

safhaları geçilip tamamlanmış aşamaların yeniden ele alınıp onay süreçlerine tabi tutulmuştur.

“Adil ve hakkaniyetli muamele standardının” özelliği bu davada değerlendirilmiştir. ICSID hakem heyetine göre, “Adil ve hakkaniyetli muamelenin oynadığı rol davadan davaya değişiklik arz ettiği için, (bu standardın ifade ettiği anlam) bazen arzu edildiği ölçüde kesin değildir. Yine de, (adil ve hakkaniyetli muamele standardı) milletlerarası hukuk standartlarının alışlagelmiş (geleneksel) ihlallerinin mevcut olmadığı hallerde de, adalete ulaşılmasına açıkça imkan verir. Oynadığı bu rol, adil ve hakkaniyetli muamele standardı kavramına -diğer tüm standartların konumlarından ayrı ve farklı olmakla birlikte bunlarla yakın ilişki içinde de olan, böylelikle yatırıma sağlanan korumanın bütünüyle güvence altında olmasını sağlayan-kendine mahsus bir konum kazandırmaktadır”³⁴¹.

Doktrinde, PSEG Konya Ilgın kararı ile, ev sahibi devletten makul sınırlar içinde tekdüze bir yaklaşım çerçevesinde hareket etmesi yolundaki beklentinin, yatırımcının haklı sayılabilen bir beklenti olduğunun ihsas edilmiş olduğu belirtilmektedir. Nitekim, ev sahibi devletin yatırım mevzuatının değiştirme hakkının olmasına rağmen, söz konusu değişiklikler “adeta lunapark trenleri gibi inişli çıkışlı” olmamalıdır. Aksi takdirde ev sahibi devlet, istikrarlılık ve güvenini ihmal etmiş olacaktır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, PSEG Konya Ilgın davasında devletlerin ICSID Konvansiyonu’na Taraf Olma İradelerine Ekledikleri Özel Beyanların ilk kez hukuki değerlendirme yapılmıştır.

Türkiye ICSID Konvansiyonu’nu imzaladığı sırada, Konvansiyon’un 25/4 maddesine göre söz konusu beyan eklemiştir. Türkiye için yapılan bu beyan ICSID tahkim merkezinin hangi koşullarda yetkili olacağına dair bir açıklama yapmaktadır. Bu beyana göre: “Yalnızca doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyetinin yabancı sermayemevzuatına uygun olarak gerekli izinleri almış ve fiilen çalışmaya başlamış olan yatırım faaliyetlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar merkezin yargı yetkisi dahilindedir”.

---

³⁴¹ İ. Ataman-Figanmeşe, a.g.e.

İşte, ICSID Konvansiyonu'nu imzalarken yatığı bu beyanına istinaden Türkiye, PSEG Konya Ilgın olayında, davanın ICSID bünyesinde görülemeyeceğini, çünkü yatırım için Türk mevzuatına göre gerekli koşulların henüz tamamlanmamış ve yatırımın da henüz de facto³⁴² başlamamış olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'nin bu iddiaları karşısında ICSID tahkimi, ülkenin eklediği beyanın hukuki niteliği hakkında bir karar vermiştir. İşbu karar, Türkiye gibi ICSID Konvansiyonu'nu imzaladığı sırada özel beyan yapmış olan tüm devletler açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'nin ICSID Konvansiyonu'nu imzalarken yapmış olduğu beyanının hukuki değeri inceleyen hakem heyeti ilk olarak, uluslararası sözleşmelere çekince koyma hakkının kısıtlanması yerine özel bir beyan verme hakkının tanınması yönteminde bir eğilimin bulunduğu yöntemde bir tespit etmiş, ikinci olarak söz konusu beyanların hukuki niteliğini ele almıştır. ICSID tahkimi uyarınca, bu beyanlar, ilgili uluslararası sözleşmenin değiştirmedeği gibi, uluslararası sözleşmeden kaynaklanan hak ve yükümlülükleri de etkilenmemektedir. PSEG Konya Ilgın kararına göre, söz konusu beyanların işlevi, beyanı yapan devlete belirli konulardaki anlayışını gösterme imkanı veren bir enstrüman olmaktan oluşmuştur. İşbu beyanlar ilgili ülkeyi bağlamadığı gibi diğer tarafların faydalanabilecekleri bir hakkın meydana çıkmasını da sağlamamaktadır.

Bayındır İnşaat Davası³⁴³

Pakistan karşısına açılmış Bayındır İnşaat davası, tahkim içtihadının gelişmesine önemli katkıları sağlamıştır. Yatırım tahkimi içtihadı açısından bu olayda ele alınmış önemli konulardan biri, yatırımcı ve ev sahibi devlet arasında akdedilmiş sözleşme (örneğin, imtiyaz sözleşmesi) ile ülkelerin "Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi" arasındaki ilişkidir. Ayrıca bu davada verilen karar, "en ziyade müsaadeyi mazhar millet kaydının" ilkesi ve "inşaat taahhütlerinin" yatırım olarak sayılıp sayılmayacağı sorusuna verdiği cevap açısından önem arz etmektedir.

---

³⁴²De facto – bilfiil.

³⁴³ Akin Alcitepe ve Ronan J. McHugh, **Bayındır V. Pakistan and the Decline and Fall of Investment Treaty Claims on international Construction Projects**, Ankara Law Review, Vol. 6 No. 2, 2009, pp. 83-106, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1629/17464.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

Bayındır İnşaat Davasında Ülkeler Arasında Akdedilmiş Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi ve Yatırımcıyla İdare Arasında İmzalanmış Sözleşme Arasındaki İlişkisi Açısından Önemi:

Davanın konu olan uyuşmazlık, Bayındır İnşaat ile Pakistan milli karayolları idaresi arasında Bayındır İnşaat'ın Pakistan'da otoyol inşa etmesini öngörülen sözleşmenin, Pakistan tarafından feshedilmesinden kaynaklanmıştır. Bu olayda Pakistan, yatırımcının tazminat taleplerini, Türkiye ve Pakistan arasında imzalanmış iki taraflı Yatırım Koruma ve Teşvik Sözleşmesi'ne değil, yatırımcı ve Pakistan milli karayolları idaresi arasında imzalanmış taahhüt sözleşmesine dayandırdığını iddia etmiştir. Pakistan'a göre bu iddiasının açık kanıtı, yatırımcının talep ettiği tazminat miktarıdır. Çünkü, yatırımcı, idare ile arasındaki anlaşmaya aykırılığa dayanarak dava açmış olduğu takdirde talep edebilecek tazminat miktarının aynısını, ICSID tahkiminde açtığı davada talep etmiştir. Bu dava açısından, yatırımcının Pakistan ile Türkiye arasında imzalanmış iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi'ne göre mi davasını açtığı veya yatırımcı ve idare arasındaki sözleşmeye dayanarak mı açtığı büyük önem arz etmektedir. Zira, Türkiye ile Pakistan arasında imzalanmış iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi, yatırım konusundaki uyuşmazlıklar açısından ICSID'i yetkili kılmaktadır. Buna karşılık, yatırımcı ve Pakistan milli karayolları idaresi arasında imzalanmış olan sözleşme, uyuşmazlık ortaya çıktığında ICSID tahkimini değil, Pakistan'da ki tahkimi yetkili kılmıştır. Bu halde, yatırımcının, idare ile arasındaki sözleşmenin ihlali iddialarına istinaden ICSID tahkimine başvurması mümkün değildir; yatırımcının ICSID tahkimine başvurabilmesi sadece ülkeler arasında imzalanmış Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi'ne uymaması halinde mümkündür.

ICSID tahkimi ise verdiği kararında ilk olarak, yatırımcının iddiaları içinde Türkiye ve Pakistan arasındaki iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesinin uygulama alanına giren hususların bulunduğu sonucuna varmıştır. Sonra da hakem heyeti, davacının söz konusu sözleşmelerin ikisine dayanma imkanının bulunduğu takdirde, devletler arasında imzalanmış sözleşmesine göre ortaya çıkabilecek uyuşmazlık giderme yöntemini seçme hakkının bulunduğu sonucuna varmıştır. ICSID tahkimine göre yatırımcıya ait bu hak, yatırımcının diğer hak ve yükümlülüklerinden bağımsız olan bir haktır. Ayrıca, yatırımcının ülkeler arasındaki Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesinin ihlali iddialarıyla talep edilmiş tazminat miktarının, yatırımcı

ile idare arasındaki sözleşmenin ihlaline dayanmış olduğu halde talep edebilecek olduğu tazminat miktarı ile aynı olması, yatırımcının, devletler arasında imzalanmış Sözleşmede öngörülen uyuşmazlık çözüm mekanizmasına başvurmasına engel olmamaktadır.

Bayındır İnşaat Davasında “Adil ve Hakkaniyetli Muamele Standardının” a uymaması:

Bayındır İnşaat davasında dayandırılan Türkiye ile Pakistan arasındaki iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi, “adil ve hakkaniyetli muamele” ilkesine ancak önsöz kısmında yer vermekte, Sözleşme’nin içinde adil ve hakkaniyetli muamelesi ayrı bir hüküm ile düzenlenmemektedir. ICSID tahkimi, “adil ve hakkaniyetli muamele” ilkesine sadece önsöz kısmında yer verilmiş olup, bu ilkenin Sözleşmenin ayrı bir hükümle düzenlenmemiş olmasının, devletlerin söz konusu ilkesini Sözleşme’ye dahil etmek isteğinin olmamasının göstergesi olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir.

Belirtmek gerekir ki, Türkiye ile Pakistan arasındaki bu Sözleşme, “en ziyade müsaadeyi mazhar millet kaydını” öngörmüştür. Sözleşme’nin bu hükmüne göre, ICSID Tahkimi, Pakistan ile İsviçre arasında imzalanmış iki taraflı Yatırım Teşvik ve Koruma Sözleşmesi ile öngörülen “adil ve hakkaniyetli muamele ilkesini”, Türkiye ile Pakistan arasındaki sözleşmeye ithal etmiştir.

Rumeli Telekom ve Telsim Telekomünikasyon Hizmetleri v. Kazakistan Davası³⁴⁴:

İşbu dava, aynı bir şekilde doktrinde atf verilen olaylardan biridir. Rumeli Telekom ile Telsim’in Kazakistan karşısına açtığı bu davada Kazakistan, Rumeli Telekom ve Telsim şirketlere, Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) tarafından el konulduğu için, anılan şirketlerin sahibinin Türkiye olduğunu, bu sebeple, uyuşmazlığın nasıl tarafının Türkiye olduğunu, böyle bir durumda davacıların ICSID

---

³⁴⁴Rumeli Telekom A.S. and Telsim Mobil Telekomünikasyon Hizmetleri A.S., v. Republic of Kazakhstan Award, International Centre for Settlement of Investment Disputes, (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/documents/telsimaward.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

bünyesinde dava açamayacaklarını iddia etmiştir. ICSID ise, Kazakistan'ın bu iddialarını yerinde bulmamıştır. ICSID tahkimi, her ne kadar bu şirketler TMSF tarafından yönetiliyor olsa da, hem Rumeli Telekom hem de Telsim'in hisselerinin Türkiye'ye ait olmadığı onucuna varmıştır.

“Bu şirketlerin Türk hukukuna istinaden şirket tüzel kişiliğine sahip olduklarını, Türkiye'nin sadece bu dava nitecesinde yatırımcının lehine karar verilmesi halinde, yatırımcı lehine hükmedilen tazminatın kendisine ödenmesini talep hakkına sahip olacağı, bu tazminat bedeli ile de davacı yatırımcının alacaklılarına ödeme yapılacağı, tüm bu sebeplerle davacıların, ICSID'de dava açma haklarının devam ettiğine karar vermiştir”³⁴⁵.

Türkiye'nin ICSID nezdinde tecrübesini göz önüne alarakşunu belirtelim ki, Türkiye'nin hem davalı hem de Türk şirketlerinin davacı konumunda olduğu ICSID davaları, işbu tahkim içtihadının gelişimine katkı sağlamış ve gidermesi zor hukuki sorunların ele alınmış olduğu davalardır.

Türkiye'nin ICSID nezdinde tecrübesi başarılı sayılabilmektedir. Örneğin, 2008 yılında yatırım uyuşmazlıkları alanında verilmiş kararlarında tazminat miktarının yüksekliğine istinaden, ikinci en yüksek tazminata hükmedilmiş dava, Rumeli Telekom ile Telsim'in Kazakistan karşısına açılmış davadır. Bu davada, 125 milyon ABD Doları tazminata hükmedilmiştir. Türkiye'nin davalı konumunda olduğu davalar açısından ise, Saba Fakes davası tazminat miktarının yüksekliği bakımından başarılı olmuştur.

4.3.4.3. Değerlendirme

Türk yargı kararları seviyesinde Maden Hukuku'ndan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözülmesinde yaklaşımların bütünlüğü ve sistematüğün eksikliği söz konusudur.

---

³⁴⁵ İ. Ataman-Figanmeşe, a.g.e.

Maden hukuku uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulması farklı yargı merciileri tarafından gerçekleştirilmesi, bu tür anlaşmazlıkların çözümlenmesi için genel ilkelerin belirlenmesinde zorluklar yaratmaktadır.

Sıklıkla uzman bilgileri gerektiren davaları bilirkişilerin katılımı sağlanmadan değerlendirilmesi hatalı yargı kararlar ve Maden Hukukunun (ve ilgili hukuk dallarının) yanlış uygulamasına yol açmaktadır.

Türkiye'nin taraf olduğu İCSİD kararlarını değerlendirecek olursak bunu belirtmek gerekir: Türkiye ve ICSID ilişkilerinde doğrudan Maden Hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar olmamasına rağmen, Yabancı Yatırımlar, Enerji Hukuku ve imtiyaz sözleşmelerine ilişkin davaları bu tür ihtilaflarlarının çözümlenmesindeki ortak yaklaşımları yansıtmaktadır. Böylelikle, örnek teşkil eden bu kararlar, İCSİD içtihadı oluşturarak, Maden hukuku uyuşmazlıklarının giderilmesi için bir başlangıç noktası olabilmektedir.

4.4.Kazak Mevzuatında Madenler ve Madencilğe ilişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanan Yöntemler

4.4.1. Kazak Yargı Sisteminde Maden Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözüme Kavuşturulması

Araştırmamızın bu bölümünde Kazakistan'da Maden Hukuku uyuşmazlıklarının çözülmesi sorunu ele alınmaktadır. Önce ülkedeki ulusal pratiği incelenmektedir. Yerel mahkemelerinde söz konusu uyuşmazlıkların çözülmesinde uygulanan yaklaşımlar, eğilimler ve sorunları belirlenmektedir. Belirtmek gerekir ki, çalışmamız kapsamında yabancı katılımı ve şirketleri içeren davalar özel ilgi çekmektedir.

Sonra yabancı yatırımcıları ilgilendiren uyuşmazlıkları ele alınmakta ve İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları, Enerji Şartı ve Kazakistan'ın taraf olduğu Uluslararası Tahkim Kararları değerlendirilmektedir.

Mahkemelerin Yargılama Yetkisi

Kazakistan Cumhuriyeti Medeni Kanunu'nun 9. Maddesine göre medeni (sivil) hakların korunması mahkeme ve tahkim tarafından gerçekleştirilmektedir³⁴⁶.

Mülkiyet anlaşmazlıklarının çözülmesi Kazakistan Cumhuriyeti Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) ile düzenlemektedir³⁴⁷.

Medeni davaları ile birlikte, mahkemeler aynı zamanda yabancı vatandaşları, yabancı örgütleri ve tüzel kişileri, yabancı katılımı ile şirketleri ve ayrıca uluslararası örgütleri içeren davaları da ele almaktadır (HUMK, 24. m.).

Davanın tarafı olan yabancı (gerçek veya tüzel) kişinin yerleşim yeri veya olağan oturma yeri Kazakistan'da bulunduğu takdirde, işbu dava Kazakistan Cumhuriyeti mahkemeler tarafından ele alınabilmektedir (HUMK, 416. m.).

Mevzuatta öngörülen diğer koşulları;

- Yabancı Tarafın yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya işyerlerinin Kazakistan'da bulunması,
- Davalının mülkiyetinin Kazakistan'da bulunması,
- Davanın kaynaklandığı Sözleşmenin Kazakistan'da icra edilmesi vs.

Mahkemelerin münhasır yetki Kazakistan'da bulunan taşınmaz eşyaların üzerinde haklarını içeren davaları kapsamaktadır(HUMK, 417. m.).

³⁴⁶ Kazakistan Cumhuriyeti Medeni Kanunu, (Çevrimiçi) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013880#pos=1;-307(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

³⁴⁷ Kazakistan Cumhuriyeti Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, (Çevrimiçi) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013921(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

2000 tarihli “Yargı Sistemi ve Hakimler Statüsü” hakkında Kanunu’na göre Kazakistan’ın Yargı Sistemi 2 seviyeden oluşturmaktadır:

- Yargıtay Mahkemesi;
- Yerel Mahkemeleri:
  - Bölgesel ve eşit mahkemeler (ayrıca Başkent mahkemeleri, özel mahkemeleri);
  - Yöresel ve eşit mahkemeler (şehir ve bölge arası mahkemesi, özel mahkemeleri).

Uluslararası veya yabancı şirketin taraf olduğu davalar bölgesel ve eşit mahkemelerin yargılama yetkisi kapsamaktadır (HUMK, 28. m.).

Devlet Mahkemeleri ve Tahkim Mahkemelerin yetki dağılımı

HUMK tarafların yargı yeri seçme haklarını sınırlamamaktadır. HUMK’nun 419.maddesine göre 33.maddesinde öngörülen durumlar dışında yabancı mahkemenin yetkisi taraflar arasındaki anlaşma ile sağlanabilmektedir.

Önce belirttiğimiz gibi HUMK’nun 33.maddesi mahkemelerin münhasır yetkisini düzenlenip taşınmaz mülkiyeti ile ilgelenmektedir.

Yabancı mahkemenin yetkisi sağlanan taraflar arasındaki anlaşması (Prorogation agreement) mevcut ise, mahkeme Davalı’nın dilekçesine dayanarak davayı askıya alabilmektedir. Söz konusu anlaşması (Prorogation agreement) Tahkim anlaşmasına benzemekle beraber bazı farklılıkları taşımaktadır. Böylece, Tahkim anlaşmasında Ticari (devlet dışı) mahkemelerin yetkisi, “Prorogation” anlaşmasında ise genel yargı mahkemelerin yetkisi belirlemektedir³⁴⁸.

Söz konusu anlaşmalarının ortak özelliği tarafların arasındaki ana sözleşmeden bağımsızlığıdır. “Prorogation” ve Tahkim anlaşmaların geçerliliği ana sözleşmesinin geçerliliğine bağlı değildir. Bu uluslararası ticari tahkimin temel ilkesidir. Bu ilke, ticari tahkim ve genel yargı mahkemeleri için eşit derecede geçerlidir³⁴⁹.

³⁴⁸ G. Fedoseeva, *Uluslararası Özel Hukuku*. Moskova, 1999. s. 238.

³⁴⁹ G. Dmitriyeva, *Uluslararası Ticari Tahkimi*, Moskova, 1997. ss. 35 –37.

Kazakistan'daki yargı pratiğinde "Prorogation" veya Tahkim anlaşmaların mevcut olduğuna rağmen davanın genel yargı mahkemenin yetkisinin kapsamı dışında olması ilkesinin ihlali yer almaktadır. Mahkemeler, ana sözleşmesinin geçersiz kılınmasına dayanarak ilgili "Prorogation" veya Tahkim anlaşmalarını da geçersiz kılmaktadırlar.

Örneğin, Kazakistan Cumhuriyeti Yargıtay Mahkemesi «Kazakhstan Minerals resources group (KMRG)» v. «Trans World group (TWG)» davasında tarafların Tahkim anlaşmasına göre söz konusu uyuşmazlık Britanya Virjin Adalarında çözülmesine kavuşturmalıdır. Ancak, Yargıtay taraflar arasındaki ana sözleşmesi ile birlikte Tahkim anlaşmasını da geçersiz kılmıştır³⁵⁰.

Maden Hukuku uyuşmazlıklarına ilişkin yetkilerin dağılımı alanında spesifik sorunları yaşanmaktadır.

Madencilik sözleşmesi madenlerin kullanımına ilişkindir. Maden hakları, Kazakistan mevzuatına göre, mülkiyet hakkı olarak ele alınmaktadır. Madenler taşınmaz mülkiyet olarak görülmektedir. Bu nedenle, HUMK'nın 417. ve 33.maddelerine göre, taşınmaz mülkiyetine ilişkin Maden Hukuku uyuşmazlıklar Kazakistan'daki mahkemelerin münhasır yetkisine girmektedir.

Uyuşmazlıkların bu yorumlanması aşağıdaki gibi itiraz edilebilmektedir:

- HUMK'nın 417. ve 33.maddeleri taşınmaz mülkiyetine ilişkin uyuşmazlıkları düzenlemektedir. Madencilik sözleşmesi ise maden hakları taşınmaz mülkiyeti olarak kapsamamaktadır;
- Madencilik sözleşmesi Devletin tasarrufu altında bulunan doğal ve tabii kaynakları değil, taşınır eşyalarına ait madenleri ile ilgelenmektedir;
- Kazakistan'ın taraf olduğu çok sayıda Uluslararası Sözleşmeleri (Enerji Şartı gibi) Maden Hukuku uyuşmazlıkların Uluslararası Tahkimde çözülmesini öngörmektedir. Uluslararası Sözleşmelerin üstünlüğünden dolayı söz konusu durumlarda iç mevzuat değil uluslararası düzenlemeleri geçerli olmaktadır.

---

³⁵⁰İşbu dava üzerindeki kararın analizi: Kazakistan Cumhuriyeti Medeni Mevzuatı: Makaleler. Yorumlar. Uygulama, C. 7, Almaty, 1999.

4.4.2. Yargı Kararlarında Maden Hukuku Sorunları

Belirtmek gerekirken, son 15 yılı içerisinde Kazakistan’da Madencilik ve Yatırım Sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarının çözülmesinde belirli yargı, idari ve tahkim uygulamaları pratiği oluşmuştur. Bazı uygulamalar hukuka aykırı olarak değerlendirilmektedir. Böylece, yargı hataları ve maden hakları sahipleri ve yatırımcıların karşı yasadışı yaptırımların uygulanması örnekleri mevcuttur. Söz konusu hatalar ekonominin önemli alanlarında hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesini sağlamamaktadır.

Bunedenle aşağıda madencilik sektöründeki yatırım uyuşmazlıkları değerlendirilmektedir.

Madencilik Sözleşmelerinde Yatırım Anlaşmalarının İptal Edilmesine İlişkin Mevzuatın Uygulanması

3 Mayıs 1996 tarihli Başbakan Kararnamesine³⁵¹ göre yürürlükte ki mevzuat hükümlerine aykırı olan “Federal Sözleşme Şirketi Roskontrakt” isimli Rusya’daki şirketi ile imzalanan Yatırım Anlaşması iptal edilmiştir. İşbu Kararname uygulandı, sözleşme yetkili organ tarafından iptal edilmiştir. Hükümet Başkanının Kararnamesinin yetkili organın eylemlerinin meşruluğu sorgulanmaktadır.

İlk olarak, doğası gereği Yatırım Anlaşması medeni hukuk sözleşmelerine aittir. Bunedenle, 1994 tarihli Yabancı Yatırım Kanunu’nun 27. maddesine göre söz konusu uyuşmazlık Hükümet yetkili tarafından değil münhasıran yetkilim hakem tarafından çözümlenmelidir.

³⁵¹3 Mayıs 1996 Tarihli № 210-p sayılı Kazakistan Cumhuriyeti Başbakanı’nın Kararnamesi, “Yatırım Sözleşmesinin Feshedilmesine İlişkin”, “Yurist” Yasal – Hukuki Sistemi, 2010.

İkinci olarak, Hükümet Başkanı bahsettiğimiz Kararnamesi çıkararak yetkilerini aşmıştır. Böylece, Yatırımcı faaliyetinin korunmasını ihlal edilmiştir.

Vergi Mevzuatının Uygulanması

12 Ocak 2005 tarihli Aktobe bölgesinin İhtisas bölgesi ekonomik mahkemesi tarafından “CNPC-Aktobe müneviz” davası çerçevesinde Aktobe bölgesi Vergi Dairesinin kararı iptal edilmiştir. İşbu kararın göre devlete aynı olarak (petrol ile) ödenen royalti bedellerine katma değeri vergisi (KDV) uygulanmıştır. Kararı temyiz mahkemesi tarafından onanmıştır. Kararlarında belirtilen argümanlar ve iddialar mevcut vergi mevzuatının yorumlanması da dayanmıştır.

Böylece, Vergi Kanununun 205. maddesine göre katma değeri vergisi harcamalar üzerinden alınan bir vergi türüdür. Royalti ise maden işletenlerin devlete bir imtiyaz veya hak karşılığında yapılan ödemelerdir. Yargılama sürecinde “CNPC-Aktobe müneviz” tarafından vergi yükümlülüğünü yerine getirilmesi ve aynı olarak royalti’nin ödenmesi belirtilmiştir. Nitekim, aynı olarak royalti’nin ödenmesi hidrokarbonların satış operasyonları olarak kabul edilmiş ve bu transferine KDV uygulanmıştır³⁵².

Örnek teşkil eden bu karar, maden haklarının sahipleri ve yatırımcıların haklarının ihlaline yol açan Vergi organlarının vergi mevzuatın hükümlerinin geniş bir yorumlama eğilimi tespit etmektedir. Vergi organları tarafından ilgili mevzuatın diğer kurumlarla kıyasen daha sık uygulanmasını dikkate aldığımda madencilik sektöründeki vergi ilişkilerinin daha yetkin ve profesyonel bir düzenlenmesi beklenmektedir.

Kanaatimizce, vergi organlarının amacı herhangi bir şekilde hatta maden haklarının sahiplerinin meşru çıkarlarının ihlali ile devlet bütçesini doldurmaktır.

Çevre Mevzuatının Uygulanması

³⁵²A. Baldikova, **Madencilerin Vergilendirilmesi**, Mahkeme İçtihadı (Kazakistan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nun 10. Bölümü: Genel Hükümler), Seminar makaleleri “Çevre ve Vergi Mevzuatının Yargısal Uygulanması”, Kazakistan Cumhuriyeti Yargıtay Mahkemesi'nin Kütüphanesi, Astana, 2005, ss.242-245.

2007 yılında Aktobe bölgesinin İhtisas bölge arası ekonomik mahkemesi tarafından “CNPC-Aktobemunaygaz”ın Çevre Koruma İdaresinin Bölgesel Bölümü’ne (ÇKİBB) karşı açılan davası ele alınmıştır. Davacı, atıkların gerçekleştirilmesi için özel izni olmadan aşırı gaz yanma sonucunda oluşmuş hasarın boyutunu belirlemek amacıyla denetleme çalışmalarının başlama kararının iptali istemiştir. Davacının iddiaları: kararın denetleme çalışmalarına ilişkin belgelerin standartlarına uyulmaması; kararın çevre koruma alanında yetkili olmayan kurumu (Ekonomik ve Yolsuzluk Suçları Dairesi) tarafından alınmasıdır. Mahkeme şikayeti onamıştır.

Bu davabir sürü sorunların mevcut olduğunu tespit etmektedir. Örneğin;

- Yetkili devlet kurumları arasındaki yetki dağılımı,
- “Doğal kaynakların özel kullanımı” ve “madenlerin kullanım ve korunması” kavramlarının tanımı ve özelliklerinin ayrılması.

Kararında yer alan argümanlar yetersiz sayılabilmektedir. Uyuşmazlığın esası anlamak için aşağıdaki hususların belirlenmesi faydalı görülmektedir:

- Denetleme çalışmalarının amacı atıkların gerçekleştirilmesi için özel izni olmadan aşırı gaz yanma sonucunda oluşmuş hasarın boyutunu belirlemek idi.
- Şirketin bu tür faaliyeti tıpkı atmosfere zararlı maddelerin emisyonları gibi doğal kaynakların özel kullanımı olarak kabul edilmektedir. Bu da emisyonların bir türü olarak özel izinleri gerektirmemektedir. Bu nedenle, söz konusu soruları Vergi Kanunu ile düzenlenmektedir. Bu durumda şirketin faaliyetinin doğruluğu ve bütünlüğünün denetlenmesi Vergi Dairesi tarafından gerçekleştirilmelidir.
- Çevre Koruma İdaresinin Bölgesel Bölümü (ÇKİBB) ise sadece maden kaynaklarının incelenmesi ve rasyonel kullanımı gerçekleştiren yetkili bir organdır. Çevre koruma meseleleri onun yetki kapsamına girmemektedir.

Nitekim, incelediğimiz bir dava bir sürü sorunları meydana çıkartmıştır. Bu sorunların çözülmesi bilimsel yaklaşımları gerektirmektedir.

İdari Mevzuatının Uygulanması

Madencilik ve yatırım faaliyetleri sektörlerinde İdari Suçlar Kanunu uygulayan yetkili organlar tarafından tüzel kişiler idari sorumluluğa tabi olmaktadır.

En sık rastlanan örneklere göre, “çevre ruhsatında belirtilen standartları aşan veya ruhsatı olmadan emisyonları” gerçekleştiren madencilik şirketleri İdari Suçlar Kanununun 243.maddesini ihlal etmektedirler. Kanundaki bu düzenleme Devlet Çevresel Hizmetlerinin madencilik şirketlerinden büyük para tutarlarının çekilmesi için etkin bir enstrümanı olmuştur. Bazı olaylarda (örnek davasında gibi) multi milyarlık cezalar uygulanmıştır.

Yukarıda belirlediğimiz gibi, devlet organların amacı madencilik şirketini cezalandırmak ve devlet hazinesini doldurmaktır. Maden kaynaklarını kullanan şirketler söz konusu düzenlemeleri kendi lehine, çıkarlarına göre yorumlamaya çalışmaktadırlar.

Belirtmek gerekir ki, yukarıdaki örneğinde Kanunda kullanılan hatalı ifadesi normlarının hatalı uygulanmasına yol açmıştır.

Kanununun 243.maddesini öngörülen büyük işletmeler için ceza tutarı “çevreye emisyonlar için ödeme oranının yüzde bin” olarak ayarlanması gerekmektedir.

Yetkili organları ve mahkemeleri tarafından kullanılan yanlış ve İdari Suçlar Kanunla öngörülme formülü hukuka dayanmamakta ve işletmeler aleyhine uygulanmaktadır.

Kanaatimizce, topluma sosyal tehlike derecesine göre bir ceza suçundan daha az tehlikeli olan bir idari suçu için öngörülen para cezası aşırı yüksek olmamalıdır.

Böylece, İdari Suçlar Kanun’un 48.maddesine göre “büyük işletmeleri olan tüzel kişilerin tabi oldukları para cezası iki bin aylık hesaplama endeksini aşmamalıdır”

Konunun tartışmalı olması ve incelediğimiz maddesinin yorumlanmasına farklı yaklaşımların uygulanabilmesi aşağıdaki yargı kararları göstermektedir:

2007’de Atyrau bölgesinin Çevre Koruma Başmüfettiş, İdari Suçlar Kanununun 243.maddesine ilişkin olayı inceleyip izni olmadan 789,5 ton miktarında atmosfere zararlı maddelerin emisyonu için büyük işletmesi olan tüzel kişi üzerinde \$168,950 tutarında idari para cezası kararı vermiştir. Para cezası yanlış formül üzerinde hesaplanmıştır.

Başmüfettişin kararı mahkemesine itiraz edilmiş ve iptal edilmiştir. Belirtmek gerekir ki, mahkeme belirlenen idari para cezası büyüklüğüne ilişkin pozisyonunu dile getirmemiştir.

2006'da Atyrau şehrinin İhtisas Bölge arası İdare Mahkemesi İdari Suçlar Kanununun 243.maddesine dayanarak hava kirletilmesi için madencilik şirketi üzerinde 124,817 tenge tutarında idari para cezası vermiştir. daha sonra para cezasının miktarı azaltılmıştır (25,680 tenge). Mahkemeye göre söz konusu suç için idari para cezasının miktarı çevre kirletilmesi için ödeme oranının yüzde binden fazla olamaz. Nitekim, mahkeme tarafından, pozisyonumuzu tespit eden, ilk cesur bir yargı emsali oluşturulmuştur. Ancak, bu mahkeme kararı temyiz mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

Böyle bir yaklaşım dava esasının incelenmesinde resmi bir tutum ile veya yanlış kanun uygulanmasını desteklediği hukukun kasıtlı bozulması ile izah edilebilmektedir.

Kazakistan'daki akademisyenlerine göre İdari Suçlar Kanununun 243.maddesinde öngörülen para cezasının miktarı sabit olmalıdır³⁵³.

Kanaatimizce, madencilik sektörü ve yatırım faaliyetindeki kanun uygulaması sırasında ortaya çıkan sorunlar derin bilimsel araştırmalarını gerektirmektedir. Bu tür araştırmalar mevcut mevzuatının geliştirilmesi, yatırımcılar ve madencilik şirketlerinin hak ve çıkarlarının korunmasını sağlayarak ülke ekonomisinin bu önemli alanın yatırım iklimini güçlendirecektir.

4.4.3. Kazak Hukuku'nda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları

---

³⁵³ Bkz.: E. Novikova, **Kazakistan Cumhuriyeti İdari Suçlar Kanununun 243. Uygulanmasına ilişkin Bilimsel Görüş**, Atyrau, 2008; О.И.Ченцова, В.М.Ким, **Kazakistan Cumhuriyeti İdari Suçlar Kanununun 243. Uygulanmasına ilişkin Bilirkişi Raporu**, Almaty, 2007 ("Tengizchevroil" Ortak Girişim'in Arşivi).

4.4.3.1.Uluslararası ve Milli Tahkime ilişkin kanuni düzenlemeler

Tahkime ilişkin Kazakistan'daki en önemli kanunlar aşağıda gibidir:

- Kazakistan Cumhuriyeti Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu. HUMK Uluslararası ve Milli Tahkim kararlarının tanınması ve tenfizi ile birlikte yetkili devlet mahkemelerinde dava süreçlerini düzenlemektedir. Kanun Tahkim kararlarının tanınması ve uygulanması için talepleri incelediğinde mahkemeler izlemesi gereken ayrıntılı prosedürler içermektedir;
- 28 Aralık 2004 tarihli Uluslararası Ticari Tahkim Kanunu (UTT). Uyuşmazlığın hangi hallerde UTT uygulanacak Kanunda sayılmıştır: Taraflardan biri yabancı kişi ise; şirketin yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya işyerlerinin ya da Tahkimin yeri Kazakistan'da bulunması halleri;
- 28 Aralık 2004 tarihli Tahkim Mahkemeleri Kanunu (Milli Tahkim Kanunu) Kazakistan'daki veya Kazakistanda kayıtlı olan gerçek ve tüzel kişiler arasındaki uyuşmazlıklara uygulanmaktadır. Tahkim yeri de Kazakistan'da bulunması gerekmektedir.
- 2 Nisan 2010 tarihli İcra Bildiriler ve Mahkeme Mübaşirleri Kanunu tahkim kararlarının tanınması ve tenfizi ile ilgili mahkeme kararlarının uygulanmasını düzenlemektedir.

Hem UTT hem de Milli Tahkim Kanunlarının kapsamı “tahkim dostu” olarak kabul edilen ülkelerin Tahkim Kanunlarına kıyasen oldukça dardır. UTT hem de Milli Tahkim Kanunlarına göre sadece medeni hukuk sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar, tahkime sunulabilmektedir. Nitekim, sözleşme dışı ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar tahkim kapsamına girmemektedir. Bu tür kısıtlamalar

Böyle bir kısıtlama (hem bir sözleşmeden kaynaklanan hem de sözleşme dışı doğanın ticari uyuşmazlıkları kapsayan) UNCITRAL Model Kanununda ve “tahkim dostu” olarak kabul edilen ülkelerindeki mevzuatlarında mevcut değildir.

Böylece, uyuşmazlık tarafların yerleşim yeri Kazakistan'da olduğu halde yabancı kişileri içeren uyuşmazlıklara kıyasen tahkim düzenlemeleri (tahkim kapsamına ve kararlarının tenzine ilişkin düzenlemeler) daha kısıtlayıcı olmaktadır.

Kazakistan'daki mahkemeler diğer mahkemelerle aldığı kararlarından bağımsızdır.

Kazakistan Cumhuriyeti Yargıtay Mahkemesinin resmi web sitesi birçok karar içermesine rağmen³⁵⁴, Tahkime ilişkin yargılama pratiği tanımlamak mümkün olabilmesi için kamuya açık yeterince bilgi yoktur. Sonuç olarak, bazen tahkime ilişkin mahkeme süreçlerinin sonucu tahmin etmek oldukça zordur. Bu durum, özellikle tahkim kararının tenfizi arandığı bölgeye bağlıdır.

Ayrıca, yukarıda incelediğimiz Kazak mahkemelerin münhasır yargılama yetkisini dikkate alınmalıdır. Zira madencilik sektörü yakından ilgilenen uyuşmazlıklar:

- Kazakistan'da bulunan taşınmaz eşyaları ile ilgili uyuşmazlıklar;
- Taşıma anlaşmaları ile ilgili uyuşmazlıklar;
- Anayasal haklarının ihlali ile ilgili uyuşmazlıklar;
- Kazakistan'daki noter ya da devlet kurumu hareketleri ile ilgili uyuşmazlıklar

Tahkim mahkemelerinde değil yerel devlet mahkemelerinde ele alınabilmektedir.

Kazakistan'daki ana tahkim kurumları

- Kazakistan'daki Uluslararası Tahkimi³⁵⁵
- Kazakistan Ticaret Odasının Uluslararası Tahkim Mahkemesi³⁵⁶
- Uluslararası Tahkim Mahkemesi
- Avrasya Arbuluculuk Merkezi.

4.4.3.2. Uluslararası Tahkime İlişkin Sözleşmeler

1991'de bağımsızlığını kazanmasından sonra Kazakistan Uluslararası Tahkime İlişkin bir dizi Sözleşmeler imzalamıştır. Bunlardan en önemli olan 10 Haziran 1958

³⁵⁴ Kazakistan Cumhuriyeti Yargıtay Mahkemesi resmi web sitesi 400.000 üzerinde karar içermektedir. Kararların çoğu Rusça mevcuttur; Bkz.: www.supcourt.kz

³⁵⁵ Bkz.: www.arbitrage.kz.

³⁵⁶ Bkz.: www.cci.kz.

tarıhli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında New York Konvansiyonu, 25 Nisan 1961 tarihli Milletlerarası Ticari Tahkime İlişkin Avrupa – Cenevre Sözleşmesi, 1965 tarihli Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkındaki Konvansiyonudur.

Kazakistan’da 1996 yılında onaylanmıştır. Kazak mahkemeleri New York Konvansiyonunu uygulamakta ve Konvansiyonunun geçerliliği veya etkisini sorgulayan kararları halen mevcut değildir. İlk derece devlet mahkemelerinde Konvansiyonun yanlış ya da başarısız uygulanması yer alabilmekte, ancak söz konusu kararlar temyiz mahkemeler tarafından düzeltilmektedir.

ICSID Konvansiyonu Kazakistan’da 2004’te yürürlüğe girmiştir. UNCTAD verilerine göre 1 Haziran 2013 itibariyle Kazakistan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına ilişkin 43 ikili sözleşmelerine taraf olmuştur. Bu sözleşmelerin büyük çoğunluğu meydana çıkan uyuşmazlıkların ICSID bünyesinde çözülmesi için devletin rızası sağlamaktadır.

Aynı zamanda Kazakistan Bağımsız Devletler Topluluğu’nun çerçevesindeki Sözleşmelerinin taraf olmaktadır:

- 1998 tarihli Bağımsız Devletler Topluluğu içinde Tahkim, Ticari ve Ekonomik Mahkemeleri tarafından Verilen Kararların Karşılıklı İcra Usulleri Hakkında Moskova Sözleşmesi;
- 1992 tarihli İşletme Faaliyetleri ile İlgili Anlaşmazlıkların Çözme Usulü Hakkında Kiev Sözleşmesi;
- 2002 tarihli Sivil, Ceza ve Aile Davaları üzerinde Yasal Yardımlaşma Kishinev Sözleşmesi.

4.4.3.3.Madencilik Sözleşmelerinde Tahkim Şartı

Kazakistan’da imzalanan Madencilik Sözleşmeleri’nin çoğunluğunda ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözülmesi amacıyla tahkim şartı koyulmaktadır. Genel olarak Sözleşme tarafları, Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü(SCC), Milletlerarası

Ticaret Odası Tahkim Mahkemesi (ICC), Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi (LCIA) veya Amerikan Tahkim Derneği (AAA) gibi Uluslararası Tahkimleri tercih etmektedir. Bu durum, çok uluslu madencilik şirketlerin madencilik sektöründe ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözülmesi için devlet mahkemeleri ve Kazakistan'da kurulan uluslararası tahkim organlarına uluslararası tahkim kurumları tercih etmesini göstermektedir. Bu ilk olarak uyuşmazlığın çözümüne ilişkin (doğrudan veya dolaylı) devlet müdahalesini önlemek ve yanı sıra, ihtilafın bir tarafsız, bağımsız ve yetkili incelenmesini sağlamak arzusu ile açıklanabilmektedir.

Ancak, uyuşmazlıkların kamu kurumları tarafından başlatılması takdirde uygulamada bir dizi sorun söz konusudur. Zira kamu kurumları taraflar arasındaki sözleşmesinde yer alan tahkim şartını göz ardı ederek devlet mahkemeleri tercih etmektedir.

Örneğin, yabancı tarafı içeren bir sözleşmesine göre “tahkim yargılaması UNCITRAL kurallarına göre yürütülmektedir; hakimler Stockholm Ticaret Odası tarafından atanmaktadır”. Mevcut tahkim şartına rağmen Kazakistan’daki kamu kurumu tarafından açılan ve tarafların asıl sözleşmesinin önemli bir hususuna ilişkin davası devlet mahkemesinde incelenmiştir. İlk derece ve temyiz mahkemeleri madencilik şirketinin devlet mahkemesinde yargılamanın sona ermesi ve uyuşmazlığın taraflarca belirtilmiş ticari tahkimine sunulmasına ilişkin dilekçesini reddetmiştir. Böylece, tahkim sözleşmesi devlet mahkemeler tarafından bozulmuştur.

Sözleşmelerin akdedilmesi sırasında şirketlerin tahkim şartının ifadesine yeterince önem verilmemesi tahkim prosedürü için güçlükler yaratmaktadır.

Kazakistan - İsrail şirketi ve ABD'deki bir şirket arasında yatırım uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır. Sözleşmesine tahkim şartına göre “tahkim yargılaması UNCITRAL kurallarına dayanarak göre Lahey Tahkim Mahkemesinde yer almaktadır”. Ancak Lahey şehrinde söz konusu Tahkim Mahkemesi mevcut olmadığı için uyuşmazlığın Sözleşmesine göre çözümüne kavuşturulması mümkün değildir.

Davalı'nın yerleşim yeri bulunduğu Güney Kazakistan Bölgesinin Mahkemesi açılan davasını uyuşmazlığın genel yargı mahkemesinin yargı yetkisinin kapsamına girmemesi gerekçesiyle reddetmiş.

Sonuçta tahkim şartının ne UNCITRAL kurallarına ne de yürürlükte olan Kazakistan'daki mevzuatına uyulması davacı şirketi zor duruma bırakmıştır³⁵⁷.

4.4.4. Kazakistan'ın Taraf Olduğu Yatırım Uyuşmazlıkları

Madencilik sektöründeki yatırım faaliyeti Kazakistan için büyük önem arz etmektedir. Devlet ve devlet şirketleri ile sözleşmelerine katılarak yabancı şirketleri maden arama çalışmaları üzerindeki sözleşmeler ve madenlerin işletim sözleşmeler çerçevesinde yatırım faaliyetine de katılabilmektedirler.

Kazakistan mevzuatı, Anayasa dahil, uluslararası sözleşmeleri, ayrıca ikili yatırım antlaşmaları, iç kanunlarına göre öncelik tanımaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, Devlet (kamu kurumları) önemli takdir hakkına ve maden kaynakları üzerinde kontrol etme olanağına sahiptir³⁵⁸.

Maden Kanunu, Devletin kendi görüşüne göre, ulusal güvenliği tehdit eden Cumhuriyeti'nin ekonomik çıkarlarının değiştirilmesi halinde, Devlet kendi ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla sözleşme hükümlerinin değişmesini talep etme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

Ayrıca, yabancı yatırımcının önerilen değişikliği kabul etmemesi halinde sözleşme sürenin bitiminden önce Devlet tarafından feshedilebilmektedir.

Kanunun bu hükümleri Kazakistan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşma ve sözleşmelerle sağlanan koruma enstrümanların dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır.

Beklenmeyen güçlüklerin meydana gelmesini önlemek amacıyla yabancı şirketleri sözleşmelerindeki terimlerini kesinleşmeli; sorunlu olarak görüldüğü mevzuat hükümlerine atıf yapmalı; Devletin dokunulmazlık koşullarını dikkate almalıdır.

³⁵⁷P. Greşnikov, **Kazakistan'da tahkim mahkemesi: Fırsatlar ve Beklentiler**, “Kazakistan “ Uluslararası İş Dergisi, S. 1/2, 2001.

³⁵⁸ Bkz.: Rumeli Telekom A.S. and Telsim Mobil Telekomikasyon Hizmetleri A.S., v. Republic of Kazakhstan Award, International Centre for Settlement of Investment Disputes, (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/documents/telsimaward.pdf>(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

Ayrıca, Maden Kanununda yer alabilecek uyuşmazlıkların çözüm prosedürlerine ilişkin değişikliklerini göz önüne alarak taraflar çok net bir şekilde uyuşmazlıkların giderilmesi konusundaki anlaşmayı belirtmelidir³⁵⁹.

Belirtmek gerekir ki, bugün Kazakistan BDT'daki ülkeler arasında yatırım tahkimi açısından en tecrübelidir.

4.4.4.1.Kazakistan'ın Muhatap Olduğu Davalarda Tahkim Yetkisini Doğuran Hukuki Dayanaklar ve Örnek Davalar:

İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları³⁶⁰

Kazakistan 40 üzerinde İki Taraflı Yatırım Anlaşmasına (İTYA) taraf olmaktadır. Kazakistan'daki İTYA'ları eski sovyet ülkeleri, Avrupa Birliği ülkeleri ve Asya'daki ülkeleri kapsamaktadır.

Böylece, yabancı yatırımcılar Kazakistan piyasasında İTYA tarafından korunmaktadır. Anlaşmalar karşılıklı olarak yurtdışında da Kazakistan'daki yatırımcılar için geçerli olduğunu belirtmek önemlidir. Devlet tarafından İTYA ile sunulan koruma yükümlülükleri terine getirmediği takdirde, yatırımcı doğrudan devlete karşı bir dava açabilmektedir.

Kazakistan tarafından imzalanan İTYA'ları standart hükümleri içermektedir.

İTYA'larının uyuşmazlık çözüm hükümlerine bakmak olursak, genellikle taraflar uyuşmazlıkları dostça yöntemlerle gidermek için gerekli tüm çabayı

---

³⁵⁹ Enerji Şartı, m.10.

³⁶⁰Yabancı Yatırımların Korunmasına İlişkin İkili Uluslararası Anlaşmalar, (Çevrimiçi) http://dk.kz/show-doc_35883129 (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

göstermelidir³⁶¹. Uyuşmazlık belli bir süre içinde dostça çözümlenmezse, yatırımcının genellikle birkaç seçenek vardır³⁶²:

- İCSİD Tahkimi;
- UNCITRAL kurallarına göre düzenlenmiş tahkim;
- Milletlerarası Ticaret Odası Tahkim Mahkemesi³⁶³;
- Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü.

İki Taraflı Yatırım Anlaşmalarından kaynaklanan uyuşmazlıklar

Caratube International Oil Company LLP v. Kazakistan davası³⁶⁴

1992’de imzalanan Kazakistan ve ABD arasındaki İki Taraflı Yatırım Anlaşmasına dayanarak 2008’de Kazakistan’da kayıtlı olan ve ABD vatandaşı tarafından control edilen Caratube Uluslararası Petrol Şirketi Kazakistan’a karşı dava açmıştır. Davacı’ya göre Kazakistan imzalanmış Hidrokarbonların Aranması ve İşletilmesi hakkında Sözleşmesini feshedip şirketin yatırımları kamulaştırmış ve böylece İki Taraflı Yatırım Anlaşmasının hükümleri ihlal etmiştir.

Ayrıca şirket Devlet tarafından yapılmış baskı altında bulunduğunu ileri sürmüştür. Nitekim, Kazakistan yetkilileri tarafından taciz, yıldırma ve yasa dışı takip edilmesi bu davada söz konusu idi.

Tahkim uyuşmazlığına ilişkin yargılama yetkisinin bulunmadığı için davayı reddetmiştir. Tahkime göre, Caratube Şirketi’nin yabancı vatandaşının (D. Hourani) bir yatırım olduğunu tespit edememiştir. Bu durumda İTYA’nda yer alan yatırım tanımı kullanılmıştır.

---

³⁶¹Kazakistan ve ABD arasındaki İTYA, VI92.maddesi.

³⁶²Kazakistan ve Macaristan arasındaki İki Taraflı Yatırım Anlaşması, 8.2 maddesi., Kazakistan ve Yunanistan arasındaki İTYA, 10(2).maddesi, Kazakistan ve Fransa arasındaki İTYA, 8.maddesi.

³⁶³Kazakistan ve Türkiye arasındaki İTYA, VII (2).maddesi, Kazakistan ve Belçika ve Lüksemburg arasındaki İTYA, 10.maddesi.

³⁶⁴Caratube International Oil Company LLP v.Republic of Kazakhstan, ICSID Case No. ARB/08/12 (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw1100.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

Tahkime göre, “yatırım teriminin özel tanımı” yatırımın yanında belirli bir ölçüde riskin bulunmasını gerektirmektedir. “Riskin bulunması, belirli bir zaman dilimi içinde kar elde etmesi amacıyla yatırımcının kendi kaynaklarının kullanılmasını ve mali riski gerektirmektedir. Yatırımcı projenin başlangıç seviyelerinde mali kaynaklarını sağlamalıdır”.

Böylece, mali yükümlülükleri taşımayan D.Hourani yatırımcı olarak değil hissedar olarak değerlendirilmektedir.

Davacı tarafından mali kaynaklarının sağlanması veya üstlenilen herhangi bir risk ile ilgili herhangi bir kanıt sunulmamıştır. D.Hourani'nin tamamen biçimsel mülkiyet hakkı Tahkimin yargılama yetkisini belirlemek için yeterli değildir.

Tahkim davayı reddetmiş ve Kazakistan lehine masraf ve giderlerinin geri ödenmesini emretmiştir.

2012 yılında Caratube Şirketi, ICSID kararların iptali usulüne uyarınca dava açmış; dava ICSID tarafından 2014 yılında reddedilmiştir.

Belirtmek gerekir ki, davanın en ilginç noktası D. Hourani'nin (Caratube Şirketi'nin resmi sahibi) Rakhat Aliyev'in bir akrabası olmasıdır (Aliyev'in kız kardeşi I.Horani'nin eşi). N. Nazarbayev ve onun damadı R.Aliyev arasındaki ilişkiler ise siyasi skandallara nedeni olmuştur. Nitekim, bazı görüşlerine göre Caratube davası siyasi güdümlü olan bir davasıdır.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı v. Kazakistan Davası

Kazakistan ve Türkiye arasındaki İkili Yatırım Anlaşması ve Enerji Şartından kaynaklanan uyuşmazlığına ilişkin işbu davası 2011 yılında açılmıştır. Dava petrol arama ve üretimi için ortak girişimi ile ilgilenmektedir. Davacının iddiaları Kazakistan'da Mangistau ve Aktobe bölgelerinde yedi petrol sahalarında arama ve işletme faaliyetlerini gerçekleştiren madencilik şirketinin yatırımları etkileyen Hükümetin aldığı önlemlerinden kaynaklanmaktadır.

CCL v. Kazakistan Davası³⁶⁵

CCL v. Kazakistan davasında uyuşmazlık Kazakistan ve ABD vatandaşı arasındaki İmtiyaz Sözleşmesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu sözleşmesine göre Kazakistan tarafı davacıya 5 yıl süre için Kazakistan'daki şirketinin hisselerin kontrol paketi üzerindeki haklarını devretmiştir. Kazakistan'daki şirket Petrol İşletme Fabrikasına ait idi.

Daha önce, finansal analiz Kazakistan şirketinin önemli bir borç varlığını göstermiştir (borcun bir kısmı söz konusu şirketine karşı üçüncü kişi – X Şirketi – tarafından açılan davasının sonucundaki mahkeme kararından kaynaklanmaktadır).

İmtiyaz Sözleşmesinin geçerli olduğu sırada X Şirketi Petrol İşletme Fabrikasının mülkiyet aktiflerin tutuklama ve ardından çıkarılması hakkı kazanmıştır.

İmtiyaz Sözleşmesi Başsavcılığı tarafından itiraz etmesinden sonra mahkeme kararı ile sona ermiştir.

Davacı Kazakistan'a karşı tahkim davası açıp Devlet tarafından aldığı önlemlerin kamulaştırma ile sonuçlandığını ileri sürmüştür. Mülkiyetin Kazakistan'daki şirketinden X Şirketine devredilmesi ile sonuçlanan yargılama süreci; İmtiyazın sona ermesi ile sonuçlanan Başsavcılığın itirazı; Davalı lehine kontrolün aktarımı söz konusu önlemlerin arasındadır.

Tahkim kendi yargılama yetkisini İmtiyaz Sözleşmesinin tahkim şartına ve Kazakistan Cumhuriyeti "Yabancı Yatırımlar" Kanununa dayanarak kabul etmiştir. İkili Yatırım Anlaşması Tahkim tarafından dikkate alınmamıştır.

Davanın esasına ilişkin, Kazakistan iddia edilen kamulaştırma suçundan suçlu görülmemiştir. Tahkime göre, şirket üzerindeki kontrolün kaybetmesi Devletin önlemlerinden değil mülkiyet aktiflerin tutuklanmasından kaynaklanmaktadır.

---

³⁶⁵CCL v. Kazakistan, CASE 122/2001, (Çevrimiçi) http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0289_1.pdf (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

4.4.4.2. Enerji Şartı'ndan kaynaklanan uyuşmazlıklar

Enerji Şartı ile ilgili bilgileri yukarıda verildiği için tezin bu kısmında Sözleşmesinin genel düzenlemeleri tekrar ele alınmamaktadır.

Ancak Enerji Şartı'nın kamulaştırma ile ilgili düzenlemeleri hakkında kısa bir bilgi vermesinde fayda görüyoruz.

Enerji Şartı doğrudan ve dolaylı istimlak şekilleri kapsamakta ve Kamulaştırma meşru olmadığı sürece yatırımların devletleştirilmesi, istimlak edilmesi veya eşdeğer önlemlere tabi olmadığı belirtmiştir³⁶⁶. Meşru kamulaştırma düzenlemeleri Kazakistan'daki İTYA'nın düzenlemelerine benzemektedir. İkisi de yasadışı devletleştirme için eşit "adil piyasa değeri" tazminatı gerekli kılmaktadır³⁶⁷.

AES Corporation ı Tau Power B.V. (the Netherlands) v. Kazakistan davası

Dava 2010 tarihinde İCSİD tarafından ele alınmış; kamuya açık olmayan Tahkim kararı 2013'te alınmıştır. Uyuşmazlık konusu enerji tesisleri ve ticaret şirketlerine ilişkindir.

Liman Caspian v. Kazakistan davası³⁶⁸

Dava 2007 yılında İCSİD bünyesinde açılmış; 2010 yılında önce kamuya açık olan kararı sonra ise kısaltacak halinde açıklanmıştır.

Uyuşmazlık Batı Kazakistan'da Liman Blok de hidrokarbonların arama ve işletme ruhsatıyla ilgilidir. Ruhsat en başında Kazakistan şirketine verilmiştir. 2002'de Kazakistan şirketi ruhsatından doğan hak ve yükümlülükleri Liman Caspian Oil BV şirketine devretmiştir. İşbu hak devredilmesi azınlık hissedarları tarafından mahkemede

³⁶⁶ Enerji Şart Sözleşmesi, m. 13.

³⁶⁷ Bkz.: Kazakistan ve ABD arasındaki İTYA, III(1).maddesi, Kazakistan ve Gürcistan arasındaki İTYA, 6(1). Maddesi.

³⁶⁸ Liman Caspian Oil BV and NCL Dutch Investment BV v. Republic of Kazakhstan, ICSID Case No. ARB/07/14, (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw1429.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

itiraz edilmiş; Kazakistan şirketi yeniden ruhsat sahibi olmuştur. Daha sonra söz konusu ruhsatı üçüncü şirkete devredilmiş oldu. Liman tarafından ruhsat için ödenen tutarların üzerinde tazminat talebi devlet mahkemesinde reddedilmiştir.

Davacılar Kazakistan mahkemelerin eylemleri adaletin inkar etmesi olarak değerlendirip Kazakistan tarafından Enerji Şartı'nın yatırım korunmasına ilişkin hükümlerin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Tahkim davacıların iddialarını reddetmiş.

Tahkim davacıların talepleri dikkate alınarak, kendisinin temyiz organı olmadığı ve ulusal mahkemeler tarafından iç usul veya maddi hukukun yanlış uygulanmasından kaynaklanan hataların ortadan kaldırılması tahkimin fonksiyonlarına dahil olmadığı belirtmiştir.

Tahkim “uluslararası suç olarak değerlendiren adaletin inkar etmesi doğası gereği basit olan iç mevzuatının yanlış uygulanması kapsamına girmediği vurgulanmıştır”. Tahkime göre “davalı sadece yargı sisteminin prensip olarak çalışmadığı takdirde adaletin inkar etmesi için sorumlu kılınabilmektedir. Böyle bir durum, esas olarak, usulün eksikliği gibi ciddi usul hata durumunda yer almaktadır”.

Tahkim Kazakistan mahkemelerin eylemlerini gelişigüzel, haksız, yasadışı veya uygun usulün eksikliği doğan olmadığı karara varmıştır. Bu nedenle, Kazakistan mahkemelerin kararları uluslararası hukuk açısından kabul edilmiş, dava Tahkim tarafından reddedilmiş.

Anatolie Stati v. Kazakistan Davası³⁶⁹

Uyuşmazlığa taraf olanlar: Anatolie Stati, Gabriel Stati, Ascom Group S.A., Terra Raf Trans Trading Ltd., Kazakistan Cumhuriyeti.

Davacılar sahip oldukları KazPolMunay (KPM) ve TolkynNefteGaz (TNG) şirketleri aracılığıyla Mangistau bölgesindeki petrol sahası (Borankol) ve gaz alanı (Tolkyn) üzerinde haklarına sahip olmuşlar.

³⁶⁹Anatolie Stati v.The Republic of Kazakhstan, SCC Arbitration V (116/2010) , (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw3083.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

Nitekim, uyuşmazlıklar petrol ve doğal gazın arama ve işletmesi ile ilgelenmektedir.

Davacılar, dayanaksız soruşturma ve kovuşturmaların kampanyasından sonra kendi aktiflerin yoksun bırakılmış olduğunu iddia etmiş ve 1 milyar dolar tutarında tazminat talep etmiştir.

Aralık 2013 tarihinde açıklanmış nihai kararına göre Tahkim davacı lehine 500 milyon dolarlık tazminat hükmetmiştir

Söz konusu iddiaları davacıların petrol ve doğal gaz işlemlerin Kazakistan tarafından ele geçirilmesi sonucunda 2010'da ortaya çıkmıştır. 2008'de devlet yetkilileri tarafından şirketlerin bir dizi denetim ve vergi değerlendirmesinin gerçekleştirilmesinden sonra ruhsatı olmadan boru hatlarının kullanılmasından ibaret yasadışı iş faaliyetleri için şirketin genel müdürü kovuşturmaya tabi olmuştur. İşbu eylemler 2010 yılında Devlet yetkililer tarafından davacıların yatırımların ele geçirilmesi ile sonuçlandı.

Davacılar (denetimler, soruşturmalar ve araştırmaları içeren) hükümet tarafından büyük bir komplo iddia etmişler.

Kazakistan'ın davacıların kötü yönetimi ve mali aktiflerin daha da gerilemesinden korumak amacıyla ilgili sözleşmeleri durdurmak zorunda kaldığını ileri sürmüştür. Buna ek olarak, Kazakistan davacılar yatırımların edinimi ve yönetimi sürecinde Kazakistan Cumhuriyeti çeşitli kanunları ihlal ettiğini iddia etmiştir.

Devletin son iddiaları Tahkim tarafından reddedilmiştir. Belirtmek gerekir ki, Enerji Şartı Yatırım hükümlerinin son derece detaylı olduğunu göz önüne alındığında Tahkimin söz konusu iddiaların dikkate alınmaması hakemlerin ihmali olarak değerlendirilebilmektedir.

Tahkimin yargılama yetkisi de sorgulanmış ve hakemlerin görüşleri ayrılmıştır.

Tahkim Kazakistan tarafından Enerji Şartı Sözleşmesinde öngörüldüğü adil ve eşit muamele ilkesinin ihlal edildiği belirtmiştir. Davacıların kamulaştırma iddiaları dikkate alınmamıştır.

Tahkim davacılar karşı ortak bir kampanya olduğunu ve böyle bir tutumun davacının “adil ve eşit muamele”sine ilişkin “meşru beklentileri”ne aykırı olduğunu saptanmıştır.

4.4.4.3.Değerlendirme

Yukarıda bahsettiğimiz olayların analizi madencilik sektöründeki davalarına ilişkin hataların sistematik olduğu ve yagınlığı tespit etmektedir.

Medeni, vergi ve idare hukukunun bazı hükümlerinin yanlış yorumlanması ve ardından onların hatalı uygulanması örnek teşkil etmektedir.

Aynı hataların sistematik tekrarlanması maalesef yetkili organları tarafından hukukun kasıtlı ihlal edilmesini göstermektedir. Ayrıca hazinenin doldurması ve kişisel zenginleşmesi yetkililerin amacilar olarak değerlendirmektedir.

Böylelikle, yabancı yatırımcıların hakları sürekli ihlal edilmesine maruz kalmaktadır. Bu durum madencilik sektörüne yatırım çekmesi için elverişli olmamakta; ülkenin olumsuz imajı yaratmakta; ve devletin resmi politikasına uymamaktadır.

Çoğunlukta petrol de doğal gaz alanlarına ilişkin Uluslararası Tahkim kararları, kamulaştırma ve istimlak sorunları gündeme getirerek, maden kaynaklarının devlet yönetiminin ciddi eksiklikleri açığa çıkarmaktadır.

Böylece, iddiaların birçoğunda devlet tarafından idari baskısı ve cezai kovuşturma izlenebilmektedir. Davaların siyasi güdümü Kazakistan'ın imajını olumsuz etkiler, sadece yabancı değil aynı zamanda yurt içi yatırımların işletmeden çıkmasının nedeni olmaktadır.

Yine sektöre yatırım çekmesine amaçlanan devlet politikasının yorumlama ve uygulanması revizyonu icap etmektedir.

Belirtilmelidir ki, Kazakistan gibi doğal servetleri ile zengin ve aynı zamanda maden kaynaklara bağımlı olan bir devletin (kanun değiştirilmesi, mevcut kanun hükümlerinin ve sözleşmelerinin duruma göre yorumlanması gibi) istikrarsız davranışları ekonomideki krizine yol açmaktadır.

4.5.Karşılaştırma ve Değerlendirme

Maden Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözüme Kavuşturulması

Kazakistan ve Türkiye’de yargı merciilerin maden hukukunun gelişimine sağlanan katkı büyüktür.

Maden Hukuku konusunun medeni hukuku alanından, idari hukuku, icra hukuku alanlarına kadar farklı dalları ilgilendiren boyutları bulunmaktadır.

Karşılaştığımız ülkelerde Maden hukuku uyuşmazlıkları, tek bir yargı kolunun uğraş alanı içerisine girmemektedir.

Türkiye’de Maden hukukundan kaynaklanan uyuşmazlık tipinin özellikleri ve nitelikleri birbirinden farklılık gösterdiğinden dolayı söz konusu ihtilafların çözüme kavuşturması farklı yargıların görev alanı içerisinde yer almaktadır (idari ve adli hukuk yargısı; genel ve özel mahkemeleri vs.). Bu konuda çok parçalılık uyuşmazlıkların çözümüne uygulanabilecek genel yaklaşımlarının ortaya çıkarmasına engel olmaktadır.

Kazakistan’da ise Maden hukuku uyuşmazlıkları genel olarak yabancı unsuru taşıyan ihtilaflar olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle Kazak yargı merciilerine karşı çıkan sorunların özelliği de farklılık göstermektedir. Böylece, taşınmaz eşyaların üzerinde haklarına ilişkin davalarının yerel mahkemelerin münhasır yetki kapsamına girmesi Devlet ve Tahkim Mahkemelerin yetki dağılımı sorunu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, mülkiyet hakkı olarak değerlendirilen maden hakları yerel mahkemelerin münhasır yetkisine girmektedir.

Yargı Kararlarında Maden Hukuku Sorunların incelenmesi çalışmamızda yer almaktadır. Detaylara girmeden bunu belirtmek istiyoruz ki, hem **Kazakistan** hem **Türkiye’de** kamu kurumlar ve mahkemeler tarafından çok sayıda ve ilgimiz çektiği aynı özellikleri taşıyan hatalar gerçekleştirilmektedir. Maden hukuku uyuşmazlıkların çözülmesinde yer alan bu hatalar kanuni düzenlemelerin yanlış yorumlanması ve uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu hataların sistematik olması yargı organların önüne bir sürü sorunlar koymaktadır.

Maden hukuku uyuşmazlıklarına ilişkin sorunları her iki ülkede ilgili alan/konu açısından benzerlik göstermektedir. Zira sorunların çoğu idarelerin hataları ve yaptırımlar konularla ilgelenmektedir.

Bu konuda iki ülke arasındaki temel fark, Kazakistan’da madencilik sektöründe idari yetkisinin tek yanlı ve sınırsız olmasıdır.

Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları:

Kazakistan ve Türkiye’de AUÇ yöntemlerinin kullanılmasına ilişkin genel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Ülkelerin Milli Kanunlarında en çok kullanılan AUÇ yöntemi tahkimdir. Bununla birlikte farklı kanunlarda, örneğin,

- **Türkiye’deki** Petrol Kanunu, Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu;
- **Kazakistan’daki** Arabuluculuk Kanunu, Maden Kanunu

arbuluculuk, müzakere ve uzlaşma gibi yöntemlerinin kullanılması da öngörülmektedir.

Uluslararası Tahkime İlişkin Sözleşmeleri konusunda ülkeler arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Türkiye ve Kazakistan 10 Haziran 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında New York Konvansiyonu, 25 Nisan 1961 tarihli Milletlerarası Ticari Tahkime İlişkin Avrupa – Cenevre Sözleşmesi,

1965 tarihli Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkındaki Konvansiyonu ve 17 Aralık 1994 tarihli Enerji Şartı Sözleşmesi'ni onaylanmıştır.

Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları

Madencilikle ilgili Devlet ve yabancı yatırımcıların arasındaki ihtilafları özel bir önem taşımaktadır. Bu tip ihtilafların çözüme kavuşturulması ülkenin madencilik sektöründeki ana eğilimleri yansıtmaktadır.

Tez kapsamında iki ülkenin taraf olduğu İCSİD davaları değerlendirmiştir.

Belirtmek gerekir ki, Kazakistan'ın muhatap olduğu davaların çoğunluğu doğrudan madencilik sektörü ile yakından ilgilenebilir. Genel olarak uyuşmazlıkların konu petrol ve doğal gaz kaynaklarının arama ve işletme faaliyetlere ilişkin olmaktadır.

Türkiye'nin katıldığı davalar uyuşmazlıkların konu açısından çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu uyuşmazlıklar Enerji, İnşaat, Telekomünikasyon sektörleri gündeme getirmektedir.

Bununla birlikte, çalışmamızda incelediğimiz tüm davalarına konu olan uyuşmazlıklar İki Taraflı Yatırım Anlaşmalar veya Enerji Şart Sözleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Dikkat edilmeli bir husus: Türkiye'nin taraf olduğu ICSID davaları, gerek ICSID kararlarının gerekse de ICSID doktrininin gelişmesine damga vurmuş önemli davalardır. Türkiye ve ICSID ilişkilerinde doğrudan Maden Hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların olmamasına rağmen, Yabancı Yatırımlar, Enerji Hukuku ve imtiyaz sözleşmelerine ilişkin davaları bu tür ihtilaflarlarının çözümlenmesindeki ortak yaklaşımları yansıtmaktadır. Böylelikle, örnek teşkil eden bu kararlar, İCSİD içtihadı oluşturarak, Maden hukuku uyuşmazlıklarının giderilmesi için bir başlangıç noktası olabilmektedir.

Kazakistan'ın katıldığı davaları değerlendirmek olursak bunu belirtmemiz gerekiyor: Çoğunlukta petrol ve doğal gaz alanlarına ilişkin Uluslararası Tahkim

kararları, kamulaştırma ve istimlak sorunları gündeme getirerek, maden kaynaklarının devlet yönetiminin ciddi eksiklikleri açığa çıkarmaktadır.

Böylece, iddiaların birçoğunda devlet tarafından idari baskısı ve cezai kovuşturma izlenebilmektedir. Davaların siyasi güdümü Kazakistan'ın imajını olumsuz etkiler, sadece yabancı değil aynı zamanda yurt içi yatırımların işletmeden çıkmasının nedeni olmaktadır.

SONUÇ

Araştırmamızda modern tarihin koşullarında Maden Hukukunun gündem sorunları incelenmektedir.

Son yirmi yılda Kazakistan ve Türkiye, özellikle madencilik sektörü bakımından, dış ekonomik ilişkilerinde daha aktif bir rol alarak, ülke ekonomilerin kalkınması sağlamış olduğu pozitif bir yatırım iklimi oluşturmuşlardır.

Uluslararası hammadde piyasasında kendi özellikleri taşıyan yeni oyun kuralları ortaya çıkmıştır. Bir taraftan dünya ekonomisinin küreselleşmesinin etkilenmesi; diğer taraftan ise devletin sürdürülebilir kalkınma koşullarında uluslararası standartları karşılayan siyasi ve ekonomik sistemlerinin yeni modelin oluşturulması, ulusal maden mevzuatının gözden geçirilmesi için bir ön koşulu olmuştur. Yenilenmiş Maden Hukuku, ülkelerin ekonomik çıkarları sağlamaya yönelik büyük yatırım projelerinde devlet konumun güçlendirmesinde odaklanmıştır.

Hem uluslararası seviyesinde hem de ülke içinde Maden Hukuku yıllardır hukuk dalının içinde geliyormüş. Madencilik sektöründeki ilişkilerin değiştirilmesi; madenlerin kullanım yöntemlerin genişletilmesi; devlet ve toplum için ekonominin bu sektörün özelliği ve yasal düzenlemesinin önemi dikkate alınmamıştır. Temel bilimsel araştırmaların eksikliği söz konusu idi.

Böylece, madencilik sektöründe kapsamlı, sistematik araştırmaların; yürürlükte olan maden mevzuatının ve yabancı ülkelerin hukuki düzenlemelerin ve uygulama tecrübesinin analizin gerekliliği, Kazakistan ve Türkiye'nin mevzuatlarının önemli değişikliklerine yol açmışlardır.

Madenlerin kullanım ve yönetiminde devletin rolü ve konumu; madencilik ilişkilerin devletlerin uluslararası hukuki yükümlülükleri; madencilik sözleşmelerinin

yatırımlarla ilgili unsurların analizi; ve ayrıca Maden Hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların giderilmesi en zor konular arasındadır.

Araştırmamızda Maden Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm yolları konusu üzerinde vurgu yapılmıştır.

Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları, sözleşme tarafları için çeşitli avantajları çerçevesinde barındıran seçimlik ve bağlayıcı olmayan ancak tarafların alınan karara rıza döstermeleri durumunda bağlayıcı olan diğer yöntemlere nazaran daha yapıcı ve mutedil yöntemler olarak kabul edilmektedir. Belirtmek gerekir ki, alınan bu karara uymak zorunluluğunun olmaması bu yöntemlere, gereksiz zaman kaybı olarak değerlendirilebilmektedir.

Taraflar arasındaki uyuşmazlık için tercih edilen geleneksel yol devlet mahkemeleridir. Ancak devlet yargısının ihtisaslaşma eksikliği, mahkemelerin başlı altında bulunma imkanı ve iş yükünün fazlalığı başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı, özellikle uluslararası unsurların dahil olduğu sözleşmelerde, taraflar uyuşmazlık çözümünde tahkimi tercih etmektedirler. Yabancı yatırımcının tahkim yöntemine izin verilen devlette daha rahat yatırım yapmasına yardımcı olmasından dolayı devletler mevzuatlarında tahkim yöntemine yer vermişlerdir.

Tez kapsamında analiz edilmiş Türkiye'nin taraf olduğu İCSİD kararlarını değerlendirecek olursak bunu belirtmek gerekir: Türkiye ve ICSID ilişkilerinde doğrudan Maden Hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar olmamasına rağmen, Yabancı Yatırımlar, Enerji Hukuku ve imtiyaz sözleşmelerine ilişkin davaları bu tür ihtilaflarlarının çözümlenmesindeki ortak yaklaşımları yansıtmaktadır. Böylelikle, örnek teşkil eden bu kararlar, İCSİD içtihadı oluşturarak, Maden hukuku uyuşmazlıklarının giderilmesi için bir başlangıç noktası olabilmektedir.

Kazakistan'da ise çoğunlukta petrol ve doğal gaz alanlarına ilişkin Uluslararası Tahkim kararları, kamulaştırma ve istimlak sorunları gündeme getirerek, maden kaynaklarının devlet yönetiminin ciddi eksiklikleri açığa çıkarmaktadır.

Böylece, iddiaların birçoğunda devlet tarafından idari baskısı ve cezai kovuşturma izlenebilmektedir. Davaların siyasi güdümü Kazakistan'ın imajını olumsuz

etkiler, sadece yabancı değil aynı zamanda yurt içi yatırımların işletmeden çıkmasının nedeni olmaktadır. Yine de sektöre yatırım çekmesine amaçlanan devlet politikasının yorumlama ve uygulanması revizyonu icap etmektedir.

Belirtmelidir ki, Kazakistan gibi doğal servetleri ile zengin ve aynı zamanda maden kaynaklara bağımlı olan bir devletin (kanun değiştirilmesi, mevcut kanun hükümlerin ve sözleşmelerin duruma göre yorumlanması gibi) istikrarsız davranışları ekonomideki krizine yol açmaktadır.

Tez kapsamında ele alınan devlet mahkemelerin ve uluslararası tahkim davalarının incelenmesi Maden Hukuku'ndan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözülmesinde yaklaşımların bütünlüğü ve sistematik olamaması sorunlarını ortaya çıkarmıştır.

Kazakistan'da, örneğin, madencilerin vergilendirme sistemi kapsamlı bilimsel araştırmaları gerektirmektedir.

Türkiye'de ise medeni ve idare hukukunun bazı hükümlerinin yanlış yorumlanması ve ardından onların hatalı uygulanması örnek teşkil etmektedir.

Çalışmamızda uyuşmazlıkların çözümlenmesi bakımından bir yabancı yatırımcı için madenlerin arama ve işletmesine ilişkin ekonomik, siyasi ve hukuki risklerinden korunmasını sağlayan Madencilik Sözleşmeleri ve Yatırım Anlaşmaları yakından incelenmiştir.

Araştırmamızın sonuçlarına göre, Kazakistan ve Türkiye'de madencilik yönetilmesinin özel yollarını uygulamak gerekmektedir. Söz konusu yönetim yolları, piyasa öz - düzenleme mekanizmalarının ile maden kaynaklarının rasyonel ve tasarruflu kullanımının devlet tarafından desteklenmesinin organik kombinasyonu sağlanarak kaynakların sürdürülebilir kalkınma ve korunmasını teşvik etmelidirler. Zira, böylelikle bir tafatan devlet ve toplumun, diğer taraftan ise madenciler ve yatırımcıların çıkarları arasında bir denge sağlanabilmektedir.

Nitekim, madencilik sektöründeki modern yönetim ve denetim sistemlerin yapısı geliştirilmesini icap etmektedir.

Denetim yöntemleri ve mekanizmaların; yeni bilgi ve analitik teknolojilerin uygulanması ise devlet yetkilerini kötüye kullanılmadan ülkenin istikrarlı mevzuatına dayalı olmalıdır.

Tahkim yönteminin madencilik şirketler ve yatırımcılar tarafından devletleri sıkıntıya sokacak tarz art niyetli kullanımlarının önüne geçmek adına, özellikle ev sahibi devlet kurumlarının, madencilik projelerinin en başından müzakere, toplantı ve yazışma bilgilerini çok iyi dökümente etmeleri ve bunları çok iyi muhafaza etmeleri gerekmektedir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda aşağıdaki hususların yakın bir gelecekte,yapılabilecek maden kanunu çalışmalarında dikkate alınması karşılaştırdığımız ülkelerin madencilik faaliyetlerine ilişkin yatırımlarda güven ortamı oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Bu hususlar aşağıdaki gibidir:

- Türk Maden Kanununun amaçlarının arasında madenlerin aranması, işletilmesi, üzerinde hak sahibi olunması ve terk edilmesi ile ilgili esas ve usulleri düzenlemesi başta olmak üzere sürdürülebilir kalkınma ve çevre güvenliği de yer almalıdır;
- Kazak Maden Kanununa dayalı ve gittikçe güçlendirilen devletin konumu makul çerçevelerine alınmalıdır;
- Devlet mahkemelerinde madencilik hususunda açılacak davalarda madencilik konusunda uzman hâkimlerin ve bilirkişilerin katılması alınan kararların daha adil olmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALLEN, C.H. “Protecting the Oceanic Gardens of Eden: International Law Issues in Deep-Sea Vent Resource Conservation and Management”, Georgetown International Environmental Law Review, 2001.

AKINCI, Ziya, Milletlerarası Tahkim, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, 2003, .s. 243.

ARMSTRONG, Kit, The Green Challenge - Managing Environmental Issues in Natural Resources Projects in Developing Countries, Rocky Mountain Mineral Law Institute, 1996, pp. 3-38.

BARTON, B. “The History of Mining Law and the Right of Free Entry, International and Comparative Mineral Law and Policy – Trends and Prospects”, The Huge, 2005.

BASTIDA, Elizabeth. “Mineral Law and Policy, Unit 1: Fundamentals of Mineral Law and Policy”, University of Dundee, Centre for Energy, Petroleum & Mineral Law & Policy in collaboration with the Centre for Medical Education, 2002.

BELL, R.G. “Developing a Culture of Compliance in the International Environmental Regime”, Environmental Law Reporter, 1997.

BENLİ, A. O. “Kazakistan Ülke Profil”i. T. C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2007.

BİRÖN, Cemal ve ATAK, Suna. “Maden Mühendisliğine Giriş”, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1986.

BLACK, Henry Campbell. “Black’s law dictionary”, 5. edition, St. Paul, Minn: West Publishing Co., 1983.

BOSSON, Rex. “The mining industry and the developing countries”, Oxford: Oxford University Press, 1978.

BROWN, Henry J., MARRIOTT, Arthur L., ADR Principles and Practice, London, Sweet & Maxwell, 1993, p.9.

BUERGENTHAL. "Public International Law In A Nutshell", Thomas & Harold G. Maier, 1990.

BÜHRING-UHLE, Christian, Arbitration and Mediation in International Business, The Hague, Kluwer Law International, 1996, s.218.

COHEN, Madeline. "A New Menu for the Hard-Rock Cafe: International Mining Ventures and Environmental Cooperation in Developing Countries", 15 Stanford Environmental Law Journal, 1996.

CEYLAN Şule Şahin, Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2009, s.180.

DALUPAN, Cecilia G. "Mining And Sustainable Development: Insights From International Law", E. Bastida, T. Wälde and J. Warden (eds.), International And Comparative Mineral Law And Policy, Kluwer Law International, Netherlands, 2004

DEMİR, Ahmet. "Çağdaş Teknolojik Gelişmeler (Sosyo Ekonomik Etkileri İle)", Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973.

DMİTRİYEVA, G., "Uluslararası Ticari Tahkimi", Moskova, 1997. ss. 35 –37.

DURAN, Lütfi, İdare Hukuku Ders Notları, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s. 322.

FADHİL, J. Al-Chalabi. "OPEC and the international oil industry: A changing structure", Oxford: Oxford University Press, 1980.

FEDOSEEVA, G., "Uluslararası Özel Hukuku", Moskova, 1999. s. 238.

FINDIKGİL, Yavuz. "Maden Hukuku", İstanbul, 1966.

FUTRELL, J.W. "International Environmental Legal Framework", American Law Institute - American Bar Association, 1997.

GÖĞER, Erdoğan. "Maden Hukuku", Ankara: AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979.

GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku, Cilt. 2, Ekin Kitabevi, Bursa, 2009, s. 582.

GÖZÜBÜYÜK, Turgut ve TAN, Turgut, İdare Hukuku, Cilt. 2, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s.11.

GÜLAN, Aydın, Maden İdare Hukukumuzun Ana İlkeleri ve Temel Müesseseleri. Mevzuat ve Yargı Kararları Işığında Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi, Lamure, İstanbul, 2008, s.12.

GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 305.

GÜMÜŞ, Altan. “Metalik Maden Yatakları”, İstanbul, 1974.

GÜNEŞ, Caner. “Madencilik Yatırımları ve Ekonoik Değerlendirme Teknikleri”, Ankara, 1976.

GÜREL, Şükrü. “Orta-Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri”, Ankara, 1979.

GOYMAN, V.İ., “Devlet ve Hukuk Teorisi”, Moskova, 2009. s.362.

HARRİS D., Risk Analysis in Mineral Investment Decisions, AİME – Transactions, September, 1970.

HİNDE, C. “The Global Mining Industry, Industry and Environment, United Nations Environment Programme Division of Technology, Industry and Economics”, 2000.

ILDIR Gülgün, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003, s.27.

JACOBY, Neil H. “Multinational Oil”, New York: MacMillan Publishing, 1974.

KALPSÜZ, Turgut, Türkiye’de Milletlerarası Tahkim, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2007, s.37.

KAYNAK, Yılpa. “Madencilik Araştırması”, İstanbul: Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası, 1983.

“Kazaktın Ata Kanunları – Kazak Hukukunun Eski Dünyası”, C. VI. Almaty: Zheti Zhargy, 2005. ss.456-457, 552-554

KISS , A. “Introduction to International Environmental Law”, UNITAR, Switzerland, 1997.

KOZIBAEV, M. K. ve Majitov, S. F., “Kazakistan Cumhuriyeti, Genel Türk Tarihi” (Edit. Hasan Celal Güzel/Alı Birinci), Yeni Türkiye Yayınları, 2004.

LAGOS, Gustavo E., Developing National Policies in Chile, Mining And The Environment: International Perspectives On Public Policy, ed. Roderick G. Eggert, 1994, p.87.

MACKENZIE, P. “Overview of Regulatory Issues Affecting Mining and Exploration Activities in China”, 2008.

MARTIN, Jay G. “Developing Global Environmental Management Programs, Natural Resources & Environment”, 1997.

MUNRO, David A. & HOLDGATE, Martin W. International Union For The Conservation Of Nature And Natural Resources (IUCN), *et al.* Caring For The Earth: A Strategy For Sustainable Living eds. 1991.

ORMANOĞLU, Burhan, Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim, Maliye Bakanlığı Butçe Ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2004,s.156.

ÖZBEK, Mustafa, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.209.

ÖZBEKULI, Saken, “Tauke Khan ve hukuki anıtı « Zheti Zhargy »”. Almaty, 1998, s.32.

PONTE, Lucille M., CAVENAGH, Thomas D., Alternative Dispute Resolution in Business, Ohio, ITP, 1999, s.28.

PRING, George. “Sustainable Development: Historic Perspectives and Challenges for the 21st Century”, United Nations Development Programme and United Nations Revolving Fund for Natural Resources Exploration, Proceedings of the Workshop on the Sustainable Development of Non-renewable Resources Towards the 21st Century, 1999.

PRING, George W. JOERIS, David. "Various International Environmental Law Collections", Colorado Journal Of International Environmental Law & Policy, 1993.

ROBINSON, A. "Mining in Asia", 2003.

SMITH, Susan L. "Ecologically Sustainable Development: Integrating Economics, Ecology and Law", Willamette Law Review, 1995.

SOYSAL, Tamer ve ILDIR, Gülgün, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003, s.89.

STITT, Allan J., Alternative Dispute Resolution For Organizations, Toronto, John Wiley & Sons, Canada LTD, 1998, s.12.

STRUGKOV, V.D., "Maden Hukuku Kursu", St.Petersburg, 1907, s.68.

TAN, Turgut, Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, s. 219.

TELLİ, Serap. "İdare Hukuku ve Uluslararası Hukuku Açısından Madenler", Ankara, 1989.

TURHAN, Melih. "Madencilikte Önemli Bazı Ülkelerde Maden Hukuku ile ilgili Mevzuat", Türkiye Madenciler Derneği'nin Armağanı, İstanbul, 2014.

TAMZOK, Nejat. "Madencilik Politikası ve Maden Hukuku, Bölüm 1, Maden Mühendisliği El Kitabı", Ankara, 2005.

TAMZOK, Nejat. "Madencilik Politikası ve Hukuku", Maden Mühendisliği Açık Ocak İşletmeciliği El Kitabı, b.2, Ankara, 2008.

TANZER, Michael. "The race for resources: Continuing Struggles Over Minerals and Fuels", London: Heinmann Pub., 1980.

TIRAŞ, H. Hayerttin. "Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme".

TOPALOĞLU, Mustafa. "Maden Hukuku", Adana: Karahan Yayınları, 2011.

TOPALOĞLU, Mustafa, Maden Hukuku, 5995 Sayılı Kanunla Değişik Maden Kanunu ve İlgili Mevzuat, 2011, s.263.

Türk Hukuk Lügatı, Ankara, 1944.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayını.

ULUSOY, Ali, Bağımsız İdari Otoriteler, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, ss. 18 – 20.

WARE Stephen J., Principles of Alternative Dispute Resolution, 2. ed., Minnesota, Thomson West, 2007, s.5.

WILLIAMS, Howard, MEYER, Charles. “Oil and Gaz Terms”, 6.ed., Annotated manual of legal engineering tax words and phrases, New York: Matthew Bender, 1984.

WILLIAMS, Mary Pat. “International Legal Instruments and Sustainable Development: Principles, Requirements, and Restructuring”, Willamette Law Review, 1995.

WÄLDE, Thomas. “Environmental Policies towards Mining in Developing Countries”, Journal Of Energy & Natural Resources Law, 1992.

YELYUBAYEV, Zhumageldy, “Madenler Kullanımının Hukuki Düzenlemelerinin Sorunları: Yurtiçi ve Uluslararası Uygulaması”, Almaty, 2010, s.12.

YERSEL, Kadri. “Türk Madenciliğinin Sorunları”, Ankara: Maden Mühendisleri Odası Yayınları, 1970.

YERSEL, Kadri. “Madenlerden Yararlanma Düzenimiz. Madenciliğimizin Yapısı ve Sorunları”. Ankara: Maden Mühendisleri Odası Yayınları, 1973.

Sürelî Yayınlar

ALICA, Süheyla Suzan. “Madencilik faaliyetleri ve Çevrenin Korunması”, Yeşil Ufuklar, S.4, Nisan-Haziran 2008.

ALTINTIĞ, Ahmet. Üretim Aşamasında Madenciliğin Sorunları, Madenciliğimizde Sorunlar ve Çözüm Önerileri Paneli,22–23 Mart 1997, Çeşme-İzmir.

BALDIKOVA, A., “Madencilerin Vergilendirmesi”, Mahkeme İçtihadı (Kazakistan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nun 10. Bölümü: Genel Hükümler), Seminar makaleleri “Çevre ve Vergi Mevzuatının Yargısal Uygulaması”, Kazakistan Cumhuriyeti Yargıtay Mahkemesi'nin Kütüphanesi, Astana, 2005, ss.242-245.

CALDWELL, L.K. “Is World Law an Emerging Reality? Environmental Law in a Transnational World”, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, 1999.

CHENTSOVA, Olga, New Kazakhstan Regulations Affecting Legal Regime, Petroleum, ed.4, September, 2012.

CIDECIGILLER, Aynur, “Düzenleyici ve Denetleyici Kamu Kurumları Tarafından Uyuşmazlıkların Giderilmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. XVIII, 2014, S.3-4, s. 496.

ÇETİN, Recep. “Kyoto Protokolü ve Bu Çerçeve de Kömür Sektörümüzün Geleceği”, Elektrik Mühendisliği, S.448, 2013.

FRANCISCO, Rosemarie V, “Marcopper Changes Name, Spins Off Mining Business”, Businessworld, Manila, 1997.

GREŞNİKOV, P., “Kazakistan'da tahkim mahkemesi: Fırsatlar ve Beklentiler”, “Kazakistan “ Uluslararası İş Dergisi, S. 1/2, 2001.

GÜYAGÜLER, Tefik. Türkiye Bor Potansiyeli, “4. Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu”, 18-19 Ekim 2001, İzmir.

HEREDIA, Florencia. Mining 2011 – Argentina, Latin Lawyer the Business Law Resource For Latin America, 2011.

ILDIR, Gülgün, “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü”, 75. Yaşgünü için Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği, 2004, s.389.

KAYA, M.F. ve TOMAL, N., “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Açısından İncelenmesi”, Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi, Uluslararası E-DERGİ, C.1, S.2, 2010.

KONURALP Haluk, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Bilirkişilik”, Türkiye Barolar Birliği Samsun Barosu Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun, 9-10 Kasım 2001, s.500.

NOVIKOVA E., “Kazakistan Cumhuriyeti İdari Suçlar Kanununun 243. Uygulanmasına ilişkin Bilimsel Görüş”, Atırau, 2008.

OZKAN, Ömer, “Uluslararası Ticari Sözleşmelerin Hazırlanmasında Dikkat Edilecek Hususlar”, Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, S. 4 Ekim, 2004, s. 28

ÖKTEM, Mutlu M. Madenciliğimizde Sorunlar ve Çözüm Önerileri Paneli, Sunuş, 22-23 Mart 1997, Çeşme-İzmir.

ÖZBAY İbrahim, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Atatürk’ün 125. Doğum Yılına Armağan, C.X, S.3-4, 2006, s.459.

ÖZBEK, Mustafa, “İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller”, TBB Dergisi, S.56, 2005, s.94.

PEKCANITEZ, Hakan, “Alternatif Uyuşmazlık Çözümler”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.5, Aralık 2005, s.14

PRINCE, William ve NELSON, David, “Developing an Environmental Model: Piecing Together the Growing Diversity of International Environmental Standards and Agendas Affecting Mining Companies”, Colorado Journal of International Environmental Law & Policy, 1996, p. 275.

ŞANLI, Cemal, “Uluslararası Tahkimde Türkiye'nin Avantaj ve Dezavantajları”, Uluslararası Tahkim Kongresi Tebliğ Kitabı, İstanbul, 2013.

TANRIVER, Süha, “Madencilik Alanında Bir İhtisas Mahkemesinin Oluşturulmasına Gerek Olup Olmadığı Üzerine Bazı Düşünceler”, Ankara Barosu Dergisi, S. 68, Ankara, 2010, s. 206.

TANRIVER, Süha, “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl:19, Sayı:64, Mayıs-Haziran 2006, s.151.

TİRYAKIOĞLU, Bilgin, Yatırımlar Ve Uluslar arası Tahkim Arasındaki İlişki: ICSID Tahkimi, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, S. 1(2), 2007, ss. 169–184.

TÜRK, H.S., “Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun Üzerine Açıklamalar”, A.Ü.H.F.D; C.36, 1979, S:I-4, s. 89.

Walde, Thomas. “Mineral Development Legislation: Result and Instrument of Mineral Development Planning”, Natural Resources Forum, Volume 12, No 2, 1988.

YILDIRIM, M. Kamil, “İhtilafların Mahkeme Dışı Usullerle Çözülmesi Hakkında”, Prof. Dr. Yavuz Alangoya için Armağan, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2007, s.349.

YILDIRIM, U. ve ÖNER, Ş. “Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye’ye Yansımaları: GAP’ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C.12, S.4.

VOLKOV, A.M., LYUTYAGİNA, E.A., LİNKOV, A.S., “ABD’de Çevresel Kontrol ve Çevre Koruma Organları”, People’s Friendship University of Russia Journal, 2010. C. 3. ss. 76-85.

Resmi Yayınlar

Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, Uluslararası Sözleşmeler. Ön Rapor, Ankara, 2002.

DSİ Genel Müdürlüğü, Etüd ve Plan Dairesi Başkanlığı, İklim Değişikliği Birimi, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Türkiye.

International Energy Agency, Coal Information 2014, Paris.

İstanbul Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu, 2011.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Türkiye Madencilik Sektörü, Ekonomideki Yeri ve Önemi, Ankara, 2009.

TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010.

TMMOB, Maden Mühendisleri Odası, Madencilik Sektörü ve Politikaları Raporu, İstanbul, 2011.

TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Ulusal Madencilik Politikası için Temel İlkeler, Madencilik Bülteni, 2002.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Türkiye Madencilik Sektörü Raporu, Ankara, 2011.

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, Kömür Sektörü Raporu (Linyit), 2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bütçe Sunumu, Ankara, 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı Madencilik Politikaları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2015.

Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Kazakistan Ülke Raporu, Ankara, 1998.

United Nations, Natural Resources of Developing Countries: Investigation, Development and Rational Utilization, New York, 1970.

United Nations, Energy in the 80's, New York, 1983.

United Nations, Natural Resources Forum, New York, 1971.

United Nations Economic and Social Council, Committee on Natural Resources, Integration of the Issue of Sustainable Supply of Minerals into the United Nations Processes for Addressing Agenda 21: Towards the Sustainable Supply of Minerals in the Context of Agenda 21: Inter-sessional Strategy Paper of the Committee on Natural Resources, United Nations Doc. UNESC/CNR 3d Sess., Agenda Item 11, E/C.7/1996/11 (1996).

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), Environmental Legislation for the Mining and Metals Industries in Asia, Report prepared by C. Anselmo Abungan, United Nations Doc. UNCTAD/COM/40, 1994.

World Commission on Environment and Development (WCED), Our Common Future, 1987.

İnternet Kaynakları

Altın, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Altin> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

ALCITEPE, Akin ve McHUGH, Ronan J., “Bayındır V. Pakistan and the Decline and Fall of Investment Treaty Claims on international Construction Projects”, Ankara Law Review, Vol. 6 No. 2, 2009, pp. 83-106, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1629/17464.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

Argentina Country Of Great Mining Opportunity, (Çevrimiçi) http://ficci.in/international/54526/Add_docs/Mining-Opportunity-in-Argentina.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2016), s. 2.

Argentina Mining Law 2016, International Comparative Legal Guides , (Çevrimiçi) <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/mining-law/mining-law-2016/argentina> (Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2016.

“Argentina Mining Law 2016”, **International Comparative Legal Guides** , (Çevrimiçi) <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/mining-law/mining-law-2016/argentina> (Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2016.

ATAMAN-FİGANMEŞE, İnci, “Son On Yıl İçinde Türkiye’nin Muhatap Olduğu ICSID Davaları”, (Çevrimiçi) <http://turkiyehukuk.org/son-on-yil-icinde-turkiyenin-muhatap-oldugu-icsid-davalari/> (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

BASTIDA, Elizabeth. “Mining Investment and Policy Developments: Argentina, Chile and Peru”, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/277952408>(Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2005.

BERNASCONI-OSTERWALDER Nathalie, “Rethinking Investment-Related Dispute Settlement”, (Çevrimiçi) <https://www.iisd.org/itn/2015/05/21/rethinking-investment-related-dispute-settlement/> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

BREMEN James, “Dispute Resolution in International Mining Contracts”, (Çevrimiçi) <http://www.e-mj.com/features/593-dispute-resolution.html#.VVIS0fntmko> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).

Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanlığı, “Maden Kanunu’nda değişiklik yapılmasına dair Kanun Teklifi ve Genel Gerekçesi”, (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/d26/2/2-0966.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2016).

ÇAĞATAY, Neşet. (Çevrimiçi) “Osmanlı İmparatorluğunda Maden İşletme Hukuku”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1040/12555.pdf>, (Erişim Tarihi 27.05.2015)

ÇELEBİ, Hüseyin ve AKBASOVA, Amankul D.”Kazakistan’ın Enerji Hammaddeleri. Ülke, Kaynaklar ve Ekonomik Potansiyel”, www.madencilik-turkiye.com

CHENTSOVA, Olga, “Kazakistan’daki Maden Mevzuatı: Mevcut Durum, Gelişim Potansiyeli ve Yasama Sorunları”, (Çevrimiçi) <http://aequitas.kz/upload/files/publications/%D0%97.pdf> (Erişim Tarihi: 18.02.2016)

CHENTSOVA, Olga, BRAYNİNA, Natalya, “Kazakistan’da Maden Kullanımın Hukuki Rejimi”, Aequitas, 2014.

Doğal Gaz, (Çevrimiçi)<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

Doğal Taşlar, (Çevrimiçi)<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Taslar> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

GUIGUO, Wang, “Chinese Mechanisms for Resolving Investor-State Disputes”, (Çevrimiçi) <http://www.jsia.edu.in/JJIA/PDF/Wang%20Guiguo.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

Ernst&Young, Dünyada ve Türkiye’de Madencilik Sektörü, (Çevrimiçi) http://www.fenimining.com/upload/dosyalar/m_rapor_1347711063.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2016) Kazakistan Tarihi (Çevrimiçi) <http://www.history1997.forum24.ru>. (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

KELEŞ, Gülçin, “Bergama Davası Karar Özeti”, Hukuk Gündemi Dergisi, (Çevrimiçi) <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/hgdmakale/2010-2/5.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).

KRON, Jeffrey, “South Africa’s changing approach to investment protection”, (Çevrimiçi) <http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/127737/south-africas-changing-approach-to-investment-protection> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

MINAVERY, Cecilia María, “International arbitration as a dispute resolution mechanism: The Argentine case in ICSID”, (Çevrimiçi) <http://www.becanestorkirchner.org/papers/Final%20Paper%20Cecilia%20Minaverly.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

“Mining in Argentina: overview”, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/7-572-8327>(Erişim Tarihi: 10.05.2016).

“Mining in India: overview”, (Çevrimiçi) <http://uk.practicallaw.com/0-562-4168> (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

“Mining Contracts. How to read and understand them”, (Çevrimiçi) <https://eiti.org/files/mining-contracts-how-to-read-and-understand-them.pdf>(Erişim Tarihi: 20.05.2016)

NADRAC, Alternative Dispute Resolution Definitions, (Çevrimiçi) <http://www.ag.gov.au/aghome/advisory/nadrac/adrdefinitions.htm>(Erişim Tarihi: 20.05.2016), 1997.

NOLL, Douglas E., “A Theory of Mediation”, Dispute Resolution Journal, May-July 2001, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa3923/is_200105/ai_n8932403/pg_13(Erişim Tarihi: 20.05.2016), s.5.

“Ownership of Mineral Rights Vests with Landowners, Says Supreme Court”, The Times of India, (Çevrimiçi) <http://timesofindia.indiatimes.com/edit-page/Ownership-of-mineral-rights-vests-with-landowners-says-Supreme-Court/articleshow/21090028.cms> (Erişim Tarihi: 10.05.2016), 2013.

OMALU, M.K ve WAELDE,T., “Key Issues Of Mining Law: A Brief Comparative Survey As A Background Study For The Reform Of Mining Law”, Centre for Energy, Petroleum & Mineral Law & Policy Internet Journal, Volume 3-13, (Çevrimiçi) <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol3/vol3-13.html> (Erişim tarihi:13.05.2016), 1998.

ORUÇ, Vedat, ICSID Tahkimi ve Türkiye, (Çevrimiçi) <http://www.hukukihaber.net/makale/icsid-tahkimi-ve-turkiye-h44046.html> (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

ÖNAL, Güven. “Ülke Kalkınmasında Madencilikğin Önemi”, (Çevrimiçi)<https://www.google.com.tr/www.cinergroup.com.tr%2Fdocuments> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

ÖZBEK, Mustafa, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Temel Çözüm Türleri Nelerdir?”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt No.56, No. 2-3, Eylül 1999, s.199.

Petrol, (Çevrimiçi)<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

Perşembe Konferansları, “Kamu Hizmeti İmtiyazı Sözleşmeleri ve Uluslararası Ticari Tahkim”, (Çevrimiçi) <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F>(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

PRING, George, “International Law and Mineral Resources”, UNCTAD, Mining, Environment And Development Series, (Çevrimiçi) <http://www2.udec.cl/alfatl/intro/docs/pring.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).

RALPH, Chris. “Получение лицензии в США: что необходимо знать”, Перевод с англ.: Верхозин С.С., [Золотодобыча](http://zolotodb.ru), №152, Июль, 2011, (Çevrimiçi) <http://zolotodb.ru/articles/digger/foreign/10486> (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

SAMPAT, P. From Rio to Johannesburg: Mining Less in a Sustainable World, Worldwatch Institute, (Çevrimiçi) www.worldwatch.org/worldsummit/briefs/pdf/miningbrief.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2016), 2002.

SARAVIA-FRIAS, Agustin. “Is the Argentine Legal Mining Framework Capable Enough to Attract Foreign Investment? Is there a Need to Amend the Current Mining Legislation?”, (Çevrimiçi) www.dundee.ac.uk/cepmlp/gateway/files.php?file=CAR-11_30...pdf (Erişim Tarihi:23.03.2016)

SEYLEHANOV, Y. “Kazakistan Yeni Gelişme Aşamasında”, (Çevrimiçi) www.barendergisi.com (Erişim Tarihi: 21.02.2016), 2007.

TAMZOK, Nejat. “Enerjide yerli kaynak sorunu”, (Çevrimiçi) <http://enerjigunlugu.net/> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

TORUN, Mehmet. “II.Madencilik ve Çevre Sempozyumu Açılış Konuşması”, (Çevrimiçi) http://www.maden.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=6992&tipi=76&su=0 (Erişim tarihi: 29.02.2016)

The General Mining Law of 1872 – Polluter of water, provider of pork,(Çevrimiçi) <https://www.earthworksaction.org/files/publications/EWfs-1872MiningLaw-WaterPolluterPorkProvider-low.pdf>(Erişim Tarihi: 24.03.2016).

Topraktan Gelen Zenginlik (Çevrimiçi) <http://www.diplomat.com.tr/atlas/sayilar/sayi14/sayfalar.asp?link=s14-10.htm>(Erişim Tarihi, 08.02.2016)

Trona, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Trona> (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

TURAN, Murat. (Çevrimiçi) “Madencilüğümüzün Tarihsel Gelişimi”, http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/b4e2b9376139fa0_ek.pdf, (Erişim Tarihi 27.05.2015)

Türkiyenin Maden ve Enerji Kaynakları Haritası, (Çevrimiçi) <http://aygunhoca.com/cografi-haritalar/112-meb-astetat-seti-haritalari/564-turkiyenin-maden-enerji-kaynaklari.html>) (Erişim Tarihi, 08.02.2016).

Türkiye'de Doğalgaz Sektörünün Yeniden Yapılandırılması: Sekiz Yıllık Deneyimin Arz Güvenliği ve Rekabet Politikası Perspektifinden Değerlendirilmesi, Tepav Yayınları, S.43., (Çevrimiçi) http://www.tepav.org.tr/upload/files/12959673508.Turkiyede_Dogalgaz_Sektorunun_Yeniden_Yapilandirilmesi.pdf (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

TÜRKMEN, Galip. “Maden Kanunu Değişikliği Tasarısının Mülkiyet – Hakimiyet ilişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi”, (Çevrimiçi) http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi132/d132_4550.pdf (Erişim Tarihi:23.03.2016), s.3.

VOLKOV, A.M., Yabancı Ülkelerde Madencilikinin Kamu Yönetim Mevzuatı(Public Administration of Subsurface Use under the Legislation of Foreign Countries), (Çevrimiçi) <http://xn--b1aiui.xn--p1ai/ru/2013/11/14> (Erişim Tarihi: 10.05.2016), 2013.

ULUĞBAY, Hikmet. “Maden Kanunu ve Dünya Gerçekleri”,(Çevrimiçi) http://www.ulugbay.com/blog_hikmet/?p=32 (Erişim Tarihi: 24.03.2016), 2007.

U.S. Department of State, “Argentina Investment climate statement 2015”, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2015/241462.htm> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

U.S. Department of State, “China Investment climate statement 2015”, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/documents/organization/241728.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

U.S. Department of State, “India Investment climate statement 2015”, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/documents/organization/241807.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

U.S. Department of State, “South Africa Investment climate statement 2015”, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/documents/organization/241954.pdf>(Erişim Tarihi: 13.05.2016), 2015.

WANG, Guiguo, “Chinese Mechanisms for Resolving Investor-State Disputes” (Çevrimiçi)<http://www.jsia.edu.in/JJIA/PDF/Wang%20Guiguo.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2016).

YÜKSEL, Fethi Ahmet. “Kazakistan’ın Yeraltı Kaynakları ve Çevre Sorunları”, (Çevrimiçi)http://tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistanin_yeralti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari_405c642d-ef00-4eb4-bb4c-a5f87e56db17.pdf(Erişim Tarihi, 08.02.2016)

YÜCEL, Özge. “5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu’nun İncelenmesi”, (Çevrimiçi) http://www.turkhukusitesi.com/makale_526.htm (Erişim Tarihi, 08.02.2016)

PAVLENKO, V., SELYUKOV, Y., “Arktik Ülkelerinde Madencilik Yönetmeliği (ABD, Kanada ve Norveç)”, Arktik: ekoloji ve ekonomi, S. 3(11), 2013, (Çevrimiçi) [http://ibrae.ac.ru/docs/3\(11\)/050_057_ARKTIKA_3\(11\)_09_2013.pdf](http://ibrae.ac.ru/docs/3(11)/050_057_ARKTIKA_3(11)_09_2013.pdf) (Erişim Tarihi: 02.05.2016)

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Key Outcomes of the Summit,(Çevrimiçi)www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/2009_keyoutcomes_commitments.doc (Erişim Tarihi: 03.05.2016), 2002.

United Nations, Report of the World Summit on Sustainable Development, (Çevrimiçi) www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/131302_wssd_reports_reissued.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2016), 2002, p.18.

PSEG Global Inc. and Konya Ilgin Elektrik Uretim ve Ticaret Limited Sirketi v Republic of Turkey, Case Summary, (Çevrimiçi) http://www.biicl.org/files/3907_2007_pseg_v_turkey.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2016).

Rumeli Telekom A.S. and Telsim Mobil Telekomikasyon Hizmetleri A.S., v. Republic of Kazakhstan Award, International Centre for Settlement of Investment Disputes, (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/documents/telsimaward.pdf>(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

Caratube International Oil Company LLP v. Republic of Kazakhstan, ICSID Case No. ARB/08/12 (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw1100.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

CCL v. Kazakistan, CASE 122/2001, (Çevrimiçi) http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0289_1.pdf (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

Liman Caspian Oil BV and NCL Dutch Investment BV v. Republic of Kazakhstan, ICSID Case No. ARB/07/14, (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw1429.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

Anatolie Stati v. The Republic of Kazakhstan, SCC Arbitration V (116/2010) , (Çevrimiçi) <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw3083.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06. 2016).

Maden Federal Kanunu Tasarısı Hakkında (К Проекту Федерального Закона «О Недрах»), Devlet Hükümetinin Enformasyon ve Analitik Çalışmalar (Информационно-Аналитические Материалы Государственной Думы), (Çevrimiçi) <http://iam.duma.gov.ru/node/8/4676/16690> (Erişim Tarihi: 10.05.2016), 2005.

Tezler

ALTINBAŞ, Lütfiye. “Türkiye’deki Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Madencilik Sektörü Üzerine Uygulama”, (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2013.

AYDIN, Emre. “Maden Çıkarma İşlemlerinin Çevreye Etkileri”, (Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012.

BALCI, Ercüment. “Osmanlı Maden Rejiminde Nizamnameler Dönemi ve İmtiyazlar”.(İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1994.

İLERİ, Turgut. “Türkiye Cumhuriyeti’nin Madencilik Politikaları (1923-1960)”, (Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 2009, s.5’ten Şaban Şükrü Erdinç, Küçük Çapta Madencilik, Arama, Etüd, İşletme Hazırlığı, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi, Nisan, S.56, 1961.

KONURALP, Cengiz Serhat, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011, s. 9.

UÇKAN, Özcan. “Türk Hukukunda Madencilğe ilişkin Haklar ve Bunların Ticaret Şirketlerine Sermaye Olarak Getirilmesi”, (Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir, 1983.

Kanunlar

Argentine National Constitution, Law No. 24,430, Official Gazette, January 10, 1995, Article 124.

“Endüstriyel yenilikçi faaliyetlerinin devlet desteği üzerinde” Kanunu , 9.01.2012, m.1. b.5

Kazakistan Cumhuriyeti Medeni Kanunu, (Çevrimiçi) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013880#pos=1;-307(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

Kazakistan Cumhuriyeti Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, (Çevrimiçi) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013921(Erişim Tarihi: 05.06.2016).

26 Ekim 1917 tarihli «Arazi» Kararnamesi, II. İşçi ve Asker Vekillerinin Rusya Konseyi, (Çevrimiçi) www.hist.msu.ru. (Erişim Tarihi: 19.02.2016).

«Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Bağımsızlığı» Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Kanunu, Kazak SSC Yüksek Konseyi'nin Bülteni, 1991, № 51, s.622.

20 Haziran 1918 tarihli Petrol Sanayinin Millileştirilmesi Üzerine Kararname, (Çevrimiçi) www.hist.msu.ru (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

30 Nisan 1920 Tarihli Madenler Üzerinde Kararnamesi , (Çevrimiçi) www.hist.msu.ru.(ErişimTarihi: 19.02.2016)

